

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

NEOREALİST TEORİ BAĞLAMINDA ÇİN DIŞ POLİTİKA
STRATEJİLERİNİN DEĐERLENDİRMEŐİ

HAZIRLAYAN

M. ENES DOĞANLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA - 2021

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

NEOREALİST TEORİ BAĞLAMINDA ÇİN DIŞ POLİTİKA
STRATEJİLERİNİN DEĞERLENDİRMESİ

HAZIRLAYAN
M. ENES DOĞANLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞ. ÜYESİ HALUK KARADAĞ

ANKARA - 2021

TEŞEKKÜR

Öncelikle, çalışmalarım esnasında desteğini her daim hissettiren, değerli geribildirimleri, sağladığı motivasyon ve yapıcı eleştirileriyle süreç boyunca katkı sunan; sadece akademik anlamda değil, hayata ve geleceğe dair verdiği tavsiyelerle bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan değerli danışman hocam *Dr. Öğr. Üyesi Haluk Karadağ*'a şükranlarımı sunmak isterim.

Ayrıca çalışmanın daha iyi bir noktaya gelmesi konusunda sundukları çok değerli eleştiriler ve katkılardan dolayı saygıdeğer jüri üyelerim *Prof. Dr. Abdürreşit Celil Karluk*'a ve *Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Sezgin Mercan*'a çok teşekkür ederim.

Ailemin yıllardır sağladığı maddi ve manevi desteğe karşılık bugüne kadar yeterli olamasam da bu çalışma ile birlikte onların güvenini bir nebze dahi olsun boşa çıkartmamış olmayı ümit ediyor, bu noktaya gelmemde en büyük pay sahibi olan çok değerli anne – babam, Hatice ve Halim Doğanlar'a teşekkürü borç biliyorum.

Yoğun iş temposu içerisinde birlikte çalışmaktan büyük keyif aldığım iş arkadaşlarım *Tevhide Karakurt*, *Dursun Küçük* ve *Muhammet Baday*'a da desteklerinden ötürü çok teşekkür ediyorum. Özellikle son 1 yıl içerisinde iş ve tez çalışmalarımın dolayısıyla ihmal ettiğim, tüm dostlarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak, koşulsuz desteğini her daim yanımda hissettiğim, bana benden daha çok güvenen ve inanan hangi sıfatlar ve güzellemlerle tanımlayabileceğimi bilemediğim *Ayşenur Baş*'a da çok teşekkür ediyorum. Onun desteği ve sabrı olmadan bu çalışmayı hazırlamak mümkün olamazdı.

ÖZET

Bu çalışma Çin'in yükselişiyile birlikte güç ağırlık merkezinin Batı'dan Doğu'ya kayması sonrasında Çin dış politikasına hangi yapısal unsurların rehberlik ettiğini ve Çin'in büyük güç statüsüne yeniden nasıl kavuştuğunu anlamlandırmak için Çin'in imparatorluk döneminin geleneksel stratejilerinden, bugünün modern stratejilerini Neorealist bakış açısıyla incelemektedir. Çalışmada Çin dış politika stratejilerinin ben-merkeziyetçi "*Orta Krallık*" anlayışına yeniden ulaşma ve "*Yüzyıllık Aşağılanma*" dönemini yeniden yaşamamak için uluslararası sistemin şartları ve yarattığı tehlike unsurlarına göre devamlılık ve değişimler gösterdiği ortaya konmuştur. Özellikle çok kutuplu sistem içerisinde büyük güçlerin bekalarını sağlamak ve bölgesel hegemonyalarını tesis etmeleri için göreceli güçlerini maksimize etme peşinde koştukları bir dünya düzeninde, materyal gücünü artıran Çin'in Xi Jinping dönemiyle birlikte daha proaktif, iddialı ve saldırgan politikalar izlediği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda süreklilik arzedenden ve dönüşen Çin büyük stratejisi ortaya konduktan sonra; Çin'in Afrika özelinde uyguladığı kredi tuzağı diplomasisi, Tek Çin Politikası, tarihsel rekabetin Çin-Japonya ilişkilerine etkileri, Güney Çin Denizi'ndeki egemenlik iddiaları, Tibet ve Hong Kong meseleleri, Doğu Türkistan'daki asimilasyon politikaları tezin temel problematiği olan "*Çin'in dış politikasında saldırgan realist bir anlayış takip ettiği*" anlayışına referansla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin Dış Politikası, Savunmacı-Saldırgan Realizm, Orta Krallık, Büyük Strateji

ABSTRACT

This study examines from the traditional strategies of the Chinese Imperial era to today's modern strategies with the framework of Neorealism to understand which structural elements guided China's foreign policy after the center of power shifted from West to East with rise of China and how China regained its great power status. In this study, it has been demonstrated that Chinese foreign policy strategies have shown continuity and changes according to the conditions of the international system and dangers that it poses in order to reach the self-centered Middle Kingdom understanding and not to experience the Century of Humiliation once again. In a multipolar system, where the great powers seek to maximize their relative power in order to ensure their survival and establish their hegemony, it has been tried to implement that China which increased its material power followed more proactive, assertive and aggressive policies under the rule of Xi Jinping. In this context, after the implementation of continuity and changes of China's grand strategy; it has been examined China's debt trap diplomacy in Africa, One China Policy, the effects of historical competition on China- Japan relations, sovereignty claims in South China Sea, Tibet and Hong Kong issues and reason of assimilation policies in East Turkistan with the reference of "*China follows offensive realist understanding in its foreign policy.*"

Key Words: China's Foreign Policy, Defensive – Offensive Realism, Middle Kingdom, Grand Strategy

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
HARİTALAR.....	vi
GRAFİKLER, FİGÜRLER VE TABLOLAR.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1 Realizm ve Kökenleri.....	5
1.2 Neorealizm’e Giriş ve Kenneth Waltz.....	9
1.3 Savunmacı ve Saldırgan Realizmin Temel Varsayımları: Mearsheimer ve Waltz.....	11
1.4 Saldırı - Savunma Dengesi.....	15
1.5 Neorealizm ve Çin’in Yükselişi.....	20
1.6 Temel ve Tali Varsayımlar.....	22
2. TARİHSEL PERSPEKTİFTEN ÇİN DIŞ POLİTİKA STRATEJİLERİ.....	24
2.1 Çin’in Büyük Strateji Kavramsallaştırması.....	24
2.2 Geleneksel Çin Stratejisinde Tianxia ve Orta Krallık Anlayışı	25
2.2.1 Geleneksel Çin Stratejistleri: Konfüçyüs ve Sun Tzu.....	28
2.2.2 Yüzyıllık Aşağılanma Dönemi(bainian quru shi) 1839-1949.....	31
2.3 Mao Zedong Dönemi: Büyük Uyum (Datong) 1949-1976.....	33
2.3.1 Büyük İleri Atılım (Dayuejin) 1958 -1961	35
2.3.2 Üçüncü Dünya Teorisi.....	37
2.3.3 Kültür Devrimi (Wenkua Dageming) 1966-1976.....	39

2.3.4 Mao Zedong Dönemi Çin Dış Politika Stratejisi.....	41
2.4 Deng Xiaoping Dönemi: Reform ve Açılım 1979-1992.....	44
2.4.1 Çin Dış Politikasında “Düşük Profil (Tao guang yang hui)” Stratejisi.....	47
2.4.2 Deng Xiaoping Dönemi Çin Dış Politika Stratejisi.....	53
2.5 Jiang Zemin Döneminde Bir Dış Politika Stratejisi Olarak; Barışçıl Yükseliş Stratejisi (Zhongguo heping jueqi).....	55
2.6 Hu Jintao Dönemi: Ahenkli Dünya Stratejisi (hexie shijie).....	58
2.7 Xi Jinping Dönemi: Çin Rüyası (Zhōngguó mèng).....	61
2.7.1 Xi Jinping Döneminde Büyük Güç Diplomasisi.....	64
2.7.2 Kuşak ve Yol Girişimi (Yi dai yi lu).....	66
2.7.3 Xi Jinping Dönemi Çin Dış Politika Stratejisi.....	70
3. ÇİN DIŞ POLİTİKASININ NEOREALİST DEĞERLENDİRMESİ.....	74
3.1 Çin’in Liberal Politikaları mı Yoksa Yeni Sömürgecilik mi?.....	74
3.2 Tek Çin Politikası ve Tayvan Meselesi.....	80
3.3 Çin-Japonya İlişkileri ve Doğu Asya Jeopolitiğinin Geleceği.....	89
3.4 Çin’in Güney Çin Denizi’ndeki İddiaları.....	98
3.5 Çevrelenen Çin’in Çıkış Kapısı: Doğu Türkistan.....	112
3.6 Tibet ve Hong Kong Meseleleri.....	118
SONUÇ.....	121
KAYNAKLAR.....	131

HARİTALAR

Sayfa

Harita 1. Kuşak ve Yol Girişimi Güzergahları.....	68
Harita 2. Güney Çin Denizi’nde Ülkelerin Egemenlik İddia Ettiği Alanlar.....	100
Harita 3. Güney Çin Denizi’ne Giden Kritik Deniz Ulaştırma Hatları.....	106
Harita 4. Doğu Türkistan’ın Kuşak ve Yol Girişimi’ndeki Hayati Önemi.....	116

GRAFİKLER, FİGÜRLER VE TABLOLAR

	Sayfa
Grafik 1. Çin- Tayvan Ticaret Hacmi 1997-2019.....	84
Grafik 2. Çin'den Tayvan'a Turistik Ziyaretler 2008-2019.....	85
Grafik 3. Çin'in Resmi ve Tahmin Edilen Savunma Harcamaları (2010-2020).....	88
Grafik 4. 1997- 2020 yılları arası Japonya Savunma Bakanlığı Bütçesi (Trilyon Yen).....	93
Grafik 5. Çin-Japonya Ticaret Hacmi 1997-2019.....	96
Tablo 1. Saldırgan Realizm ve Savunmacı Realizm Karşılaştırması.....	13
Tablo 2. Saldırı – savunma dengesinin ortaya çıkarttığı 4 durum.....	18
Tablo 3. 1991-1999 Çin Ekonomisinin Ortalama Büyüme Oranları.....	52
Tablo 4. Tayvan Boğazı Askeri Dengesi.....	87
Tablo 5. Güney Çin Denizi Üzerinden Küresel Ticaret.....	105

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AIIB: Asya Altyapı Yatırım Bankası

ASEAN: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BRICS: (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti)

CNOOC: Çin Ulusal Açık Deniz Petrol Şirketi

ÇHKO: Çin Halk Kurtuluş Ordusu

ÇKP: Çin Komünist Partisi

DPP: Demokratik İlerleme Partisi

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

FDI: Doğrudan Yabancı Yatırım

FOCAC: Çin-Afrika İşbirliği Forumu

GÇD: Güney Çin Denizi

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

IMF: Uluslararası Para Fonu

JETRO: Japonya Dış Ticaret Örgütü

KMT: Kuomintang – Milliyetçi Parti

KYG: Kuşak ve Yol Girişimi

LDP: Liberal Demokrat Parti

MEB: Münhasır Ekonomik Bölge

NDB: Yeni Kalkınma Bankası

NDP: Yeni Kalkınma Partisi

NDWP: Ulusal Savunma Beyaz Kitabı

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

PLAN: Çin Halk Kurtuluş Ordusu Donanması

QUAD: Dörtlü Güvenlik Diyalogu

RCEP: Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık

SIPRI: Stockholm International Peace Research Institute

SLOC: Deniz İletişim Hattı

SRBM: Kısa Menzilli Balistik Füze

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŞİO: Şangay İşbirliği Örgütü

TPP: Pasifik Ötesi Ortaklığı

UNCLOS: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi

UNCTAD: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

WB: Dünya Bankası

GİRİŞ

Çin Halk Cumhuriyeti¹ son 50 yılda, uluslararası toplumdan ayrılmış izole bir ülke olmaktan çıkmış; dünyanın en büyük ekonomisi olma yolunda hızla ilerleyerek, küresel anlamda büyük güçlerden birisi haline gelmiştir. Çin'in yükselişi, güç ağırlık merkezinin Batı'dan Doğu'ya kayması sonrasında süregelen tartışmaların ana noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Çin'in ekonomik büyümesi, askeri yeteneklerinin gelişmesine, bölgesel ve küresel olarak siyasi nüfuzunun genişlemesine yol açmıştır. Bu açıdan Çin dış politikasına hangi unsurların rehberlik ettiği ve Çin'in büyük güç statüsüne yeniden nasıl kavuştuğunu anlamak için Çin'in imparatorluk döneminin geleneksel stratejilerinden, bugünün modern stratejilerine olan evriminin incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bu çalışma, Çin'in imparatorluk döneminde uyguladığı geleneksel dış politika stratejilerinden başlayarak, Çin'in modern dış politika stratejisindeki evrimini/dönüşümünü dönemlere ayırarak Neorealizm/Yapısal Realizm'e referansla incelemiş, ardından Çin'in iç ve dış politikasındaki tehdit unsurlarının Çin dış politikasına olan yansımaları ele alınmıştır.

Neorealizm veya Yapısal Realizm olarak bilinen teori temelde, devletlerin uluslararası sistemdeki yerlerinin dış politika konusundaki davranışlarında belirleyici olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu açıdan sistemik bir uluslararası ilişkiler teorisi olan Neorealizm, sistemin yapısı ve sistem içerisindeki gücün dağılımına odaklanmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, Kenneth Waltz'un temellerini attığı Neorealist teorinin ana varsayımları ve söz konusu yapısal realist yaklaşımın içerisinde ortaya çıkan savunmacı ve saldırgan realizm yaklaşımları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Uluslararası sistemde devletlerin güvenlik ve güvensizliklerinin büyük ölçüde uluslararası sistemin bir sonucu olduğundan yola çıkan yapısal realistlerin varsayımları, Çin dış politikasının kadim Çin uygarlığından günümüze nasıl şekillendiğini göstermesi açısından önem teşkil etmektedir. Özellikle John Mearsheimer'ın saldırgan realist teorisi, uluslararası alanda devletlerin sürekli olarak güç peşinde koştuklarını ve anarşinin büyük güçlere uluslararası ortamda saldırgan davranmaları için teşvikler verdiğini savunmaktadır.² Buradan hareketle hem savunmacı hem de saldırgan realizm Çin dış politikasının geçirdiği yapısal evreleri açıklama konusunda önemli bir analiz çerçevesi

¹ Tezin bundan sonraki bölümlerinde Çin Halk Cumhuriyeti, "Çin veya Pekin" olarak adlandırılacaktır.

² John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, (New York, London, W.W. Norton&Company, 2001), 10-21

sunmaktadır. Çünkü günümüze kadar Çin dış politika stratejileri uluslararası sistemdeki belirli yapısal unsurlar bağlamında sürekli olarak değişmiş ve evrim geçirmiştir.

Bu açıdan bahse konu çalışma, Çin'in imparatorluk döneminden başlayarak Çin büyük stratejisi ve dış politika stratejilerini altı farklı dönemde, her dönemin içerisinde barındırdığı metaforlar ve liderlerin söylemleri bağlamında inceleyerek, Çin'in hangi yapısal realist yaklaşım bağlamında dış politika oluşturduğunu anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Çin'in dış politika anlayışında kapsamlı ve tarihsel bir arka plan sunarak, genel bağlamı ve tarihsel süreci kaybetmekten kaçınmak için tek bir döneme odaklanılmamıştır. Söz konusu altı dönem, çalışmanın ikinci bölümü içerisinde altı ayrı başlıkta incelenmiştir.

Buna paralel olarak çalışmanın ikinci bölümünde Çin Büyük Stratejisi üzerindeki tartışmalara kısaca değinildikten sonra “*Geleneksel Çin Stratejisinde Tianxia ve Orta Krallık Anlayışı*” başlığı altında M.Ö 221 yılında egemen ve birleşmiş bir şekilde kurulan Qin İmparatorluğu'ndan 1911 yılındaki dağılışına kadar olan dönemde Çin'in kullandığı geleneksel stratejiler ve anlayışlar tarihsel bağlama vurgu yapılarak değerlendirilmiştir. Ardından kadim Çin filozofları Sun Tzu ve Konfüçyüs'ün anlatılarının Çin stratejisindeki yeri ortaya konularak, imparatorluk dönemi dış ilişkilerine yansımaları değerlendirilmiş ve “*Yüzyıllık Aşağılanma*” sürecine giden yol incelenmiştir. Söz konusu unsurlar incelenirken ise Çin'in imparatorluk döneminde izlediği büyük strateji, yapısal realizmin varsayımları doğrultusunda ele alınmıştır.

İmparatorluk dönemi ardından çalışmada, Yüzyıllık Aşağılanma sonrasında 1949 yılında kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'nin lideri Mao Zedong'un Çin büyük stratejisi bağlamında ortaya koyduğu anlayışa değinilmiştir. “*Büyük Uyum*” başlığı altında Soğuk Savaş döneminde Mao'nun geleneksel Çin stratejilerine nasıl savaş açtığından bahsedilerek, Çin'in uluslararası anlamda izlediği “*devrimci revizyonist*” stratejiler ortaya konulmuş ve yine “*Büyük Atılım ve Kültür Devrimi*” söylemlerinden hareketle Mao döneminde Çin büyük stratejisinin uluslararası sistemde “*hayatta kalmaya*” yönelik izlediği dış politika anlayışlarına değinilmiştir. Bu açıdan “anti-emperyalist ve anti- revizyonist” bir dış politika iddiasında olan Mao döneminde Çin'in büyük stratejisi yapısal realizmin savunmacı ve saldırgan realist varsayımları bağlamında incelenmiştir.

Mao dönemi sonrasında Çin dış politikasında büyük değişimler yaşanmış, ekonomik ve siyasi olarak dünya sahnesine çıkan Çin'in 1978 yılından itibaren uluslararası sistemdeki

yükselişi başlamıştır. Bu minvalde çalışmanın dördüncü alt başlığında Çin'in ekonomik kalkınmasının mimarı Deng Xiaoping dönemi ele alınmış, onun *“Reform ve Açılım”* süreci bağlamında oluşturduğu stratejilerden bahsedilmiştir. Bu bağlamda Çin'in Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, nasıl daha hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleştirdiği ve buna bağlı olarak dış dünyada oluşan *“Çin Tehdidi”* algısıyla Deng'in *“Düşük Profil”* söylemi bağlamında nasıl baş ettiği anlatılmıştır. Ardından bu dönem yapısal realizmin savunmacı ve saldırgan yaklaşımları bağlamında analiz edilmiştir.

Buna müteakiben, Çin'in yükselişinin oluşturduğu *“Çin tehdidi”* teorisinin üstesinden gelmek için izlenen ılımlı dış politika anlayışının Deng dönemi sonrasında hangi söylem ve stratejiler bağlamında sürdürüldüğü ortaya konulmuştur. Bu bağlamda 1990'lı ve 2000'li yılların ilk on yılını kapsayan bu dönemlerde ekonomik kalkınmasını sürdüren Çin'in *“Barışçıl Yükseliş/Kalkınma”* stratejileriyle nasıl çok taraflı işbirliği ve diplomasi anlayışı benimsediği değerlendirilmiştir. Bu bağlamda kendi ulusal koşullarına uygun yeni bir büyük strateji modeli ortaya koyan Çin'in *“Stratejik Fırsatlar Dönemi”* olarak tanımlanan bu dönemde nasıl bir büyük strateji anlayışı ortaya koymaya çalıştığı savunmacı ve saldırgan realizmin varsayımlarından hareketle analiz edilmiştir.

Barışçıl kalkınma stratejisiyle komşularına ve dış dünyaya belirli tavizler vererek iyi ilişkiler geliştirmeye çalışan ve uluslararası örgütler aracılığıyla ticari ve ekonomik bağlantılarını güçlendiren Çin, 2012 sonrasında geçmiş on yıla göre daha proaktif ve iddialı bir dış politika anlayışı geliştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda, çalışmanın ikinci bölümünde son olarak 2013 yılında Devlet Başkanı seçilen Xi Jinping döneminin şekillendirdiği ilke ve kavramlar incelenmiştir. Özellikle *“Çin Rüyası”* söyleminden hareketle Çin büyük stratejisinin uluslararası alanda nasıl bir etki uyandırdığı ortaya konarak; ABD ile ilişkilerin yumuşamasına ve Çin'in büyük bir güç olarak muamele görmek istemesine dayanan *“Büyük Güç Diplomasisi”*; Çin'in komşularıyla arasını düzeltmeye yönelik çabalarına dayanan *“Ortak Kader Topluluğu”* gibi kavramların dış dünyada nasıl karşılık bulduğu analiz edilmiştir. Bu kavramların dışında Xi döneminin en dikkat çekici ve en uzun vadeli stratejik öneme sahip, bir büyük strateji aracı olan *“Kuşak ve Yol Projesi”*'nin ekonomik, siyasi ve jeopolitik önemine vurgu yapılarak, bu girişimin bölge ülkeleri ve küresel ölçekteki yansımaları ortaya konmuştur.

Çin'in bölgesel ve küresel anlamdaki bu olağanüstü yükselişi, Asya'nın ve dünyanın geleceği bağlamında yükselen güçlerin nasıl davranışlar sergileyeceği ve sistemdeki devletlerin buna karşı nasıl reaksiyon göstereceği sorularını beraberinde getirmiştir. Özellikle Çin'in barışçıl bir kalkınma modeli izleyerek yükseleceği konusunda uluslararası ortamda birçok endişe bulunmaktadır. Çin'in Doğu Türkistan, Tibet ve Hong Kong gibi ülke içindeki bölgelerde sürdürdüğü asimilasyon uygulamaları; Afrika özelinde uyguladığı yeni-sömürgeci ve kredi tuzağı diplomasisine dayanan stratejileri, Tayvan Meselesi, Japonya ile tarihsel rekabeti, Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki egemenlik iddiaları gibi ülke dışı sorunları bu endişeleri doğrular ve Çin'in yükselişinin barışçıl olmayacağını kanıtlar niteliktedir.

Bu bağlamda çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, çalışmanın temel problematiği olan *“Çin'in dış politikasında saldırgan realist bir anlayış takip ettiği”* hipotezinden hareketle Çin'in ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğü çerçevesinde tanımladığı ulusal çıkarları olan Tibet, Doğu Türkistan, Hong Kong, Tayvan meseleleri ve Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki egemenlik hakları sorunları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu vaka analizlerinden hareketle Çin dış politikasının saldırgan niteliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Söz konusu vaka analizlerinin yanı sıra, Çin'in bölgesel ve küresel anlamda ekonomik, siyasi ve askeri olarak ortaya atmış olduğu strateji ve girişimlerin bölge ve küresel güçler tarafından nasıl algılandığı analiz edilerek, Çin'in yeni-empyrealist veya yeni- sömürgeci bir devlet olup olmadığı değerlendirilmiştir. Bu açıdan Çin'in bölgesel ve küresel anlamda Afrika kıtası başta olmak üzere, üçüncü dünya ve bölge ülkelerine yaptığı yatırımlar baz alınmış ve Çin'in bu bağlamdaki saldırgan dış politika anlayışlarına değinilmiştir. Yine bu bölümde; “Tek Çin” politikası, Asya-Pasifik bölgesinde Çin'in askeri ve savunma harcamalarını artırması, Japonya ile tarihsel rekabeti, denizlerde hakimiyet elde etme çabaları ve iç politikada kendisine tehdit olarak gördüğü Doğu Türkistan'daki Uygur Türklerine karşı uyguladığı asimilasyon politikaları, Tibet ve Hong Kong meseleleri, Çin dış politikasının saldırgan realist niteliğine vurgu yapılarak incelenmiştir. Tüm bu bağlamlarda çalışmanın sonucunda Çin'in uluslararası sistem üzerindeki olası “dönüştürücü etkisi” savunmacı ve saldırgan realizmin yaklaşımları bağlamında analiz edilmiştir.

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Realizm ve Kökenleri

Realizm uluslararası ilişkiler disiplinindeki en eski teorik yaklaşım olarak düşünülebilir. Uluslararası güvenlik çalışmalarında ise realizm, uluslararası aktörlerin eylemlerini, ilişkilerini ve tutumlarını tanımlama ve birbirleri arasındaki güç mücadelesinin ana kökenlerini açıklama açısından önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Realizmin temel varsayımlarına geçmeden önce, teorinin ana yapısal taşları olan anarşi, kendi kendine yetebilme (self-help), güvenlik arayışı ve güçler dengesi gibi kavramların meşruiyetlerini aldıkları ve bir teori mekanizması içerisine nasıl girdikleri anlamak açısından teorinin tarihsel temellerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu yol ile realizm gibi eski ve köklü bir teoriyi tanımlamanın aslında düşüldüğü kadar basit olmadığı ve kendi içinde göze çarpan çeşitliliğinin önemine dikkat çekilecektir.

Realistler, entelektüel kökenlerini bundan yaklaşık 2500 yıl öncesinde Thucyides'in yazılarında ve Antik Çin'de Sun Tzu'nun öğretilerinde bulurlar. Thucyides, Atina ve Sparta şehir devletleri arasında cereyan eden *Peloponezya Savaşı*³'nı yüksek ahlaki ilkelerin yönlendirdiği işbirliğini açıklamaktan ziyade, devletlerarası ilişkilerin ve çatışmanın güç politikasını (Güç arayışı ve ulusal çıkar) nasıl karakterize ettiğini göstermek için kullanmıştır.⁴ Bu açıdan Thucyides, savaşa yol açan dinamiği besleyen üç ana itici gücün; 'çıkarcılık, korku ve onur' olduğunu tanımlamıştır.⁵

16. yüzyılın ünlü filozofu Niccollo Machiavelli'de *Prens* adlı eserinde ulusal ve uluslararası politikaları açıklarken güç, korku ve çıkar kavramlarını eserinin odak noktaları olarak belirlemiştir. Machiavelli'de aynı Thucyides gibi politika, güç, güçler dengesi, ittifak kurma, karşı ittifaklar oluşturma kavramlarını ve şehir devletleri arasında çıkan çatışmaların sebeplerini "şahsiyet" üzerinden tanımlamıştır. Yine Machiavelli'ye göre; "bir hükümdar için sevilmekten çok korkulur olmak çok daha güvenli olacaktır."⁶

³ Peloponnesos Savaşı, M.Ö 5. yüzyılda Atina ve Sparta şehir devletlerinin kendi güçlerini ve güvenliklerini artırmaya yönelik bağımsız çabalarının iki devleti birbirlerine karşı güvensiz hale getirmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

⁴ Jill Steans, *An Introduction to International Relations Theory Perspectives and Themes* (Edinburg: Pearson Education Limited, 2010), 55

⁵ Graham Allison, *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides Trap?*, (Boston- New York, Mariner Books, 2017), Bölüm 2, 53 Kindle

⁶ Paul Viotti, Mark Kauppi, *International Relations Theory*, (Boston: Pearson Education Limited, 2012), 45-46

İngiliz filozof ve siyaset kuramcısı Thomas Hobbes ise insan doğasına ilişkin yaptığı değerlendirmelerle realist kuramın alt yapısının oluşmasına önemli katkıda bulunmuştur. Hobbes'un en temel varsayımı insan doğasının kötü oluşudur. Hobbes, iki bireyin aynı anda sahip olmak istedikleri bir şeyin onları düşman edeceğini ve birbirlerini yok edinceye veya egemenlikleri altına alıncaya kadar durmayacaklarını belirtmiştir. Dolayısıyla Hobbes'a göre; eşitsizlikten güvensizlik; güvensizlikten ise savaş doğacaktır.⁷ Her ne kadar Hobbes antik Yunan'dan yola çıkarak; iştah/kazanç/çıkar, korku/güvenlik/emniyet ve onur/prestij/görkem üçlüsünün insan davranışının en temel itici güçleri olduğunu ortaya koyarak “çıkar, onur ve korku” kavramlarını yeniden keşfetmiş olsa da; korkunun bu üçünden daha hayati olduğu ve güce olan arzuyu kısmen korkularımızı aşmak için kullandığımızı açıklama konusunda başarısız olmuştur.⁸ Machiavelli ve Thucydides'in görüşlerinde olduğu gibi, Hobbes tarafından sunulan uluslararası politikanın bu olumsuz görüntüsü realist teorinin ana yapı taşlarını oluşturmaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde realizm, özellikle I. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte bir disiplin olarak karşımıza çıkmıştır. Realizme temel oluşturan her eser veya görüş özellikle savaşlar arası dönemlerde ortaya çıkmıştır. E.H. Carr ve Hans Morgenthau gibi klasik realistler, liberal düşünürlerin insanın mükemmel olduğu fikrine karşı çıkarak, insanın doğuştan gelen güç ve tahakküm arzusuyla dolu olduğunu ve bunun uluslararası politikayı şekillendirdiğini öne sürmüşlerdir. Klasik realistler, liberallerin ortak hedeflere ulaşılabilceği düşüncesine karşın ulusal çıkarların peşinden koşmanın tek mantıklı politika olacağını düşünmekteydiler. E.H. Carr bunu, Liberalizm'in temel kavramlarının – Uluslararasıılık, evrensel iyilik ve çıkarların uyumu- hâkimiyet alanlarını korumak isteyen en güçlü ulusların bencilce çıkarlarını nasıl yansıttığını ortaya koyan bir çalışma yapmıştır.⁹

I. Dünya Savaşı'nın bitiminin ardından liberal ve ütopyacı yaklaşımları eleştiren Carr, II. Dünya Savaşı'nın arifesinde yazdığı “*Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*” adlı eserinde, I. Dünya Savaşı'nın sebeplerini ortaya koyarken “felaketin acil ve kişisel nedenlerinden ziyade, altında yatan ve önemli sebeplerinin analiz edilmesi” gerektiğini ortaya koymuştur. Realistler için entelektüel bir öncü olarak görülen Carr, bu eserinde Machiavelli ve Hobbes gibi düşünürlerin

⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan*, çev. Semih Lim (İstanbul : Yapı Kredi Yayınları), 2007, 92-93

⁸ Shiping Tang, *Fear in International Politics: Two Positions*, International Studies Review, 10, No. 3 (2008): 452.

⁹ Colin Elman ve Micheal A. Jensen, *Realism Reader* (New York, Routledge, 2014), 33

realist düşünce üzerindeki etkisini ifade ederek, I. Dünya Savaşı'nın çıkış sebeplerini açıklarken onlar gibi korkunun rolüne büyük bir önem vermiştir. ¹⁰ Bu açıdan Carr'a göre; ütopycılığın iflası, kendi ilkelerine uyma başarısızlığından değil, aksine uluslararası meselelerin yürütülmesi için gerekli olan mutlak bir standart sunamamasından kaynaklanmaktadır. ¹¹

Carr'a benzer şekilde geçmişteki ve şimdiki zamanda ütopycacı düşünceye karşı başkaldıran ve güç kavramının klasik realizmdeki merkezi konumunu sağlayan isim Hans J. Morgenthau'dur. Morgenthau'nun seleflerine göre yasa koymaktaki kararlılığı onu devlet davranışının kurallarını ya da düzenliliklerini, politika tiplerini ve başlıca güç düzenlenişlerini aramaya itmiştir. O, çok kapsamlı analizini güç ve ulusal çıkar temelinde şekillendirerek; tarih ya da kanundan ayrı bilimsel bir girişim alanının varlığını cesurca ortaya koymuştur. ¹²

Morgenthau, uluslararası politikanın tıpkı diğer politikalar gibi güç mücadelesinden oluştuğunu söylemiştir. Uluslararası politikada nihai amaçlar ne olursa olsun güç, her daim devletler için birincil amaçtır. Bu güç, insanların zihinleri ve eylemleri üstündeki kontroldür. Morgenthau, devletlerin askeri hazırlıklarının siyasi amacını, potansiyel düşmanı askeri güç kullanımından vazgeçirmeye çalışmak olarak nitelendirmektedir. Ona göre, klasik realizmde askeri güç hayatta kalma amacını sağlayan en önemli faktördür. ¹³

Politics Among Nations The Struggle For Power and Peace kitabına Morgenthau, politik realizmi altı temel ilke ile açıklamaya çalışmıştır. İlk olarak, siyasetin genel olarak toplum gibi, temelinde insan doğasının yer aldığı objektif yasalar tarafından yönetildiğini söylemektedir. İkinci olarak çıkar kavramına vurgu yapan Morgenthau, uluslararası politikanın güç açısından tanımlanan bir çıkar kavramı olduğunu ortaya koymuştur. Üçüncü ilkesi, siyasi eğilimi belirleyen çıkarın, dış politikanın formüle edildiği siyasi ve kültürel duruma bağlı olduğunu ve bu kavramın politikanın özünü oluşturduğunu; zaman – mekân koşullarından ise etkilenmeyeceği ilkesidir. Dördüncü ilkesinde, politik eylemlerde ahlaki yasaların uygulanamayacağı belirtilmektedir. “Ahlaki emirler ile başarılı siyasi eylemlerin gerekleri arasında kaçınılmaz bir gerginlik vardır.” Ulusal ahlak ve evrensel ahlak farkını ortaya koyduğu beşinci ilkesinde,

¹⁰ Viotti ve Kauppi, *International Relations Theory*, 50

¹¹ Elman ve Jensen, *Realism Reader*, 45

¹² Stanley Hoffman, “Bir Amerikan Sosyal Bilimi: Uluslararası İlişkiler,” içinde *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler* der. Esra Diri, (İstanbul, Der Yayınları, 2017) 146-147

¹³ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations The Struggle For Power and Peace*, (New York, Alfred A. Knoff, 1949), 13-15

politik realizmin belirli bir ulusun ahlaki isteklerini evrende var olan ahlaki yasalarla tanımlamayı reddedeceğini belirtmiştir. Ona göre “bizi hem ahlaki aşırılıktan hem de politik ahlaksızlıktan kurtaracak olan güç olarak tanımlanan çıkar kavramıdır.” Son prensipte Morgenthau, entelektüel olarak politik realizmin kendi politikasını sürdürdüğü için siyasi anlamda kendi özerkliğini koruduğunu; bu bağlamda ise diğer düşünce okulları arasındaki farkın gerçek ve derin olduğunu ileri sürmüştür.¹⁴

Genellikle Klasik Realizm olarak adlandırılan insan doğası realizmi, Morgenthau’nun yazılarıyla geniş kitlenin ilgisini çekmeyi başarmış ve 1940’lı yılların sonlarından 1970’li yılların başına kadar uluslararası ilişkiler çalışmalarına egemen olmuştur. Bu yaklaşım, insanlar tarafından yönetilen devletlerin “güç peşinde koşma” güdüsünün insanın doğduğu gün başladığı iddiasına dayanmaktadır. Yani devletler, Morgenthau’nun “sınırsız güç arzusu” olarak adlandırdığı güce karşı doyumsuz iştaha sahiptirler. Bu ise devletlerin sürekli olarak diğerlerine hükmetmek maksadıyla saldırıya yönelik fırsatlar aradıkları anlamına gelmektedir. Morgenthau, tüm devletlerin hükmetme isteğiyle (*animus domandi*) donatıldığını, böylece saldırgan - az saldırgan devletler arasında bir ayrım olamayacağını ve statüko güçlerine kesinlikle teoride yer olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece insan doğası realizmine göre, uluslararası anarşi – büyük güçlerin üzerinde herhangi bir otorite olmayışı – devletlerin güçler dengesinden endişe etmesine yol açmaktadır.¹⁵

Realist bakış açısı en saf haliyle, “devletlerin güçlerini artırmaya çalıştıkları” önermesine dayanmaktadır. Bu kısa açıklamanın altında realist düşünce dünyasının temel varsayımları yatmaktadır. Buna göre devletler, uluslararası sistemin temel aktörleridir. Sistem içerisinde yer alan tüm birimler benzer şekilde davranır; hedefleri ise güçlerini maksimize etmektir. Sistemde devletler birbirlerinin rakibi olarak hayatta kalmak için sürekli ve kaçınılmaz bir mücadele yürütürler. Sadece ortak düşman veya düşmanlara karşı işbirliği yaparlar. Çünkü insan doğası doyumsuz bir güç ve hükmetme isteğiyle bireylerden müteşekkil ulusların birbirlerine düşmanca davranmasına ve hayatta kalmak için çok yönlü mücadelesine sahne olmaktadır. Bu bağlamda, realist bir barış stratejisi teorisi geliştirmekle uğraşanların temel görevi, ulusları güç rekabeti ve şiddete yönlendiren hedeflerden uzağa çevirme vaadi sunan politika ve uygulamaları

¹⁴ Viotti ve Kauppi, *International Relations Theory*, 51

¹⁵ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, (New York, London, W.W.Norton & Company, 2001), 18,19

ortaya koymaktır.¹⁶ Bu konuda uluslararası sistemin güçlü bir resmini sunan ve dünya politikasını sistematik bir şekilde anlamlandırmaya çalışan Kenneth N. Waltz ve onun Neorealist (Yapısal Realizm) teorisini incelemek faydalı olacaktır.

1.2. NeoRealizm’e Giriş ve Kenneth Waltz

Kenneth Waltz, uluslararası ilişkiler disiplininin önde gelen teorisyenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Önemli eserlerinden biri olan “*Uluslararası Politika Teorisi*’ (1979)” adlı kitabında mevcut teorilerin kusurlarını gidermeye çabalayan sistematik bir uluslararası ilişkiler teorisi geliştirme girişiminde bulunmuştur.¹⁷ 1960 ve 70’li yıllarda uluslararası ilişkiler disiplininde pek çok açıklama ve teorileşme çabasına rağmen uluslararası sistemin doğası hakkında belirgin ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Bahse konu dönemin hakim yaklaşımı olan realizm, çeşitli açılardan eleştirilere maruz kalmıştır. Netice itibarıyla neorealizmin temel kavramlarını ortaya koyan Waltz’un *Uluslararası Politika Teorisi* (1979) kitabında; devletlerin uluslararası sistemde merkezi bir konuma sahip olduğu ve devlet dışı aktörlerin güç ve rolleri açısından ikinci planda kaldığını vurgulanmıştır. Waltz, yine Morgenthau’nun aksine insan doğasıyla ilgilenmemiş ve devlet adamlarının uluslararası politikaya olan etkisini analizinin dışında bırakmıştır. Bu bağlamda, Waltz’un teorisindeki odak noktası, sistemin yapısı ve sistem içindeki gücün dağılımı olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸

Yapısal realizm olarak da adlandırılan neorealist teori, uluslararası sistemi belirli güç dağılımları ile karakterize etmekte ve devlet dışında yer alan bir takım başka aktörleri de sisteme dahil etmektedir. Waltz için uluslararası politika teorisi, birimlerin indirgemeci teorisi değil; sistemik bir uluslararası politika teorisidir.¹⁹ Bu sistemik uluslararası politika teorisi ise en başta uluslararası politikanın nedensel ağırlığını açıklamaya ve böylece, devletlerin hem dış politikaları hem de ekonomik ve diğer etkileşimleri hakkında bir şeyler ortaya koymaya çalışır.²⁰

Waltz, uluslararası politikanın dokusunun sürekliliğine vurgu yaparak; yapının büyük ölçüde değişmediğini var olan kalıpların yinelenildiğini ve olayların sürekli olarak kendini tekrar

¹⁶ Arnold Wolfers, The Role of Power and Pole Of Indifference, *World Politics*, 4, 01 (1951): 39-63.

¹⁷ Kenneth Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, çev. Osman S. Binatlı, (Ankara, Phoenix Yayınevi, 2015), 7

¹⁸ Mustafa Aydın, Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1,1 (2004): 47-49

¹⁹ Ken Booth, *Realism and World Politics*, (Londra - New York, Routledge, 2011), 5

²⁰ Waltz, *UPT*, 51

ettiğini savunur. Uluslararası politikada ise “anarşi” kavramından başka ikinci bir tanımlamaya ihtiyaç duymaz. Çünkü anarşi devam ettiği müddetçe devletler de benzer şekilde davranmaya devam edeceklerdir. Bu bağlamda “Devletler, etkileşimleri uluslararası politik sistemlerin yapısını oluşturan birimlerdir.”²¹ Bu da mevcut güç hiyerarşisinde devletlerin göreceli güçlerinin (relative power) aslında birbirlerine karşı nasıl davrandıklarını açıklamada belirleyici bir rol oynamaktadır. Yani aktörlerin var olan sistem içerisindeki davranışları, onların eylemlerinin anlaşılması için de bir rehber niteliği taşımaktadır.

Waltz, uluslararası politika sistemlerinin yapısını tanımlayarak uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde bir kuram geliştirilmesinin öncüsü olmuştur. Bu açıdan neorealizm, uluslararası ilişkiler kuramını geliştirirken ana realpolitik ilkelerini muhafaza etse de, hem kullandığı araçlar, hem de neden sonuç ilişkisini açıklama yöntemleri bakımından klasik realizmden farklılaşmaktadır.²² Waltz anarşi kavramının uluslararası sistemi nasıl şekillendirdiğini sistematik olarak açıklamak suretiyle, 20. yüzyılın son çeyreğinde Hans Morgenthau’nun ortaya koyduğu klasik realizmin bakış açısını genişletmiştir. Waltz’un kendinden önceki kavramları yeniden formüle etmesi uluslararası camiada kabul görmüş; kutupsallık, dengeleme, ittifaklar, güvenlik ikilemi, göreceli ve mutlak kazançlar ve büyük strateji (grand strateji) gibi konulardaki görüşleri sayesinde neorealist olarak adlandırılan bir teori inşa etmiştir.²³

Uluslararası sistemde devletlerin nereye kadar güçleneceği sorunsalını açıklayan Waltz’un teorisi, uluslararası ilişkiler disipliniyle uğraşan birçok bilim insanını yeni yaklaşımlar arama konusunda etkilemiştir. Böylece neorealist köklerinden kopmayan ama onun yaklaşımlarını farklı değişkenlerle açıklayan iki önemli yaklaşım ortaya çıkmıştır; savunmacı realizm ve saldırgan realizm. Böylece, Neorealizmin bir başka temsilcisi olan J.Mearsheimer, Waltz’un savunmacı anlayışta olan yapısal realist yaklaşımına karşı, uluslararası ilişkiler disiplinine önemli katkı sağlayan saldırgan realizm (offensive realism) kavramını ortaya atmıştır.

²¹ Age, s.118-121

²² Kenneth Waltz, The Origins of War in Neorealist Theory, *Journal of Interdisciplinary History*, 18,4 (1988): 615,616

²³ Booth, *Realism and World Politics*, 17-18

1.3. Savunmacı ve Saldırgan Realizmin Temel Varsayımları: Mearsheimer ve Waltz

Geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında, realist kampın içerisinde önemli bir bölünme gerçekleşti. Savunmacı ve saldırgan realizm, uluslararası politikadaki realizmin temel ana varsayımlarını taşımalarına rağmen, uluslararası politikanın doğasını açıklama konusunda temelde farklı sonuçlara varan yaklaşımlar ortaya koydular.²⁴ Bu farklı görüşlerin arasında John J. Mearsheimer'ın, saldırgan realizm altında oluşturduğu katkısı önemli sayılmaktadır. “*The Tradgedy of Great Power Politics (2001)*” adlı eserinde saldırgan realizm hakkındaki varsayımlarını cesur bir şekilde savunmaktadır. Mearsheimer'ın saldırgan realizminin beş ana yaklaşımı şu şekildedir;

1. Uluslararası sistem anarşi üzerinden karakterize edilmiştir.
2. Büyük güçler birbirlerini yok etmek için bazı askeri yetenekler gösterebilir. Büyük askeri güce sahip olanları diğerlerine göre daha tehlikeli görür.
3. Büyük güçler birbirlerinin niyetlerinden asla emin olamazlar. Devletlerin niyetleri hızlıca değişebilir, böylece devletlerin niyetleri bir gün ılımlıyken diğer gün düşmanca olabilir.
4. Hayatta kalmak büyük güçler için en büyük amaçtır. Güvenlik en önemli hedeftir.
5. Büyük güçler rasyonel aktörlerdir.

Ona göre bu beş ana yaklaşım birbirleriyle evli olmakla birlikte, büyük güçlere kendi aralarında sürekli olarak saldırgan davranmaları ve düşünmeleri için güçlü teşvikler vermektedirler. Böylece Mearsheimer'a göre devletlerarasında üç genel davranış ortaya çıkar; korku, kendi kendine yardım ve güç maksimizasyonu.²⁵

Mearsheimer saldırgan realizmin, uluslararası sistemin devletlerin davranışlarını güçlü bir biçimde şekillendirdiğini varsayarken; yapısal faktörler olan “anarşi” ve “gücün dağılımı” kavramlarının uluslararası politikayı açıklamak için en önemli değişkenler olduğunu savunmaktadır. Buradan hareketle onun yaklaşımı, devletlerin geçmişte nasıl davrandıklarını ve

²⁴Shiping Tang, “From Offensive to Defensive Realism, A Social Evolutionary Interpretation of China's Security Strategy,” içinde *China's Ascent*, der. Robert S. Ross Zhu Feng, (London: Cornell University Press, 2008) 148-149

²⁵ Mearsheimer, *The Tradgedy of Great Power Politics*, 2

gelecekte muhtemelen nasıl davranacaklarını açıklamaktır. Kısacası, eğer devletler hayatta kalmak istiyorsa, büyük güçlerin iyi birer saldırgan realist gibi davranmaları gerektiğini ortaya koymaktadır.²⁶

Yapısal realistler devletlerin ne kadar güç arayışı içerisinde olması gerektiği konusunda ayrışır. Hem savunmacı hem de saldırgan realizm “Devletlerin güç için rekabet etmesinin sebebi nedir?” sorusuna, sistemin yapısı olarak cevap verirken; “Devletler ne kadar güç ister?” sorusuna ayrı ayrı açıklamalar getirmişlerdir. Mearsheimer, güç kavramını büyük güç politikasının para birimi olarak nitelendirir. Ona göre; “para ekonomi için neyse, güç de uluslararası ilişkiler için odur.”²⁷

Mearsheimer, uluslararası sistemin büyük güçleri “görelî güçlerini maksimize etme” konusunda teşvik ettiğini, bunun ise onların güvenliğini en yüksek seviyeye çıkartan optimal yol olduğunu savunmaktadır. Başka bir deyişle onun için; “hayatta kalmak saldırgan davranışları zorunlu kılar.”²⁸ Çünkü ona göre, devletlerin uluslararası sistemi tam anlamıyla kontrol edebilecek bir duruma gelmeden statüko gücü olamayacaklarını vurgulamaktadır. Buradan hareketle, devletlerin anarşik uluslararası sistemde hayatta kalabilmelerinin tek yolu; rakiplerine karşı avantaj elde ederek, güç kazanmaktır. Mearsheimer’a göre “en iyi savunma, saldırıdır.” Bu bağlamda devletler mutlak güçtense, görelî gücü önemsemektedirler. Büyük güçler, rakiplerine karşı daha güçlü konumdalarsa, saldırgan davranmaları olasıdır. Çünkü hem bunu yapabilecek kabiliyete hem de teşviklere sahiptirler.²⁹ Büyük güçlerin sistemde birbirlerine şüphe ile yaklaşmaları ve sahip oldukları gücü birbirlerine karşı kullanıp kullanmayacaklarından emin olmamaları saldırgan davranmalarına yol açar. Mearsheimer böylece; “daha çok güce sahip olan devlet, rakipleri arasında daha çok korkuya sebep olur”³⁰ demektedir.

Mearsheimer bu noktada, klasik realistlerden ayrılarak; devletleri harekete geçirenin güç arzusu peşinden koşmak olmadığını; uluslararası sistemin anarşik yapısındaki güvenlik arayışından kaynaklandığını belirtir. Tüm devletlerin birbirlerine zarar verme yeteneklerinin

²⁶ *Age*, s.10-12

²⁷ *Age*, s.12

²⁸ *Age*, s.21

²⁹ *Age*, s.37

³⁰ *Age*, s.43

olduğu bir ortamda, her biri saldırılara karşı güvenli kalabilmek için mümkün olduğunca fazla güce ulaşmaya yönelirler. Bu güvenlik motivasyonları ve yapısal sebepler, Mearsheimer'ı Waltz'a yakınlıştırır.³¹ Fakat onları birbirinden ayıran en önemli unsur devletlerin istedikleri güç miktarıdır.

Saldırgan Realizm	Savunmacı Realizm
Güç Maksimizasyonu	Uygun Güç Miktarını Korumak, sistemdeki pozisyonu sürdürmek
Büyük güçler amansızca güç peşinde koşarlar.	Anarşi, devletlere güçler dengesini korumak için teşvikler verir.
Anarşi, büyük güçlere saldırgan davranmaları için teşvikler verir.	Potansiyel mağdurlar saldırganlara karşı denge kurar ve güç kazanma çabalarını engeller.
Dünya gücündeki payı en üst seviyeye çıkartmak ve sonunda sisteme hakim olmak.	Güç Maksimizasyonu riskli bir iştir. Sonunda kendi mağlubiyetini getirir.
Sistemde Bölgesel Hegemonya Olmak	Statükoyu Korumak
Hayatta kalmak sistemdeki en baskın güç haline gelme yoludur.	Hayatta kalmak statükoyu koruma yoludur.
Devletlerarasında ortak çıkarlar yoktur.	Bazı noktalarda devletlerarası ortak çıkarlar vardır.
Başkalarını Zayıflatma Fırsatlarından Yararlanmak	Devletler güvenlik ikileminden daha fazla güç toplayarak kaçamazlar.
Saldırgan davranarak genişleme ve fetih aranır, Güvenlik ikilemi saldırgan davranışlarla ortadan kaldırılır.	Güvenlik ikilemi ancak iş birliği gözetilerek hafifletilebilir. Genişleme aramazlar.
Uluslararası politikada çatışmalar gereklidir.	Uluslararası politikada çatışma her zaman gerekli değildir. İşbirliği çıkar çatışmalarını çözmek için bir diğer opsiyondur.
Anarşide devletler işbirliği yapamaz.	Anarşinin koyduğu engeller işbirliği ile aşılabılır.
Diğer devletlerin güvenliğini tehdit ederek güvenlik sağlamak	Çevreleme, güvence verme gibi politikalarla güvenliği sağlamak
Başkalarının Niyetleri Hakkında Belirsizliğin Saldırı ile Ortadan Kaldırılması	Korku ve niyetler üzerindeki belirsizlikleri gidermek için önlemler alınmalı.

Tablo 1: Saldırgan Realizm ve Savunmacı Realizm Karşılaştırması³²

³¹ Glen, H. Snyder, Mearsheimer's World-Offensive Realism and Struggle for Security, *International Security*, 27,1 (2002)

³² John Mearsheimer, Kenneth Waltz, Robert Jervis gibi teorisyenlerin eserlerinden derlenerek hazırlanmıştır.

Savunmacı realistlere göre, güç bir amaç değil; araçtır. Çünkü uluslararası sistem tarafından teşvik edilen dengeleme siyasetidir. Güvenlik ikileminin ortaya çıktığı durumlarda güç kullanımı, statükoyu değiştirmek yerine onu korumak için kullanılır. Çünkü savunmacı realistlere göre, statükoyu korumak her büyük gücün asgari hedefidir. Bu bağlamda devletler kendi güvenliklerini sağlamaktan başka bir amaca sahip olmadığından güç kullanmaya ihtiyaç duymazlar. Çünkü savunmacı realistlere göre, “güç hakimiyet getirmez.”³³ Devletler güç maksimizasyonunu nihai hedefleri haline getirmenin altından nadiren kalkabilirler. Waltz’a göre; “uluslararası politika bunun için fazlasıyla ciddi bir iştir.”³⁴

Waltz’un savunmacı realizminde güvenlik, uluslararası sistemde en önemli amaçtır. Devletlerin huzur, kar ve güç gibi başka hedeflerini bir şekilde gütmeleri ancak bekalari güvence altına alındığında olabilir. Sistemin devletleri gütmeye teşvik ettikleri hedef ise güvenlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletlerin birincil endişesi gücü maksimize etmektense; “sistemdeki yerlerini korumaktır”³⁵ Savunmacı realizmde uluslararası sistemin anarşik yapısı, devletleri daha savunmacı davranmaya iterken, var olan güç dengesine zarar vermekten ziyade; onun sürdürülmesi gerektiğini savunurlar. Saldırgan realizmin aksine, büyük güçlerin statüko güçleri olarak tanımlandığı savunmacı realist anlayışta devletler, sistemdeki yerlerini koruma mücadelesi içinde olduklarından aşırı güç elde etme konusunda daha az istekli davranırlar. Waltz, aşırı miktarda gücün diğer devletlerin daha fazla silahlanmalarını teşvik edeceğini ve saldırgan devlet/devletlere karşı güçlerini birleştirmelerine neden olacağını vurgulamaktadır.³⁶ Çünkü bir devletin gücünü artırmak için silahlanması; kendi güvenliğini artırırken, bir anda kendi güvenliğini sağlayamamasına sebep olabilecektir. Rakip olarak görülen devletin güvenliğini azaltmak; onun güç artırımına verdiği değeri artıracak, onu caydırılamayacak bir duruma getirecek ve böylece başta kendi güvenliğini sağlamak için gücünü artıran devlet, kendi güvenliğinin tehlikeye girmesine yol açacaktır. Böylece aşırı güç artıran bir devlet, kendi başarısızlığına (self-defeating) davetiye çıkartacaktır.³⁷ Bu açıdan savunmacı realizm özetle, devletlerin uluslararası sistemde statükoyu koruyan güçler olduğunu vurgulamaktadır.

³³ Waltz, *UPT*, 238

³⁴ *Age*, s.159

³⁵ *Age*, s.158-159

³⁶ Waltz, *The Origins of War*, 616

³⁷ Charles L. Glaser, “The Security Dilemma Revisited,” *World Politics*, 50,1 (1997) s.177-196

Saldırgan realistlere göre ise dünya siyasetinde statüko güçleri nadir bulunmaktadır. Çünkü uluslararası sistemin devletlerin rakipleri pahasına güç kazanmaları için imkanlar teşvik ettiğini ve faydanın maliyeti geçtiği durumlarda bunun gerçekleşeceğini iddia ederler. Devletlerin nihai amaçları sistemde egemen/dominant olmaktır. Böylece uluslararası sistem büyük güçleri görelî güçlerini artırması yönünde teşvik eder; çünkü güvenliği en üst düzeye çıkarmanın en iyi yolu budur.³⁸ Buradan hareketle Mearsheimer, devletlerin sistemi tamamen kontrol edecek saldırgan davranışlarda bulunmadığı müddetçe, bir statüko gücü olamayacaklarını vurgulamaktadır.³⁹ Buna karşılık olarak Waltz, devletlerin kendi güçlerini artırarak saldırgan davranmalarının rasyonel olmadığını, saldırgan tutumların karşıt koalisyonlar yaratacağını ve böylece devletlerin bu tarz davranışlardan sakınacaklarını ifade etmektedir.⁴⁰ Savunmacı ve saldırgan realizmin anarşik yapıdaki uluslararası politikadaki farklı yaklaşımlarını anlamak için ayrıca Robert Jervis'in saldırı-savunma dengesi teorisinin de incelenmesi gerekmektedir.

1.4 Saldırı – Savunma Dengesi

Savunmacı realistler genellikle savunmayı destekleyen ve böylece güvenlik rekabetini azaltmaya çalışan bir saldırı – savunma dengesi olduğunu iddia etmektedirler. Onlara göre barışı sağlamak için izlenecek dengeleme stratejisi önemli bir güçken; savunma üstünlükleri barışı kolaylaştırmaktadır. Saldırgan avantajlar ise aksine muhtemelen savaşla sonuçlanacaktır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasındaki en önemli sebep; tank ve bombardıman uçakları gibi saldırgan silahların ve Blitzkrieg doktrinin ortaya çıkmasıyla saldırı-savunma dengesinin saldırı lehine belirgin bir şekilde değişmesiydi. Diğer yandan ise, Soğuk Savaş döneminde iki süper güç olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği'nin tek bir kurşun dahi atmamalarının en önemli sebebi; nükleer çağın başlamasıyla birlikte, saldırı-savunma dengesinin keskin bir şekilde savunma lehine evrilmesiydi. Böylece yapısal realistler, bir takım yapısal argümanlar kullanarak, büyük güç savaşlarının az ya da çok muhtemel olduğunu açıklamaya çalışmışlardır.⁴¹

³⁸ Mearsheimer, *The Tragedy*, 21

³⁹ *Age*, s.32-35

⁴⁰ Waltz, *Origins of War*, 620-628

⁴¹ Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith, *International Relations Theories, Discipline and Diversity*, (Oxford, Oxford University Press, 2013), s.88

Savunmacı realizmin önemli temsilcilerinden birisi olan Robert Jervis, *Cooperation Under Security Dilemma* adlı eserinde saldırı ve savunma dengesini bizlere tanıtır. Jervis'e göre saldırının savunmaya göre avantaja sahip olup olmadığı, güvenlik ikileminin şiddeti ve uluslararası barış umutları açısından büyük öneme sahiptir. Saldırının avantaj olduğu durum, rakibin ordusunu yok etmenin ve topraklarını almanın kendi savunmasını yapmaktan daha kolay olmasıyla açıklanmaktadır. Savunmanın avantaj olduğu durumlarda ise, var olan gücü korumak ve tutmak; ilerlemek, yok etmek ve ele geçirmekten daha kolaydır.⁴²

Savunmanın avantajlı olduğu durumlarda, statüko devletleri başkalarını ciddi şekilde tehlikeye atmadan da kendilerini güvenli hale getirebilirler. Gerçekten de, eğer savunma yeterli bir avantaja sahipse ve devletler kabaca eşit büyüklükteyse, güvenlik ikilemi statüko devletlerinin işbirliği yapmasının yolunu açmakla kalmayacak, aynı zamanda saldırgan davranışları da imkansız hale getirecektir. Böylece uluslararası anarşi göreceli olarak önemsiz hale gelecektir.⁴³

Jervis'e göre devletlerin saldırı için bütçelerinden büyük paralar harcarken rakiplerinin saldırılarını beklemektense; saldırgan kuvvetler oluşturmaları ve saldırıyı cazip bulmaları daha muhtemeldir. Devletlerin maddi imkanları fazlaysa, bu imkanlarını saldırgan kuvvetler için mi yoksa savunmacı kuvvetler için mi ayırmalıdır? Devletler sahip oldukları envanterlerle saldırmayı mı yoksa savunmada kalmayı mı tercih etmelidirler? Bu sorular güvenlik ikilemini farklı yollarla etkilemektedir. Öncelikle savunma avantaj olduğunda ve statüko güçlerinin öznel güvenlik gereksinimleri olduğunda, söz konusu devletler yüksek ihtimalle silahlanma yarışından kaçınacaklardır. Savunmanın saldırıdan daha etkili olduğu her durumda her iki taraf da diğerinden daha mütevazı kuvvetlere sahip olmayı isteyecek ve diğerinin savunma politikalarına daha kayıtsız kalacaklardır. İkinci olarak, saldırının avantajlı olduğu durumda ise devletlerin uluslararası bir gerilime tepki göstermesi savaş olasılığını artıracaktır. Bu durumda bir devletin diğerini tehdit etmeden ve saldırıda bulunmadan güvenliğini artırmasının başka bir yolu bulunmayacaktır.⁴⁴

⁴² Colin Elman ve Micheal A. Jensen, *Realism Reader* (New York, Routledge, 2014), s.134

⁴³ Robert Jervis, "Cooperation Under The Security Dilemma," *World Politics*, 30, 2 (1978): 186-187

⁴⁴ *Age*, s.188

Saldırı-savunma ayrışması/farklılaşması da Jervis'in teorisinde önemli yer tutmaktadır. Güvenlik ikileminin nasıl çalıştığını ortaya koyan bu faktör, devletleri koruyan silah ve politikaların saldırı kabiliyeti sağlayıp sağlamadığını açıklamaktadır. Savunmacı realist yaklaşımda devletler, başkalarınınkini azaltmadan kendi güvenliklerini artırabilirler. Savunmanın avantajı güvenlik ikilemini iyileştirir. Saldırganlık ve savunma duruşları arasında bir ayrım onu ortadan kaldırmaya yakınlaştırır. Saldırının avantaj olduğu her durumda, fetih ve saldırganlık hala mümkün olacaktır. Bu durumda statüko güçleri, savunma güçleri tarafından korunmanın kendileri için pahalıya patlayabileceğini görecektir ve başkalarını tehdit edecek olsa bile saldırı özellikli silahlar tedarik etmeye karar verecektir. Dahası, devletler rakiplerinin barışçıl olduklarını algılasalar dahi, gelecekte agresif niyetler besleyebileceklerinden endişe edeceklerdir.⁴⁵

Savunmanın en az saldırı kadar güçlü olduğu varsayıldığında, aradaki farklılaşma statükocu devletlerin saldırgan olanlardan açıkça farklı şekilde davranmasına izin verecektir. Bunun üç sonucu bulunmaktadır;

1. Statükocu güçler birbirlerinin niyetlerini tanımlayarak, işbirliğinin temellerini atabilirler. Diğer tarafın yayılmacı olduğu yönündeki yanlış inançtan doğan çatışmalar böylece engellenebilecektir.
2. Statükocu devletler, diğerleri saldırı planları yaparken önceden uyarı alırlar. Saldırı hazırlığında olan devlet silah tedarikini gizleyemezse ve silahlarını konuşlandırması uzun süre alırsa, statüko güçlerinin karşı önlemler almaları için zamanları olacaktır.
3. Tüm devletlerin statükoyu savunduğu bir durumda, saldırı için faydalı olan silahların yasaklanması ve silah kontrolü anlaşmalarının yapılması mümkün olacaktır.

Saldırı ve savunmanın ayırt edilemez olduğu durumlarda, daha büyük kuvvetler inşa edip etmeme, bir silahlanma yarışına girip girmeme ya da kuvvetlerinin gücünü azaltan ve sınırlayan silah kontrolünü sürdürüp sürdürmeme konusundaki tercihler devletlerin yüz yüze kaldığı seçimlerden bazılarıdır. Savunma avantajlı görüldüğünde, silahların kontrolü büyük ölçüde gereksiz olacaktır. Devletler bunun yerine, rakiplerinden bağımsız olarak savunma kuvvetlerini

⁴⁵ *Age*, s.199

geliştirmeyi seçerek tek taraflı (unilateral) savunma yapmayı tercih edecektir. Böyle bir durumda bir devlet saldırgan tutum takip etse dahi, savunmanın avantajı nedeniyle, aradaki rekabet hafif olacaktır. Öncelikle güvenlik nedeniyle motive olan iki ülkenin tek taraflı savunmayı seçmesi rekabetin yoğunluğunu azaltacak nitelikte olacaktır.⁴⁶

Montgomery'e göre, devletler rakiplerinin niyetlerinden emin değillerse, kendi güdülerini göstererek güvenlik ikilemini azaltılmalıdır. Bu açıdan saldırgan ve savunma yetenekleri farklılaştırılabilse dahi, devletlerin tercihlerini ortaya çıkartmak için büyük güvenlik açıklarının kabul edilmesi gerekecektir. Saldırganlık konusundaki avantajlar, küçük hareketleri güvenilir fakat tehlikeli kılarken, savunma konusundaki avantajlar küçük hareketleri sağlam ama güvensiz kılmaktadır. Tüm bu değiş tokuşa rağmen, saldırı ve savunma farklı olduğunda ve aralarındaki denge tarafsız olduğunda daha fazla güvenlik açığı olmadan güvence elde edilebilir. Bu koşullar altında yapı, iyi huylu aktörlerin tercihlerini, açgözlü bir devletin seçebileceği herhangi bir saldırı yeteneğine eşit şekilde savunma kuvvetlerini seçmesine izin verir.⁴⁷ Saldırı ve savunmanın avantajı ve saldırgan duruşların savunmacı duruşlardan ayırt edilip edilemeyeceği tartışmaları uluslararası sistemde dört olası durumun ortaya çıkmasına yol açmıştır.

	<i>Saldırı Avantaj Olduğunda</i>	<i>Savunma Avantaj Olduğunda</i>
<i>Saldırgan Duruş Savunmacı Duruştan Ayrılmadığında</i>	1 İki Kat Daha Tehlikeli	2 Güvenlik İkilemi, fakat güvenlik gereksinimleri uyumlu olabilir
<i>Saldırgan Duruş Savunmacı Duruştan Ayrıldığında</i>	3 Güvenlik İkilem olmaz, fakat saldırganlık mümkündür. Statüko devletleri saldırgan devletlerden farklı politikalar takip edebilir.	4 İki Kat Daha Güvenli

Tablo 2: Saldırı – Savunma dengesinin ortaya çıkarttığı 4 durum⁴⁸

⁴⁶ Charles L. Glaser, Realists as Optimists Cooperation as Self-help, *International Security*, (1994/95): 64-65

⁴⁷ Evan Braden Montgomery, Breaking out of the Security Dilemma, Realism, Reassurance, and the Problem of Uncertainty, *International Security*, 31, 2 (2006): 183-184

⁴⁸ Jervis, Cooperation Under Security Dilemma, 211

Devletleri tehdit etmeden ve savunma üzerinden güvenliğin sağlanmasının ciddi anlamda zor olduğu bir durum statüko kuvvetleri için en kötüsü olacaktır. Saldırgan ve savunmacı duruşlar aynı olduğunda statükocu güçler de saldırgan devletlerin sahip olduğu silahlardan edinmeye çalışacaktır. Saldırının savunmaya üstün geldiği durumda statükocu devletler de saldırgan devletler gibi davranacaklardır. Böylece dengesiz bir tutum ortaya çıkacak, devletler çok hızlı büyüyecek fakat aynı hızla da küçüleceklerdir. Böyle bir durumda statüko güçleri arasındaki işbirliğini sağlamak ciddi manada zor olacaktır.⁴⁹

Savunmanın avantaj olduğu ve saldırı – savunma duruşlarının ayırt edilemediği ikinci durumda, güvenlik ikilemi önemli derecede hissedilecektir. Savunmacı niyetlerle dahi olsa, açık bir şekilde belirlenen silah seviyesinin aşılması saldırganlığa işaret ederek güvenlik ikileminin derinleşmesine yol açacak; böylece gereksiz çatışmalara ortam hazırlanacaktır. Böyle bir durumda ise empati kabiliyeti yüksek ve yetenekli karar vericiler, tehlikeyi azaltacak yönde politikalar takip edebilirler. Son olarak, söz konusu durumda savunmanın gücü, devletlerin tehdit edildiği zaman yavaşça ve kısıtlı bir şekilde tepki vermelerine yol açacaktır. Dolayısıyla, statükocu güçler bir dereceye kadar başkalarını tehdit edecek olsa da, bu husus sınırlı kalacaktır.⁵⁰

Üçüncü durumda güvenlik ikilemi olmasa da savunma problemleri olacaktır. Çünkü devletler diğer devletleri tehdit etmeyen savunma sistemlerini temin edebildiklerinden herhangi bir ikilem ortaya çıkmayacaktır. Burada saldırganlık avantaj olduğundan saldırı mümkün ve kolay olacaktır. Eğer saldırı daha az avantajlı ise, denge ve işbirliği mümkündür çünkü statükocu devletler savunma kuvvetlerini hazır etmişlerdir. Bu durumda devletler birbirlerini dikkatli bir şekilde izlemelidir, çünkü hata yapma olasılığı yüksektir. Netice itibarıyla savunmanın yüksek maliyeti ve saldırının cazibesi gereksiz güvensizliğe, düşmanlığa ve böylece savaşımlara yol açabilmektedir.⁵¹

Dördüncü ve son durum, diğer durumlara nazaran iki kat daha güvenlidir. Saldırı ve savunma sistemleri arasındaki ayırım, güvenlik ikileminden çıkmaya izin verir; savunmanın avantajı, yukarıda tartışılan sorunları ortadan kaldırır. Bu durumda statükocu güçlerinin

⁴⁹ Age, s.211

⁵⁰ Age, s.212-213

⁵¹ Age, s.213

saldırgan silahları temin etmeyi cazip bulması için bir neden yoktur ve saldırganlar niyetlerini açık bir şekilde belirtmektedirler. Savunmanın yeteri kadar avantaj olduğu böylesine bir durumda herhangi bir güvenlik problemi kalmayacaktır. Statükoyu değiştirme gücünün böylece nihai olarak son bulması, askeri olmayan araçların kullanılması için daha fazla kapsam sağlayacaktır. Örneğin I. Dünya Savaşı'nda Almanya kendisini güvene almak için güçlü bir savunma sistemi oluştursaydı, aynı anda iki cepheden gelen saldırılara daha dirençli karşı koyabilirdi. Sonuç olarak, ülke savunması dışındaki konularda, halen güvenlik ikilemi ve güvenlik sorunları olmaya devam edecektir. Ancak dünya yine de olduğundan daha emniyetli bir yer olacaktır.⁵²

1.5. Neorealizm ve Çin'in Yükselişi

Çin tarihi boyunca her zaman Asya'da diğer devletlerin çekindiği kendine has geleneksel strateji, anlayış ve kültüre sahip bir ülke olmuştur. Çin tarihi bu bağlamda içerisinde birçok dönüm noktası barındırmaktadır. Bu dönüm noktalarından birincisi, 1839 ile 1949 yılları arasında Çin İmparatorluğu'nun Batılı güçler ve Japonya tarafından müdahaleye uğradığı "Yüzyıllık Aşağılanma" dönemi olarak ifade edilmektedir. Bu süreçten sonra 1949 yılında kurulan Çin Halk Cumhuriyeti Mao Zedong yönetiminde, Komünist ideoloji dışında kalan dünyadaki tüm emperyalist ülkeleri ve Asya'daki gerici devletleri devirme ve dönüştürme niyetindeydi. Çin'in Mao yönetimindeki güvenlik stratejisi bu bağlamda doğal olarak büyük ölçüde saldırgan realist bir tutum olarak tanımlanmaktadır. Çünkü Mao, o dönemde uluslararası politikada çatışmanın gerekli ve kaçınılmaz olduğuna inanmıştır.⁵³ Fakat Mao döneminin "sürekli devrim" politikalarının meydana getirdiği iç sarsıntılar ve diplomatik izolasyonun ülkeye verdiği zarar, Çin'in yeni, güçlü ve daha yaratıcı bir aktör olarak dünya diplomasi sahnesine çıkmasının yolunu açmıştır. Çin tarihindeki ikinci kırılma noktası, Çin'in 25 Kasım 1971 tarihinde, Çin Cumhuriyeti'nin (Tayvan) yerine Birleşmiş Milletlere kabul edilmesiyle, yani Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) beş daimi üyesinden birisi olmasıyla yaşanmıştır.

Çin'in BMGK üyesi olması ardından 1979 yılında Deng Xiaoping liderliğinde Çin, ideolojik yaklaşımlardan uzak bir anlayış benimseyerek Çin toplumunun dünyaya açılımını

⁵² Age, s.214

⁵³ Tang, *From Offensive to Defensive Realism*, 153

gerçekleştirmeye başlamıştır. Hızlı ekonomik reformların gerçekleştirilmesi; Çin'in yükselişi açısından bir diğer önemli dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu dönemde Xiaoping'in "*Çin Tarzı Sosyalizm*" olarak ifade ettiği söylem takip edilerek, Çin halkını bütünleştirme yönünde bir irade ortaya konulmuştur. Böylece Çin, 2002 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olarak yeni bir neslin yetişmesini dahi beklemeden, 2010 yılında dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline gelmiştir. Bu dramatik dönüşümü hızlandırmak için Çin, uluslararası kuruluşlara daha fazla katkı sağlamaya ve dünya düzeninin yerleşik kurallarını kabul etmeye başlamıştır.⁵⁴ Çin ekonomisinin hızlı büyümesi, teknolojik alandaki atılımları, bölgesel ve küresel anlamda uluslararası örgütlerle giderek artan güçlü diplomatik ilişkileri aynı zamanda askeri savunma harcamalarının da artmasına yol açmıştır. Savunma harcamalarının bildirilmesi konusunda her ne kadar küresel anlamda kabul edilen bir standart olmasa da China Power'a göre; Çin'in 2000 yılında 43.1 milyar doları olan savunma harcamaları, 2019 yılı rakamlarına göre 266.4 milyar ABD dolarına kadar yükselerek aynı yılda savunmaya 718.7 milyar dolar harcayan ABD'nin ardından dünya sıralamasında ikinci sıraya yükselmiştir.⁵⁵ Bu açıdan Çin'in hem ekonomik hem de askeri olarak yükselmesi, mevcut uluslararası düzenin yakın gelecekte nasıl şekilleneceğine dair soru işaretlerini beraberinde getirmiştir.

Çin'in küresel çaptaki bu hızlı yükselişi, Asya'nın ve dünyanın geleceği bağlamında yükselen güçlerin nasıl davranışlar sergileyeceği ve sistemdeki devletlerin bu güçlere karşı nasıl reaksiyon vereceği sorularını da ortaya çıkarmıştır. John Mearsheimer, Çin'in ekonomik olarak büyümeye devam ettiği taktirde, ABD'nin Batı Yarıkürede yaptığı gibi Çin'in de Asya kıtasını domine etmek üzere stratejiler geliştireceğini ortaya atmıştır.⁵⁶ Bu bağlamda Çin'in yükselişinin asla barışçıl olmayacağını vurgulayan Mearsheimer, zenginleşen Çin'in bir statüko gücü olmaksansa, bölgesel hegemonyasını sağlamaya kararlı saldırgan bir devlet olacağını iddia etmiştir.⁵⁷ Bu tutumu destekleyen diğer bir argümanı Çin'in ekonomik olarak yükselmeye başladığı 1990'lı yıllarda Joseph Nye ortaya atmıştır. Nye'a göre, Çin'in yükselişi; Atina'nın yükselişinin Sparta'da yarattığı korku sonrasında gerçekleşen *Peleponesya Savaşı*'na benzer

⁵⁴ Henry Kissenger, *World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History*, (USA, Penguin Press, 2014), 225

⁵⁵ "What Does China Really Spend on its Military?," China Power, erişim 22 Kasım, 2020, <https://chinapower.csis.org/military-spending/>

⁵⁶ Mearsheimer, *The Tragedy*, 375

⁵⁷ *Age*, s.402

nitelikte bir çekişme ortamını yaratacaktır.⁵⁸ Yine “*Destined for War: Can America and China Escape Thucydides Trap?*” kitabında Graham Allison, Thucydides Tuzağı’nın son 500 yılda 16 farklı güç mücadelesinde görüldüğünü ve bunların 12’sinin ise savaşla sonuçlandığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda Çin’in Yüzyıllık Aşağılanma öncesinde bölgesindeki topraklar ve denizlerdeki tarihsel hakimiyet alanlarını yeniden tesis etmek adına güç biriktirdiğini iddia eden Allison, ekonomik güç dengesinin Çin’in lehine işlediğı sürece, mevcut statükoyu korumanın kolay olmayacağını savunmaktadır.⁵⁹ Son olarak Singapur’lu diplomat Kishore Mahbubani, “*Has China Won?*” kitabında Çin’in 15. yüzyılda dünyanın en gelişmiş donanmasına sahip olmasına ve 1800’li yıllarda dünyanın en dominant güçlerinden birisi olmasına rağmen; İngiliz, Fransız, Hollanda, İspanya gibi emperyalist devletlerin izlediğı fetih anlayışına sahip olmadığını; böylece bölgesel ve küresel anlamda genişlemeci bir strateji izlemeyeceğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Çin’in büyük bir güç olmaya odaklandığını fakat küresel açıdan ABD’nin yerini alma gibi bir isteğı olmadığına altını çizmektedir.⁶⁰

1.6 Temel ve Tali Varsayımlar

Savunmacı realizm temelde uluslararası politikaya daha iyimser bir bakış açısı sunarak, devletlerin göreceli güçlerini değıl, göreceli güvenliklerini üst düzeye çıkarmaya çaba gösterdiklerini savunmaktadır. Uluslararası sistem böylece sadece çok sınırlı koşullar altında genişleme ve saldırgan stratejiler için teşvik sağlamaktadır. Bu bağlamda uluslararası sistemde devletler çıkarlarını gerçekleştirebilmek için her ne kadar genişleme ve fetih yolu izleyebilecek olsalar da uzun vadede bu yöndeki ısrarlı tutumları, kendi sonlarını getirebilecektir.⁶¹ Fakat özellikle yükselişinin ekonomik, askeri ve siyasi bağlamları göz önünde bulundurulduğunda son dönemlerde Çin’in bulunduğı coğrafyada saldırgan tutum ve davranışlar sergilemesi ve saldırgan iç ve dış politika manevralarında bulunması, Çin dış politikasının saldırgan realizmle açıklanmasını gerekli kılmaktadır.

⁵⁸ Joseph Nye, “As China rises, must others bow?,” *The Economist*, (1998) erişim, 22 Kasım, 2020, <https://www.economist.com/by-invitation/1998/06/25/as-china-rises-must-others-bow>

⁵⁹ Allison, *Destined for War*, 250

⁶⁰ “Has China Won?,” Mahbubani vs Mearsheimer,” CSIS, erişim, 21 Kasım, 2020, <https://www.cis.org.au/events/has-china-won-mahbubani-vs-mearsheimer/>

⁶¹ Jeffrey W. Taliaferro, Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited, *International Security*, 25, 3 (2000-2001), 158-160

Bu anlamda yapılan çalışma; “Çin dış politikasının saldırgan realist bir dış politika takip ettiği” temel varsayımı üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda Çin dış politikasının ve stratejisinin tarihsel gelişimine odaklanılan bu tezde, Çin’in uzun vadeli stratejik kalkınma, güvenlik, strateji ve hedefleri üzerine Çin ve Batı literatürü birlikte kullanılmıştır. Tezin varsayımlarını kuvvetlendirmek adına üst düzey Çinli yetkililerinin açıklamalarından istifade edilmiş, Çin’in dış politikası üzerine bir takım fikirler veren liderlerin konuşmalarından faydalanılmıştır. Bununla birlikte, çalışma içerisindeki tali varsayımları kuvvetlendirmek adına, belirli süre zarflarında Çin, ABD, Japonya gibi devletler tarafından yayımlanan ve önemli stratejik dokümanlar arasında yer alan “ulusal güvenlik dokümanları ve beyaz kitaplar” incelenmiş, Çinli liderlerin söylemlerinden de faydalanılarak Çin’in güvenlik ortamına ilişkin değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Bu açıdan çalışmada ortaya konulan tali varsayımlar şu şekildedir;

1. Çin, dış politika stratejisinde dış dünyaya karşı zayıf bir nokta bırakmama adına “Tek Çin” politikası izleyerek, küresel güç olma amacını takip etmektedir.
2. Kuşak ve Yol Girişimi Çin’in küresel ekonomik ve siyasi çıkarlarını artırmak için ortaya konulmuş bir projedir.
3. Çin’in Afrika ülkeleri nezdinde izlediği ekonomi politikaları, yeni sömürgecilik çerçevesinde Çin’in küresel siyasi etki alanını artırmak için izlediği bir stratejidir.
4. Asya-Pasifik bölgesinde Çin’in askeri gücünü ve savunma harcamalarını artırması, saldırgan realist tutumunun bir emaresidir.
5. Tarihsel rekabet Çin’in Doğu Çin Denizi’nde Japonya’ya karşı daha saldırgan davranmasını sağlamaktadır.
6. Çin, Güney ve Doğu Çin denizinde karasularını artırarak, Münhasır Ekonomik Bölgelerini (MEB) genişleterek “büyük deniz gücü” olmaya çalışmaktadır.
7. Doğu ve Güneydoğu Asya’da çevrelenen Çin, Doğu Türkistan’ı bir çıkış noktası olarak görmekte ve bu bölgede saldırganlığını artırarak, Uygur Türklerine karşı asimilasyon politikaları yürütmektedir.

2.TARİHSEL PERSPEKTİFTEN ÇİN DIŞ POLİTİKA STRATEJİLERİ

2.1 Çin'in “Büyük Strateji” Kavramsallaştırması

Uluslararası İlişkiler literatüründe birçok farklı büyük strateji (grand strategy) tanımı bulunmaktadır. Bu yüzden genellikle akademisyenler büyük stratejinin nasıl tanımlanacağı konusunda hemfikir değildir. Büyük strateji, bir devletin uluslararası sistemdeki diğer aktörlerle, devlet veya devlet dışı aktörlerle etkileşimlerinde nasıl bir tavır alacağını düzenleyen ve yönlendiren bir vizyon, fikir veya ana plan olarak tanımlanabilir.⁶² Avery Goldstein büyük strateji kavramının; siyasi, ekonomik ve askeri unsurların bir birleşimi olduğunu vurgularken; bir devletin potansiyel olarak tehlikeli bir dünyada hayati çıkarlarını güvence altına almak ve hedeflerini –en azından hayatta kalmasını- sürdürmek için benimsediği bir plan olarak tanımlamaktadır. Ona göre; büyük strateji, bir rejimin emrindeki çeşitli politika araçlarından yararlanarak, rejimin öncelikli çıkarlarının nasıl karşılanabileceği hakkında devletlere kapsamlı bir vizyon sunmaktadır.⁶³ Devletlerin uluslararası alandaki faaliyetlerinin, niyetlerinin ve davranışlarının anlaşılması ve rakip devletlere karşı strateji üretilmesi açısından devletlerin büyük stratejilerini takip etmek önem arz etmektedir.

Uzun yıllardır Uluslararası İlişkiler ve güvenlik çalışmalarında tartışılan hususlardan bir tanesi Çin'in bir büyük stratejiye sahip olup olmadığıdır. Birçok akademisyen Çin'in artık bir büyük stratejiye sahip olması gerektiğini söylerken; Çin'in dış politikasının tutarsız olduğuna dair yaygın bir görüş bulunmaktadır. Çin'in özellikle temelinde ulusal hedeflerin bulunduğu; açık ve tutarlı, uzun vadeli bir diplomatik felsefe ve stratejiden uzak bir görüntü çizdiği ve her zaman küresel stratejiden yoksun bir görüntüde olduğuna dair eleştiriler bulunmaktadır. Barry Buzan da bu tartışmaya; Çin'in uluslararası toplumdaki yeri konusunda tutarlı, stratejik bir vizyona sahip olmadığı, barışçıl kalkınma retoriği ile komşuları arasındaki askeri sınır anlaşmazlıklarını birleştirme konusunda başarısız olduğu, amaçlarını ve araçlarını hizalamayı başaramadığını savunarak katkı sunmaktadır.⁶⁴ Her ne kadar Çin büyük stratejisine dair resmi bir açıklama olmasa da Çin'in iç ve dış politikasındaki bazı bileşenler bizlere bir takım önemli ipuçları sunmaktadır. Örneğin, Kadim Çin Medeniyeti Tarihi ve Çin Komünist Partisi

⁶² Tudor A Onea, *The Grand Strategies of Great Powers*, (London, Routledge, 2020), 2.

⁶³ Avery Goldstein, “China’s Grand Strategy Under Xi Jinping,” *International Security*, Summer (2020), 164

⁶⁴ Barry Buzan, “China in International Society: Is “Peaceful Rise” Possible?,” *Chinese Journal of International Politics*, (2010), 29-33

(ÇKP)'nin politika belgelerinde, Çin ulusunun ve devletinin çıkar, istek ve arzularına yönelik güncel politikalarını destekleyici hedeflerin, yolların ve araçların varlığı ve bu yolda - rehber niteliğinde- ulusal strateji için nispeten tutarlı bir takım görüşlere rastlamak mümkündür.⁶⁵ Çin büyük stratejisinin bugüne kadar geçirdiği süreç ve evrimi anlamlandırmak için tarihsel geçmişe odaklanmak ve Çin strateji felsefesini ortaya koymak gerekmektedir.

2.2 Geleneksel Çin Stratejisinde Tianxia ve Orta Krallık Anlayışı

Asya kıtasındaki dünya düzeni anlayışı içerisinde Çin, en uzun ömürlü, en net tanımlanmış ve Westfalya fikirlerinden en uzak anlayışta şekillenmiş bir medeniyettir. Antik uygarlıktan, klasik imparatorluk çağına; Komünist devrimden, modern büyük güç statüsüne Çin, tarihin en karmaşık yolculuklarından birisini gerçekleştirerek, insanlık ve dünya düzeni üzerinde derin etkilere yol açmıştır. Çin, tarihsel süreçte Qin Hanedanlığı (M.Ö 221- M.Ö 206) ile egemen ve birleşmiş tek bir siyasi varlık olduğu dönemden, Avrupa güçleriyle ilişkilerinin başladığı 19. yüzyılın başlarına kadar küresel düzende kendisini dünyanın merkezinde konumlandırmış, etrafında yaşayan birçok ulusu “barbar” olarak tanımlayarak dünyanın geri kalanını tek bir medeniyet olarak görmüştür.⁶⁶ Bu anlayış, Çin medeniyetinin dünyadaki en ileri uygarlık olduğu inancına dayanan “Çin Merkezli (Sinocentric)” bir sistemdir. Bu geleneksel konsept, Çin’in kendisini dünyanın tek egemen devleti olarak gördüğü bir dünya düzeni anlayışına dayanmaktadır.⁶⁷

İmparatorluk döneminde Çin hudutları neredeyse Avrupa kıtası kadar büyüktü. Çin dili ve kültürü, imparatorun siyasi nüfuzu Sibirya’dan Türkistan’ın çöllerine ve Himalaya sınırına kadar genişlemiş, oradan güneydeki tropikal ormanlara uzanarak; kanallar, limanlar ve balıkçı köylerine kadar erişmiştir. Bu toprakların genişliği ve çeşitliliği Çin’in kendi başına bir güç olduğu anlayışını destekleyerek⁶⁸ “Tianxia”⁶⁹ yani cihan düşüncesini ortaya çıkartmıştır. Bu anlayış içerisinde Çinliler “Tianxia’da Çin’in tek uygarlığa sahip ülke veya millet olduğuna” ve

⁶⁵ Jisi, Wang, “China’s Search for A Grand Strategy,” *Foreign Affairs*, (2011): 68-79

⁶⁶ Martin Jacques, *Çin Hükmettiğinde Dünyayı Neler Bekliyor? Batı Dünyasının Sonu ve Yeni Bir Küresel Düzenin Doğuşu*, çev. Sami Oğuz (Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2016), 307-308

⁶⁷ Henry Kissenger, *World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History*, (USA, Penguin Press, 2014), 213

⁶⁸ Henry Kissenger, *Çin; Düünden Bugüne Yeni Çin*, çev. Nalan Işık Çeper (İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2015), 28

⁶⁹ Tianxia’nın sözcük anlamı “göğün altı” olarak belirtilmektedir. Tianxia anlayışı için ayrıca bkz: Abdürreşit Celil Karluk, “Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri ve Ötekilere Bakışı,” *Doğu Asya Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 1,1 (2018): 44-45

Tianxia'nın sınırlarının imparatorluğun etkisinin ulaştığı yere kadar uzandığına inanmışlardır. Bu minvalde, kendilerini her daim merkezi konumda görürken, yabancı milletlere “çevre/kenar” unsuru olarak bakmışlardır.⁷⁰ Kavramsal olarak Batılı kaynaklarda ise “*Gökyüzünün Altındaki Toprak*”⁷¹ veya *Gökyüzünün Altındaki Her Şey*” olarak adlandırılan bu anlayış, Çin uygarlığının mükemmelliğine; kapsadığı toprakların genişliği ve çeşitliliği bağlamında evrenselliğine de vurgu yapmaktadır.⁷²

Genel olarak Çin İmparatorluğu'nun dış ilişkileriyle irtibatlandırılan “Haraç Sistemi (*tributary system*)” ise Han Hanedanlığı döneminden (M.Ö 206 – M.S 220) başlayarak 19. yüzyılın ortalarına kadar Çin'in temel dış ilişkiler stratejisini oluşturmuştur. Bu geleneksel dünya düzeni anlayışını Çin, “Orta Krallık/Merkez(i) Ülke (*Middle Kingdom/zhongguo**)” olarak kavramsallaştırarak kendisinin Doğu Asya'da bir hegemon olarak tanınmasına yol açmıştır. Bu bağlamda haraç sistemi stratejisi, küçük devletlerin belirli dönemler için belirlenmiş pazarlarda ticaret yapma karşılığında imparatora haraç ödeyerek; Çin'in diplomatik görgü ve uygulamalarını benimseyerek Çin'in üstünlüğünün kabul edilmesine dayanmaktadır. Böylece Çin, ticareti araçsallaştırarak diplomasi yoluyla Çin düşüncesi ve kültürünü yabancıları ve “barbarları asimile etme” amacıyla kullanmıştır.⁷³

Ming Hanedanlığı'nın ilk yıllarında (1405-1433) tarihin en dikkat çekici ve gizemli denizcilik girişimlerinden birisi, keşifler çağıının öne çıkan şahsiyetlerinden ve çocuk yaşta imparatorluk hizmetine alınmış hadım bir Müslüman olan Amiral Zheng He döneminde gerçekleştirilmiştir. Henüz Avrupa'da keşifler çağıının başlamadığı, Çin'in önemli teknolojik avantajlara sahip olduğu anlaşılan bu dönemde, Zheng He, deniz yolculuklarının her durağında Çin imparatorunun ihtişamını resmi olarak ilan etmiş, karşılaştığı hükümdarlara hediyeler vermiş ve böylece Çin merkezli dünya içerisinde kendi yerlerini kabul ettirmeye çalışmıştır. Her ne kadar Zheng He gittiği yerlerde Çin'in büyüklüğünü ilan etse de, toprağa ilişkin herhangi bir talebi olmamış, geri dönüşünde sadece “haraçlar ve vergiler” getirmiştir. Yani Tianxia'da

⁷⁰ Karluk, “Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri,” 44-45

⁷¹ Jacques, *Çin Hükmettiğinde*, 307

⁷² Kissenger, *Çin*, 28

⁷³ Su-Yan Pan ve Joe Tin-Yau Lo, “Re-conceptualizing China's rise as a global power: neo-tributary perspective,” *The Pacific Review*, (2015): 7

*Genel olarak dünya ülkelerinin isimleri etnik grup veya coğrafi sınırlara göre isimlendirilirken Çin kendine *Zhongguo* yani “Merkez(i) Ülke” ya da “Orta Krallık” anlamına gelen ismi vermiştir.

Çin, kendi adına sömürgeler oluşturma veya herhangi bir zenginlik talebinde bulunmamıştır.⁷⁴ Bu yönüyle imparatorluk döneminin daha çok var olan statükoyu koruma anlayışı içerisinde daha statükocu ve savunmacı bir yaklaşım benimsediği yorumlaması yapılabilir.

Çin, imparatorluk dönemi boyunca ticareti ve siyasi gücünü ustaca kullanarak komşu toplumların Çin Merkezîyetçiliğini kabul etmelerini başarmış, diğer yandan da imparatorluğun güçlü gözükmesini sağlayarak kendisine rakip olabilecek işgalcilere gözdağı vererek onları caydırmıştır.⁷⁵ Buradaki amaç hiçbir zaman imparatorluk topraklarını genişletmek, yabancıları veya barbarları egemenlikleri altına almak olmamış; aksine onları imparatora itaat ettirmek olmuştur. İtaat etmedikleri takdirde ise *“barbarları kontrol etmek veya barbara saldırmak için başka barbarları kullanmak”* stratejisinden hareketle imparatorluğun çıkarları korunmaya çalışılmıştır. *“Kendine Bağlayarak Yönetme veya Gem- Yular Sistemi (chi-mi/jimi)”* politikası olarak adlandırılan⁷⁶ bu strateji, Çinli olmayan halklarla ilgilenmek için klasik Konfüçyüsçü geleneğin bir yansıması olarak sınırların güvence altına alınmasını amaçlamıştır.⁷⁷ Bu bağlamda jimi uygulaması, imparatorluk için tehlike oluşturabilecek Çinli olmayan ulusları (barbarları) kontrol etmek için *“bir çeşit kendine bağlama, bağımlı hale getirme ve denetim altında tutma”* politikası olarak değerlendirilmektedir.⁷⁸ İsmen olmasa da zaman zaman stratejistler tarafından Çin tarihi boyunca kullanılmaya devam edilmiştir. Çin, özellikle imparatorluk çağında düşmanlarını silah zoruyla yenmeye çalışmaktansa, kandırma ve ayartmaya yönelik stratejiler takip etmiştir. Bu stratejilerin temeli ise Konfüçyüs ve Sun Tzu’nun öğretilerinde hayat bulmakta ve Sun Tzu’nun şu ifadeleri bunu en net şekilde ortaya koymaktadır;

*“Savaş için en güçlü olduğunuzda, kendinizi güçsüz göstermeli; kuvvetlerinizi harekete geçirirken, hareketsizmiş gibi durmalı; düşmana yaklaştığınızda, uzakta olduğunuz izlenimini vermeli; uzakta olduğunuzda ise düşmanın burnunun dibinde olduğunuza düşmanı inandırmalısınız.”*⁷⁹

⁷⁴ Kissenger, *Çin*, 30

⁷⁵ *Age*, s.44

⁷⁶ Abdürreşit Celil Karluk, “Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan Stratejiler,” *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 2,1, (2019): 8

⁷⁷ Lien-sheng Yang, “Historical Notes on the Chinese World Order”, içinde *The Chinese World Order, Traditional China’s Foreign Relations*, der. John King Fairbak, (Massachusetts: Harvard University Press, 2013), 24-33

⁷⁸ Karluk, “Çinli Olmayan Halkların...” 8

⁷⁹ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, çev. Adil Demir, (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2012,) 45

2.2.1 Geleneksel Çin Stratejistleri; Konfüçyüs ve Sun Tzu

“Nihai üstünlük bütün çarpışmaları kazanmada değil, düşmanı hiç savaşımadan alt etmekte yatar. Savaşın en üstün şekli bizzat düşmanın stratejisine saldırmaktır.”⁸⁰

Sun Tzu, Savaş Sanatı

M.Ö. 551 yılında doğduğu kabul edilen Konfüçyüs temelde, liderler de dahil olmak üzere yaşlılara saygı, sosyal ritüel ve kişisel ahlaki erdemi vurgulayan öğretiler ortaya koymuştur. Konfüçyüsçü Felsefe, Çin Medeniyeti’nin gelişiminde temel bir unsur olmuştur. Konfüçyüsçülük, karşılıklı yükümlülüklerin yerine getirildiği, hiyerarşinin sağlandığı, fikirlere ve kişisel gelişime, eğitime, ilerlemeye ve hepsinden öte düzenli bir topluma olan inanca dayanmaktadır. Konfüçyüsçülük, şiddete tümüyle karşı çıkmasa da ona karşıdır ve kar hırsını küçümsemektedir.⁸¹ Siyasi alanda Konfüçyüsçülük, halkın devlet adamlarına sadakat ve hizmet borçlu olduklarını, ancak yöneticilerin de halkın refahı ve güvenliği için iyiliksever bir endişe halinde olmaları ve bu konuda erdemli davranmaları gerektiğini vurgulamaktadır.⁸²

Konfüçyüsçü stratejik kültür üç ana unsurdan oluşmaktadır; pasif direniş (*non-violance*), savunmacı (*defensiveness*) ve adil savaş (*Righteous War*). Bu yaklaşımlar güç kullanımına ilişkin Çin davranışının sürekli olarak kısıtlandığı bir süreci etkilemektedir. Konfüçyüsçüler genel olarak, güç kullanımının tüm imparatorluk düzeninin otoritesini ve meşruiyetini baltalayacağı için, dış düşmanlara karşı saldırı veya aşırı güç kullanımına karşı çıkarlar. Onlara göre, düzenin devamı saldırı ve aşırı güç kullanımındansa; iyilik (*ren*), erdem (*de*) ve doğruluğun (*yi*) gözetilmesine bağlıdır.⁸³ Geleneksel Çin Stratejik düşüncelerinin büyük ölçüde Konfüçyüsçülüğe aykırı veya ilgisiz olduğu iddia edilse de; geleneksel Çin stratejisinde iyilik, erdem ve doğruluk kavramlarına yeniden vurgu yapıldığı görülecektir. Sun Tzu’nun Savaş Sanatı adlı eserinde, general olmanın kriterleri olarak iyilik, erdem ve doğruluk vurgulanmaktadır; “Komutan denen şey, erdemlilik, güvenilirlik, insancılık, cesaret ve ciddiyettir.”⁸⁴

⁸⁰ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, çev. Pulat Otkan, Giray Fidan, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları), 2020, 7

⁸¹ Rana Mitter, *Modern Çin*, çev. İnci Öztürk, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2012), 16

⁸² Jonh Dotson, “The Confucian Revival in the Propaganda Narratives of the Chinese Government,” U.S.-China Economic and Security Review Commission, July 20, 2011, https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/Confucian_Revival_Paper.pdf

⁸³ Tiejun Zhang, “Chinese Strategic Culture and Present Features,” *Comparative Strategy*, 21,2, (2010): 76

⁸⁴ Tzu, *Savaş Sanatı*, 1

Kissenger’a göre Çin, geleneksel olarak, rakiplerine psikolojik olarak hükmederek birçok başarı kazanmış ve dış güçlere karşı davranış biçimlerini bu yol vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. Çin, imparatorluğa karşı çıkan barbarlara yönelik nadir de olsa askeri hareketler düzenleyerek onlara ders vermek veya onlarda imparatorluğa karşı saygı uyandırmaya yönelik stratejileri izlemiştir. Ona göre Çin, Batılı anlamda misyoner bir toplum olmamakla birlikte; değiştirmeye değil, imparatorluğa karşı saygı uyandırmaya çalışan stratejiler takip etmiştir. Bu bağlamda Çin, tüm psikolojik ve materyal gücüne rağmen hem kendi siyasi sistemini ihraç etmeye çalışmayan hem de fetihler yoluyla genişleme yolunu izlemeyen bir imparatorluk görünümü ortaya koymuştur⁸⁵ Çin İmparatorluğu’nun güçlü olduğu dönemlerde uygulanan Orta Krallık diplomasisi, imparatorluğun gücünü ideolojik olarak makul göstermeye yararken, diğer taraftan da küçülme dönemlerinde güçsüzlüğünü maskeleyen ve Çin’in rekabet içerisindeki rakiplerinin yönlendirilmesine yaramaktaydı.⁸⁶ Özetle Konfüçyüs’ün öğretileri, rakiplerin üzerinde baskı kurmaktan çok çekiciliğin önemini vurgulayarak, diplomasi ve kültürel çekiciliğin bir devletin hedeflerine ulaşmasının en iyi yolu olduğunu ortaya koymaktadır.

Çin’in Konfüçyüs’ün öğretileriyle ortaya koymuş olduğu savunmacı anlayış, Sun Tzu’nun; psikolojik üstünlüğe dayanan, savaşı en son çare olarak gören ve nispi kazancı önceleyen öğretilerinde de hayat bulmuştur. Bunun altında yatan mantık, savaşların bir araç olarak terk edilmesi ve güç kullanımının ancak şiddeti sonlandırmak için başvurulması gerektiğidir. Geleneksel askeri Çin kültüründe en temel doktrinlerden bir tanesi mükemmel bir zafer için çabalamaktır. Bu da büyük askeri operasyonlar olmadan, hasar ve kayıp vermeden, gerçek bir çatışma olmadan gerçekleştirilir. Sun Tzu “Yüz savaşta yüz zafer kazanmak en mükemmeli değildir. En iyisi savaşmadan baş eğdirmektir”⁸⁷ diyerek savaşmadan kazanmayı “en yüksek mükemmeliyet” olarak tanımlamaktadır.

Savunma amaçlı askeri eylemleri vurgulayan ifadeler geleneksel Çin askeri literatüründe sıkça rastlanmaktadır. Milattan beş yüz yıl önce yaşayan Çinli filozof Mo Zi, provokatif eylemlerden ziyade duyarlı eylemleri savunan “saldırmazlık (*fei gong*)” kavramını ortaya atmıştır. Savunma geleneği tarihi Çin Seddi’nde hayat bularak tarım topluluklarını

⁸⁵ Kissenger, *World Order*, 215-216

⁸⁶ Kissenger, *Çin*, 46

⁸⁷ Tzu, *Savaş Sanatı*, 7

kuzeydeki göçebe kabilelerin saldırısından korumuş, böylece savunma geleneği Çin halkının uzun yıllar refah içerisinde ve komşularıyla iyi ilişkiler geliştirerek yaşamasını sağlamıştır.⁸⁸ Bu anlamda geleneksel Çin stratejisi, Batının stratejisi ve diplomasisinden tamamen farklı bir stratejik askeri doktrin ortaya koymaktadır. Çin'in çalkantılı siyasi tarihi, Çinli liderlere her sorunun bir çözümü olmadığını ve olaylar üzerinde mutlak üstünlüğe yönelmenin evrenin düzenini altüst edebileceğini öğretmiştir. Bu açıdan Çin geleneksel kültüründe Çinli liderler “ya hep ya hiç” anlayışı dışında bir anlayış benimseyerek birbirleri arasındaki anlaşmazlıkların sonucunu nadiren riske atmışlardır. Uzun süreli hesaplamalar sonucu manevralar yapmak Çin devlet adamlarının tarzlarına daha uygundu. Bu bağlamda, Batı geleneği, kahramanlık becerilerini ön plana çıkartarak kesin sonuca götüren çarpışmaları tercih ederken, Çin ideali daha çok nispi güç elde etmek için üzerine uzun uzun çalışılmış, dolaylı ve sabırlı bir yolu tercih etmektedir.⁸⁹

Geleneksel olarak Batının askeri doktrininden önemli ayrımlar gösteren geleneksel Çin stratejisi, kesin zaferlerin elde edileceği savaşlardan çok, sürekli değişen hamleler yaparak kendi pozisyonlarını geliştirmeyi ön plana koymuşlardır. Asya askeri çalışmalarında uzman olan David Lai, bu yaklaşımı Batının *Satranç* oyununun muadili *wei qi* (*go* oyunu) ile karşılaştırarak açıklamaktadır. Satrançta oyuncular, oyun tahtasının merkezine hükmetmeye ve rakibini kesin yenilgiyi uğratmaya çalışırken, *wei qi*'de oyuncular rakiplerini kuşatmaya çalışır. Bir satranç ustası ilerde beş veya altı hamle görüyorsa, *wei qi* ustası 20 veya 30 hamle sonrasını görebilmektedir. Karşısındaki hasmıyla her boyutta ilgilenen Çinli stratejist, zafere vaktinden önce ulaşmaktansa, artan avantajını sağlamaya çalışmaktadır.⁹⁰

Mutlak bir galibiyet ve kazanç üzerine kurulu olan satranç, karşı tarafı kıpırdayamaz hale getirerek “şah mat” yapmayı amaçlamaktadır. Satranç mantığında büyük çoğunlukla ya kayıplar vererek ya da ender de olsa ustaca manevralarla mutlak zafere gidilmeye çalışılmaktadır. *Wei qi* buna karşın bir kuşatma sanatı oyunudur. Usta bir satranç oyuncusu, rakibiyle göğüs göğüse çarpışma ile rakibini saf dışı bırakmayı öncelerken, *Wei qi* oyuncusu

⁸⁸ Li Jijun, “Traditional Military Thinking and Defensive Strategy of China,” *Strategic Studies Institute, US Army War College*, (1997), 3

⁸⁹ Kissenger, *Çin*, 46-47

⁹⁰ Graham Allison, “China vs. America Managing the Next Clash of Civilization”, *Foreign Affairs*, 5, 2017, 88

rakibin gücünü aşama aşama azaltmayı hedeflemektedir. *Wei qi* bu anlamda askeri stratejiye bir esneklik kazandırmaktadır.⁹¹

Savaş Sanatı'nda toprak zapt etmektense daha çok rakipleri üzerinde psikolojik baskı kurma üzerine bir öğreti oluşturan Sun Tzu; şiddeti ve kar hırsını aşağılık bir nitelik olarak görmüş ve bir dizi sosyal ve politik öğretileri ortaya koyan Konfüçyüs ile birlikte Çin'in bin yılı aşkın egemenlik alışkanlıklarıyla modern çağa benzeri olmayan bir imparatorluk olarak girmesine yol açmışlardır. "Kültür ve kurumlarının evrensel geçerliliği olduğunu ileri süren ama bunları yaymak için çok az çaba sarf eden, dünyanın en zengin ülkesi olduğu halde dış ticaret ve teknolojik yeniliklere karşı kayıtsız kalan, Batı'nın keşifler çağından habersiz, yakın gelecekte kendi varlığını tehdit edecek teknolojik ve tarihsel akımları fark edemeyen"⁹² Çin, 19. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar önce Batılılar ve Ruslar, ardından Japonlar tarafından giderek artan bir şekilde hem içten parçalanmış hem de sömürge benzeri bir statüye indirilmiştir. Anılan bu dönem "*Yüzyıllık Aşağılanma (bainian quru shi)*" dönemi olarak adlandırılmaktadır.

2.2.2 Yüzyıllık Aşağılanma Dönemi (bainian quru shi) 1839-1949

Yüzyıllık Aşağılanma, Çin İmparatorluğu'nun yabancıların eline düşen topraklarının büyük bir kısmını kaybettiği 1839 ve 1949 yılları arasına denk gelmektedir. Bu yüzyıla kadar olan süreçte, Göklerin İmparatorluğu olan bilinen Çin, dönemin büyük güçleri (İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, Rusya ve ABD) tarafından gerçekleştirilen bir dizi istila sonrasında önce geleneksel ruhunu, ardından topraklarının 1/3'ünü ve on milyonlarca insanını kaybetmiştir. Çin, 1937 yılında İkinci Dünya Savaşı'nda Japon yayılcılığına karşı ilk savaşan ülke olmuş ve 35 milyondan fazla kayıp vermiştir. Buna ek olarak Çin anakarasında yapılan Hristiyan misyonerlik faaliyetleri, 1850 yılında Qing Hanedanlığına karşı Taiping Ayaklanmasını başlatmış ve tahminen 20 milyon insan hayatını kaybetmiştir.⁹³ 18. yüzyılda önemli ölçüde başarılı bir dönem geçiren Qing Hanedanlığı, 19. yüzyıl içerisinde iç ve dış tehditler nedeniyle büyük bir parçalanmaya karşı karşıta kalmıştır. Bu çöküşün arkasında yatan en önemli sebep, dönemin Batılı güçlerinin ticari talepleri neticesinde Çin'in limanlarını bu ülkelere açık hale getirmesi olarak gösterilmektedir. İngiliz tüccarlar Qing Hanedanlığı ile Büyük Britanya'nın

⁹¹ Kissenger, *Çin*, 48

⁹² Age, s.58

⁹³ Andy S. Lee, "A Century of Humiliation: Understanding the Chinese Mindset," *The McGill International Review*, Şubat 18, 2018, <https://www.mironline.ca/century-humiliation-understanding-chinese-mindset/>

ay, porselen ve ipek gibi ürünlere karşı yüksek talepleri nedeniyle büyük bir ticaret dengesizliğiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu süreçte, Qing Hanedanlığı'nın Kanton liman kentini dış ticarete sınırlaması ve ihraç ettiği ürünlere karşılık yüksek miktarda gümüş talep etmesi, İngilizleri başka alternatifler bulmaya itmiştir.⁹⁴

İngilizler tarafından kurulan Doğu Hindistan şirketi'nin yine İngiltere'nin sömürgesi konumunda olan Hindistan'da yüksek miktarda uyυřturucu etkili afyon üretilmesi yeni bir pazara olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Kısa zaman içerisinde Çin piyasasına sürülen afyonun popülerlik kazanması ve bağımlılık yapması, Çin'de hükümet tarafından afyon satışının yasaklanmasını beraberinde getirmiştir. Afyon'un Çin'de yasaklanması İngilizler tarafından bir provokasyon olarak kabul edilmiş ve 1839-1842 yılları arasında İlk Afyon Savaşı'nın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Qing hükümetinin burada almış olduğu ağır yenilgi, ağır şartlar içeren bir dizi anlaşmayı beraberinde getirmiş, Çin'in birçok limanı ticarete açılarak anakaranın smrgeleştirilme süreci başlamıştır.⁹⁵

Çin'in Yüzyıllık Aşağılanma boyunca yabancılar karşısında uğradığı yenilgi ve içine düştüğü durum, Çin'in iki bin yıllık "dünyanın merkezi" olma inancını derinden sarsmıştır. Aynı Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde olduğu gibi, Batı'nın teknik bilgi ve yöntemlerini kendi ülkelerinde uygulama adına Batılılaşma hareketlerinin başlamasına yol açmıştır. Böylece iki bin yıldan fazla süredir varlığını sürdüren Çin İmparatorluğu yıkılmış, yerine Sun Yat Sen önderliğinde *Çin Cumhuriyeti* kurulmuştur.⁹⁶ İmparatorluk Hanedanlığının kşnn ardından zayıf kalan Çin merkezi yönetimi döneminde, Çin Komünist Partisi (KP) ve Guomintang (Ulusal Parti) iki ulusal hareket olarak ortaya çıkmıştır. Uzun yıllar süren iç savaş sonrası Mao Zedong önderliğindeki KP, "*Çin halkı ayağa kalktı!*"⁹⁷ sloganıyla 1 Kasım 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilan etmiş, böylece Çin siyasi hayatındaki uzun süreli belirsizlik ortamı son bulmuştur.

⁹⁴ Age, <https://www.mironline.ca/century-humiliation-understanding-chinese-mindset/>

⁹⁵ Mitter, *Modern Çin*, 33

⁹⁶ Fatih Oktay, *Çin, Yeni Büyük G ve Değişen Dünya Düzeni*, (İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 41

⁹⁷ "The Chinese People Have Stood Up!", Selected Works of Mao Tse-tung, Erişim, 29 Eylül, 2020, http://www.mzdbl.cn/maoxuan/maoxuan5-e/mswv5_01.htm

2.3 Mao Zedong Dönemi: Büyük Uyum (Datong) 1949-1976

“Çin halkı ayağa kalktı! Sadece Sosyalizm Çin’i kurtarabilir”

Mao Zedong

İkinci Dünya Savaşı esnasında Komünistler ve Milliyetçiler arasında yaşanan ideolojik ayrım, ülkedeki çatışma ortamını artırmış ve bunun sonucunda Komünistler galip gelmiştir. Bunun ardından Milliyetçiler, Çin anakarasının resmi temsilcisi iddiasıyla Tayvan Adası’na sığınarak burada Çin Cumhuriyeti’ni devam ettirme iddiası içerisine girmişlerdir. Çin anakarasında Mao önderliğinde merkezi idarenin tesis edilmesinin ardından, Çin siyasi kimliğinde radikal değişimler yaşanmıştır. Çin tarihinde hiçbir hükümdar geleneksel Çin değerler sistemini topyekun alaşağı etmemiş, aksine kadim öğretileri kullanarak otoritelerini meşrulaştırma yoluna gitmişlerdir. Mao ise bunun aksine, tamamen yeni ve radikal bir ideolojik yönelim içerisine girerek geleneksel Çin öğretilerinden kopan ilk lider olmuştur.⁹⁸

Mao, klasik Çin felsefesini oluşturan “*Büyük Uyum (Datong)*” adını verdiği kendi dünya düzeni kavramında, geleneksel Konfüçyüsçü kültürün yok edilmesini amaçlayan yeni bir Çin oluşturma ideali izlemiştir. Çin’in ilk güçlü hanedanlığının (M.Ö 221-207) kurucusu Qin Shi Huang gibi Mao’da Çin’i birleştirmeye çalışırken, Çin’in zayıflığı ve aşağılanmasıyla sorumlu olarak geleneksel Çin kültürünü suçlamıştır. Çin tarihindeki herhangi bir İmparatorun yönetim tarzından tamamen farklı bir tutum izleyen Mao, bu tutumunu Lenin ve Stalin’in Komünist – Sosyalist uygulamalarıyla birleştirmiştir.⁹⁹ Bu yönüyle Mao döneminde izlenen Çin Dış Politikası genellikle saldırgan ve revizyonist olarak algılandığından Mao döneminde Çin, genellikle “*Devrimci Revizyonist Güç*” olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁰

Yüzyıllık Aşağılanma döneminin Çin üzerinde bıraktığı büyük yıkımın üstesinden gelmek ve Çin’i kurtarmak için; Mao’nun “*Parti Birliğini Güçlendirmek ve İleri Parti Geleneklerini Sürdürmek*” (1956) isimli konuşmasından bir bölüme kulak vermek gereklidir:

“Çin eskide ‘Yıpranmış bir İmparatorluk’, ‘Doğu Asya’nın Hasta Adamı’, geri kalmış ekonomisi ve kültürü, hijyenin olmadığı, top oyunları ve yüzme de kötü olarak bilinen,

⁹⁸ Mürsel Bayram ve Hüseyin Emiroğlu, “Çin Tarzı Uluslararası İlişkilerin Analitik Çerçevesi: Yeni Haraççılık,” *Asya Araştırmaları Dergisi*, 1,4, (2020): 37

⁹⁹ Kissenger *World Order*, 223

¹⁰⁰ Barry Buzan, “The Logic and Contradictions of ‘Peaceful Rise/Development’ as China’s Grand Strategy,” *The Chinese Journal of International Politics*, 7, 4 (2014): 387

kadınların ayaklarının bağlı olduğu bir ülke olarak damgalanmıştı. Kısacası, Çin’de kötü olan her şey vardı. Ancak altı yıllık dönüşüm çalışmasının ardından Çin’in çehresini değiştirdik. Sanayi, tarım, ticaret, kültür ve eğitim dahil olmak üzere tüm alanlarda işin yüzde %90’ı parti üyesi olmayanlar tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle kitlelerle birleşmek ve birleşebilecek herkesle çalışmak için çok çabalamalıyız. Uluslararası olarak ise, dünyada birleşilebilecek tüm güçlerle -her şeyden önce Sovyetler Birliği ile- tüm kardeş partiler, ülkeler ve onların halkı ve tüm barışsever insanlarla birleşmeli tüm yararlı güçlerin desteğini almalıyız”¹⁰¹

Mao’nun devriminde tüm ilerici söylemlerine rağmen bir varış noktası olmaması, Mao’nun belirsiz bir imge olduğunu ifade etmiş olduğu en üst düzeydeki amaç olan “Büyük Uyumun” siyasi bir yeniden yapılanmadan çok, manevi bir coşkunluğa benzetilmesine yol açmıştır. Bu coşku, Çin’i bulunduğu noktaya getiren gelenek, düşünce ve kültürden arındırmalı ve yeni bir Çin düşüncesi ve geleneğinin başlamasına yol açmalıydı. Geçmişe dönme tehlikesine karşı ise sürekli olarak bu uğurda mücadele verilmeliydi. Böylece eski düzen yıkılacak, Çin halkının enerjisi ülkeyi büyük başarılarla taşıyacaktı. Mao kısacası, Konfüçyüsçü geleneğin tevazu öğretisi ile denge, ılımlılık öğretilerine değer veren ve askeri güç kullanmayı aşağılayan Çin’in geleneksel kültür, sanat ve düşünce yapısına karşı ciddi bir şekilde savaş ilan etmiştir.¹⁰²

Yeni Çin, ABD ve Sovyetler Birliği’nin dünyayı iki karşıt ideolojik kampa bölme girişiminin yaşandığı Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkmıştır. Yeni bir ulus olarak ve tam anlamıyla *kendine güvenen (self-reliant)* bir ülke olamayan Çin’in Soğuk Savaş döneminde tarafsız kalması olası değildi. Bu açıdan ABD’nin Doğu Asya’daki yoğun varlığı ve Çin’in Komünizme olan bağlılığı, Çin’in 1950’lerde Sovyetler Birliği ile resmi olarak ittifak kurmasına yol açmıştır.¹⁰³ Çin’in ilk kuruluş yıllarındaki bu diplomatik ilişki politikası “*tek bir tarafa yaslanma (Leaning to one side)*” olarak tanımlanmaktadır. Çin bu dönemde ekonomik büyümesini gerçekleştirmek için yollar ararken, askeri gücünü de artırma yolunu izlemiştir. Büyük bir askeri güce sahip olmak o dönem içerisinde en önemli unsurlardan bir tanesidir. Çatışma riskinin böylesine yüksek olduğu Soğuk Savaş döneminde güvenliğin tek gerçek garantisi askeri güç olarak Mao’nun karşısına çıkmıştır. Çin böylece Kore’den başlayarak

¹⁰¹ “Strengthen Party Unity and Carry Forward Party Traditions,” Selected Works of Mao Tse-tung, Erişim, 29 Eylül, 2020, http://www.mzdbl.cn/maoxuan/maoxuan5-e/mswv5_53.htm

¹⁰² Kissenger, *Çin*, 132-133

¹⁰³ Liu Ruonan ve Liu Feng, “Contending Ideas on China’s Non-Alliance Strategy,” *The Chinese Journal of International Politics*, 10,2 (2017): 152

kendisini birkaç cephede savaşırken bulmuştur. Kore Savaşı'nın (1950-53) Çin büyük strateji düşüncesindeki en önemli kilit noktası, savaşın arkasında bir ulusal güvenlik hesabının bulunmasıdır. O dönemde Kore'nin güvenliği ne kadar tehlikedeysse, Çin'inki de o derece tehlikededir. Çin, kendisine ideolojik açıdan yakın bir ülkenin onu korumasına ve bu açıdan da Kuzeydoğusunda bir tampon bölgeye ihtiyaç duymuştur.¹⁰⁴ Bu bağlamda, Mao döneminin Çin dış politika stratejisi öncelikli olarak “*hayatta kalma*”ya yönelik varoluşsal tehditlerle başa çıkmaya odaklanmıştır.¹⁰⁵

2.3.1 Büyük İleri Atılım (Dayuejin) 1958-1961

Çin, bulunduğu dönem itibariyle Soğuk Savaş'ın zorlu koşullarından en fazla etkilenen ülkelerinden birisi olmuştur. ABD, Pekin'deki hükümeti tanımazken, Batılı ülkeler Çin ile diplomatik ilişkiyi başlatmış ve Sovyetler Birliği de resmi olarak ilişki kurmuş olsa da ülke ekonomik açıdan izole edilmiştir. Komünist Çin, kendisini Batılı uluslararası toplumunun karşısına koyarken, hem Birleşmiş Milletlerdeki (BM) koltuğu Tayvan'daki Milliyetçi hükümete kaptırmış, hem de birçok hükümetin Taipei'deki rejimi diplomatik olarak tanıdığı için o dönemki uluslararası ortama yabancılaşmıştır. Bu dönemde ABD'nin Çin'i çevrelemesi ve Çin'in Batı'yı reddetmesi, 1949 yılından itibaren bir izolasyon döneminden çok, bir yabancılaşma (*alienation*) dönemini beraberinde getirmiştir.¹⁰⁶

Kore Savaşı'nın ardından Çin'in dış politika hedeflerinden bir tanesi ABD'nin saldırgan politikalarına karşı barışçıl ve uzlaşmacı bir tavır izlemek olmuştur. Kore Savaşı ardından toplanan Bandung Konferansı'nda çoğu yeni bağımsız Asya ve Afrika ülkelerinin ulusal sınırlarını tanıyan Çin, barışçıl ve karşılıklı saygı üzerine bir dış politika inşa ettiği mesajını vermiştir. Bu konferansta ayrıca, “*Barış İçinde Birlikte Yaşamamanın Beş Prensibi*”¹⁰⁷ ilkelerini de tanımlayan Çin, üçüncü dünya ülkelerinin Batıya olan bağımlılıklarını azaltmak için işbirliği

¹⁰⁴ Sulmaan Wasif Khan, *Haunted By Chaos: China's Grand Strategy from Mao Zedong to Xi Jinping*, (Cambridge, Harvard University Press, 2018), 54-60

¹⁰⁵ Goldstein, *China's Grand Strategy*, 168

¹⁰⁶ Barry Buzan, “China in International Society: Is ‘Peaceful Rise’ Possible?,” *Chinese Journal of International Politics*, 3,1, (2010): 11

¹⁰⁷ 1950’li yıllarda ortaya atılan bu fikir, günümüzde halen benimsenmeye devam edilmektedir. Bunlar; egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı, karşılıklı saldırmazlık, birbirlerinin içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı fayda ve barış içinde bir arada yaşama.

ve dayanışma vurgusu yapmıştır. Bu anlamıyla Bandung Konferansı o dönemde Çin'in Asya ve Afrika ülkeleriyle ilişkileri açısından büyük önem taşımaktadır.¹⁰⁸

Çin'in Batı'ya kapalı komünist bir yönetim şeklini seçmesi, o dönemki ideolojik rakibi olan ABD'yi geride bırakma arzusunu uyandırmıştır. 1956 yılındaki "Parti Birliğini Güçlendirmek" isimli konuşmasında Mao; *"Elli ya da altmış yıl göz önüne alındığında, kesinlikle ABD'yi geçmeliyiz. Bu bir zorunluluktur. O kadar büyük nüfusa, geniş bir bölgeye ve çok zengin kaynaklara sahip olmanın yanı sıra sosyalizmi inşa ettik. Elli ya da altmış yıl çalıştıktan sonra hala ABD'yi geçemezsek, bu büyük bir utanç olur. Bu nedenle, ABD'yi geçmek sadece mümkün değil, aynı zamanda kesinlikle gerekli ve zorunludur. Şayet bunu yapamazsak, Çin halkı dünya uluslarını hayal kırıklığına uğratacak ve insanlığa pek de bir katkı sağlayamayacaktır"*¹⁰⁹ sözleriyle ABD'yi geçmenin Çin için ulusal bir hedef olmadığını, aksine bunun dünyaya karşı bir sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır. Mao'nun bu konuşması daha sonra *"Büyük Atılım"* olarak adlandırılacak kavrama yönelik çabalarının erken bir ifadesi olarak yorumlanmış, bu hareketin genel hedefi ise; demir-çelik üretiminde sadece iki yıl içerisinde İngiltere'yi, dört yıl içinde Sovyetler Birliği'ni ve on yıl içerisinde ABD'yi geçmek olarak belirlenmiştir.¹¹⁰

Büyük İleri Atılım, Çinlilerin çelik, kömür ve elektrik üretimlerini maksimize etmek adına gerçekleştirdikleri hırslı bir plandan ibarettir. Büyük Atılım özellikle 1957 ile 1959 yılları arasında ülke ekonomisine olumlu anlamda bir etki yapmıştır. Ülke Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH), bu yıllar arasında %32 oranında bir artış göstermiş, hatta 1958 yılında tarımsal üretimde büyük artış sağlanması sonrası, fazla ürünün saklanması zor olabileceği düşünüldüğü için ekilen alanlar azaltılmıştır.¹¹¹ Ancak Büyük Atılım döneminde Mao'nun hırslı politikalarından dolayı; 1960 yılında 59.716 milyar Amerikan doları olan Çin'in GSYİH'sı, 1961 yılında 50.057 milyar dolara, 1962 yılında ise 47.209 milyar dolara düşmesine yol

¹⁰⁸ Çağdaş Üngör, "Çin ve Üçüncü Dünya," *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 41, 2009, 29

¹⁰⁹ "Strengthen Party Unity and Carry Forward Party Traditions," Selected Works of Mao Tse-tung, Erişim, 29 Eylül, 2020, http://www.mzdbl.cn/maoxuan/maoxuan5-e/mswv5_53.htm

¹¹⁰ William, A. Callahan, "History, Tradition and the China Dream: socialist modernization in the World of Great Harmony," *Journal of Contemporary China*, 24,96, (2015): 5

¹¹¹ Oktay, *Çin*, 50

açmıştır.¹¹² Bu ekonomik geriye gidişin sebeplerini Fatih Oktay, 1960-1961 yıllarında hava koşullarının kötü olması, iş gücünün tarımsaldan kırsal sanayileşmeye kaydırılması, insanların yorgun düşmesi ve ideolojik nedenlerle Sovyetler Birliği'yle ilişkilerin bozulması sonucu, Sovyetlerin Çin'e ekonomik ve teknik desteğini bırakmasına ve yatırımlarını tamamlamadan geri çekmesine bağlamaktadır. Böylece Büyük Atılım tam bir felakete dönüşmüş, yaklaşık 30 milyon insan kıtlık nedeniyle hayatını kaybetmiş ve ülke GSYİH'sı 1962 yılında 1955 yılındaki düzeyin altına düşmüştür.¹¹³

1950'li yılların ortalarından itibaren Çin – Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin soğumaya başlaması ve Büyük Atılım sonrası gelen büyük ekonomik gerileme, ÇKP liderlerinin düşüncelerinin öz-yeterliliğe doğru kaymasıyla sonuçlanmıştır.¹¹⁴ Bir anlamda Sovyetler Birliği'nden ekonomik ve askeri olarak ayrılmanın başladığı bir dönem olarak da adlandırılabilir. Çünkü Büyük Atılım özünde, sadece bir ekonomik plan değil, aynı zamanda o döneme kadar büyük titizlikle izlenen Sovyet modelinden kopuşu da simgelemektedir. Avery Goldstein bu görüşü; “1960’ların başından ortasına kadar Mao, yabancı askeri tehditlerin artık yüksek önceliği gerektirmediğini düşünmekteydi. Bunun yerine Mao, devrimci sosyalist vizyonu destekleyen bir dış politika izlemiştir. Çin’in hayatta kalmaya yönelik büyük stratejisinden ayrılma tehlikesinin ortaya çıkması ve 1969’da keskin bir şekilde artan Sovyetler Birliği tehdidi, Çin’i hayatta kalma stratejisine geri dönmeye zorlamıştır”¹¹⁵ sözleriyle desteklemektedir.

2.3.2. Üçüncü Dünya Teorisi

1960’ın ilk yıllarında Çin, Amerikan emperyalizmi ve Sovyet revizyonizmini ciddi bir şekilde eleştirmiş, kendisini yeni bağımsız ve gelişmekte olan Üçüncü Dünya ülkelerinin lideri olarak tanımlamayarak, Sovyetler Birliği'nden bağımsız yeni bir dış politika anlayışı izlemeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin kendisine askeri ve ekonomik açıdan bağımlı Doğu Avrupa ülkelerinin benzer bir yapısını Asya’da oluşturma çabası, Çin merkezli görüşü ve komünist ideolojiyi kendine göre tanımlamasından ötürü Mao nezdinde aykırılıklar oluşturmuştur. Mao

¹¹² “GDP (current US\$) - China, United States,” World Bank, Erişim, 1 Ekim, 2020, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2019&locations=CN-US&most_recent_year_desc=true&start=1960&view=chart

¹¹³ Oktay, *Çin*, 51

¹¹⁴ Mitter, *Modern Çin*, 75-76

¹¹⁵ Goldstein, *China's Grand Strategy*, 169

böylece Çin'in ulusal çıkarlarının bir koalisyona bağımlı kılınamayacağını anlamış, Kore Savaşı sonrası toplanan Bandung Konferansı'nda Sovyet hegemonyasına karşı bir güvenlik ağı organize etmek için Asya ve Afrika ülkelerinin sınırlarını tanıyarak barışçıl ve işbirliğine yönelik bir adım atmıştır.¹¹⁶ Bu yönüyle Üçüncü Dünya'da bağımsızlık ve rejim dönüşümlerini destekleyen Mao, 1962 yılında sol ideoloji etrafında şekillenen, revizyonist ve devrimci bir dış politika anlayışı başlatmıştır.

1963 yılına gelindiğinde Çin dış politika stratejisinin en önemli karakteristik özellikleri; iki süper gücü karşısına alması, herhangi bir devletle ittifak kurmaktan kaçınması, dünyayı iki kampa ve *ara bölgelere (intermediate zones)* ayırmış olmasıdır. Mao'ya göre birinci bölge ekonomik olarak geride kalmış Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerinden oluşmuşken, ikinci bölgeyi ABD'nin varlığından pek de memnun olmayan Avrupa'nın Emperyalist ülkeleri ve bunun yanı sıra, Japonya ve Kanada oluşturmaktadır.¹¹⁷ Mao'ya göre Çin, dünyadaki özgürlük mücadelelerinin lideri olan dünya devrimlerinin merkezinde, emperyalizme karşı mücadelenin ön saflarında yer alan birinci bölgenin üyesi bir devlet olarak nitelendirilmiştir. Her ne kadar Çin, kendisini bu şekilde konumlandırmış olsa da ikinci ara bölgedeki ülkelerle ilişkileri geliştirmeye devam etmiştir. Bu bağlamda Çin, özellikle 1960'lı yılların başında bağımsız dış politikası doğrultusunda Fransa'yla dahi ilişkilerini geliştirmiştir.¹¹⁸

Sovyetler Birliği'nden kopuşun gerçekleşmeye başladığı 1950'li yıllardan 1960'lı yılların sonuna kadar Mao ilk olarak, Çin'i güvende tutmak için yeni güç dengeleri bulmak ve güçlerini modernize etmek yönünde bir büyük strateji vizyonu izlemiştir. Bunların yanı sıra Mao'nun ikinci stratejisi, muazzam bir ekonomik büyüme sağlamak üzerine kurulmuştur. Bu uğurda sonuçları büyük felaketle sonuçlanan “*Büyük Atılım*” politikalarını ortaya koymuş; bu dönemdeki başarısızlıklar ise yozlaşmış yöneticiler üzerine yüklenmiştir. Kitlese seferberliğin tüm sorunları çözdüğüne inanan Mao, “*Büyük Proleter Kültür Devrimi*”ni başlatarak, uzun zamandır sürdürdüğü büyük strateji anlayışından ayrılmıştır.¹¹⁹

¹¹⁶ Kissenger, *Çin*, 210-211

¹¹⁷ Mao Zedong, “Diplomacy,”(Beijing, Foreign Language Press, 1998), 387-389

¹¹⁸ Mark, Chi-kwan, *China and the World Since 1945: An International History*, (New York, Routledge, 2012), 53-60

¹¹⁹ Khan, *Haunted By Chaos*, 110-111

1966 yılına gelindiğinde Çin; Kore Savaşı'ndan çıkmış, Sovyetler Birliği'ne olan bağımlılığını sonlandırmış, Tayvan Körfezinde ABD ile iki kez karşı karşıya gelmiş, sınır anlaşmazlıkları sebebiyle 1962 Çin- Hindistan Savaşı'nı yaşamış ve dönemsel büyük kıtlıktan henüz çıkmış bir ülke olarak tam anlamıyla etrafı hasımlarla çevrelenmiş bir konuma gelmiştir. Mao'nun radikalleşmesi karşısında Sovyetler Birliği'nin getirdiği eleştiriler dahil olmak üzere, tüm bu etkenler Mao'yu dizginlemektense, daha çok kışkırtmış ve Mao'nun Çin'ini tanımlayan en son ve en büyük kampanyasının başlamasına yol açmıştır; “*Kültür Devrimi*”¹²⁰

2.3.3 Kültür Devrimi (Wenhua Dageming) 1966-1976

Hatırlanacağı gibi 1950'li yılların sonuna kadar Çin, uluslararası komünist kampın sıkı bir üyesi ve öngörülebilir olduğu sürece Sovyetler Birliği ile sıkı bir müttefik olmuştur. Fakat Mao'nun yükselişinin ardından bu dayanışma çarpıcı bir şekilde dönüşmüştür. Mao'ya göre bu dönemde Çin bürokratları giderek devrimci ideallerinden uzaklaşmış, kendi çıkarını koruyan bir zümre haline gelmiş ve bu yönüyle ülkesi Sovyetler Birliği'ndeki sömürüye dayanan düzene doğru evrilmiştir. Büyük Atılım sonrası ekonomiyi iyileştirme adına yapılan tüm yaklaşımları da sosyalizmden uzaklaşmak olarak yorumlayan Mao, ülke gençliğinin desteğini alarak bu gidişatı durdurma ve kendi itibarını yeniden sağlama yolunu izlemiştir.¹²¹ Kültür Devrimi'nin sembolü ise Mao'nun sözlerinden hazırlanmış olan “*Küçük Kırmızı Kitap(Xiaohongshu)*” olmuştur. Bu anlamda Mao'nun Kültür Devrimi'ni başlatmaktaki temel amacı, ÇKP ve hükümet içerisindeki muhalifleri bulmak, onları yok etmek ve onların yerine sadık – adanmış destekçilerini göreve getirmek olarak ortaya çıkmıştır.

Mao'ya göre “*Yıkım olmadan inşaat olmaz... Yıkım, eleştiri ve inkar etmek demektir; devrim demektir. Yıkım, inşa etmek için bir takım şeyleri etraflica düşünmemize yol açar. Önce yıkımı getirin ki inşa edebilesiniz*”¹²² sözleriyle Kültür Devrimi'nin devrimci mücadelenin “yıkıcı” evresindeki davranışıyla muhaliflerin ve destekçilerinin belirleneceğini ve böylece yeni devrim düzeninin “inşasının” yolunu hazırlayacağını ummuştur.¹²³ Yüzyıllık Aşağılanmanın

¹²⁰ Mitter, *Modern Çin*, 77

¹²¹ Oktay, *Çin*, 51

¹²² “Circular of the Central Committee of the Communist Party of China on the Great Proletarian Cultural Revolution, May 16, 1966,” marxist.org, erişim: 5 Ekim, 2020, https://www.marxists.org/subject/china/documents/cpc/cc_gpcr.htm

¹²³ Philip Bridgham, “Mao's Cultural Revolution: The Struggle to Consolidate Power,” *The China Quarterly*, 41, (1970): 1

ardından 1949 yılında yeni Çin'in kurulmasıyla geleneksel Çin öğretilerine savaş açan Mao, Kültür Devrimi'nde de bu yolu takip ederek “*Dört Eski*” olarak adlandırdığı “Sömürücü sınıfların eski fikirleri, kültürü, gelenekleri ve eski alışkanlıkların” yok edilmesi yönünde “Kızıl Muhafızları(*Hongweibing*)”¹²⁴ cesaretlendirmiştir. Fakat Pekin'in sonuçlarını pek de düşünmeyerek sol ideolojiye yaptığı bu kesin dönüş, ekonomik planlamadan, ülke idaresine ve askeri stratejisine kadar ulusal yaşamın her aşamasını derinden etkilemiştir.¹²⁵

Kültür devrimi Çin iç politikasının yanı sıra dış politikasına da derinden etki etmiştir. Devrimin en radikal evresinde (1966-1969) Pekin, proleter devrimini diğer ülkelere ihraç etmeye çalışan “*anti-empyralist*” ve “*anti-revizyonist*” bir dış politika izlediğini ilan etmiştir.¹²⁶ Çin - Sovyetler Birliği ilişkilerinin iki ülkeyi hasım duruma getirmesi ve Kültür Devrimi'nin revizyonist politikaları, Çin diplomasisinin bu dönemde daha sol tandanslı seyretmesine yol açarak, ABD egemenliğindeki uluslararası sisteme karşı rejim transferi politikaları izlemesine yol açmıştır. Bu yönüyle imparatorluk döneminin en güçlü zamanlarında dahi kendi kurumsal yapısını ve geleneksel anlayışını dış dünyayla paylaşmayan görüşten ayrılan Mao'nun, Çin geleneksel düşüncesine ne derece savaş açtığı açık şekilde görülmektedir. Mao'nun “*Sürekli Devrim(chi-hsü ko ming)*”¹²⁷ teorisinden hareketle hem iç hem de dış politikayı şekillendiren Kültür Devrimi, Çin toplumunda derin izler bırakmıştır. Sonuçta Kültür Devrimi, Çin toplumunu yenilemek, onları geçmişin prangalarından kurtarmak ve kendilik bilinci kazanmasına yönelik atılmış bir adım olarak nitelendirilmiştir.¹²⁸

Hedefi daha çok ÇKP içindeki burjuva öğelerle mücadele etmek olan Kültür Devrimi, zamanla Mao'nun kontrolünden çıkmış, Kızıl Muhafızlar içinden farklı fraksiyonlar çıkarak ülke çapında düzenin bozulmasına yol açmıştır. Olumlu etkilerinin yanında birçok Çinli ve yabancı kaynaklara göre Kültür Devrimi genel itibariyle olumsuz etkileriyle tanımlanmaktadır. O dönemki ekonomik veriler incelendiğinde, 1968 ve 1969 yıllarında üretimin ciddi bir şekilde düştüğü gözlemlenmektedir. Kültür Devrimi'nin bir diğer olumsuz yanı da aynı Büyük

¹²⁴ Kültür Devrimi döneminde Mao'nun geleneksel Çin kültürüne karşı cesaretlendirerek, ülke çapındaki bürokrat ve hükümet yetkililerine karşı kullandığı, öğrenci ve gençlerden oluşan milis devrimci birlik.

¹²⁵ Mark Gayn, “China Convulsed,” *Foreign Affairs*, 45, 2 (1967): 247

¹²⁶ Mark, *China and The World*, 63-64

¹²⁷ John Bryan Starr, “Conceptual Foundations of Mao Tse-Tung's Theory of Continuous Revolution,” *University of California Press*, 11,6 (1971): 611

¹²⁸ Mitter, *Modern Çin*, s.81-82

Atılım'da olduğu gibi yüksek sayıda can kayıplarıyla anılıyor olmasıdır. Kaynaklara göre; kesin olmamakla birlikte, on binler hatta yüz binlerce Çinlinin öldüğü bildirilmektedir.¹²⁹

Kültür Devrimi esnasında Çinli diplomatların birçoğunun yeniden eğitime alınmaları adına geri çağırıldığı bir dönemde ABD Başkanı Lyndon Johnson tarafından, 700 milyonluk Çin halkının dünyadan tecridinin devam ettiği sürece Asya'da barışın sağlanamayacağı ifade edilmiştir. Bu kapsamda Çin ile ilişkilerin geliştirilmesi çağrısında bulunan Johnson'un açıklamalarının Kültür Devrimi'nin en ateşli dönemine denk gelmesi herhangi bir sonuç alınmasının önüne geçmiştir.¹³⁰ Bu dönemde ilişkiler her ne kadar gerginleşmiş olsa da Kültür Devrimi'nin son aşamasında bazı olumlu gelişmeler yaşanmıştır.

2.3.4 Mao Zedong Dönemi Çin Dış Politika Stratejisi

Her ne kadar Mao, etrafındaki tüm olası düşmanlarının hepsine aynı anda meydan okuyan bir dış politika anlayışı izlese de; 1960'lı yılların sonunda Çin, uzun sınır hattı boyunca Sovyetler Birliği'nin teşkil ettiği tehlikeyle; sınır anlaşmazlıkları nedeniyle Hindistan'la; sürekli gerginlik yaşadığı Vietnam'la; kendisine ait olduğunu iddia ettiği Tayvan ve Tibet sorunlarıyla; ezeli tarihi düşmanı Japonya'yla ve Pasifik'in diğer ucunda ideolojik bir hasım olarak gördüğü ABD ile karşı karşıya kalmıştır.¹³¹ Bunun üzerine Mao, 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde Kültür Devrimi'nin Çin halkını yorduğunun farkına vararak ABD ile açılımın Çin'in uluslararası ortama yabancılaşmasını sona erdireceğine ve diğer ülkelerin Çin'i tanımaları için bir gerekçe sunacağını değerlendirmiştir.¹³²

Çin, güneyinde cereyan eden Vietnam Savaşı ve Sovyetler Birliği'yle olan sınır anlaşmazlıkları başta olmak üzere birçok sorun ile aynı anda mücadele etmeye çalışırken, Mao içinde bulunduğu tehlikeli durumu çözmek adına geleneksel Çin stratejilerinden olan *“Barbarları birbirine düşürerek yıpratmak”* ve *“yakındaki düşmana karşı uzaktakinin desteğini sağlamak”* yöntemlerini izlemiştir.¹³³ Bu bağlamda, Çin geleneksel strateji anlayışına karşı en

¹²⁹ Oktay, *Çin*, 54

¹³⁰ Kissenger, *Çin*, 252-253

¹³¹ *Age*, s.255

¹³² Kissenger, *World Order*, 224

¹³³ Kissenger, *Çin*, 257

saldırgan olduğu dönemlerde dahi Mao'nun dış politika stratejilerini belirlerken Çin'in geleneksel stratejilerini de kullandığını söylemek mümkün olacaktır.¹³⁴

Sovyetler Birliği'nin sınır hattında askeri yığınaklanma suretiyle baskısını artırması ve Doğu Türkistan bölgesinde sürekli devam eden çatışmalar karşısında, ÇKP tüm Çin askerlerinin ülke sınırları boyunca harekete geçmesini emretmiştir. Böylece Mao için artık Amerika ile ilişkilerin sürdürülmesi stratejik bir zorunluluk haline gelmiştir.¹³⁵ 1970'li yılların hemen başında Çin ve ABD arasında sürdürülen bir takım diplomatik temasların ardından 21 Şubat 1972 tarihinde Amerika Başkanı Richard Nixon Çin'e resmi bir ziyarette bulunmuş, dolayısıyla uzun süren izolasyon politikaları terk edilmiş ve Çin'in Batı'ya açılmasına olanak sağlanmıştır. Böylece Kültür Devrimi yavaşça gerilemeye başlamış ve onun mimarı Mao Zedong'un 1976 yılında ölmesiyle birlikte resmen sona ermiştir. Mao'nun ölümünden sonra Çin; 1970'li yıllardan itibaren uluslararası toplumun "ulus devlet" temelli söylemini benimsemiş, yıllarca kullandığı sınıf temelli radikal söylemin tonunu düşürmüş ve Çin'in kendi kendine yeterli olduğu şeklindeki ekonomik yapılanmasından vazgeçmiştir. Barry Buzan'a göre, Çin'in uluslararası toplumla ilişki kurma yönündeki dönüşümü, 1960'lı yılların başından sonlarına kadar Kültür Devrimi'nin getirdiği aşırı radikalizmin, yoksulluğun ve ciddi güvenlik tehditlerinin ülke içinde yol açtığı tepkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.¹³⁶

Kültür Devrimi döneminde daha yoğun bir şekilde hissedilmekle birlikte, Mao yönetimi altında Çin, 1949 yılından 1976'ya kadar kendi stratejik hedeflerini tanımlamak için hiçbir zaman "ulusal çıkar" kavramını resmi olarak kullanmamıştır. Uluslararası stratejilerinde ise genellikle siyasi ve askeri güvenlik çıkarlar hakim olmuş; "*Proleter enternasyonalizm*" gibi ideolojik ilkelerle hareket edilmiştir. Bu bağlamda Mao dönemi dış politikası Çin'in kendisinin değil, "uluslararası proletaryanın" çıkarlarını temsil ettiğinden ve Çin ekonomik - sosyal olarak dünyanın büyük bir kısmından izole edilmiş olduğundan, Pekin'in o dönemde kapsamlı bir dış politika stratejisine sahip olmadığına dair eleştiriler yapılmıştır.¹³⁷ Buna karşın 1949 yılından 1977 yılına kadar Çin dış politika stratejisi genel anlamıyla "*Devrimci*" ve "*Halkın Savaşı*" söylemlerine dayanan bir stratejiye sahip iken, büyük tehditlere dair algısı "*Süper Güç*

¹³⁴ Age, s.142

¹³⁵ Age, s.271

¹³⁶ Buzan, *China in Int. Society*, 12

¹³⁷ Wang Jisi, "China's Search for a Grand Strategy," *Foreign Affairs*, 90, 2, (2011): 69

Merkezli” olarak tanımlanmıştır. Böylece Çin’in kendi savunmasını sağlaması gerekliliği 1950’lilerin ortalarında yerli bir nükleer programın başlamasına yol açmış, ancak 1969 yılında Çin - Sovyet sınırında ciddi çatışmaların çıkması sonucunda, en büyük varoluşsal tehdidin Sovyetler Birliği’nden geldiği sonucuna vararak eksen değişikliğine gitmiş ve bu değerlendirme 1980’li yılların sonlarına kadar sürmüştür. Özetle; Mao dönemi Çin dış politika stratejileri genel itibarıyla, dışarıya karşı “*özerk (autarky)*” ve “*meydan okuyucu (confrontation)*” içeride ise “*mücadele (struggle)*” ve “*mobilizasyon*”a dayanmaktadır.¹³⁸ Bu stratejilerden hareketle Mao, uluslararası alanda çatışmanın gerekli ve kaçınılmaz olduğunu vurgulamış; birçok komşu devletle işbirliği yoluyla bir güvenlik arayışının gereksiz olduğunu ortaya koymuştur. Yine Mao yönetiminde Çin, büyük ölçüde tüm güvenlik sorunlarının Çin’in diğer devletlerle arasındaki etkileşimlerinden ziyade, diğer ülkelerin kötü niyetli politikalarından kaynaklandığına inanmış; böylece güvenlik ikileminin dinamiklerini görmezden gelmiştir.¹³⁹

Buraya kadar anlatılanlar dikkate alındığında Mao’nun aslında üç farklı muhalif grupla mücadele ettiği anlaşılmaktadır. Birincisi, Konfüçyüsçü anlayışta bir yanlış görmeyen, gelenekçiler; ikincisi, Çin’in Batılılaşmasını ve diğer modern devletler gibi kabul görmesini isteyen gelenekçi karşıtları; üçüncüsü ise Çin’in bir Komünist devlet ve Sosyalist blokta olması gerektiğini düşünen Marksist ve Leninistlerdir. Mao tüm siyasi hayatında bu üç akıma karşı olarak, önce ilkinin karşı çıkabilmek için ikinci akımı, sonra ikinci akıma karşı çıkabilmek için birinci akımı, ikinciye karşı çıkabilmek için üçüncüyle ve son olarak da ikinciyle ittifak yaparak üçüncüye” karşı çıkmıştır.¹⁴⁰

İmparatorluk döneminden sonra Çin’in ilk 30 yılı hem büyük başarılarla hem de ciddi hatalara tanıklık etmiştir. Bu bağlamda, Mao döneminin sürekli devrim politikalarının getirmiş olduğu ekonomik durgunluk, askeri çatışmalar ve yoksulluk, Çin’i Amerika ve kapitalist dünya ile yeni ilişkiler kurmaya yönlendirmiştir. 1971 – 1972 yıllarında Çin ile ABD arasındaki yakınlaşma, sadece Çin’in kendi içerisinde radikal bir değişime uğramasına yol açmamış, aynı zamanda dünyadaki yerinin de çarpıcı bir şekilde değişimine yol açmıştır. Böylece 1978 yılında

¹³⁸ Andrew Scobell vd., *China’s Grand Strategy Trends, Trajectories and Long-Term Competition, Rand Cooperation*, (Santa Monica, Rand Cooperation, 2020): 14-15

¹³⁹ Shiping Tang, “From Offensive to Defensive Realism, A Social Evolutionary Interpretation of China’s Security Strategy,” *China’s Ascent*, (2008): 153-154

¹⁴⁰ J. H. Brimmell, “The great proletarian cultural revolution and its implications for china’s foreign policy,” *Australian Outlook*, 21,3, (2008): 317

“*Reform ve Açılım*” sloganıyla Deng Xioping önderliğinde Çin, ekonomik ve siyasi olarak Batı-Merkezli düzenin içerisine girmeye başlamıştır.

2.4 Deng Xiaoping Dönemi: Reform ve Açılım: 1979-1992

“*Fareyi yakaladığı sürece bir kedinin siyah veya beyaz olması önemli değildir.*”

Deng Xiaoping

Mao’nun “imparatorluk vari” yönetimi 1950’li yıllarda Çin’de önemli bir istikrar sağlamış; fakat 1970’li yıllarda bu istikrarı bozan başlıca faktör haline gelmiştir. Mao’nun ölümünden kısa bir süre sonra, halefleri (çoğu Kültür Devrimi’nin çalkantılı yıllarının kurbanları) Çin’de tartışmasız bir şekilde “*imparatorluktan arındırma*” yönünde politikalar izlemeye başlamışlardır. Bu “*arındırma*” dönemi, imparatorluğun son yıllarında doğan yeni nesil liderlerden birisi olan Deng Xioping döneminde hızlanmıştır.¹⁴¹

Deng’in reformlarına olan stratejik bakışı, başarı için en önemli faktör olarak gördüğü “*faydacılık (pragmatism)*” ilkesini takip etmesi ile yorumlanmaktadır. Bu şekilde Deng, modernleşmeyi ararken aynı zamanda da ÇKP’nin ideolojik kimliğini ve birliğini de korumak istemiştir. Bu bağlamda Deng, reform ve açılım sürecinin henüz başında Mao’nun başbakanı olan Zhou Enlai’nin özellikle tarım, sanayi, bilim, teknoloji ve ulusal savunma ile ilgili olarak yol gösterici bir model olan 1964 yılında tasarladığı “*Dört Modernizasyon*”¹⁴² ilkesini benimseyen bir tutum sergilemiştir. Deng’in en önem verdiği kavramlardan olan kalkınma ve büyüme, Çin’de refah ve gücün yolunu açacak, böylece Çin’in “Yüzyıllık Aşağılanma” sürecinden kurtulmasında önemli bir motivasyon kaynağı olacaktır.¹⁴³

Çin’in reform ve açılım politikası, 18 Aralık 1978 yılındaki ÇKP 11. Merkez Komitesi’nin Üçüncü Genel Kurulu’nda yeni bir ekonomik kalkınma stratejisi kabul edilmesiyle resmen başlamıştır. Çin hükümeti, bu dönemde sosyalizme olan bağlılığını korurken, yabancı sermaye ve teknolojinin aktif olarak ülke içinde uygulanmasıyla birlikte

¹⁴¹ Yuri Pines, “Post-imperial Emperors? Traditional Chinese Political Culture and Its Afterlife,” *Israel Science Foundation*, 240, 15 (2017): 119

¹⁴² Dört Temel İlke veya Dört Modernizasyon: “Tarım, endüstri, bilim ve teknoloji ve ulusal savunmayı içermektedir. Bu fikir daha sonradan Deng tarafından benimsenerek resmen reform ve açılım süresince uygulanmıştır. Amacı, ekonomik ilerleme ve kalkınmayı Mao’nun sınıf mücadelesi ve sürekli devrim hedeflerinin üzerine yerleştirmektir.”

¹⁴³ Marcus Vinicius De Freitas, “Reform and Opening-up: Chinese Lessons to the World,” *Policy Center for The New South*, 19, 5, (2019): 12-13

ekonomik büyümeye yönelik bir duruş sergilemeye başlamıştır. Bu anlamda Deng, Mao dönemindeki “devrimci ülke” statüsünü terk ederek, kapitalizm ve sosyalizmi stratejik olarak bir araya getiren ve liderliğin Marksist doğmadan sapması için esneklik sağlayan “Çin Tarzı Sosyalizm (Zhōngguó tèsè shèhuìzhūyì)” ilkesini uygulamaya başlamıştır. Deng, 30 Haziran 1984 yılında yaptığı konuşmasında politik çizgilerinin modernleşme programına ve üretici güçlerin sürekli geliştirilmelerine odaklanan kapitalist bir yaklaşımı vurgulamış “Modernleşme programımızın asgari hedefi, yüzyılın sonu itibariyle nispeten rahat bir hayat standartlarına ulaşabilmektir. GSYİH 1 trilyon dolara ulaştığında kapitalist tarzda paylaşım ilkesi uygularsak, halkın büyük çoğunluğu yoksulluğun ve geriliğin pençesinde kalmaya devam edecektir. Fakat sosyalist tarzda paylaşım ilkesi, tüm halkın görece rahat bir hayat sürebilmelerini olanaklı kılacaktır. Sosyalizme bağlılığımızın sebebi budur. Sosyalizm olmaksızın, Çin asla bu hedefe varamaz”¹⁴⁴ sözleriyle de kapitalizm ve sosyalizmin neden bir araya gelmesi gerektiğini açıklamıştır. Bu keskin politika değişikliğinin en temel amacı, Kültür Devrimi tarafından harap olan ekonomi ve toplumu yeniden inşa etmek olarak açıklanmaktadır. O dönemde Asyalı komşularıyla ve uluslararası rakipleriyle karşılaştırıldığında daha düşük gelire sahip olan Çin halkının yaşam standartlarının ekonomik büyüme yoluyla artırılması, Çin devletinin ve komünist rejimin geleceği açısından önem taşıyan unsurlar arasında olmuştur.¹⁴⁵

Japonya’nın 1950 sonrası, Tayvan ve Kore’nin ise 1960’lı yıllarda yakalamış olduğu %10 dolaylarındaki büyüme hızının Mao döneminde 1978 yılına kadar ortalama yıllık %6.8 olarak gerçekleşmesi, yeni nesil Çin liderlerini Büyük İleri Atılım ve Kültür Devrimi’nden olumsuz etkilenen Çin halkına daha hızlı refah sağlayacak ve parti otoritesini yeniden sağlamlaştıracak yeni bir ekonomik planı hayata geçirmeye zorlamıştır. Reform ve açılım sürecinde üretimin önemli bir kısmı devlet planlaması dışında gerçekleştirilmiş, üretilen mallar piyasada el değiştirmeye başlamış ve böylece Çin ekonomisi yılda ortalama %10 dolaylarında ekonomik büyüme elde etmeye başlamıştır.¹⁴⁶ Böylece Deng, Mao döneminin getirmiş olduğu yerleşik durağanlıktan kurtulma adına “pazar ekonomisi ve dış dünyaya açılımı” benimsemiş;

¹⁴⁴ Pu Guoliang, *Çağdaş Çin’in Mimarı Deng Xiaoping, Biyografisi ve Görüşleri*, (İstanbul: Canut Yayın Evi, 2015), 190

¹⁴⁵ Shigeo Kobayashi, Jia Baobo ve Junya Sano, “Three Reforms in China: Progress and Outlook,” *Sakura Institute of Research*, 45, (1999): 1

¹⁴⁶ Oktay, *Çin*, 56-60

stratejisini ise “doğal ekonomik yaşamı ve girişimcilik ruhu uzun zamandır savaşlar ve ideolojik doğmalar ile kısıtlanmış Çin halkının yeteneklerini özgür kılmak üzerine kurmuştur.”¹⁴⁷

Deng, Çin’in uluslararası ortama katılım göstermeden tarihsel rolünü sürdüremeyeceğinin farkında varmıştır. Dış dünyaya açılımı benimseyen Deng’in o dönemdeki en keskin politikası; Mao dönemindeki böbürlenme politikalarından vazgeçip, liderlik iddiasında olmayan fakat hem toplumu hem de ekonomiyi modernize ederek Çin’in etki alanını genişletmek üzerine kurulmuştur.¹⁴⁸ SSCB ile gerilimlerin azaldığı bir dönemde Deng, iki kutuplu sistemin ve süper güç savaşı riskinin yerini çok kutupluluğa bıraktığı ve ekonomik kalkınma için barışçıl bir ortamdan faydalanma üzerine daha bağımsız bir dış politikayı benimseyen, siyasi olarak ise daha istikrarlı bir Çin ortaya çıkarmaya çabalamıştır.¹⁴⁹ Deng’in şu sözleri bu politikaları destekler niteliktedir: “Çin’in dış politikasını iki cümleyle özetleyebiliriz. Birincisi, dünya barışının teminatı olarak hegemonyaya karşı durmak. İkincisi, her zaman Üçüncü Dünya Ülkeleri’nin safında yer almak. Barış uğruna çabalamak isteniyorsa, hegemonyaya ve güç politikalarına karşı durulması gerekir. Çin dış politikası bağımsız ve kelimenin tam anlamıyla bağlantısızdır.”¹⁵⁰

Bu politikalar ile Çin, hem ekonomik kalkınmasını sağlayacak hem de dış politikasında daha bağımsız hareket edebilen uluslararası alanda daha istikrarlı bir aktör konumuna gelecektir. Fakat Goldstein’a göre Pekin’in Deng’in bu strateji mantığını etkili bir şekilde uygulaması 1990’ların ortalarına kadar gerçekleşmemiştir. Bunun en önemli sebebi; Soğuk Savaş’ın gidişatının Deng’in beklediğinden farklı şekillenmesidir. 1989 yılında ÇKP’nin toplum üzerindeki sıkı kontrolüne rağmen 1989 yılında Tiananmen Meydanı’ndaki rejim karşıtı meydan okuma ve dünyanın başka yerlerindeki tek partili komünist devletlerin çöküşü, Çin’de önemli bir güvenlik açığı olarak gündeme gelmiş ve “birlik ve istikrar” anlamında tehdit oluşturmuştur.¹⁵¹

1980’li yıllarda Deng ve Çin liderliği için karşılaşılan en büyük sorun içsel meseleler olmuştur. Özellikle kapitalizm ve sosyalizmi bir araya getiren “Çin Tarzı Sosyalizm” ilkesi bir

¹⁴⁷ Kissenger, *Çin*, 484

¹⁴⁸ Kissenger, *World Order*, 227

¹⁴⁹ Avery Goldstein, “The Diplomatic Face of China's Grand Strategy: A Rising Power's Emerging Choice”, *The China Quarterly*, 168, 837

¹⁵⁰ Guoliang, *Deng*, 181-182

¹⁵¹ Goldstein, *The Diplomatic Face of China*, 837

noktadan sonra Deng'in Çin'in Batılı tarzda demokrasiyi tamamen kucaklayacağı korkusunu beraberinde getirmesine yol açmıştır. Ülkedeki politik durgunluk ile reformların getirdiği hızlı ekonomik ve sosyal değişim arasındaki boşluk, Çin yönetimi ve toplum arasında gerginlik yaratmıştır.¹⁵² Yine yukarıda da bahsedildiği gibi 1989 yılının başlarında Doğu Avrupa başta olmak üzere dünyada Sovyet bloğunun dağılmaya başlaması, Soğuk Savaş'ın en önemli sembolü Berlin Duvarı'nın yıkılması, SSCB lideri Mihail Gorbaçov'un ortaya koyduğu “glasnost (şeffaflık)” ve “perestroika (reform)” politikalarının Çin için yeni bir model olabilme ihtimali ve en sonunda SSCB'nin dağılması Çin'de öğrenci hareketlerinin ortaya çıkmasına ve böylece 4 Mayıs 1989 yılında Tiananmen Olaylarının başlamasına yol açmıştır.¹⁵³

Tiananmen Olaylarının Çin Halk Kurtuluş Ordusu (ÇHKO) tarafından kanlı bir şekilde bastırılması, Deng'in reform sürecini ciddi anlamda baltalamış, Çin'in Batı'ya ve dünyaya olan açılım sürecini sekteye uğratmıştır. Uluslararası baskı ve yaptırımlardan sağ çıkmayı başaran Çin, Tiananmen Krizi ve SSCB'nin dağılmasından sonra, hızlı bir ekonomik büyüme yakalamış ve askeri modernizasyon ile birlikte dünya çapında dikkat çeken bir güç olmaya başlamıştır. Fakat bu gelişmelerin ardından dünyada bir “Çin Tehdidi” algısı oluşmasını engelleme adına Deng, reform ve açılım sürecinden Tiananmen Meydanı olaylarına kadar olan süreçte uyguladığı “düşük profil” olarak adlandırdığı dış politika anlayışını yeniden yürürlüğe koyarak, Çin'in reform ve açılım sürecini devam ettirmiştir.

2.4.1 Çin Dış Politikasında “Düşük Profil (Tao guang yang hui)” Stratejisi

“Eğer Çin hegemonyacılığa ve güç politikalarına karşı durmayı ve sosyalizmi savunmayı istiyorsa, hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleştirmemiz ve gelişim stratejilerimizi sürdürmemiz hayati önemdedir.”¹⁵⁴

Deng Xioping, 3 Mart 1990

Deng Xioping döneminde Çin'in ekonomik kalkınmayı ve barışçıl bir çevre oluşturmayı sürdüren bir dış politika stratejisi izlediği söylenebilir. Bu düşük profilli strateji, Deng'in sık sık

¹⁵² Chen Jian, “From Mao to Deng: China's Changing Relations with the United States,” *Cold War International History Project, Woodrow Wilson International Center for Scholars*, (2019): 19

¹⁵³ Kissenger, *Çin*, 492- 497

¹⁵⁴ Guoliang, *Deng*, 531

atıfta bulunduğu “ışıklarınızı karartın ve gölgede gelişin (*Tao guang yang hui*¹⁵⁵, genellikle “gücünü sakla ve zamanını bekle” olarak da tercüme edilir.)” sözleriyle net bir şekilde ortaya koyulmaktadır. Deng’in böyle bir strateji seçmesinin arka planında Çin’in kapsamlı bir ulusal program uygulaması ve ekonomik gelişimi sağlaması için istikrarlı, çatışmasız bir dış ortama olan ihtiyacı büyük rol oynamıştır.¹⁵⁶ Soğuk Savaş’ın ardından daha da keskinleşen bu büyük strateji özetle; “*tedbir, itidal ve düşük profili sürdürme*” üzerine kurulmuştur. Düşük profil sürdürmenin mantığı, diğer aktörlerin Çin’in uluslararası ekonomik düzen ile yükselen entegrasyonuna karşı çıkmaları yerine bunu kabullenmelerinin önünü açacak ve böylece rejim için gerekli olan ülke zenginliği ve nihayetinde gücünün artması için gerekli ortamı oluşturacaktır.¹⁵⁷ Bu yaklaşımın en büyük kanıtı, ülkelerarası ilişkileri normalleştiren ve Çin’in arzuladığı bölgesel istikrarı sağlayan ve ilişkiler açısından bir dönüm noktası olan 1978 tarihli Çin-Japonya arasındaki Barış ve Dostluk Antlaşmasıdır. Tarihsel anlamda hasım olan bu iki ülke Deng döneminde uzun yıllar sürecektir bir dostluk anlaşması imzalamış, böylece iki ülke krediler, hibe yardımı ve teknik işbirliklerini içeren karşılıklı ticaret anlaşmalarıyla istikrar ve büyümeyi teşvik etmişlerdir.¹⁵⁸ Buradan hareketle Çin dış politika stratejisinin temelinde önem taşıyan güvenlik çıkarlarını koruma adına nitelikli bir askeri güç ve teknolojiye kavuşmak için istikrarlı bir bölgesel ortam hazırlayarak ekonomik kalkınmayı birincil hedef olarak seçtiği anlaşılmaktadır.

10 Nisan 1974 tarihinde Deng’in BM Genel Kurulu’ndaki tarihi konuşmasında, Çin’in dünyanın herhangi bir bölgesinde bir hegemonya ve etki alanı tesis etme isteğinde olmadığı; aksine eşitlik, karşılıklı yarar ve barış içinde birlikte yaşamaya vurgu yapması dünyanın geri kalanında olumlu karşılanmış ve düşük profilli dış politikanın temelleri o tarihte atılmaya başlanmıştır. Böylece Deng, Çin’in bir süper güç olma arzusunda olmadığını henüz iktidara

¹⁵⁵ *Tao guang yang hui*, Üç Krallık Dönemi’nde (M.S 220-265) Liu Bei’nin kendi krallığını kurmadan önce uyguladığı, zayıf olanların zamanla güçlenmeye başladığı bir stratejidir. Liu, güvenliği açısından kendisinden daha güçlü olan Cao Cao’dan korkarak, tabiri yerindeyse Cao Cao’ya karşı hiçbir hırs beslemiyormuş gibi davranmıştır. Yine Liu, Cao Cao ile yemek yerken gök görüntüsü çarptığında, yemek çubuklarını korkarak düşürüp, alçakgönüllülükle almak için eğilmiştir. Bu tür “*kahramanlık dışı*” davranışlar Cao’nun Liu’ya karşı endişelerini ortadan kaldırmıştır.

¹⁵⁶ Yuan-Kang Wang, “China’s Grand Strategy And U.S. Primacy: Is China Balancing American Power?,” *The Brookings Institution, Center For Northeast Asian Policy Studies*, (2006): 28-29

¹⁵⁷ Goldstein, *China’s Grand Strategy*, 172

¹⁵⁸ Ll. López I Vidal ve Angels Pelegrin, “Hedging Against China: Japanese Strategy Towards A Rising Power,” *Asian Security*, 14, 2, (2018): 199

gelmeden önce dünya kamuoyuna açıklamıştır.¹⁵⁹ Buradan da anlaşılacağı üzere, Deng'in iktidarında izlediği temel dış politika stratejisi, Mao'nun son yıllarında uygulamaya başladığı “Çin'i güvende tutmak” ilkesini takip etmek olmuştur. Yukarda da bahsedildiği üzere bu stratejide temel adaptasyon ekonomi politikalarıdır. Mao her ne kadar güvende kalmanın sağlam ekonomiye sahip olmakta ilintili olduğu konusunda Deng ile aynı fikirde olsa da aralarındaki fark; Mao'nun ekonomiden pek de anlamaması, saldırgan politikalara daha yatkın olması ve bunların sonuçlarını sindirme adına fazlasıyla isteksiz olmasından kaynaklanmıştır.¹⁶⁰

Çin'i güvende tutmak ilkesiyle birlikte Çin dış politikasının düşük profil stratejisini izlemesindeki en önemli temel taşı ise Amerika ile işbirliği olmuştur. 31 Ocak 1979 tarihinde Deng, Amerika'ya tarihi bir ziyaret gerçekleştirerek, birkaç hafta içerisinde Çin ve Amerika arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır. Bu devasa başarı Çin'in büyük “*reform ve açılım*” projesini başlatması adına kritik bir öneme sahip olmuştur. O dönemde Deng'in algıladığı gibi ABD, Çin'in modernleşme ve ötesine doğru yönelişinde merkezi bir rol oynamaya başlamıştır.¹⁶¹ ABD ile gelişen ilişkilerin yanı sıra Deng'in Japonya, Tayland, Malezya ve Singapur gibi ülkelere olan ziyaretleri Sovyetler Birliği'nin uluslararası ortamdan iyice izole edilmesini ve Çin sınırında tehlike arz eden Vietnam'a karşı ise güç kullanılmasını da hızlandırmıştır.

Deng döneminde Çin, genel itibariyle savunmacı bir dış politika anlayışı benimsemiş olmasına rağmen, Deng'in görev süresinin hemen başında bir istisna gerçekleşmiştir: Vietnam ile savaş. Uzun zamandır sınır çatışmalarının yaşandığı durum 1979'da Vietnam'ın Kamboçya'yı işgali sonrası topyekûn savaşa dönüşmüş, Çin bölgede istikrarsızlık yaratacağını düşündüğü bu duruma karşı askeri bir müdahale kararı almıştır. Harekat her ne kadar sınırlı bir operasyon olarak gerçekleştirilmiş olsa da Çin, bu harekatı aynı zamanda Sovyetler Birliği'ne karşı bir meydan okuma mahiyetinde gerçekleştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin, müttefiki Vietnam'a yardımının ve savunma taahhüdünün sınırlı kalması, Sovyetler Birliği'nin stratejik menzilinin kısıtlılığını ortaya koymuş ve bu olay Soğuk Savaş'ın adeta seyrini değiştirmiştir.

¹⁵⁹ Speech By Chairman of the Delegation of the People's Republic of China, Deng Xiaoping, At the Special Session of the U.N. General Assembly, 10 Nisan 1974

¹⁶⁰ Khan, *Haunted By Chaos*, 131

¹⁶¹ Jian, *From Mao to Deng*, 1

Böylece Çin Kissenger’a göre; “Soğuk Savaş’ın iki önemli anında¹⁶² saldırgan caydırıcılık ilkesini başarıyla uygulamıştır.”¹⁶³

Reform ve açılım süreci boyunca Deng, Çin dış politikasını net bir anlayış çerçevesinde barışı bir amaç ve dünyada Çin’in uzun vadeli çıkarı olarak benimseyerek eylemde öngörülebilir bir prensip üzerine kurmuş, böylece Çin’in küresel itibarını iyileştirmiştir. Reformların ancak faydacı bir stratejik yaklaşımla başarıya ulaşacağına inanan Deng, dış politika vizyonunun temel unsurunu da aynı şekilde faydacılık üzerine kurmuştur.¹⁶⁴ Onun faydacı yaklaşımını en iyi “fareyi yakaladığı sürece bir kedinin siyah veya beyaz olması önemli değildir”¹⁶⁵ sözü özetlemektedir. Deng, kendine özgü yerli kültürü ve dini anlayışında özerk bir şekilde varlığını sürdüren Tibet¹⁶⁶ modelinin aynı şekilde Hong Kong ve Tayvan için de uygulanabileceğini düşünen “Tek ülke, iki sistem” modelinin de bir uygulayıcısı olmuştur. Bu model ile siyasi birliğin tek tip bir sosyoekonomik sistem anlamına gelmediğini ve ülkenin farklı bölgelerinde farklı sistemlerin var olabileceğini savunmuştur. Bu anlamda bu pratik fikir, Deng’in Çin’i uzun vadede ayakta tutmak ve güçlendirmek için kendi lehine yarayan her şeyi kullandığını gösteren kanıtlardan bir tanesi olarak yorumlanmaktadır.¹⁶⁷ Deng, Tayvan ve Hong Kong’u Çin ile birleştirmek ve Tibet’i elinde tutabilmek için her ne kadar güç kullanmaktan çekinmeyeceğini açık bir şekilde ifade etmiş olsa da; ülkesinin egemenlik alanının genişlemesini sağlama adına daha barışçıl yöntemler kullanmayı tercih etmiştir. Böylece, belli bir ölçüde bu bölgelere özerklik tanıyabileceğini ve yerel halkın da desteğini kazanabileceğini düşünmüştür.¹⁶⁸

Deng’e göre Hong Kong ve Tayvan meselelerinin iki çözüm yolu vardı: müzakere ile çözmek veya güç kullanmak. Hong Kong’un sosyalist bir yaşam tarzını benimsemeyeceğinin farkında olan Deng, Hong Kong’u idare eden İngiliz hükümetiyle müzakere ederek, 1997 yılında Çin’e devredilmesini sağlamıştır. Fakat aynı model o dönemde Tayvan hükümeti tarafından kabul görmemiştir. ABD her ne kadar Çin’i 1979 yılında tanımış olsa da Tayvan meselesinin askeri müdahale ile sonuçlandırılmasını engelleme adına “Tayvan İlişkileri

¹⁶² Bir diğerini Kore Savaşı olarak nitelendirmektedir.

¹⁶³ Kissenger, *Çin*, 449-460

¹⁶⁴ De Freitas, *Reform and Opening-up*, 16

¹⁶⁵ Wen Liao, “China’s Black Cat, White Cat Diplomacy,” *Foreign Affairs*, 10 6, 2009, <https://foreignpolicy.com/2009/07/10/chinas-black-cat-white-cat-diplomacy/>, Erişim Tarihi: 23, 10, 2020

¹⁶⁶ 1950 yılında Çin’e katılmıştır.

¹⁶⁷ Khan, *Haunted By Chaos*, 129

¹⁶⁸ Ezra Vogel, *Deng Xiaoping ve Çin’in Dönüşümü*, çev. Mehveş Leliç, (İstanbul: Modus Kitap, 2017), 479

Yasası’nı çıkartarak Tayvan’ın Çin’e katılmama yönündeki isteğini kuvvetlendirmiştir. Deng, buna rağmen Hong Kong’da çözüme ulaşan stratejiden daha esnek bir strateji benimseyebileceklerini ilan etmiş, hatta Tayvan’ın kendi silahlı kuvvetlerini kendi anakarasında muhafaza edilebileceğini dahi söylemiştir.¹⁶⁹ Bu açıdan değerlendirildiğinde Hong Kong’un Çin ile birleşmesi açısından başka bir şans yokken, Tayvan alternatif bir bakış açısı geliştirme hakkına sahip olmuştur. Yani Amerika yardımı geldiği müddetçe Tayvan, egemenliğini Çin’e devretmek zorunda kalmamıştır.

Deng döneminde faydacı bir dış politika anlayışı geliştiren Çin, genel itibarıyla Tayvan ile barışçıl birleşme modelini izleyen, anti-hegemonyacı, ideolojik tartışmalardan uzaklaşarak uluslararası sisteme entegre olmuş, çatışma ve yeni hasımlar yaratmaktan kaçınan, düşük profilli bir dış politika anlayışı ortaya koymuştur. Deng, Mao’nun aksine uluslararası düzenin kurallarını reddetmek yerine, uluslararası alanda herhangi bir sorumluluk almadan büyük güçlere tanınan imtiyazlardan faydalanmıştır.¹⁷⁰ 1980’lerden sonra Sovyet bloğunda yaşanan büyük kırılmalar ÇKP’nin çevrelenme duygularını tetiklemiş ve bunun sonunca Çin’de meydana gelen Tiananmen Olayları Deng üzerinde büyük bir baskı kurmuştur.

Tiananmen Olaylarından sağ çıkmayı başaran Deng, 1990’lı yılların başından itibaren üst düzey görevlerinden vazgeçmeye başlamıştır. Tiananmen Olaylarının bu süreci hızlandırması, yeni nesil Çinli liderlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Deng, Çin’in kendisini ve Soğuk Savaş sonrası dünyadaki rolünü ve konumunu nasıl görmesi gerektiğini tanımlayan, gelecek nesil yöneticilere yol gösterici olan “24 Karakteristik Talimatname” ve “12 Karakterli Açıklama”¹⁷¹ stratejilerini ortaya koymuştur.¹⁷² 24 Karakteristik Talimatname şöyledir;

*“Dikkatle gözlem yap (lěngjìng guānchá), durumumuzu güvenceye al(wěn zhù zhènjǐǎ); işleri soğukkanlılıkla hallet(chénzhuó yìngfù), gücümüzü gizle ve uygun zamanı bekle(tāoguāng yǎnghuì); dikkat çekme(yōu suǒ zuòwéi) ve asla liderlik iddiasında olma (jué bù dāngtóu)”*¹⁷³

¹⁶⁹ Guoliang, *Deng*, 213-216

¹⁷⁰ Bayram ve Emiroğlu, *Yeni-Haraççılık*, 37

¹⁷¹ 12 Karakter Stratejisi ise; “Düşman birlikleri duvarların dışındalar. Bizden daha güçlüler. Esas olarak savunmada olmalıyız.” Henry Kissenger’in Çin Üzerine adlı kitabından alınmıştır.

¹⁷² Kissenger, *Çin*, 527

¹⁷³ US Department of Defense, ANNUAL REPORT TO CONGRESS, Military Power of the People’s Republic of China 2007, 6

Bir taktikten çok bir büyük stratejiyi andıran bu keskin talimatlar, Çin'in reform ve açılım programına devam etmesi ve Amerika'nın dünyadaki baskın güç konumu karşısında uzun süre herhangi bir meydan okuma gerçekleştirilmemesi konusunda bir vizyon ve kararlılık ortaya koymaktadır. 1992 yılının başlarında 82 yaşına gelmiş olan Deng, reformlarının derinlemesine devam ettirilmesi gerektiğini vurgulayan bir dizi beyanatlarda bulunduğu ünlü “Güney Turu”nu gerçekleştirmeye başlamıştır.¹⁷⁴ Güney turu Deng'in siyasi kariyerinin son eylemi olarak bilinmektedir. 1980'li yılların henüz başında oluşturduğu “Özel Ekonomik Bölgelere”¹⁷⁵ sürpriz ziyaretler gerçekleştiren Deng, burada Çin'in ekonomik liberalleşme ve radikal serbest piyasa yöntemlerinin uygulanmasına olan bağlılığını bir kez daha vurgulamış ve kendinden sonra gelecek yeni nesil Çinli yöneticilerin izleyecekleri yolu çizmiştir. Deng böylece Çin ekonomisinin sağlıklı gelişimi için bir teşvik ortaya koymaya çalışmıştır.¹⁷⁶ Onun kurmuş olduğu bu ademi merkeziyetçi ekonomik düzen, Çin'in komünist ekonomisini tamamen değiştirmiş, ülkesinin kalkınma yolunda karşılaşılabileceği tüm zorlukları yönetmek için en iyi yöntem ve teknikleri aramasına yol açmıştır.¹⁷⁷

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
GSYİH Büyüme Oranı %	%9,2	%14.2	%13.5	%12.6	%10.9	%9.9	%9.2	%7.8	%7.6

Tablo 3: 1991-1999 Çin Ekonomisinin Ortalama Büyüme Oranları¹⁷⁸

Deng dönemi ekonomik rakamlarına bakıldığında dış dünya ile açılım sürecinin birçok olumlu yansıması görülmektedir. Reform ve açılımın başladığı 1978'den başlayarak piyasa ekonomisine geçiş süreci, 1978-1988 yılları arasında Çin'in yılda ortalama %10 büyümesine ve 10 yıl içerisinde GSYİH'nın 2,5 katına çıkmasına yol açmıştır. Ayrıca yine reform ve açılım sürecinin henüz başında 10 milyar dolar olan ihracat 1988 yılında 5 kat artarak 50 milyon dolar

¹⁷⁴ Jian, *From Mao to Deng*, 20

¹⁷⁵ *Özel Ekonomik Bölgeler*, “Shenzen, Zhuhai, Shantou, Xiamen ve Hainan şehirlerinde kurulan temelde kapitalist sistemle işleyen ve katı hükümet düzenlemeleri olmaksızın yabancı yatırımın ülke içerisine girmesine izin veren ekonomik bir sistemdir.”

¹⁷⁶ Sheng Fang, “Special economic zones in China,” *The Journal of East and West Studies*, 23,2, 1994: 83-92

¹⁷⁷ De Freitas, *Reform and Opening-up*, 9-10

¹⁷⁸ GDP Growth (annual %) – China, World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=CN>

düzeylerine yaklaşmıştır. ¹⁷⁹ Tiananmen sonrası kısa bir süreliğine duraksamaya uğrayan Çin ekonomisi, 1989 ve 1990 yıllarında sadece %4 büyüme gerçekleştirebilmiştir.¹⁸⁰ Ancak Tiananmen travması sonrasında Çin'in tekrar Batı'ya açılım stratejisini uygulamaya başlaması ve Çin'e yönelik ambargoların kaldırılmasının ardından Çin, dünyanın gördüğü en yüksek büyüme rakamlarına ulaşmayı başarmıştır. 1992-1999 yılları arasında dünyanın en kalabalık ülkesi olarak yılda ortalama %10'u aşan büyüme rakamlarına ulaşmıştır. ¹⁸¹

2.4.2 Deng Xiaoping Dönemi Çin Dış Politika Stratejisi

Deng Xiaoping döneminde ekonomik büyüme rakamları göz önünde bulundurulduğunda Çin büyük stratejisinin en başarılı alanının ekonomik kalkınma olduğu söylenebilir. Dış politika bağlamında ise Deng döneminin genel itibarıyla; hegemonyaya karşı çıkmak, dünya barışını korumak ve üçüncü dünya ile işbirliğini güçlendirmek hususları üzerine kurulduğu görülmektedir.¹⁸² Komşularıyla iyi geçinme stratejisini ekonomik kalkınmanın en temel unsuru olarak yorumlayan Deng, Çin ekonomisini dışarıya açarak hem dış yatırımcıları ülkesine çekmiş hem de komşuları için tehdit oluşturmadığına dair güvence vermiştir. Bu açıdan Çin'in kalkınma için kendi işine bakması gerektiğine inanan Deng, var olan uluslararası düzenin bir lideri veya rakibi olmayı düşünmeyen, aksine kurulan çok kutuplu sistemin bir katılımcısı olarak “*aktif savunma*” politikasını benimsemiştir.¹⁸³

Shiping Tang'a göre; Mao sonrası dönemde Çin'in savunmacı bir anlayışta strateji geliştirdiğini destekleyen en az dört kanıt bulunmaktadır¹⁸⁴;

1. Devrimci söyleminden uzaklaşarak, komünist unsurlar tarafından başlatılmış olsa dahi üçüncü dünya ülkelerindeki isyanları desteklemeyi bırakması,

¹⁷⁹ Oktay, *Çin*, s.77

¹⁸⁰ “GDP growth (annual %) - China,” World Bank, Erişim, 24 Ekim, 2020,

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=1992&locations=CN&start=1989&view=chat>

¹⁸¹ Vogel, *Çin'in Dönüşümü* 687

¹⁸² Khan, *Haunted By Chaos*, 153

¹⁸³ Chien-peng Chung, “*China's Multilateral Cooperation in Asia and the Pacific: Institutionalising Beijing's 'Good Neighbour Policy'*,” (New York: Routledge, 2010), 14-15

¹⁸⁴ Shiping Tang, “From Offensive to Defensive Realism, A Social Evolutionary Interpretation of China's Security Strategy,” içinde *China's Ascent*, der. Robert S. Ross Zhu Feng, (London: Cornell University Press, 2008) 154-156

2. 1960 ve 70'li yıllardaki Çin güvenliğinin belirsizliğinin sadece dış güçlerin politikalarından kaynaklanmadığının, Çin'in dış dünya ile etkileşiminin bir sonucu olduğunun fark edilmesi,
3. Çin'in henüz dünya sahnesinde olmadığı dönemlerde oluşturulmuş, kurallara dayalı dünya düzenine ve uluslararası örgütlere katılarak kendisini sınırlandıran güçlere karşı koymaması,
4. Çin'in komşularıyla iyi geçinerek kendisinin bir tehdit olarak algılanmasının engellenmesi ve çok taraflı güvenlik işbirliği organizasyonlarına katılarak işbirliği yoluyla güvenlik stratejisi izlemesi.

Deng Xiaoping'in reform ve açılım sürecini başlatması Çin'in resmi olarak Batı merkezli düzene ekonomik ve siyasi olarak katılmasını sağlamıştır. Tiananmen trajedisinin yaşandığı döneme kadar Çin'i stratejik bir müttefik olarak gören Batı, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ardından Çin'i var olan uluslararası düzene dahil etme stratejisinden vazgeçmeye başlamıştır. ABD Başkanı Bill Clinton'un Çin'i ilk Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği zirvesine katılmaya davet ettiği 1993 yılına kadar Çin, resmi olarak mevcut düzene entegrasyon sürecini başlatamamıştır.¹⁸⁵ Entegrasyon sürecinin gerçekleşmesinde Deng Xiaoping'in rolü büyüktür. Deng, ülkesinin sürekli olarak uluslararası sistemde var olması gerektiği yönünde ortaya koymuş olduğu stratejilerle Çin'in dünyadaki yerini sağlamlaştırmıştır. Özellikle, ülkesinin dış dünyaya açılmasında, ekonomik gücünü geliştirmesinde ve tüm reformların hayata geçirilmesinde en önemli unsurların sosyalizme ve barış politikalarına bağlılık olduğunu ortaya koymuştur. Bu politikalara olan bağlılık kendinden sonra gelen haleflerinin hegemonya karşıtı ve barış politikalarına devam etmelerinin önünü açmıştır.¹⁸⁶

1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde Çin, çevresinde giderek kendisine şüphe ile yaklaşan devletlerle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Peki Çin bölgedeki -ABD'yi de kapsayan- küçük ve büyük güçlerden kurulmuş kuşatıcı bir koalisyonla karşı karşıya kalmasıyla sonuçlanabilecek bu eğilimden nasıl kurtulacaktır? Çin'in buradaki cevabının en önemli parçası, 1996 yılından itibaren ortaya koymuş olduğu iki çabayla açıklanmaktadır. Birincisi, Çin'in

¹⁸⁵ Shiping Tang, "China and the Future International Order(s)," *International Affairs*, 32,1, (2018), 33

¹⁸⁶ Guoliang, Deng, 299-300

bölgesel komşularına güvence vererek, uluslararası alanda daha fazla sorumluluk alan ve işbirliğine açık bir aktör olmasıdır. İkincisi ise dünyanın önde gelen devletleriyle “ortaklıklar” kurarak, onların Çin’den olabildiğince faydalanmasını sağlayarak muhtemel Çin’in yükselişini önleme adına bir araya gelmelerini engellemek olarak yorumlanmaktadır.¹⁸⁷

Deng, 1992 yılında gerçekleştirdiği Güney Turu sonrası tam anlamıyla inzivaya çekilmiş, 1997 yılında ise ölmüştür. Yukarda da bahsedildiği üzere Deng, Çin’in ekonomik olarak kalkınması ve dünyada kabul gören bir güç olması için “24 Karakteristik Strateji”yi ortaya koymuştur. Temelde, “*gücünü sakla, zamanını bekle*” söylemine dayanan bu strateji daha sonra haleflerinin “*barışçıl yükseliş*” ve “*ahenkli dünya*” gibi söylemleri kullanarak 1990’lar ve 2000’li yıllarda Çin’in gücünün genişlemesini maskeleyerek büyük oranda hizmet etmiştir.¹⁸⁸

2.5 Jiang Zemin Döneminde Bir Dış Politika Stratejisi Olarak; Barışçıl Yükseliş Stratejisi (Zhongguo heping jueqi)

Ekonomik kalkınma, 1990’lı yıllarda Çin’in siyasi gündeminin en üst hedeflerinden biri olmuştur. Çin, bu dönemde modernleşme için temel kaynak olarak dış dünya ile olan ilişkilerini geliştirmeye ihtiyaç duyduğundan, çatışmasız bir çevreye ve dünyadaki büyük ülkelerle işbirliğine dayalı ilişkiler geliştirme ihtiyacı hissetmiştir. Tiananmen sonrası diplomatik izolasyondan kurtulmak ve Asya’daki “*Çin Tehdidi*” teorisinin üstesinden gelmek amacıyla Çin, ılımlı bir dış çevreyi şekillendirmek için girişimlerde bulunmuştur.¹⁸⁹

Çin 1996 yılında, Soğuk Savaş zihniyetinin ortaya çıkarmış olduğu rekabet ve düşmanca blokların artık modasının geçmiş olduğunu savunarak diplomatik ve ekonomik etkileşim yoluyla kendi güvenliğini artırma politikalarını izlediğini “*Yeni Güvenlik Konseptini (xin anquan guan)*” ortaya koymuştur. Yeni Güvenlik Konsepti böylece Çin dış politikasında 1990’lı yıllardan 21. yüzyılın başlarına kadar olumlu bir etki yaratmıştır. Bu konsept temelde uluslararası sistemin artık bir rahatlama dönemine girdiğini vurgularken, barış ve kalkınmanın

¹⁸⁷ Goldstein, *The Diplomatic Face of China*, 842

¹⁸⁸ “The China Threat & What the U.S. Should Do About It,” The Strategy Bridge, erişim 25 Ekim, 2020, <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2017/8/1/the-china-threat-what-the-us-should-do-about-it>

¹⁸⁹ Feng Zhang, “Rethinking China’s grand strategy: Beijing’s evolving national interests and strategic ideas in the reform era,” *International Politics*, 49, 3, (2012): 323

önemine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Yeni Güvenlik Konseptinin dört temel ilkesi bulunmaktadır: “*karşılıklı güven, karşılıklı yarar, eşitlik ve işbirliği.*” Birçok Çinli akademisyen bu konseptin Çin geleneksel kültüründeki “*Barış ve Uyum*” kültüründen geldiğini savunmaktadır.¹⁹⁰

Bu dış politika stratejisi, Deng Xiaoping’in ardından ÇKP Genel Sekreteri olarak göreve gelen ve 1993 yılından 2003 yılına kadar devlet başkanlığı görevini üstlenen Jiang Zemin döneminde resmi olarak ortaya konmuştur. Zemin, Tiananmen sonrası Çin’in önce Asya’da sonra geniş anlamda Çin’in uluslararası etki alanındaki tansiyonu düşürmesinde büyük etki yaratmıştır. Hatta Çin, 1997’deki Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) + üç ülke toplantısına katılarak, Japonya ve Güney Kore ile ilişkilerini geliştirmiş; bu toplantıda Asya ülkeleri arasında gıda ve enerji güvenliği, yoksulluğun azaltılması, insan kaçakçılığı, terörle mücadele gibi birçok önemli alanda işbirliği anlaşmalarının genişletilmesi kararı alınmıştır. Bunun yanı sıra Şangay İşbirliği Örgütü¹⁹¹’nin kurulmasında ve Amerika ile iyi ilişkiler geliştirilmesinde büyük rol oynayan Zemin, 1999 yılında Belgrad kuşatması sırasında Çin Büyükelçiliğinin bombalanmasına rağmen, Pekin ile Washington ilişkilerini sağlıklı bir şekilde korumayı başarmıştır.¹⁹²

90’lı yılların sonlarına kadar Çin, tarihin tüm gelgitleriyle başarılı bir şekilde uyum sağlarken, kendi ulusal koşullarına uyan yeni bir büyük strateji modelini ortaya koymuştur. Modernleşmeye giden bu yolu, Çin’de dönemin en etkili akademisyenlerinden olan Zheng Bijian; “*barışçıl yükselişe giden kalkınma yolu*” olarak adlandırmıştır. Ona göre, modern tarihte ortaya çıkan bazı güçler; istila, sömürge, genişleme ve hatta savaş yoluyla diğer ülkelerin kaynaklarını talan etmişlerdir. Çin’in bu zamana kadar ki yükselişi ise barışçıl yollardan elde edilen sermaye, teknoloji ve kaynaklar ile gerçekleştirilmiştir.¹⁹³ Bijian’a göre “*Barışçıl Yükselme*” stratejisi, Çin’in kalkınma yolunun barışçıl olacağına ve modern büyük güçlerden

¹⁹⁰ Elizabeth Freund Larus, “China’s New Security Concept and Peaceful Rise: Trustful Cooperation and Deceptive Diplomacy,” *American Journal of Chinese Studies*, 12, 2, (2005): 219-222

¹⁹¹ Şangay İşbirliği Örgütü, 2001 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından özellikle sınır bölgelerinde güvenliği oluşturma ve silahsızlanmayı teşvik etmek amacıyla kurulmuş uluslararası bir örgüttür. 2001 yılında Özbekistan’ın katılımıyla üye sayısı altıya yükselmiştir.

¹⁹² Pietro Mattonai, “Pivot in Asia: China’s Foreign Policy From 1949-1999,”

https://www.academia.edu/22259229/Pivot_in_Asia_Chinas_foreign_policy_from_1949_to_1999?email_work_card=view-paper

¹⁹³ Zheng Bijian, “China’s Peaceful Rise to Great Power Status,” *Foreign Affairs*, 2005, 84, 5, (2005): 18

farklı olarak diğer ülkelere yönelik bir “*güvence verme stratejisi (strategy of reassurance)*” oluşturmaya dayanmaktadır. Böylece Çin, özellikle barışçıl bir uluslararası düzen için çabalarken, modern yükselen güçlerin savaş yoluyla mevcut uluslararası sistemleri ortadan kaldırma anlayışlarına ve hegemonya arayışlarına sırtını dönmüş; hegemonya ve üstünlük peşinde olmayan bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Çin, barış ve istikrar için yıkıcı olmayan, yapıcı bir güç olarak tanımlanmıştır.¹⁹⁴ Bu kavramın inşasının, Deng Xiaoping’in stratejik söylemlerinden birisi olan “*barış ve kalkınma*” çerçevesinde geliştiği söylenebilir.

Golstein’a göre, Deng’in halefi olan lider Jiang Zemin “*barış ve kalkınma*” söylemini daha da ileriye götürerek bu yaklaşımı daha proaktif ve görünür hale getirerek bir dış politika stratejisine çevirmiştir. Çin, o dönemde henüz ekonomik ve siyasi olarak güçlü olmasa da hem yeterince zengin hem de diğer aktörleri alarma geçirebilecek kadar güçlü olduğu imajını vermiştir. Böylece Pekin yönetiminin, “Çin tehdidi” iddialarına karşı koyabilecek ve bunun yerine uluslararası anlamda daha fazla sorumluluk alan ve işbirliğine açık bir aktör olacağına dair bir inancı besleyecek politika ve eylemler ortaya koyması gerekmiştir.¹⁹⁵ Barry Buzan ise barışçıl yükseliş stratejisini, Çin’in reform ve açılım sürecine derinlemesine bağlı olan ve büyük stratejisinin en temel konseptini oluşturan yerli ve orijinal bir fikir olduğunu söylemekle birlikte, bu stratejinin Çin’in uluslararası toplumda büyük bir güce dönüşmesinde ayırt edici bir rol oynadığını ifade etmektedir.¹⁹⁶ Barışçıl yükseliş kavramının teşvik edilmesine ek olarak Çin, komşularla iyi ilişkilerin ve ortaklıkların kurulması adına “*Çevre Diplomasisi (Neighbourhood Diplomacy)*” programını başlatarak, Batılı güçlerin aksine, Konfüçyüsçü kültürel geleneği nedeniyle barışçıl bir şekilde yükselbileceğini iddia etmiştir.¹⁹⁷ Bu anlamda barışçıl yükseliş stratejisi, diğer devletlerin Çin’in yükselişinden ticaret ve yatırım anlamında yararlanmasını öngören, diplomasi ve çok taraflı işbirliğini destekleyen bir dış politika stratejisi olarak adlandırılabilir.

Barry Buzan’a göre Çin’in 21. yüzyılın ilk on yılına kadarki yükselişi barışçıl görünmektedir. Nazi Almanyası, Japonya ve Sovyetler Birliği’nin saldırgan politikaları göz

¹⁹⁴ Zheng Bijian, “*China’s Peaceful Rise: Speeches of Zheng Bijian 1997-2005*,” (Washington D.C ,Brookings Institution Press, 2005), 37-43

¹⁹⁵ Goldstein, *China’s Grand Strategy* 175

¹⁹⁶ Buzan, *Peaceful Rise/Development*, 384

¹⁹⁷ “The ‘Peace’ in China’s Peaceful Rise, E-International Relations, erişim, 26 Ekim, 2020 <https://www.e-ir.info/2015/10/15/the-peace-in-chinas-peaceful-rise/>

önüne alındığında; üç devlet de en kısa sürede askeri güçlerini artırarak, komşu devletleri işgal etmişlerdir. Fakat Çin, yükselen Amerika'nın daha önce uyguladığı gibi ekonomik kalkınmayı önceleyerek; politik anlaşmazlıklardan ve güç dengesi kurmaktan uzak kalmış, küresel meseleler onu zorlayana kadar uluslararası anlamda liderlik sorumluluğu almaya karşı direnmiştir.¹⁹⁸ Çin bu süreçte her ne kadar ekonomik kalkınmayı öncelemiş ve komşularıyla iyi geçinmeyi stratejik bir hedef olarak belirlemiş olsa da Asya'daki diğer güçlerin meşru endişelerini dindirememiştir. Çin Devlet Başkanı Hu Jintao, 2004 yılında Boao Forumu'nda yaptığı bir konuşmada Çin'in dış politika stratejisine atıfta bulunmak için “*Barışçıl Yükseliş*” yerine “*Barışçıl Kalkınma (heiping fazhan)*” ifadesini kullanmıştır. Bunun başlıca nedeni, saldırgan ve yayılmacı olarak algılanan “yükseliş” teriminin daha yumuşak bir imajı çağrıştıracak bir terimle değiştirilmesi gerekliliği olarak yorumlanmaktadır.¹⁹⁹ Çin tehdidi teorisine karşı daha istikrarlı bir uluslararası sistemin kurulmasını isteyen ve yükselişinin barışçıl yollarla tanımlanabileceğini dünya kamuoyuna göstermek isteyen Çin, 21. yüzyılın bir başka önemli yaklaşımını ortaya atarak var olan sisteme meydan okuyucu bir aktör olmadığını ortaya koymaya çalışmıştır; “*Ahenkli Dünya (Harmonious World)*.”

2.6 Hu Jintao Dönemi: Ahenkli Dünya Stratejisi (hexie shijie)

21. yüzyılda Çin dış politikasının en parlak fikirlerinden birisi olan “*Ahenkli Dünya (hexie shijie)*” Eylül 2005'te Çin Devlet Başkanı Hu Jintao tarafından Birleşmiş Millet Zirvesinde yaptığı konuşmada resmen dünyaya tanıtılmıştır. Bu konuşmada Hu, dört temel prensibe dayanan bu önerinin ana hatlarını şu şekilde ortaya koymuştur; 1) Ortak güvenlik için çok taraflılığı desteklemek, 2) Ortak refaha ulaşmak için karşılıklı yarar sağlayan işbirliklerini desteklemek, 3) Ahenkli Dünyayı birlikte inşa etmek için kapsayıcılık ruhunu desteklemek, 4) BM içerisindeki reformu aktif ve ihtiyatlı bir şekilde desteklemek. Bu prensiplerden hareketle Hu; barış, kalkınma ve işbirliği çerçevesinde barışçıl kalkınma yolunu takip etme ve “*Barış İçinde Birlikte Yaşamanın Beş Prensibi*” temelinde tüm ülkelerle dostane ilişkiler geliştirme hedefinde olduklarını belirtmiştir.²⁰⁰

¹⁹⁸ Buzan, *China in Int. Society*, 15

¹⁹⁹ “China Debates Its ‘Peaceful Rise Strategy,’” YaleGlobal Online, erişim, 29 Ekim, 2020 <https://yaleglobal.yale.edu/content/china-debates-its-peaceful-rise-strategy>

²⁰⁰ Hu Jintao, “Building Towards a Harmonious World of Lasting Peace and Common Prosperity” Speech at the Plenary Meeting of the United Nations 60th Session, New York, United Nations, 2005.

Çin liderleri, Çin Tehdidi teorisiyle başa çıkma adına uygulamaya koydukları Ahenkli Dünya söylemini Konfüçyüsçülük gibi önemli bir kültürel kaynaktan almışlardır. Bu geleneksel kültür, Çin'in yükselişi esnasında gücünü maskeleymesi adına birçok ülkeye belirli noktalarda tavizler vermesine yol açmıştır. Özellikle Soğuk Savaş esnasında süper güçlerin hiç birisi zayıf devletlere karşı herhangi bir taviz verme sorumluluğunu kabul etmemiştir. Ancak Ahenkli Dünya anlayışı çerçevesinde değerlendirildiğinde Çin, Soğuk Savaş zihniyetinin aksine, verdiği tavizler yoluyla tüm devletlerle karşılıklı bir ilişki kurarak çevresinde istikrarlı bir uluslararası düzen kuracağını böylece Ahenkli Dünya'ya ulaşacağını iddia etmiştir.²⁰¹

Ahenkli Dünya kavramı tanıtılmadan önce Çin politika beyanatlarında birçok lider “*barış içinde uyum*” kavramını kullanmıştır. Jiang Zemin, 2002 yılında yaptığı bir konuşmada Konfüçyüs'ün “*İnsani ilişkilerde uyum aranır fakat tektiplik aranmaz.*” sözünü hatırlatarak; uyumun birlikte yaşamayı ve refahı destekleyeceğini, barışçıl bir rekabet içerisinde devletlerin birbirlerinden birçok şeyi öğrenerek ortak bir zeminde kalkınmayı elde edebileceğini vurgulamıştır.²⁰²

Barış ve uyum kavramları Çin geleneksel kültüründe geniş yer bulmuştur. Bu açıdan söylemin temel noktası Konfüçyüsçülükteki “*he (ahenk-和)*” kavramından gelmekle birlikte, benzersiz Çin değerlerinin uluslararası politikadaki Batı merkezli fikirleri revize edebileceği iddiasına dayanmaktadır. Ahenkli Dünya söylemi, çeşitlilik ve farklılık erdemlerini açıklama noktasında karşılıklı diyalog ve birbirinden öğrenmenin önemini vurgulayarak, farklı medeniyetlerin ortak gelişimini teşvik etmektedir. Bu yol ile ortak kalkınmayı teşvik eden Çin, bir anlamda yükselişinden faydalanma konusunda diğer devletlere ve rakiplerine güvence vermeye devam etmektedir. Bu söylem ayrıca hızla değişen dünyada Çin'in kendi siyasi ve ekonomik modelinin bir koruyucusu olduğunu da vurgulamaktadır.²⁰³ Böylece Ahenkli Dünya söylemi, Çin'in uluslararası çeşitliliğe saygı duyduğunu, fakat aynı saygıyı kendi siyasal sistemi için diğer devletlerden beklediğine dair önemli işaretler sunmaktadır.²⁰⁴

²⁰¹ Shih Chih-yu ve Yin Jiwu, “Between Core National Interest and a Harmonious World: Reconciling Self-role Conceptions in Chinese Foreign Policy,” *The Chinese Journal of International Politics*, (2013): 6

²⁰² “Speech by President Jiang Zemin At George Bush Presidential Library, 24 October 2002,” Çin Halk Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 30 Ekim, 2020, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zjzg_663340/bmdyys_664814/gjlb_664818/3432_664920/3434_664924/t17105.shtml

²⁰³ Feng Zhang, *Rethinking China's grand strategy*, 333

²⁰⁴ William Callahan, “Harmony, Unity and Diversity in China's World,” *The Newsletter*, 60, (2012): 22

Özetle Ahenkli Dünya, 21. yüzyılda Çin'in kalkınma yönünü ve uluslararası politikadaki tonunu belirlemek için geleneksel politikalarla modern dünya politikalarının nasıl bir araya getirildiğini gösteren önemli bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Dış politikada ise Ahenkli Dünya, Çin'in dünyadaki konumu ve buna bağlı olarak genel uluslararası stratejisindeki değişime de işaret etmektedir. Bu bağlamda kavram, aynı zamanda Çin'in kendi söylemini oluşturma ve Çin'in uluslararası ilişkilerindeki anlayışını yabancılar nezdinde yeniden şekillendirme arzusunda olduğunu da göstermektedir.

Bu dönemde ortaya çıkan Çin dış politika stratejisi, Çin'in güvenlik ve büyük güç statüsü arayışında siyasi, ekonomik ve askeri araçları aktif olarak kullanmasına yol açmıştır. Siyasi olarak Çin, tehdit algılamalarını azaltmak için bölge ülkeleriyle çok taraflılık ve ikili diplomasi arayışında bulunmuştur. Ekonomik olarak, çeşitli ticaret ortakları ve yatırım kaynakları ile ilişkileri besleyerek, Çin'in uluslararası ekonomiye katılım koşullarının belirlenmesi ve herhangi bir ortağın kaldıraç güç rolünü kısıtlamak için bir ekonomik ilişkiler ağ örmüştür. Son olarak bu süreçte askeri olarak silahlı kuvvetlerinin modernizasyonu için kendisine nefes alma alanı yaratmaya çalışmıştır.²⁰⁵ Sonuç olarak, bölgesinde komşu ülkelerle dostane ilişkiler kuran; ASEAN, ŞİÖ gibi çok taraflı güvenlik işbirliği örgütlerinde aktif rol oynayan Çin, savunmacı realizmin alamet-i farikası olan işbirliği yoluyla güvenlik sağlama kavramını Deng yönetimi altında aktif bir şekilde hayata geçirerek, Çin güvenlik stratejisinin temelini oluşturmada etkili olmuştur.²⁰⁶

1990'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başından itibaren uygulanan barışçıl yükseliş/kalkınma ve ahenkli dünya stratejileri, Çin'in -Dünya Bankası verilerine göre- 850 milyondan fazla insanı hiç olmadığı kadar hızlı bir şekilde açlık sınırının üstüne çektiği ve tarihin en hızlı ve büyük ekonomik devrimini yaşadığı bir döneme denk gelmiştir.²⁰⁷ Ekonomik büyüme ile birlikte Çin, 1990 yılından 2012 yılına kadar yıllık ortalama yüzde 10 civarında büyümüş ve 2010 yılında dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline gelmiştir.²⁰⁸ Çin'in bu olağanüstü gidişatı, yalnızca belirli söylemler ve ekonomik büyüme modeline bağlı olmamakla birlikte aynı

²⁰⁵ Avery Goldstein, "An Emerging China's Emerging Grand Strategy: A Neo-Bismarkian Turn?", *International Relations Theory and Asia Pacific*, (2003): 83

²⁰⁶ Tang, *From Offensive to Defensive Realism*, 156

²⁰⁷ "The World Bank in China, Overview," The World Bank, <https://www.worldbank.org/en/country/china/overview>, 4 Ekim, 2020

²⁰⁸ David Barboza, "China Passes Japan as Second-Largest Economy," *New York Times*, 15 Ağustos, 2020, https://www.nytimes.com/2010/08/16/business/global/16yuan.html?pagewanted=all&_r=0

zamanda Çin-ABD yakınlaşması sonrası ortaya çıkan “*Stratejik Fırsatlar Dönemi (zhànlüè jī yùqī²⁰⁹)*”nin sürdürülmesini sağlayan bir dış politika anlayışına dayanmaktadır. Bu dönemin yeni sacayağı, Çin’in dünya meselelerinde artık önemli bir güç olarak daha modern bir ülke vizyonunu ortaya koyan “*Çin Rüyası*” söylemi ile devam etmektedir.

2.7 Xi Jinping Dönemi: Çin Rüyası (Zhōngguó mèng)

“Ulusal dirilişi gerçekleştirmek, Çin ulusunun en büyük hayalıdır.”

Xi Jinping

1990’lı yılların başından itibaren Çin dış politikasının en önemli önceliği, Çin’in ekonomik kalkınmasına elverişli barışçıl ve istikrarlı bir dış ilişkiler sağlamak için yükselen Çin’den algılanan tehditlere yönelik endişeleri yatıştırma üzerine kurulmuştur. Özellikle “Barışçıl Kalkınma” söylemiyle Çin, komşuları ve dış dünyayla iyi ilişkiler geliştirmiş, uluslararası örgütler aracılığıyla da ticari ve ekonomik bağlantılarını güçlendirmiştir. 2012 yılı sonrasında ise Çin’de önemli bir değişim başlamıştır.

Xi Jinping, 2013 yılının Mart ayında 12’inci ÇKP Ulusal Kongresi’nde Devlet Başkanı seçildikten sonra Çin’de yeni liderliğin dış politikada şekillendirdiği ilke ve kavramlar Çin’in daha proaktif ve iddialı bir dış politika anlayışına yönelmesinin yolunu açmıştır. ÇKP 18. Ulusal Kongresi’nin tamamlanmasından kısa bir süre sonra Xi, Çin Ulusal Müzesi’nde Çin’in sömürge güçlerinin aşağılama ve saldırılarına karşı verdiği mücadelenin tarihini tasvir eden “*Yenilenmeye Giden Yol*” sergisi ziyaretinde “*Çin Rüyası (Zhōngguó mèng)*” fikrini ilk kez ortaya koymuştur. Ziyareti sırasında Xi, Çin Rüyası’nın “*tüm ulusun ve bireylerin hayali olduğunu*” söylemiştir.²¹⁰

Çin Rüyası en temelde “*Çin milletinin yeniden büyük dirilişi²¹¹*”na atıfta bulunmaktadır. Ülke içi refahı, ulusun tarihi yenilenmesini ve vatandaşların mutluluğunu ön plana koymaktadır. İkinci olarak kavram, Çin halkının daha iyi eğitim, istikrarlı istihdam, sosyal güvenlik, iyileştirilmiş tıbbi hizmetleri almasını da kapsamaktadır. Bu bağlamda Çin Rüyası, özellikle Çin

²⁰⁹ Stratejik Fırsatlar Dönemi, 2002 yılında 16’ıncı Ulusal Halk Kongresi’nde Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin tarafından kullanılmış ve sonraki kongrelerde de sıkça bu söylem tekrar edilmiştir. Zemin, bu dönemin 21. yüzyıldın ilk yirmi yılında Çin’in yakalanması gereken ve parlak umutlar vadeden fırsatları içerdiğini vurgulamıştır.

²¹⁰ Manoranhan Mohanty, “Xi Jinping and the ‘Chinese Dream’,” *Economic and Political Weekly*, 48, 38,(2013): 34

²¹¹ Xi Jinping, *Çin’in Yönetimi*, (Ankara: Foreign Language Press, 2017), 66

gençliğinin iyi bir şekilde yetişmesi, daha tatmin edici işlere sahip olmasını ve daha iyi bir hayat yaşaması önceler. Uzmanlara göre Çin Rüyası, Çin halkı haricinde evrensel bir nitelik de taşımaktadır. Çin Rüyası ayrıca; barış, kalkınma, işbirliği ve karşılıklı fayda hayalini oluşturmaktadır. Bu anlamda sadece Çin halkına değil tüm insanlığa fayda sağlayacak bir söylem olarak tasvir edilmekte ve Çin bakış açısından bir küresel kalkınma ve dünya barışını sağlama amacını izlemektedir.²¹²

Xi Jinping, 18 Ekim 2017 tarihindeki 19. ÇKP Ulusal Kongresi’nde Çin’in vizyonu ve önceliklerini üç ana hedef tarihi içeren bir zaman çizelgesi ile belirlemiştir. Ona göre ÇKP’nin yüzüncü yılı olan 2021 yılında Çin, “Çin Tarzı Sosyalizmin büyük başarısıyla birlikte, her açıdan orta derecede müreffeh bir toplum inşa etmeyi bitirmelidir.” 2035 yılına kadar Çin, ekonomik ve teknolojik olarak çok daha ileri olmalı, “inovasyonda küresel bir lider” haline gelerek, ulusal savunmada askeri modernizasyonunu tamamlamalıdır. Son olarak Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşunun yüzüncü yılı olan 2049 yılında ise “Tayvan sorununu çözen”, “dünya çapında gücünü ortaya koyabilen”, “güçlü bir ülke” olmalıdır.²¹³

Xi Jinping’in liderliğinde Çin’in uluslararası ilişkilerinde bir önceki on yıla göre daha proaktif, hatta daha iddialı politikalar izlediği görülmektedir. Uzmanlara göre, Xi Jinping’in ilk yılı, Çin dış politikası için en aktif dönemlerden birisi olarak yorumlanmıştır.²¹⁴ Xi döneminde Çin’in uluslararası alanda daha büyük roller oynama niyeti, sadece Devlet Başkanı Xi tarafından değil; Çinli politika yapıcılar, dış işleri görevlileri ve akademisyenlerin ağzından daha önce hiç olmadığı kadar yüksek sesle duyulmaya başlamıştır. Çin bu bağlamda yeni dönemde “küresel büyüme için bir dinamo ve dünyanın daha hızlı kalkınması ve refahı için itici bir güç olarak sorumlu ülke statüsünde dünya barışına ve istikrarına daha fazla katkı sağlamak”²¹⁵ düşüncesiyle adımlar atmaya başlamıştır.

²¹² Xing Li, “Interpreting and Understanding “The Chinese Dream” in Holistic Nexus,” *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, 8, 4, (2015): 1

²¹³ Xi Jinping, Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era, *Delivered at the 19th National Congress of the Communist Party of China October 18, 2017*

²¹⁴ Xi’s proactive foreign policy fruitful, China Daily, erişim, 7 Ekim, 2020, http://usa.chinadaily.com.cn/epaper/2014-03/19/content_17360607.htm

²¹⁵ Embark on a New Journey of China’s Diplomacy Address by Foreign Minister Wang Yi at the Symposium “New Starting Point, New Thinking and New Practice 2013: China and the World”, Consulate-General of the People’s Republic of China in CEBU, erişim, 7 Ekim, 2020, <http://cebu.china-consulate.org/eng/xwdt/t1109943.htm>

Jian Zhang'a göre Xi Jinping'in iktidara gelmesinden bu yana, Pekin "*Barışçıl yükseliş/kalkınma*" diplomasisini kullansa da bu yol gösterici ilkelerde belirli değişimler yaşanmıştır. Bu söylemlerden köklü bir sapmanın aksine Xi yönetiminde Çin, "*Barışçıl yükseliş 2.0*" olarak adlandırılabilir yeni bir dış politika düşüncesini ortaya koymuştur. Zhang'a göre bu stratejinin üç temel özelliği vardır.²¹⁶ İlk olarak Çin artık ulusal çıkarlarını zor kullanarak koruma eğilimindedir. 2013 yılında yaptığı bir konuşmada; "*Barışçıl kalkınma yolunda yürümeye devam edeceğiz. Ancak meşru haklarımızı ve çıkarlarımızı terk etmeyecek, temel ulusal çıkarlarımızı feda etmeyeceğiz*"²¹⁷ diyen Xi, göreve geldiği günden itibaren Çin ulusal çıkarlarını dış politika konuşmalarının sabit bir teması haline getirmiştir. Xi'nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Çin, belirli bir dereceye kadar barışı sürdürmeyi göz önünde bulundursa da hayati ulusal çıkarlarından vazgeçmeyecektir.²¹⁸

Barışçıl kalkınma 2.0'ın bir diğer özelliği, Çin'in "Barışçıl Kalkınma" politikasına bağlılığını koşullu ve karşılıklılık üzerine yeniden yorumlaması olarak nitelendirilmektedir. Xi'ye göre ancak barışa kararlı olan ülkeler dünyadaki diğer ülkeler ile barış içinde yaşayabilirler. Böylece Xi, "Barışçıl Kalkınma" politikasının doğasını ve amacını yeniden tanımlamıştır. Bu strateji başlangıçta diğer ülkeleri Çin'in yükselişiyle ilgili endişeleri konusunda güvence verme çabası olarak geliştirilirken, Xi yönetiminde Çin, aynı zamanda karşılıklı olarak diğer ülkelerden de stratejik güvenceler istemeye başlamıştır.²¹⁹

Dış politikada daha proaktif ve koordineli bir şekilde Çin'in yerel kalkınmasına hizmet eden istikrarlı bir dış ortam hazırlamak, Barışçıl Kalkınma 2.0'ın son unsuru olarak değerlendirilmektedir. Xi, komşu ülkeler ile ilişkilerini güçlendirmek ve ülkesi için daha avantajlı bir ortam sağlamak için "*Çevre Diplomasisi (Peripheral Diplomacy)*" yaklaşımını duyurmuştur.²²⁰ Proaktif ve koordineli dış politika stratejisinin bir diğer unsuru da "*alt çizgi düşüncesi (bottom line thinking - dixian siwei)*" olarak adlandırılmaktadır. Kıdemli Çinli politikacı ve diplomat Yang Jiechi'ye göre "alt çizgi düşüncesi" fikri "*en iyisi için çalışmak*

²¹⁶ Jian Zhang, "China's new foreign policy under xi jinping: Towards 'peaceful rise 2.0,'" *Global Change, Peace and Security*, 27, 1, (2015): 8

²¹⁷ "Xi vows peaceful development while not waiving legitimate rights," Global Times, erişim 7 Ekim 2020, <https://www.globaltimes.cn/content/758863.shtml>

²¹⁸ Zhang, *China's new foreign policy*, 9

²¹⁹ *Age*, s.10

²²⁰ *Age*, s.11

ama en kötüsü için hazır olmak”²²¹ olarak tanımlanmıştır. Bu fikir Çin’in diğer ülkelerin geçemeyeceği bir “*kırmızı çizgi*”²²² belirleyerek temel çıkarlarını sıkıca koruması anlamına gelmektedir. Bu stratejiler bağlamında Çin, diğer ülkelerin uygulamasını umduğu politikaları belirttiği geçmişinin aksine, giderek artan bir şekilde diğer ülkelerin hangi eylemlerine tahammül edip, hangilerine edemeyeceğini belirten daha açık sözlü bir aktör haline gelmiştir.²²³

Çin Rüyası söylemini kullanan ilk Çinli lider Xi Jinping olsa da, bu söylemin temelini oluşturan “*canlandırma/kalkınma*” kavramı önceki modern Çinli liderler tarafından siyasi bir platform olarak defalarca kullanılmıştır. Liderler özellikle kendi meşruiyetlerini sağlamak, kendi çıkarlarını korumak, milliyetçi ruhu teşvik etmek ve toplumsal değişim için kitleleri seferber etmek adına bu kavrama sıkça başvurmuşlardır. Canlandırma kavramı önceki kullanımlarıyla karşılaştırıldığında Çin Rüyası anlatısının, Çin’i daha fazla güç, refah ve ilerlemelerle daha iyi bir noktaya getirmeye çalıştığı görülmektedir.²²⁴ Bu bağlamda Xi Jinping yönetimindeki yeni Çin liderliğinin proaktif, iddialı ve kendinden emin dış politika anlayışı, Çin’in dış çevresini kendi lehine şekillendirmeyi amaçlayan bir dizi somut yeni girişimi de beraberinde getirmiştir.

2.7.1 Xi Jinping Döneminde Büyük Güç Diplomasisi

Xi Jinping devlet başkanlığı görevinin henüz ilk yıllarında dış politikada kararlı bir şekilde hakaret ederek, önemli politika tasarımları ve uygulamalarını hayata geçirmiştir. Bunlardan bir tanesi “*Büyük Güç İlişkilerinin Yeni Tarzı*” olarak adlandırılan stratejidir. Bu şemsiye altında Pekin, dış politikasında birincil hedef olarak Amerika ile istikrarlı ilişkilerin geliştirilmesini görmeye başlamıştır. Bu yeni ilişki modeli, Çin ve Amerika arasında karşılıklı saygıyı ve kazan-kazan yaklaşımının başarılmasını amaçlamaktadır. Karşılıklı saygı, her iki tarafın birbirlerini anlamaya çalışması anlamına gelirken; kazan-kazan yaklaşımı ise her iki tarafın “sıfır toplamı” oyun anlayışını terk etmesi ve birbirlerinin başarılarını memnuniyetle

²²¹ Jang Jiechi, “Implementing the Chinese Dream,” National Interest, erişim 8 Ekim, 2020, <https://nationalinterest.org/commentary/implementing-the-chinese-dream-9026>

²²² 2014 yılında Çin, Kuzey Kore meselesini “*kırmızı çizgi*” olarak ilan ederek, Çin’in Kore Yarımadasında bir kaosa veya savaşa izin vermeyeceğini ve barışın ancak nükleer silahlardan arındırma yoluyla gelebileceğini belirtmiştir. <https://uk.reuters.com/article/uk-korea-north-china-idUKBREA2703T20140308>

²²³ Zhang, *China’s new foreign policy*, s.11-12

²²⁴ Zheng Wang, “The Chinese Dream: Concept and Context,” *Journal of Chinese Political Science*, 19,1, (2013):

karşılıyarak, diğerrinin başarılarından fırsatlar bulması anlamını taşımaktadır.²²⁵ Çin'in Amerika Büyükelçisi Cui Tiankai, “*Büyük Güç İlişkilerinin Yeni Tarzı*”nın beş temel ilkesini; “karşılıklı fayda; ticari çıkarlar; diplomatik iletişim ve temasların kurumsallaşması; itici bir güç olarak halklar arası ilişkilerin geliştirilmesi; uluslararası koordinasyon ve işbirliğinin genişletilmesi”²²⁶ olarak tanımlamıştır. Fakat iki ülke arasındaki stratejik ve ulusal çıkarların farklılıklar göstermesi ikili ilişkileri oldukça belirsiz ve zorlu bir hale getirmektedir. En iyi senaryoda ise Çin bu stratejiyi, Soğuk Savaş dönemindeki Amerika-Sovyetler Birliği arasındaki “*yumuşama (detente)*” sürecine benzer bir şekilde yorumlamaktadır.²²⁷ Bir önceki on yıl boyunca ikili ilişkilerin tanımlanması noktasında Amerika daha baskın bir rol izlemiştir. Bu girişim ile Çin, ikili ilişkilerin doğasını daha eşit bir zeminde tanımlamayı ve Çin'in büyük bir güç olarak muamele görmesini amaçlamıştır.²²⁸

Xi Jinping yönetiminde Çin'in bir diğerr önemli diplomatik girişimi ise Çin'in genel olarak tüm dünya ülkeleriyle ve özellikle de komşu ülkelerle ilişkilerini güçlendirmek amacıyla geliştirilen “*Ortak Kader Topluluğu (mingyun gongtongti)*” kavramıdır. Kavram daha önceki yıllarda da kullanılmış; ekonomik küreselleşme çağında farklı siyasi, ekonomik ve kalkınma derecelerine sahip ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığa atıfta bulunmuş ve 2011 Beyaz Kitabı'nda ise yeniden ortaya çıkmıştır.²²⁹ Xi, karşılıklı bağımlılığın dünya ülkelerini “Ortak Kader Topluluğu” haline getirdiğini belirterek, dış politika konuşmalarının çoğunda bu kavramı kullanmaya başlamıştır. Son yıllarda Çin'in Güney Çin Denizi'nde artan iddialı ve saldırgan tutumları doğrultusunda Çin'in bölgesel ilişkilerinin daha karmaşık hale gelmesi sonrasında “ortak kader topluluğu” söylemi Pekin'in Güneydoğu Asya ülkeleriyle arasını düzeltmeye yönelik çabalarının bir parçası olarak yeni liderlik tarafından sıkça kullanılmaya başlanmıştır.²³⁰

²²⁵ Remarks by Ambassador Cui Tiankai at the 2013 China-US Policy Dialogue Luncheon, Embassy of People's Republic of China in United States of America, erişim 8 Ekim, 2020, <http://www.china-embassy.org/eng/dszl/dsjh/t1050515.htm>

²²⁶ Peter Mattis, “Nothing New About China's New Concept, National Interest,” erişim, 8 Ekim, 2020, <https://nationalinterest.org/commentary/nothing-new-about-chinas-new-concept-8559>

²²⁷ Christopher K. Johnson, “Decoding China's Emerging ‘Great Power’ Strategy in Asia,” *CSIS*, 202, (2014), 19-20

²²⁸ Mel Gurtov, “The Uncertain Future of a ‘New Type’ of US-China Relationship,” *The Asia-Pacific Journal*, 11, 52, (2013): 1

²²⁹ “Full Text: China's Peaceful Development 2011,” Chinese Government's Official Website, erişim, 8 Ekim, 2020 http://english1.english.gov.cn/official/2011-09/06/content_1941354_5.htm

²³⁰ Zhang, *China's new foreign policy*, s.14-15

Çin Rüyası ve onunla birlikte ortaya çıkan “*Büyük Güç Diplomasisi*” ve “*Ortak Kader Topluluğu*” gibi kavramlar, özellikle “*Çin Tarzı Sosyalizm*” gibi eski ve artık oldukça yorgun olan ideolojik retoriği tamamlayabilecek yeni bir umut anlatısı ortaya koymuştur. Ancak bunların dışında en dikkat çekici ve muhtemelen en uzun vadeli öneme sahip olan girişim “*Kuşak ve Yol Girişimi*”²³¹ olmuştur.

2.7.2 Kuşak ve Yol Girişimi (Yi dai Yi lu)

21. yüzyılda Çin, proaktif ve iddialı politikaları sebebiyle Asya, Afrika ve Müslüman coğrafyalarda Amerika ile daha keskin çıkar çatışmalarına girmiş, böylece Amerika ve onun müttefikleri Çin’in küresel politikalarını daha ciddiye almaya başlamışlardır. Çin’in yükselmesiyle birlikte yörüngesini Asya-Pasifik bölgesine kaydıran ve “*Asya’ya Dönüş*” stratejisini uygulamaya başlayan Barack Obama yönetimi, Çin’in Amerikan hegemonyasına oluşturduğu tehdidi bertaraf etme yoluna gitmiştir. Obama’nın stratejisi; Pasifik Ötesi Ortaklığı (TPP) üzerinden, içerisinde Çin’i tehdit olarak algılayan ülkelerden Japonya, Güney Kore, Vietnam ve Filipinler olmak üzere ABD öncülüğünde bir “Pasifik Bloğu” oluşturarak onu durdurma ve çevreleme stratejisine dayanmaktaydı. Çin liderliği ise bu çevrelenme ve kuşatılmışlıktan kurtulmak için ülkenin batısındaki zayıf Türk-İslam coğrafyasını bir çıkış olarak görmüş²³² ve bir dış politika aracı olarak “*Batıya Doğru Yürüyüş (xī jìn)*” stratejisini başlatmıştır. Çin Dışişleri Bakanı Wang Jisi, Çin’in Doğu Asya ülkelerine göre Batı ülkeleriyle daha hızlı ekonomik ilişkiler kurduğunu vurgulayarak, Çin’in “*Doğuyu istikrara kavuşturup, Batı’ya yürümesi*” gerektiğini formüle etmiştir.²³³

Batıya Doğru Yürüyüş anlatısının ardındaki mantık, Çin’in Doğu Asya’da sıfır toplamli oyunlara girmeden Amerika’nın yeniden dengelenmesidir. Bunun yerine Çin, ekonomik, politik ve diplomatik angajmanını batıya çevirerek, Amerika’nın Çin’i çevreleme çabalarına “*Kuşak ve Yol Girişimi*(KYG, *Yi dai Yi lu*,)” ile karşılık vermiştir.²³⁴

²³¹ Peter Ferdinand, “Westward the China dream and ‘one belt, one road’: Chinese foreign policy under Xi Jinping,” *International Affairs*, 92, 4, (2016), 944

²³² Abdürreşit Celil Karluk, “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi ve Yumuşak Gücü,” *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi*, (2017): 304

²³³ Wang Jisi, “China in the Middle,” *The American Interest*, erişim, 10 Kasım, 2020, <https://www.the-american-interest.com/2015/02/02/china-in-the-middle/>

²³⁴ Flynt Leverett ve Wu Bingbing, “The New Silk Road and China’s Evolving Grand Strategy,” *The China Journal*, 77, (2016): 125

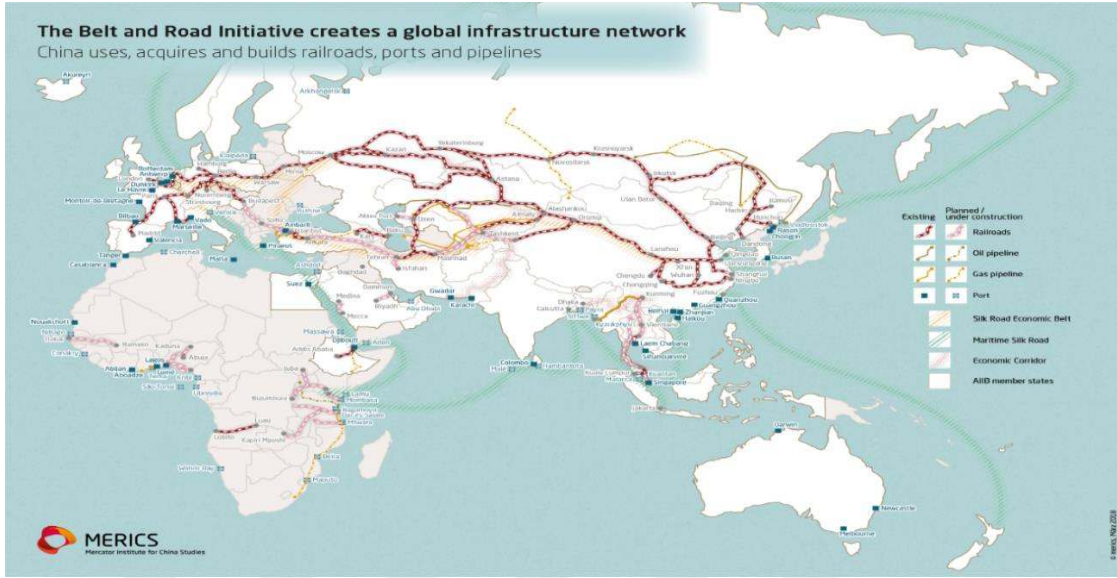
2013 yılının Ekim ayında Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in, Tarihi İpek Yolu'nu canlandırma planını açıkladığı zamandan beri, Çin hükümeti KYG'yi bölgesel ve dış ilişkilerinde kilit bir strateji olarak güçlü bir şekilde desteklemeye başlamıştır. Kuşak ve Yol Girişimi “*İpek Yolu Ekonomik Kuşağı (Sichouzhilu jingjida)*” ve “*21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu (Ershiyi Shiji Sichou zhilu)*” olarak ikiye ayrılmaktadır. Yeni İpek Yolu'nun kara temelli olan ilk bölümü, kuzey ve güney olmak üzere iki eksen boyunca yüksek hızlı demiryolu, yollar ve otoyollar; internet ağları ve fiber optik kablolar gibi altyapı yatırımlarından oluşmaktadır. Kuzey rotası; Doğu Türkistan üzerinden Kazakistan, Rusya ve oradan nihayetinde Kuzey Avrupa'ya uzanırken; güney rotası yine Doğu Türkistan üzerinden; Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'a; oradan ise İran üzerinden geçerek Türkiye ve Güney Avrupa'ya uzanmaktadır.²³⁵ Bu bağlamda “*İpek Yolu Ekonomik Kuşağı*” Çin'in Batısından Avrasya'ya, oradan da Avrupa'ya kadar uzanan altyapı, ticaret ve finansal yatırım bağlantılarını geliştiren bir girişim olarak tanımlanabilir. Okur'a göre deniz ticaret yollarının Çin'in kullanımına kısıtlanması ihtimaline karşı, kara temelli KYG'nin en güvenli güzergahı “Orta Koridor” olarak adlandırılan Türk ve Müslümanların yoğun olarak yaşadığı bölgedir. Çin'i Avrupa ve Ortadoğu pazarlarına bağlayan üç ana güzergahtan ikisinin jeopolitik risklerle dolu olduğunu belirten Okur, Rusya'nın KYG'ne olan tavrının belirsizliği, İran'ın izolasyonu ve Orta Doğu'nun süreklilik arz eden çatışma ortamının, Çin'in Orta Koridoru hayati çıkar olarak algılamasına yol açtığını; orta ve uzun vadede ise Çin'e ticaret ve enerji arzını sağlaması açısından önemli güvenlik avantajları sağlayabileceği yorumunda bulunmaktadır.²³⁶

Xi'nin bir diğer fikri “*İpek Yolu Ekonomik Kuşağı*” önerisinden bir ay sonra Ekim 2013'de Endonezya Parlamentosu'nda yaptığı bir konuşmada ortaya koyduğu; “*21. Yüzyılın Deniz İpek Yolu*” girişimidir. Deniz İpek Yolu rotası; Çin ve Güneydoğu Asya arasındaki denizcilik bağlantılarını ve işbirliğini geliştirmek amacıyla ortaya atılmış; Çin'den Hint Okyanusu havzası etrafında Basra Körfezi ve Kızıldeniz'e ve oradan da Süveyş Kanalı yoluyla Akdeniz'e ulaşarak deniz temelli bağlantıyı sağlamak adına tasarlanmıştır.²³⁷

²³⁵ Age, s.125

²³⁶ Mehmet Akif Okur, “Bir Kuşak, Bir Yol Projesi'nin Jeopolitiği, Türk Kuşağı ve Uygurlar,” *Akademik Hassasiyetler* 4,8, 2017, 49-52

²³⁷ Flynt Leverett ve Wu Bingbing, *The New Silk Road*, 126

Harita 1. Kuşak ve Yol Girişimi Güzergahları²³⁸

Pekin bu girişimleri, Çin destekli kalkınma bankalarından, Çin kamu işletmelerinden ve yerel yönetimlerden karşılayarak önemli bir mali kaynakla da desteklemektedir. Kuşak ve Yol Girişimi'ni hayata geçirebilmek adına; İpek Yolu Ekonomik Kuşağı için 40 milyar ABD doları, Deniz İpek Yolu için 25 milyar dolar, Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) için 50 milyar dolar ve İpek Yolu Fonu için 40 milyar dolar ayrılmıştır.²³⁹ Bu açıdan Avrupa, Asya ve Afrika'yı içeren bu kapsamlı projeler için toplam 3 trilyon dolarlık bir bütçe ayrıldığı belirtilmektedir.²⁴⁰

KYG, projenin gerçekleştirileceği bölgelerdeki hükümetler, yorumcular ve analistler arasında birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Genel olarak KYG'nin amaçlarına yönelik üç temel ana yorum yapılmaktadır. Birincisi, Asya Pasifik'te Amerika tarafından gerçekleştirildiği düşünülen “çevreleme/kuşatma” algısını kırmak ve Hindistan'ın yükselişini sınırlamaktır. İkinci yorum, ekonomik unsurları vurgulamakta ve girişimin 2008 küresel mali krizinden sonra ekonomik dengesizlikleri düzeltme amacı taşıdığı üzerine kurulmuştur. KYG bu açıdan altyapı yatırımları yoluyla kıtalar arası sermaye, iş gücü ve kaynak akışını sağlayarak

²³⁸ “Mapping the Belt and Road initiative: this is where we stand” MERICS, Erişim, 9 Ekim, 2020 <https://merics.org/en/analysis/mapping-belt-and-road-initiative-where-we-stand> Not: Kuşak ve Yol Girişimi küresel altyapı bağlantıları oluşturmaktadır. Çin; demiryolları, limanlar ve boru hatları kullanıyor; satın alıyor ve bunları inşa ediyor.

²³⁹ Michael Clarke, “The Belt and Road Initiative: China's New Grand Strategy?,” *Asia Policy*, 24, (2017): 7

²⁴⁰ “Çin Serveti Dünyayı Yayıyor,” *Fortune*, erişim 9 Ekim, 2020, <https://www.fortuneturkey.com/cin-serveti-dunyaya-yayiyor-42227>

jeo-ekonomik veya ticari bir proje olarak yorumlanmıştır.²⁴¹ Son olarak, Çin'in büyüyen ekonomik ve stratejik etkisini Amerika'nın küresel hegemonyasına alternatif bir lider olarak sunan bir "yumuşak güç"²⁴² anlatısıyla artırma arzusunda olduğu yorumları yapılmaktadır.²⁴³

Wang Jisi, her ne kadar KYG'nin jeopolitik amaçlar doğrultusunda kurgulanmadığını, aksine bir işbirliği platformu olduğunu iddia etse de²⁴⁴ uzmanlar birçok farklı görüş ortaya koymuşlardır. Theresa Fallon, KYG'yi "Xi Jinping'in Avrasya Büyük Stratejisi" olarak tanımlarken, mevcut düzene meydan okuyan ve "Avrasya'nın canlandırılması" amacını taşıyan bir girişim olduğu yorumunda bulunmaktadır.²⁴⁵ Tiezzi ise KYG'nin kalkınmayı destekleyerek "Çin'in jeopolitik etkisini artırmayı amaçlayan yeni Marshall Planı" olduğunu söylemektedir.²⁴⁶ Francis Fukuyama ise bu girişimi Çin dış politikasında stratejik açıdan önemli bir dönüm noktası olarak tanımlarken, "Çin'in kendi kalkınma modelini tarihte ilk kez KYG aracılığıyla ihraç etmeyi hedeflediği" yorumunda bulunmuştur.²⁴⁷

KYG, tüm bu anlatılanlar çerçevesinde küresel sorunların "Çin Çözümü" adı altında gerçekleştirilen reformlar bağlamında Çin kalkınma konseptini dünyaya tanıtmaya çerçevesinde uygulanmaktadır. Bu açıdan açık ve kapsayıcı olan KYG, Batı'da giderek artan izolasyonculuk ve korumacılığın aksine; açıklık, tolerans, karşılıklılık ve eşitlik ilkelerine dayanan yeni bir küreselleşme kavramı ortaya koymakta ve Batı'nın gelişmiş ülkelerinin hakimiyetinde olan mevcut küresel yönetim sistemi üzerinde reform gerçekleştirmek amacını gütmektedir.²⁴⁸

²⁴¹ Seung-Ook Lee, Joel Wainwright, Jim Glassman, "Geopolitical economy and the production of territory: The case of US-China geopolitical-economic competition in Asia," *Environment and Planning A*, 50,2 (2018): 11

²⁴² Yumuşak Güç kavramı Amerikalı Siyaset Bilimci Joseph Nye tarafından ortaya atılmıştır. Yumuşak güç en temelde, devletlerin çıkarlarını zorlayıcı yöntemlerdence cazibe yoluyla elde etme yöntemidir. Bu açıdan yumuşak gücün kaynakları; ülkenin kültürü, politik idealleri ve politikalarının çekiciliklerine dayanmaktadır. Devletlerin politikaları başkalarının gözünde meşru görüldüğü sürece, yumuşak güç artar.

²⁴³ Michael Clarke, *The Belt and Road Initiative*, 7-8

²⁴⁴ China says Silk Road not geopolitical tool, understands concerns, Reuters, erişim, 10 Kasım, 2020, <https://www.reuters.com/article/us-china-silkroad-idUSKCN1RV09F>

²⁴⁵ Theresa Fallon, "The New Silk Road: Xi Jinping's Grand Strategy for Eurasia," *American Foreign Policy Interest*, 37,3, (2015): 142

²⁴⁶ Silvia Tiezzi, "The New Silk Road: China's Marshall Plan?," *The Diplomat*, erişim, 9 Ekim, 2020, <http://thediplomat.com/2014/11/the-new-silk-road-chinas-marshall-plan/>

²⁴⁷ Francis Fukuyama, "Exporting the Chinese Model," Project Syndicate, erişim 9 Ekim, 2020, <https://www.project-syndicate.org/onpoint/china-one-belt-one-road-strategy-by-francis-fukuyama-2016-01?barrier=accesspaylog>

²⁴⁸ Yerlan Madiyev, "The Belt and Road Initiative and China's Foreign Policy Image," *Central Asia and the Caucasus*, 20, 2, (2019): 28-31

Bu devasa girişimler ile özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde birçok altyapı yatırımıyla Çin, “Türkler Dünyası, Avrasya, Araplar Dünyası ve Afrika’daki çoğu ülkeyi kendi planlarına doğru çekerek, Amerika’nın “*Asya’ya Dönüş*” stratejisini köreltmeye çalışmış; Araplar Dünyası’ndan ve Afrika’dan enerji ve hammadde ithalatı için Güney Doğu Asya’dan geçen nakliye rotalarına bağımlılığını azaltmak için belirli stratejik hedefler belirlemiştir.”²⁴⁹ Her ne kadar Çinli yetkililer bu projenin bir altyapı, ticaret ve yatırım işbirliği genişletme arzusuyla motive edilen, karşılıklı çıkar sağlayan bir girişim olduğunu iddia etseler de, Güneydoğu Asya ülkeleri KYG’nin aynı zamanda Çin’in askeri kabiliyetini ve özel olarak deniz gücünü güçlendirmek açısından bir takım jeopolitik sonuçlar taşıdığını düşünmektedirler. Bugün gelinen noktada söz konusu girişime bölgedeki birçok ülke, Çin’in egemen olduğu bir ekonomik çevre ve Asya’da Çin merkezli bir jeopolitik düzen yaratılacağı endişesiyle temkinli yaklaşmaktadırlar.²⁵⁰

2.7.3 Xi Jinping Dönemi Çin Dış Politika Stratejisi

Xi Jinping’in liderliği, 2012 yılından itibaren Çin dış politikasının yeniden yönlendirilmesinde kilit bir rol oynamıştır. Xi döneminde Çin dış politikası “*Tao guang yang hui*” anlayışından saparak daha proaktif ve iddialı bir yaklaşım benimsemeye başlamıştır.²⁵¹ Çin, “*Çin Rüyası*” söylemini bir “*Barışçıl Kalkınma*” mesajı olarak ihraç ederek, -Çin’in revizyonist bir ülke olduğu görüşünün aksine- tarihsel anlamda iyi niyetli bir ülke olduğunu savunarak tüm dünyaya yükselişi hakkında olumlu görüşler aktarmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda temel mesajı, karşılıklı kazan-kazan olan Çin Rüyası, Çin’in yükselişinin sıfır toplamı bir oyundan ibaret olmadığını ortaya koymaktadır.²⁵²

Çin’in temel ulusal çıkarlarını korumak ve Çin diplomasisini yönlendirmek adına giderek daha önemli bir faktör haline gelen Barışçıl Kalkınma söylemi, Çin’in dış uzlaşmasını ve diğer ülkeler tarafından karşılıklı stratejik güvence sağlaması açısından büyük önem taşımaktadır. Bunun dışında Xi döneminde Çin, Amerika ile ilişkilerini geliştirmek için “*Büyük*

²⁴⁹ Abdürreşit Celil Karluk, “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi ve Gerçekleri Üzerine,” *Denge*, 2, (2017): 108-109

²⁵⁰ Michael Clarke, *The Belt and Road Initiative*, 58

²⁵¹ Birçok Çinli akademisyen bu yaklaşımı Fen Fa You Wei (奋发有为), olarak adlandırmaktadırlar. Bu terim tam anlamıyla “başarı için çabalamak” anlamına gelmektedir. Deng Xiaoping’in *Tao Guang Yang Hui* yaklaşımının aksine, bu kavram dış politikada daha proaktif bir duruşu ve dış çevreyi şekillendirmek için inisiyatif almayı vurgulamaktadır.

²⁵² Xing Li, *Chinese Dream*, 505-520

Güç İlişkilerinin Yeni Tarzı” ve Asya Pasifik bölgesindeki ülkeler ile iyi ilişkilerin korunması amacıyla “*Ortak Kader Topluluğu*” stratejilerini ortaya koyarak, yeni liderlik altında daha proaktif bir diplomatik duruş sergileme yolunu seçmiştir. Çin’in Amerika ve bölgesel anlaşmazlıklar konusunda karşı karşıya kalmış olduğu dış politika sorunlarını aşmak için ortaya konan bu kavramlar, Çin’in uluslararası ilişkilerindeki stratejik konumunu daha aktif ve kendine güvenen bir şekilde iyileştirmesine yol açsa da, bu yeni diplomasi anlayışı pratikte çok az ilerleme kaydetmiştir.²⁵³

Çin’in ılımlı söylemlerinin aksine, Barışçıl Kalkınma stratejisiyle komşularına güvence vermeye odaklanan politikaların -tamamen terk etmemekle birlikte- çoğu zaman işe yaramadığına ve uygulanabilir olmadığına inanan Xi, Güney Çin Denizi’nde Filipinler ve Vietnam; Doğu Çin Denizi’nde ise Japonya ile yaşanan toprak anlaşmazlıkları konusunda daha sert bir tutum almaya başlamıştır. Xi, göreve geldiği ilk günden itibaren, Çin’in iyi komşuluk ilişkilerini sürdürmesi gerektiğini, ancak diğerlerinin de aynı şekilde yanıt vermesi gerektiğini belirten koşullu bir diplomasi yolunu tercih etmiştir. Bu bağlamda Xi, Çin’in ulusal çıkarları söz konusunda olduğunda, seleflerinin aksine komşularıyla arasına kırmızı çizgiler çekmekten çekinmeyen bir dış politika anlayışı ortaya koymuştur. Buna ek olarak, temel çıkarlarına yönelik saldırılara karşı Çin’in proaktif politikaları ülke içerisinde makul görülürken, yurt dışında en iyi ihtimalle mantıksız aşırı tepkiler ve en kötü ihtimalle Çin’in saldırgan niyetlerinin birer kanıtları olarak görülmektedir.²⁵⁴ Xi’nin liderliği altında Çin diplomasisi ve büyük stratejisi böylece köklü bir değişim geçirmiş, “*Çin ulusunun tarihsel canlanması*” hedeflenerek aktivizm düzeyi yüksek yeni bir dış politika anlayışı benimsenmiştir.²⁵⁵

Xi Jinping’in dış politika vizyonundaki en görünür araçlardan bir tanesi de “*Kuşak ve Yol Girişimi*” olarak tanımlanabilir. Çin’in diğer ülkeler arasında, öncelikle Asya’da ve ardından tüm dünyada fiziksel ve sanal bağlantı kurma amacını güden bu milyarlarca dolarlık plan, Ekim 2019 yılındaki 19. Parti kongresinde yapılan bir değişiklik ile Çin Anayasası’na girerek, hem partinin hem de ülkenin uzun vadeli stratejisi olarak ilan edilmiştir.²⁵⁶ Her ne kadar

²⁵³ Zhang, *China’s new foreign policy*, 18

²⁵⁴ Goldstein, *China’s Grand Strategy*, 198

²⁵⁵ Weixing Hu, “Xi Jinping’s ‘Major Country Diplomacy: The Role of Leadership in Foreign Policy Transformation,” *Journal of Contemporary China*, 28, 115, (2018): 9

²⁵⁶ Resolution of the 19th National Congress of the Communist Party of China on the Revised Constitution of the Communist Party of China, October 24, 2017, Xinhua, erişim, 14 Kasım 2020, http://www.xinhuanet.com/english/2017-10/24/c_136702726.htm

KYG, “Avrasya bölgesindeki bütün ülkeler arasındaki ekonomik bağlantıları daha da yoğunlaştırma, karşılıklı işbirliğini daha da derinleştirme ve gelişim için yaratıcı bir ruhla yeni bir işbirliği modeli”²⁵⁷ sunsa da, birçok uzmana göre “*kredi tuzağı*”²⁵⁸ olarak tanımlanmaktadır. Özellikle 1980 sonrası “Reform ve Açılım” ve ardından ortaya konan “Çin Tarzı Sosyalizm” ilkeleri ile ekonomi ve sanayide istikrarlı bir büyüme gerçekleştiren; ardından 2002 yılında Dünya Ticaret Örgütü’ne (DTÖ) üye olarak küresel siyasette varlığını daha fazla hissettiren Çin, literatüre kredi tuzağı diplomasisi kavramını yerleştirerek, KYG aracılığıyla küresel hegemonyaya ulaşmaya çalışan yeni-sömürgeci ve yeni-emperyalist bir ülke olarak da tanımlanmaktadır.²⁵⁹ Bu açıdan günümüzde Çin’in diğer ülkelerle olan ilişkileri, 19 ve 20’inci yüzyıldaki Avrupa İmparatorluklarının Afrika ve Orta Doğu ülkeleriyle olan sömürgeciliğe dayanan ilişkilerine benzetilmektedir.²⁶⁰

Avery Goldstein’a göre Xi Jinping döneminde Çin Büyük Stratejisi özetle “*Güvence verme, reform, karşı koyma*” olarak üç başlık altında toplanmaktadır;

1. *Güvence verme*: Çin’in ekonomik ve askeri gücü büyümeye devam etse dahi bir tehdit oluşturmadığı konusunda ülkelere güvence vermeye devam etmektedir. Bu bağlamda Çin, yükselişinin karşılıklı fayda için bir fırsat olduğunu iddia etmektedir.
2. *Reform*: Ekonomik olarak zengin ve askeri olarak daha güçlü bir Çin, uluslararası sistemde reform yapma adına baskı oluşturmaktadır. Bu açıdan uluslararası sistemde reformu destekleyen Çin, mevcut küresel düzeni yıkmaktan çok; bunun yerine kendisinin ve diğer devletlerin yararlanması için ortak bir sistem kurmak için gerekli değişiklikleri yapmanın gerekliliğini vurgulamaktadır.
3. *Karşı Koyma*: ÇKP’nin tanımladığı temel ulusal çıkarlara yönelik zorluklara daha kararlı bir şekilde direnmek için Çin, artan gücüne güvenmektedir. Bu

²⁵⁷ Jinping, *Çin’in Yönetimi*, 339

²⁵⁸ Kredi Tuzağı Diplomasisi; Kuşak ve Yol Girişimi aracılığıyla gelişmekte olan ülkelerdeki altyapı projeleri için büyük miktarda krediler sağlanarak hükümetlerin desteklenmesidir. Bu şekilde borçla boğuşan ve aldıkları kredileri geri ödeyemeyen ülkeler Çin’in daha fazla etkisi altına girmektedirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-one-belt-one-road-loans-debt-by-brahma-chellaney-2017-01?barrier=accesspaylog>

²⁵⁹ Abdürreşit Celil Karluk, “Çin Rüyası ve Küresel Hegemonya,” *Cihannüma Dergisi*, 3, (2020): 103

²⁶⁰ Amitai Etzioni, “Is China a New Colonial Power?,” *The Diplomat*, erişim 19 Kasım 2020, <https://thediplomat.com/2020/11/is-china-a-new-colonial-power/>

açıdan hayati öneme sahip olarak tanımlanan çıkarlara yönelik tehditlere direnmek, bir ülkenin güvenliğini yabancı tehditlere karşı savunma konusundaki olağan kararlılığı yansıtmaktadır.²⁶¹

Xi Jinping'in *Büyük Diriliş Stratejisi*'ne yönelik kendine özgü yaklaşımının uygulanması Çin'in yükselişiyle ilgili uluslararası endişeleri daha da fazla artırmıştır. Özellikle Xi'nin iktidara gelişi sonrası uygulamaya konan Kuşak ve Yol Projesi'nin yol açtığı kredi tuzağı diplomasisiyle Çin'in ekonomik gücünü bir sert güç unsuru olarak kullanmaya başlaması, Çin geleneksel kültür ve medeniyetindeki “Orta Krallık” ve “Haraç Sistemi” metaforlarının yeniden ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu süreç Xi'nin iktidarı ile tamamen dışa vurulmuş, önceki otuz yılda izlenen pasif ve düşük profilli dış politika anlayışı terk edilmiştir.²⁶²

Xi her ne kadar “Ortak Kader Topluluğu” gibi kavramları Asya özelinde bir dış politika söylemi olarak kullansa da, Çin'in 2020 yılında hem deniz hem de karada yaptığı askeri manevraları, bölgede hakimiyet kurma hevesleri ve uluslararası düzeni hiçe sayması bu söylemiyle zıtlık göstermekte; böylece Tayvan ve ABD başta olmak üzere Hindistan, Japonya, Vietnam, Filipinler, Güney Kore ve Avusturalya gibi ülkelerin Çin'in revizyonist bir güç olarak ortaya çıkmasından endişe duymalarına sebep olmaktadır.²⁶³

²⁶¹ Goldstein, *China's Grand Strategy*, 164-201

²⁶² Karluk, *Çin Rüyası*, 108

²⁶³ Jagannath Panda, “Xi's lost chance in Aisa:” the japan times, erişim, 18 Kasım, 2020, <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/10/16/commentary/world-commentary/xi-china-asia/>

3. ÇİN DIŞ POLİTİKASININ NEOREALİST DEĞERLENDİRMESİ

2008 Küresel Ekonomi Krizi'nden sonra Çin'in küresel bir güç olarak ortaya çıkması, onun bölgesel ve küresel hedeflerini ve bu hedefleri hangi stratejiler aracılığıyla takip ettiğini ve bu sürecin nihai sonuçlarının nasıl sonuçlanacağıyla ilgili bir dizi soru işaretini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Pekin'in mevcut uluslararası sistemin dinamiklerini değiştirmeye veya üzerinde reform yapmaya çabalayarak saldırgan politikalar takip ettiği iddia edilmektedir. Bu iddiaların anlamlandırılması adına bu bölümde ilk olarak Çin'in var olan liberal uluslararası düzene uymak için hangi girişimleri gerçekleştirdiği ve bu girişimlerinin Afrika kıtasında üzerinde “yeni sömürgecilik” ve “kredi tuzağı diplomasisi” bağlamında nasıl şekillendiğinden bahsedilmiş; ardından ise Çin'in ulusal çıkarları bağlamında temel ilgi odağı olarak tanımladığı Tayvan Meselesi, Güney Çin Denizindeki Egemenlik İddiaları ve Çin'in Doğu Türkistan'da uyguladığı asimilasyon politikalarının dış politika stratejisindeki yeri, Yapısal Realizmin varsayımları çerçevesinde analiz edilmiştir. Yine bu vakaların yanı sıra, tarihsel geçmişin ortaya çıkardığı Çin-Japonya rekabetine değinilerek, taraflar arasındaki dış politika stratejilerinin bölgesel ve sistemik düzeyde ortaya çıkartması muhtemelen olan unsurlar ele alınmıştır.

3.1 Çin'in Liberal Politikaları mı Yoksa Yeni Sömürgecilik Mi?

Reform ve Açılım sürecinin başlamasıyla birlikte dünyaya açılan ve liberal politikalar aracılığıyla hızla yükselişe geçen Çin'in bölgesel ve küresel anlamda yeni sömürgeci/kolonyal bir yol izleyip izlemediğine dair önemli tartışmalar bulunmaktadır. ÇKP 18. Parti Kongresi'nin beşinci oturumunda Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, “uluslararası düzen ve uluslararası mekanizmalar için yeni kurallar koyarak, küresel yönetimdeki adaletsiz ve uygunsuz düzenlemelerin” düzeltilerek, “uluslararası ekonomik ve finansal ilişkiler ve bölgesel işbirlikleri için yeni mekanizmalar ve kurallar” oluşturulması gerektiğini belirterek; “gelişmiş ülkelerin uluslararası kuruluşlardaki tekel konumunun kırılması” çağrısında bulunmuştur.²⁶⁴ Bu minvalde Çin'in özellikle Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) gibi uluslararası kurumlarda karar verme gücünü artırması, mevcut kurumlar içerisinde artan etkisini gösteren önemli örneklerdir. Böylece uluslararası kuruluşlarda kendi çıkarlarıyla ters düşen eylemleri engelleme ve inisiyatif alma becerisini giderek ilerleten Çin; Asya Altyapı Yatırım Bankası

²⁶⁴ “Xi Stresses Urgency of Reforming Global Governance,” China Daily, 10 Kasım, 2015, https://www.chinadaily.com.cn/china/2015-10/14/content_22182736.htm

(AIIB), İpek Yolu Fonu (SRF), Yeni Kalkınma Bankası (NDB), Çin-Latin Amerika Forumu (China-CELAC Forum), Çin-Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC) gibi gündemini kendisinin belirleyebildiği uluslararası kurum ve kuruluşlar oluşturarak da bölgesel ve küresel etki alanını genişletmektedir.²⁶⁵

Bununla birlikte Çin, özellikle güvenlik sorunlarının sürekli tırmanma eğiliminde olduğu Doğu ve Güneydoğu Asya bölgelerinde “özgür ve açık ekonomik düzen ve ticareti koruma taahhütleri”²⁶⁶ vermeye de devam etmektedir. Kasım 2020’de 10 ASEAN ülkesi ile birlikte Çin, Japonya, Güney Kore, Avusturalya ve Yeni Zelanda tarafından imzalanan; dünya nüfusunun ve ekonomisinin yüzde 30’unu oluşturan Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) anlaşmasının en büyük yararlanıcısının da Çin olması beklenmektedir. Mevcut ekonomi politikaları, kapalı iç pazarı ve şeffaflık eksikliğinden dolayı küresel standartlardan sapmakla suçlanan Çin, bölge ülkelerine ortak kurallara bağlı ve daha fazla şeffaflık taahhüt etme çerçevesinde bölgede ekonomik refah ve istikrarlı ilişkiler önermektedir.²⁶⁷

Bölgesel işbirliklerinin yanı sıra son yıllarda ŞİÖ ve yükselen güçler grubunda yer alan Brezilya, Rusya, Hindistan ve Güney Afrika gibi ülkelerin içinde bulunduğu BRICS gibi küresel anlamdaki uluslararası örgütlerin şekillenmesinde kilit rol oynayan Çin, son yıllarda BM misyonlarına olan desteğini de önemli ölçüde artırmıştır. Çin hali hazırda BM bütçesine ABD’den sonra en fazla katkıda bulunan ikinci ülke konumdadır. Bu açıdan 2019 BM verilerine göre, toplam bütçenin yüzde 27’si ABD tarafından karşılanırken, yüzde 15’i Çin tarafından karşılanmaktadır.²⁶⁸ Bununla beraber Çin, BM Barışı Koruma Misyonlarına da Güvenlik Konseyi’nin diğer kalıcı üyelerine oranla daha fazla personel katkısında bulunmaktadır. 1990 yılında BM Barışı Koruma Misyonlarında sadece 5 askeri bulunan Çin, 30 Kasım 2020 itibarıyla bu misyonlara en çok katkıda bulunan dokuzuncu ülke olarak toplam 2.541 asker ve polisini BM misyonlarında görevlendirmiştir.²⁶⁹ Uzun yıllar bu misyonlara katılma konusunda soğuk

²⁶⁵ Nadege Rolland, “China’s Vision for a New World Order,” *The National Bureau of Asian Research*, Ocak, 2020, 44-45

²⁶⁶ Oba Mie, “Signing of the RCEP and the Future Asian Order,” *The Diplomat*, erişim, 7 Ocak, 2021, <https://thediplomat.com/2020/12/signing-of-the-rcep-and-the-future-asian-order/>

²⁶⁷ “Signing of the RCEP and the Future Asian Order,”

²⁶⁸ “Assessment of Member States’ contributions to the United Nations regular budget for the year 2019,” United Nations Secretariat

²⁶⁹ “Troop and Police Contributors,” United Nations Peacekeeping, erişim, 7 Ocak, 2021, <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>

bir tavır sergileyen Çin, küresel yönetişime daha fazla katılım sağlamak ve uluslararası imajını daha iyi bir konuma getirmek için barışı koruma operasyonlarında dünya lideri olma yolunda hızla ilerlemektedir.²⁷⁰

Courtney Fung’a göre, Çin’in BM misyonlarına katılımı hem bir büyük bir güç olmak hem de gelişmekte olan ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmek arzusuna dayanmaktadır. Çin askeri ve polis kuvvetlerinin barışı koruma operasyonlarında yer alması, öncelikle Çin’in savunma harcamaları ve modernizasyonuna yönelik eleştirileri kırmakla birlikte Çin’in uluslararası alanda sorumlu bir güç olarak kabul edilmesinin önünü açmaktadır.²⁷¹ Bununla birlikte düşük risk barındıran barışı koruma operasyonlarında görev yapan Çin birlikleri; komuta kontrol yeteneklerini güçlendirmekte, kriz yönetimi yeteneklerini test etme imkanı bulmakta ve deniz aşırı askeri varlıkları desteklemenin zorluklarını ve yollarını tecrübe etmektedirler.²⁷² Çin’in barışı koruma operasyonlarına olan katkısının genel olarak yatırımlarının önemli bir kısmının gerçekleştiği Afrika kıtasında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu açıdan Çin’in BM güçlerinin binden fazlası Pekin’in enerji çıkarlarının olduğu Güney Sudan’da yer alırken, birliklerinin 4/5’inden fazlasını Afrika’da konuşlandırıldığı belirtilmektedir.²⁷³

Yirmi yıldan daha kısa bir sürede Çin, Dünya Bankası’nı geride bırakarak, Sahra altı Afrika ülkelerine en fazla kredi sağlayan ülke konumuna gelmiştir. Çin’in Afrika ülkelerine sağladığı krediler, Çin hükümet bankaları ve bölgede faaliyet yürüten Çin yüklenicileri üzerinden Afrika hükümetlerine ve onların devlet destekli şirketlerine verilmektedir. 54 Afrika ülkesinin 50’sine kredi sağlayan Çin; kıta ülkelerine yol, demiryolu ve havaalanları inşa edilmesi için milyarlarca dolar borç sağlamış; bu kredilerin yüzde 68’ini ise ulaşım, enerji ve madencilik sektörleri tek başına oluşturmuştur.²⁷⁴ Bu bağlamda Çin-Afrika ilişkilerinde gittikçe öne çıkan en önemli eleştirilerden birisi, Çin’in buradaki ülkelere geri ödeyemeyecekleri büyüklükte krediler sağlayarak onları kredi tuzağına çekmeye çalışmasıdır.

²⁷⁰“Is China Contributing to United Nations’ Missions?,” CSIS China Power, erişim, 7 Ocak, 2021, <https://chinapower.csis.org/china-un-mission/>

²⁷¹ Courtney J. Fung, “What explains China’s deployment to UN peacekeeping operations?,” *International Relations of Asia-Pacific*, Kasım, (2015): 9

²⁷² *Age*, s.2-25

²⁷³ Richard Gowan, “China’s Pragmatic Approach to UN Peacekeeping,” Brookings Institute, erişim, 8 Ocak, 2021, <https://www.brookings.edu/articles/chinas-pragmatic-approach-to-un-peacekeeping/>

²⁷⁴ “How Much Money Has China Lent to Africa?,” Inkstonenews, erişim, 8 Ocak, 2020, <https://www.inkstonenews.com/business/inkstone-index-how-much-money-has-china-lent-africa/article/3094103>

John Hopkins Üniversitesi'nin yaptığı bir araştırmaya göre, 2000-2018 yılları arasında Çin'in Afrika ülkelerine sağladığı kredi miktarının 148 milyar doları bulduğu ve en fazla kredi alıcısının ise 43 milyar dolar ile petrol ve hidrokarbon zengini Angola olduğu belirtilmektedir.²⁷⁵ Çin'in Afrika ülkelerine sağladığı kredi miktarlarının hızla artması hali hazırda büyük borç yüküyle karşı karşıya olan Afrika ülkelerinin daha da borçlanmasını sağlamaktadır. Jean-Marc F. Blanchard'a göre, “ günümüzde Çin'in birçok ülkeyle olan ilişkilerinin genel özellikleri, Avrupalı sömürgeci güçlerin 19. ve 20. yüzyıllardaki Afrika ve Orta Doğu ülkeleriyle olan ilişkisine çok benzemektedir.”²⁷⁶

Çin-Afrika ticaret hacmi son on yılda istikrarlı bir büyüme yaşamış ve dramatik bir değişim süreci içerisine girmiş bulunmaktadır. 2009 yılında Çin, ABD'yi geride bırakarak Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olmuş,²⁷⁷ 2002 yılında 6 milyar dolar olan Çin-Afrika ticaret hacmi ise 2018 yılı itibariyle yaklaşık 185 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Çin'in kıtaya sağladığı kredilerin miktarı ve iki taraf arasında sürekli artan ticaret hacmi göz önüne alındığında, Çin-Afrika ilişkilerinin hızla geliştiği ve yeni tür bir stratejik ortaklığın kurulduğunu söylemek mümkündür. Ancak, Çin-Afrika çalışmaları literatüründe birçok yazar, Çin'in yatırımlarını hem ekonomik gelişim hem de devletlerin modernizasyonu açısından büyük bir fırsat olarak değerlendirirken, Çin'in kıtadaki varlığının şüpheyile karşılanması gerektiğinin altını çizen yazarlar da bulunmaktadır.

1950'li yıllardan itibaren Çin, Mao'nun “Üçüncü Dünya Teorisi” çerçevesinde bir dizi uluslararası yardımı, doğrudan yatırımı ve bölgenin ekonomik sorunlarını desteklemek için alternatif bir kalkınma modeli ortaya koymuştur. Günümüze kadar ise, Afrika ülkelerine yaptığı yardımlar çerçevesinde kendisini -Batılı bir terim olan- “donör” olarak görmeyen Çin, bunun yerine kıta ülkelerine yardımın “gelişmekte olan ülkeler arasında bir türlü karşılıklı yardım ve Güney-Güney işbirliği” olduğunu ve esas olarak “yoksulun yoksula yardım etmesi” olarak nitelendirmektedir. Çin böylece, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve bunun gibi

²⁷⁵ “Chinese Loan to Africa Database,” China-Africa Research Initiative, John Hopkins University, <https://chinaafricaloandata.org/#>

²⁷⁶ “Revisiting the Resurrected Debate About Chinese Neocolonialism,” The Diplomat, erişim, 8 Ocak, 2020, <https://thediplomat.com/2018/02/revisiting-the-resurrected-debate-about-chinese-neocolonialism/>

²⁷⁷ Tat'yana L. Deych, “China in Africa: A Case of Neo-Colonialism or a Win-Win Strategy?” *Outlines of Global Transformations*, 11,5 (2018): 65

uluslararası örgütlerin yardım sistemlerini taklit etmektense, Afrika'ya yardım konusunda kendine özgü alternatif bir söylem geliştirmiştir.²⁷⁸

Addis ve Zuping'e göre Çin; kıtada yol, liman ve havaalanları inşa ederek, ülkeler arasında bölgesel bağlantıların kolaylaşmasını sağlayarak, Afrika ülkelerinin bölgesel ve küresel anlamda ihracat yapma süreçlerinin geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Böylece Çin, yıllardır geri kalmış olarak nitelendirilen Afrika endüstrisinin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bunun yanı sıra Çin nispeten doğal kaynaklar açısından fakirken; Afrika'nın tropikal ormanlar ile, tarımsal ve mineral kaynaklara sahip olması ve bu bağlamda Çin'in ekonomik kalkınması için özellikle enerji kaynaklarına duyduğu ihtiyacın giderek artması, Çin-Afrika işbirliği için kazan-kazan bağlamında geniş fırsatlar sunmaktadır.²⁷⁹ Böylece ekonomik çıkarlardan, stratejik ve güvenlik çıkarlarına kadar Afrika, Çin için giderek daha önemli ekonomik ve siyasi bir ortak haline gelmiştir. Zhao'ya göre, Çin'in olağanüstü büyümesini sürdürebilmesi için enerji kaynaklarını güvence altına alma teşviki Çin için 21. yüzyılın en temel önceliği niteliğindeyken, Afrika'nın doğal kaynaklarını kullanma arzusu ve doymamış pazarlarına kendi ürünlerini sokması ise yeni sömürgeci anlayışla örtüşmekte ve birkaç yüzyıl önceki Avrupalıların Afrika ilgisi ile benzerlik göstermektedir.²⁸⁰

Çin'in Afrika angajmanının karşılaştırmalı avantajları değerlendirildiğinde, Batılı güçlerle kıyaslandığında Çin'in köleleştirme, sömürgeleştirme ve Afrika rejimlerine karşı darbeleri finanse etmek gibi bir geçmişinin olmaması, Çin'i Afrika'da etki alanını artırma konusunda avantajlı bir konuma sokmaktadır. Yine Afrika ile olan ilişkilerinde -Batılı devletlerin aksine- yaptığı yatırımların ve yardımların karşılığında Afrika devletlerinin “*iç meselelerine karışmama (non-interference)*” prensibini benimseyen Çin, taraflarla sözleşme yaparken herhangi bir siyasi koşul öne sürmemekte ve “*ahenkli dünya*” yaratma stratejisi takip etmektedir. Bu minvalde mali olarak değerlendirildiğinde OECD ülkelerinden gelen yardımların azalması, Çin'in Afrika'daki yatırım boşluklarını doldurma konusunda önemli bir

²⁷⁸ He W, “China's aid to Africa: Development feature, functions and challenges,” *West Asian and Africa*, 7,1 aktaran. Zhongguang Niu, “China's development and its aid presence in Africa: A critical reflection from the perspective of development anthropology,” *Journal of Asian and African Studies*, 1,10, (2014): 7

²⁷⁹ Amsalu K. Addis ve Zu Zuping, “ Criticism of Neo-Colonialism: Clarification of Sino- African Cooperation and its Implication to the West,” *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 16,4 (2018): 4

²⁸⁰ Suisheng Zhao, “A Neo-Colonialist Predator or Development Partner? China's Engagement and Rebalance in Africa” *Journal of Contemporary China*, 23,90 (2014): 1035

rol oynamaya başlamasını da beraberinde getirmiştir.²⁸¹ Bunlara ek olarak, dış yatırım, dış yardım, ticaret ve altyapı geliştirme gibi alanların dışında Çin-Afrika ortaklığının görünür hale gelmesinin bir diğer nedeni ise Çin'in Afrika ülkeleri üzerinde borç affı/erteleme/iptal etme imkanları sağlamasıdır. Bu bakımdan, yatırım teşviklerinin korunması açısından Afrika ülkeleri nezdinde bir cazibe merkezi olarak işbirliği için elverişli koşullar sağlayabilen Çin, Batılı rakiplerine göre teorik ve pratik olarak daha iyi bir dış yardım mekanizması sunmaktadır.²⁸²

Çin'in Afrika üzerinde yeni sömürgeci politikalar izlediğini destekleyebilecek bir diğer unsur da siyasi ve hegemonik unsurlardır. Geleneksel anlamda, Çin'in ekonomi, ticaret ve barışı koruma operasyonları kapsamında şekillenen Afrika ilişkileri, Cibuti'de ilk resmi Çin askeri üssünün kurulmasıyla değişikliğe uğramıştır. Afrika ülkeleri üzerinde işbirliği ve siyasi etkisi derinleştikçe, kıtada askeri varlığını artırma yoluna giden Çin, bölgedeki ulusal varlıklarını korumak ve daha büyük jeopolitik etki elde etme adına²⁸³ daha iddialı ve saldırgan politikalar takip etmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra, Çin'in Afrika üzerinde pekiştirdiği hegemonik çıkarları, Çin'in uluslararası gündemini de desteklemektedir. Çin, Afrika'da bulabildiği her yerde diplomatik ve siyasi destek aramış ve uzun vadede kayda değer başarı elde etmiştir. Bu bağlamda Çin, bu zamana kadar Afrika ülkelerinin neredeyse tümüyle sıkı diplomatik ilişkiler kurmuş, böylece BM'deki pozisyonunu güçlendirerek "Tek Çin" politikası çerçevesinde Tayvan'ın izole edilmesi konusunda Afrika ülkelerinin desteğini kazanmıştır.²⁸⁴ Çin bu başarıyı her şeyden önce Afrika ülkelerinin iç işlerine müdahale etmeyerek, onlara cömert yardım ve kredi paketleri sağlayarak ve Çin'i Afrika'ya bağlayan iddialı, agresif fakat iyi tasarlanmış ticari faaliyetler yoluyla gerçekleştirmiştir.²⁸⁵ Sonuç olarak, Çin'in BM ve Tayvan özelinde siyasi çıkarlar elde etmesi ve ulusal çıkarları bağlamında dış yardım, yatırım ve ticari faaliyetleri siyasi araç olarak kullanması yeni sömürgeci hedefleri destekler nitelikte olarak değerlendirilmektedir.²⁸⁶

²⁸¹ Age, s.1036-1037

²⁸² Efem N. Ubi, "Foreign Aid and Development in Sino-African Relations," *Journal of Developing Societies*, 30,3 (2014): 249-250

²⁸³ Pontus Karlsson, "China in Africa: An Act of Neo-Colonialism or a win-win Relationship?," (Master Tezi, Linnaeus University, 2020): 38-40

²⁸⁴ Clifton W. Pannel, "China's Economic and Political Penetration in Africa," *Eurasian Geography and Economics*, 49,6 (2008): 707

²⁸⁵ Age, s.727

²⁸⁶ Karlsson, "China in Africa," 70

3.2 Tek Çin Politikası ve Tayvan Meselesi

Çin ile Tayvan arasındaki temel anlaşmazlık, Çin İç Savaşı'nın kaybeden tarafı olan Milliyetçi Parti'nin (Komintang-KMT) Tayvan Adası'na çekildiği ve bu esnada Çin anakarasında komünist Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar uzanmaktadır. Tayvan'da Çin Cumhuriyeti ismiyle tüm Çin anakarası üstünde egemen olduğunu iddia eden KMT'nin aksine komünist Çin, Tayvan'ı mutlak bir şekilde Çin anakarasıyla birleşmesi zorunlu olan bir parçası olarak görmektedir. Bu anlamda Tayvan'ın yeniden Çin anakarasıyla birleşmesi, Çin dış politikasının en hayati çıkarlarından birisi olarak tanımlanmakta ve ÇKP'nin "iç savaş dönemi gündeminin tamamlanmamış bir parçası olarak henüz bitmemiş bir işi temsil etmektedir."²⁸⁷ Tayvan Adası, Çin için tarihsel bir önem taşımasının yanı sıra stratejik bir öneme de sahiptir.

Bölgesel olarak Pasifik Okyanusu'nu Güney Çin Denizi'ne bağlayan ve bu anlamda büyük bir stratejik öneme sahip olan Tayvan, Çin kıyılarından 100 mil; Filipinler kıyılarından 200mil; Vietnam'dan 900 mil, Spratly Adaları'ndan 1000 milden daha az ve Japonya'dan 700 mil uzaklıkta yer almaktadır. Tarihsel olarak; Çin kıyıları, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Asya arasındaki merkezi konumu nedeniyle hem saldırı hem de savunma amaçlı olarak geçmişte bölge güçleri tarafından çeşitli stratejik hedefler için kullanılmıştır. Bu açıdan modern çağda Tayvan, Doğu Asya'da ulusal çıkarları birbiriyle çatışan ülkeler arasındaki tehlike noktalarının çoğunun kesişim merkezinde yer almaktadır.²⁸⁸ Tayvan'ın bu hayati stratejik konumu, Çin-ABD ilişkilerinde de sürekli bir gerginlik kaynağı olmuş ve Tayvan Meselesi; "Dünyadaki iki büyük güç arasında gerçekçi bir şekilde savaşa yol açabilecek tek sorun"²⁸⁹ olarak nitelendirilmiştir.

Soğuk Savaş'ın henüz ilk yıllarda Tayvan Meselesi Çin ve ABD için en temel çatışma noktasını oluşturmuştur. Kore Savaşı'nın ardından Ağustos 1954'te, Taipei hükümetinin Çin kıyılarına sadece 2 mil uzaklıkta bir konumda bulunan Quemoy, Matsu ve bunun gibi küçük adaları silahlandırması, I. Tayvan Krizi'nin çıkmasına yol açmış, bunun üzere Çin söz konusu

²⁸⁷ Martin Jacques, "Çin Hükmettiğinde Dünyayı Neler Bekliyor? Batı Dünyasının Sonu ve Yeni Bir Küresel Düzenin Doğuşu," (Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2016), 390

²⁸⁸ Joseph Bosco, Cross-Strait Relations: The Strategic Importance of Taiwan, *Taiwan Insight*, erişim, 24 Kasım, 2020, <https://taiwaninsight.org/2018/02/26/cross-strait-relations-the-strategic-importance-of-taiwan/>

²⁸⁹ Alan D. Romberg, "Rein in at the Brink of the Precipice: American Policy toward Taiwan and U.S.-PRC Relations" (Washington, Stimson Center, 2003), 14

adaları bombalamıştır.²⁹⁰ Buna yanıt olarak dönemin ABD Başkanı Dwight Eisenhower, Tayvan'ı herhangi bir silahlı saldırıdan korumaya kararlı olduklarını açıklamış ve Tayvan ile 2 Aralık 1954 tarihinde “Karşılıklı Savunma Antlaşması” imzalamıştır. Bu anlaşma Soğuk Savaş dönemi boyunca ve sonrasında Tayvan ve Çin anakarasına yönelik ABD politikasının omurgasını oluşturmuştur. Karşılıklı Savunma Anlaşması, ABD'nin Çin ile 1979 yılında diplomatik ilişki kurması sonrasında yürürlükten kalkmış olsa da söz konusu anlaşma “*Tayvan İlişkiler Yasası (Taiwan Relations Act)*”²⁹¹ biçiminde yeniden ortaya konulmuştur.²⁹²

Tayvan Meselesinde Çin'in benimsediği tek çözüm yolu “*Tek Çin Politikası*”dır (*One China Policy*)” 2000 yılında yayınlanan Beyaz Kitap’da da tekrar edildiği üzere bu politika şu şekilde tanımlanmaktadır; “*Dünyada yalnızca tek bir Çin Devleti vardır, Tayvan ise Çin'in bir parçasıdır ve Çin Halk Cumhuriyeti Çin'in tamamını temsil eden tek yasal devlettir.*”²⁹³ Her ne kadar 1979 yılında Çin ve ABD tarafından yayınlanan ortak bildiride ABD, tek bir Çin olduğunu ve Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğu yönündeki tutumunu kabul ettiğini²⁹⁴ belirtse de ABD burada bir diplomasi oyunu yapmış ve Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunu resmen tanımamıştır. Söz konusu metinde İngilizcede tanımak anlamına gelen “*acknowledge*” kelimesi kullanılmış; diplomaside “*kesinlikle tanımak*” (*recognize*)” ya da “*kabul etmek (accept)*” anlamına gelen kelimeler tercih edilmemiştir.²⁹⁵ ABD-Çin ilişkilerinin resmi bir zemine kavuşmasının ardından 1980’li ve 90’lı yıllarda Tayvan Boğazı boyunca seyahat ve ticaret üzerindeki kısıtlamaları kaldıran Çin, Tayvan’a karşı -barışçıl birleşmeyi önceleyen- daha az çatışmacı bir yaklaşım benimsemeye başlamıştır. Fakat Tayvan’da özellikle 1987’ye kadar sıkıyönetim altında yönetilen Tayvan’ın 1990’lı yılların başında demokrasi yönünde köklü

²⁹⁰ Henry Kissenger, Çin; *Dünden Bugüne Yeni Çin*, çev. Nalan Işık Çeper (İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2015), 198-200

²⁹¹ 1979 yılında ABD'nin Çin'i tanıması ardından “Karşılıklı Savunma Anlaşması” iptal olmuş, fakat bundan sadece 3 ay sonra ABD Kongresi “Tayvan İlişkiler Yasası” nı çıkartmıştır. Bu mevzuata göre, kendisini savunma amacıyla Tayvan’a silah satışına izin verilmiş, fakat ABD, Tayvan’ı muhtemel Çin saldırısından koruyacağına dair herhangi bir garanti vermemiştir.

²⁹² Shannon Tiezzi, “How Eisenhower Saved Taiwan,” *The Diplomat*, erişim, 25 Kasım, 2020, <https://thediplomat.com/2015/07/how-eisenhower-saved-taiwan/>

²⁹³ “White Paper—The One-China Principle and the Taiwan Issue,” Taiwan Affairs Office and The Information Office of the State Council, 21 Şubat 2000, <https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceno/eng/ztxw/twwt/t110655.htm>

²⁹⁴ Joint Communiqué On The Establishment Of Diplomatic Relations Between The United States Of America And The People's Republic Of China Ocak 1, 1979, https://photos.state.gov/libraries/ait-taiwan/171414/ait-pages/prc_e.pdf

²⁹⁵ İshak Turan, “ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu,” *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6,1, y.t, 87

siyasi değişimlere gitmesi yeni gerginliklere zemin hazırlamıştır.²⁹⁶ Bu gerginliklerden en önemlisi Tayvan’ın ilk serbest başkanlık seçimlerinin yapıldığı 1996 yılında yaşanmıştır. Pekin, seçimden bir gün önce Fujan bölgesinde; deniz, hava ve kara birlikleriyle bir askeri tatbikat gerçekleştirmiş, ABD ise buna aynı sertlikte *Nimitz* adlı bir uçak gemisiyle birlikte iki muharebe grubunu Tayvan Boğazı’na göndererek karşılık vermiştir. Bu durum III. Tayvan Boğazı Krizi olarak adlandırılmaktadır.²⁹⁷ Aslında bu kriz dönemine gelinen süreç içerisinde Çin ve Tayvan “1992 Konsensüsü” olarak bilinen anlaşmaya imza atmış, hem Taipei hem de Pekin Tek Çin politikasını kabul etmişlerdir. Taraflar yine bu anlaşmayla kendi çıkarları doğrultusunda hangi Çin’in meşru yönetim olduğu konusunda farklı yorumlarda bulunma haklarına sahip olmuşlardır. Uzmanlara göre, bu mutabakatın altında yatan zımni anlaşma temelde “Tayvan’ın bağımsızlık istemeyeceği” anlayışına dayanmasıdır.²⁹⁸

Tayvan’da 1987’de başlayan ve 1996 yılında tamamlanan demokratik geçiş süreci sonrasında Çin-Tayvan ilişkilerinde dönemsel olarak inişler ve çıkışlar yaşanmaya başlamıştır. 2000 yılında Tayvan’da yapılan seçimlerde Tayvan tarihinde ilk defa statükoyu ve Çin’le birleşmeyi savunan KMT dışında; değişim, reform ve adanın bağımsızlığını savunan Demokratik İlerleme Partisi (DPP) seçimleri kazanmış ve Tayvan siyasetinde farklı bir görüş ortaya çıkmıştır.²⁹⁹ Bu süreçten 2008 yılına kadar gergin seyreden Tayvan Boğazı ilişkileri 2008 yılında KMT’nin yeniden seçimleri kazanmasıyla önemli derecede istikrara kavuşmuş, Çin-Tayvan diyalogu 1992 Konsensüsü temelinde yeniden başlamıştır. 2008 seçimleri sonrasında iki taraf ekonomi başta olmak üzere çok sayıda alanda ikili anlaşmaya varmış, hatta Kasım 2015’te Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Tayvan Devlet Başkanı Ma Ying-jeou ile Singapur’da görüşmüştür. Yakın dönemde yaşanan bu yumuşamaya rağmen, 1992 mutabakatını reddeden DPP, 2016 yılında yapılan başkanlık ve genel seçimlerinde Tayvan’da yeniden iktidara gelmiştir.³⁰⁰ Çin ile uzlaşmayı reddeden DPP lideri Tsai Ing-Wen Ocak 2019’da yaptığı bir konuşmada Pekin’in çözüm önerisi olan “bir ülke, iki sistem” modelinin kabul edilemez

²⁹⁶ Scott L. Kastner, “Is the Taiwan Strait Still a Flash Point? Rethinking the Prospects for Armed Conflict between China and Taiwan,” *International Security*, 40,3 (2015): 56

²⁹⁷ Kissenger, *Çin*, 571

²⁹⁸ Elanor Albert, “China-Taiwan Relations” CFR, erişim, 26 Kasım, 2020, <https://www.cfr.org/background/china-taiwan-relations>

²⁹⁹ Selçuk Çolakoğlu, Çin-Tayvan Yakınlaşması, (2009), erişim, 28 Kasım, 2020 <http://slaciner.blogspot.com/2009/05/cin-tayvan-yaknlasmas.html>

³⁰⁰ Kastner, Is Taiwan Still a Flash Point?, 57

olduğunu ilan etmiştir.³⁰¹ Tsai'nin bu modeli reddetmesi, gelecekte Tayvan'ın bağımsızlık olasılığını açık bırakmakta ve Çin ile ilişkilerin daha çatışmacı bir zeminde yürüyeceğine dair ipuçları vermektedir.

Çin özellikle reform ve açılım sürecinin zirve noktası olan 1990'lı yıllardan itibaren adanın anakaradan ayrılmasını engellemek ve istikrarlı ilişkiler geliştirmek adına Tayvan ile sıkı ekonomik bağlar kurmuştur. Bununla birlikte 2012 yılında Çin'de değişen liderlik sonrasında Xi Jinping döneminde Çin, Tayvan meselesi konusunda daha sert, saldırgan ve milliyetçi bir tutum izlemeye başlamıştır. Özellikle 2019 Çin "*Ulusal Savunma Beyaz Kitabı (NDWP)*" incelendiğinde Tayvan'daki ayrılıkçı hareketlerin oluşturduğu güvenlik risklerinin ve zorlukların görmezden gelinemeyeceği ifade edilirken; "Tayvan'daki ayrılıkçı güçlerin Tayvan Boğazı'ndaki barış ve istikrara yönelik en önemli tehdit olduğu ve ülkenin barışçıl bir şekilde yeniden birleşmesi önündeki en büyük engel olmaya devam ettiği"³⁰² açıkça vurgulanmıştır. Yine Ocak 2019'da yaptığı bir konuşmada Xi, Tayvan'ın Hong Kong'da uygulanan "*tek ülke iki sistem*" formülüne uymak zorunda kalacağını, iki ülke arasındaki derin siyasi farklılıkların birleşmeyi reddetmek için bir mazeret olarak kabul edilmeyeceğini ve bu bağlamda barışçıl bir yeniden birleşme tercih ettiğini ancak gerekirse güç kullanmaktan da sakınmayacağını ifade etmiştir.³⁰³ Xi'nin söylemlerinden hareketle, kendisini Mao Zedong ve Deng Xiaoping sonrasında gelen modern Çin'in büyük liderlerinin üçüncüsü olarak gören Xi'nin Tayvan konusunda daha saldırgan davranması beklenmektedir. Aynı Mao'nun önce ülkeyi birleştirip ardından Tibet'i Çin topraklarına kattığı ve Deng'in İngilizlerin kontrolündeki Hong Kong ve Portekizlilerin kontrolündeki Makao'yu Çin'e kazandırdığı gibi Xi'nin de Tayvan'ın nihai olarak Çin anakarasıyla "yeniden birleşmesi"ne yönelik adımlar atacağı yorumları yapılmaktadır.³⁰⁴ Tayvan meselesinin siyasi etkilerinin yanı sıra; iki taraf arasındaki ekonomik entegrasyon ve işbirliği ve askeri güç unsurlarının bölgede oluşturduğu denge, Çin-Tayvan

³⁰¹ "President Tsai issues statement on China's President Xi's "Message to Compatriots in Taiwan," Office of President Republic of China (Taiwan) erişim, 28 Kasım, 2020, <https://english.president.gov.tw/Default.aspx>

³⁰² "China's National Defense in the New Era, The State Council Information Office of the People's Republic of China, 24 Temmuz, 2019," http://www.xinhuanet.com/english/2019-07/24/c_138253389.htm

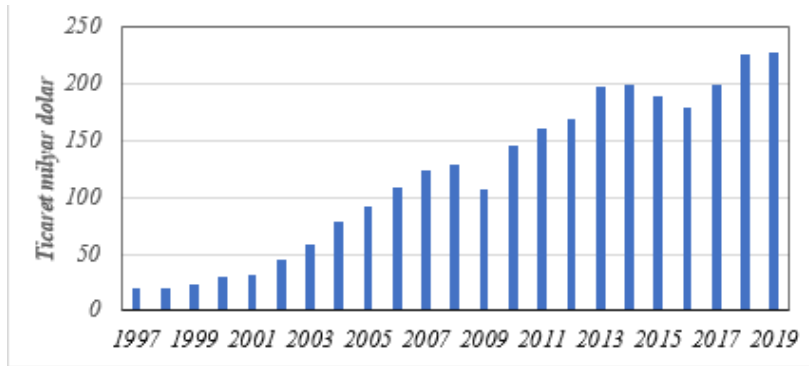
³⁰³ "Xi Jinping Warns Taiwan That Unification Is the Goal and Force Is an Option," New York Times, erişim, 28 Kasım, 2020, <https://www.nytimes.com/2019/01/01/world/asia/xi-jinping-taiwan-china.html>

³⁰⁴ Bertil Lintner, "Time may be ripe for China to invade Taiwan," Asia Times, erişim, 28 Kasım, 2020, <https://asiatimes.com/2020/04/time-may-be-ripe-for-china-to-invade-taiwan/>

ilişkilerini derinden etkilemektedir. Bu değişkenlerdeki farklılıklar/değişimler Tayvan’da olası bir çatışmanın maliyetleri, sonuçları ve Çin’in niyetleri hakkında önemli ipuçları sunmaktadır.

Ekonomik olarak değerlendirildiğinde, 2000’li yıllardaki gergin ilişkilere rağmen, Tayvanlıların yurt dışına yaptıkları doğrudan yatırımların dörtte üçü Çin’e gitmeye başlamış, yüzbinlerce Tayvanlı Şangay ve Guandong başta olmak üzere farklı Çin şehirlerinde yaşamaya ve çalışmaya başlamışlardır. 1992 yılında Tayvan’ın ihracat kaleminde sadece yüzde 1’lik bir yer kapsayan Çin pazarı, 2010 yılına gelindiğinde yüzde 43’ünü kapsamaya başlamıştır. Böylece Çin, Tayvan için en büyük ihracat pazarı haline gelmiştir.³⁰⁵

1990’larda ve 2000’li yılların başında boğazlar arası ilişkileri karakterize eden yüksek gerilimlere rağmen, Çin ile Tayvan arasındaki ekonomik bağ istikrarlı bir şekilde büyümüş ve günümüzde de halen büyümeye devam etmektedir. Nitekim 2003 yılına gelindiğinde Çin, Tayvan’ın en büyük ticaret ortağı olarak ABD’yi geçmiş ve Tayvan yatırımının büyük bir kısmı Çin anakarasına akmaya başlamıştır.³⁰⁶ 2019 yılına gelindiğinde ise Çin-Tayvan toplam ticaret hacmi 228 milyar dolara kadar yükselmiş, böylece Çin tek başına bu yıl içerisinde ada ticaretinin %24,3’ünü oluşturmuştur. 2020 yılının Ocak ve Eylül aylarında ise Çin-Tayvan arası ticaret hacmi 1,5 puanlık artışla %25,8’e yükselmiştir.³⁰⁷

Grafik 1: Çin - Tayvan Ticaret Hacmi 1997-2019³⁰⁸

³⁰⁵ Jacques, *Çin Hükmettiğinde*, 391

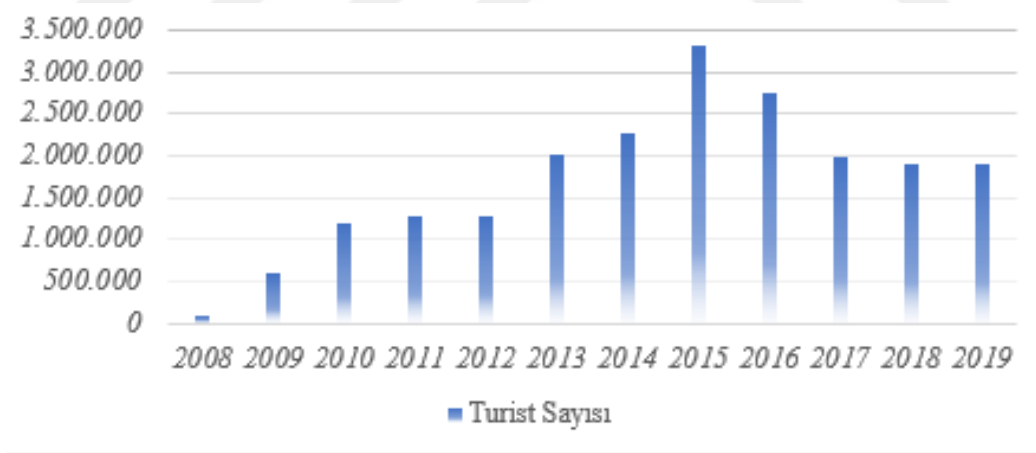
³⁰⁶ Kastner, “Is Taiwan Still a Flash Point?,” 65

³⁰⁷ Bu rakamlar Çin gümrük istatistikleri baz alınarak verilmiştir. Tayvan gümrük istatistiklerine göre ise 2019 yılında boğazlar arası ticaret 149 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Fakat yine de iki taraf arasındaki ticaretin hızla büyüdüğü açık bir şekilde görülmektedir.

Bkz. Mainland Affairs Council, “Cross-Strait Economic Statistics Monthly” (Taipei: Mainland Affairs Council, various editions), <https://ws.mac.gov.tw/Download.ashx?u=LzAwMS9VcGxvYWQvMjk3L2NrZmlsZS9iMDJlZTRhYy01MTJlLTQ5OGltOTQ1Yi05Y2I3ZjFhZTFmY2MucGRm&n=MzMx5pyf5YWo5paHLnBkZg%3d%3d>

³⁰⁸ “Mainland Affairs Council, Cross-Strait Economic Statistic Montly” Not: Rakamlar Çin gümrük istatistikleri baz alınarak hazırlanmıştır.

2008 yılında Ma Ying-jeou'nun Tayvan Devlet Başkanı olarak seçilmesi Çin-Tayvan ekonomik işbirliğini farklı bir noktaya taşımıştır. Bu dönemde iki taraf Tayvan Boğazı boyunca seyahat, ticaret ve iletişim alanlarında birçok anlaşmaya imza atmış; Tayvan turizm ve ticari (kısmen) anlamda Çin halkına açılmış ve birçok üründe gümrük vergisi indirimleri uygulamaya konulmuştur. Tayvan anakarasının bu dönemde Çinli turistlere açılması Tayvan ekonomisi açısından da önemli bir katkı sağlamıştır. (Bkz. *Grafik 2*) Bu sayede büyüyen ekonomik entegrasyon ve işbirliği her iki tarafa da karşılıklı fayda sağlamış, ancak Tayvanlı şirketlerin yatırımlarının önemli bir bölümünü Çin anakarasına yapmaları Tayvan ekonomisini büyük ölçüde Çin anakarasına bağımlı hale getirmiştir.³⁰⁹ 2019 yılı içerisinde -Hong Kong'un ticaret rakamları da dahil edildiğinde- Çin'in Tayvan ihracatının yaklaşık %40'ını tek başına oluşturması bu bağımlılığı destekler nitelik taşımaktadır.³¹⁰ Bu bağlamda Çin anakarasına yapılan tüm yatırımlar Çin'in kalkınmasına -özellikle teknoloji alanında- son derece olumlu katkılar yapmıştır. Çünkü yüksek teknolojiye sahip Tayvanlı şirketler, Çin anakarasına yatırım yaparken, aynı zamanda önemli miktarda teknik bilgi birikimini de (know-how) ihraç etmişlerdir.³¹¹

Grafik 2: Çin'den Tayvan'a Turistik Ziyaretler 2008-2019³¹²

³⁰⁹ Kastner, "Is Taiwan Still a Flash Point?," 66-67

³¹⁰ Hilton Yip, Taiwan Shows How to Carefully Snip Chinese Economic Ties, Foreign Policy, erişim, 29 Kasım, 2020 <https://foreignpolicy.com/2020/07/24/taiwan-china-economic-ties-decoupling/>

³¹¹ Douglas B. Fuller, "The Cross-Strait Economic Relationship's Impact On Development In Taiwan And China," *Asian Survey*, 48, 2 (2008): 257

³¹² "Mainland Affairs Council, Cross-Strait Economic Statistic Montly"

Çin ve Tayvan arasındaki sıkı ekonomik işbirliklerine rağmen son yıllarda ikili ilişkilerde önemli değişimler yaşanmaktadır. Tayvan günümüzde Çin'e olan ekonomik bağımlılığını kırmak için ticari ortaklarını çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Singapur merkezli DBS Group Holdings'e göre, Tayvan 2011 ile 2015 yılları arasında Güneydoğu Asya'nın 6 büyük ekonomisindeki yatırımlarını iki katını çıkarmış durumdadır.³¹³ Yine 2019 yılında Tayvan'ın Çin ve Hong Kong'a olan ihracatının bir önceki yıla göre yaklaşık %9 civarında düştüğü belirtilmektedir.³¹⁴ Tayvan'ın ekonomik olarak Çin'den ayrılması her ne kadar kolay olmayacak olsa da Tayvan'da bağımsızlık yanlısı bir hükümet olduğu müddetçe Tayvan bu yöndeki arayışlarına devam edecektir.

Çin-Tayvan ilişkilerinin bir diğer önemli faktörü ise askeri unsurlardır. Çin'in ekonomi ve teknoloji alanında yakalamış olduğu büyüme, Çin askeri gücü ve yeteneklerinin Tayvan Boğazı'nda sürekli olarak gelişmesine yol açmış böylece Çin'in bölgedeki varlığı Taipei hükümeti için giderek artan şekilde önemli bir caydırıcılık unsuru olmaya başlamıştır.³¹⁵ İki boğaz arası ilişkilerde Çin'in büyük bir caydırıcı güç olmasında Tayvan'ın reform ve açılım sonrası Çin'in ekonomik gelişimine olan katkısı ve böylece askeri modernizasyonuna sağladığı motivasyon, Çin'in Tayvan Boğazı'nda hiç olmadığı kadar güçlü bir konuma gelmesine yol açmıştır.³¹⁶ (Bkz. Tablo 3)

Çin'in Tayvan'a yönelik temel stratejisi, Tayvan'da bağımsızlık yanlısı olan siyasilere karşı hem ikna hem de baskı unsurlarını bir arada kullanmak üzerine kurulmuştur. Çin'in 2005 yılında ortaya koyduğu "Ayrılıkçılık Karşısı Yasa (Anti-Secession Law)"³¹⁷ her ne kadar adada "barışçıl yeniden birleşmeyi" savunsa da, Çin askeri güç kullanma kartından asla vazgeçmemiş; potansiyel bir askeri hareket için ihtiyaç duyduğu tüm gelişmiş askeri unsurları modernleştirmeye ve bölgeye konuşlandırmaya devam etmiştir.³¹⁸ Tayvan ise buna karşılık

³¹³ David Roman, "Taiwan's Economy Shifts Towards Southeast Asia," Bloomberg, erişim, 29 Kasım, 2020, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-11-21/amid-friction-with-china-taiwan-s-attention-drifts-south>

³¹⁴ "Changing economic trends in Taiwan" East Asia Forum, erişim 29 Kasım, 2020, <https://www.eastasiaforum.org/2019/08/20/changing-economic-trends-in-taiwan/>

³¹⁵ Jacques, *Çin Hükmettiğinde*, 396

³¹⁶ "US, Taiwan play tricks, but futile strategically," Global Times, erişim, 29 Kasım, 2020, <https://www.globaltimes.cn/content/1207801.shtml>

³¹⁷ "Barışçıl ulusal yeniden birleşme yaklaşımını" güçlendirmeyi amaçlayan Ayrılıkçı Karşısı Yasa'nın 8. maddesi; Tayvan'da herhangi bir bağımsızlık yanlısı tutum sergilendiği takdirde Pekin'in ulusal egemenliğini korumak için barışçıl olmayan (askeri) araçları devreye sokabileceğini belirten bir dille yazılmıştır.

³¹⁸ "Annual Report To Us Congress, Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2019," Office of the Secretary of Defense Preparation, 3

olarak stratejik güvenliğini “Tayvan İlişkileri Yasası” kapsamında büyük ölçüde ABD’nin sunmuş olduğu garantilere bağlamış durumdadır. Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü’ne (SIPRI) göre 1979-2019 yılları arasında Tayvan, küresel anlamda en büyük 9’uncu silah ithalatçısı durumundadır.³¹⁹ Yine SIPRI’ye göre aynı dönemde sadece ABD, Tayvan’ın silah ihtiyacının yaklaşık %77’sini karşılamıştır.³²⁰

	Çin	Tayvan
Askeri Personel	1.030.000	88.000*
Tank	6.300	800
Uçak Gemisi	2	0
Muhrip/Destroyer	32	4
Savaş Uçağı	1.500	400
Bombardıman Uçağı	450	0
Nükleer Denizaltı	6	0

Tablo 4: Tayvan Boğazı Askeri Dengesi³²¹

Tayvan’ın askeri harcamaları Çin’e göre daha durgun olmasına rağmen Çin’in askeri harcamaları son on yılda hızlı bir şekilde artmıştır. Mayıs 2020 Çin resmi rakamlarına göre savunma harcaması bir önceki yıla göre %6,6’lık bir artışla 178,6 milyar dolara yükselmiştir.³²² SIPRI’ya göre ise Çin’in savunma harcamalarının sadece 2019 yılında 261 milyar dolardan fazla olduğu tahmin edilmektedir.³²³ (Bkz. Grafik 3) Tayvan Meselesinin Çin’in hızlı askeri modernizasyonunda itici bir güç olduğu göz önüne alındığında, Çin askeri harcamalarındaki hızlı büyüme, Tayvan Boğazı’ndaki olası çatışma riski bağlamında Çin’in askeri kabiliyetlerinde keskin bir artışa yol açmıştır. Örneğin Çin’in Tayvan’a yönelik konuşlandırdığı kısa menzilli balistik füzelerin sayısı (SRBM) 2002 yılında 350 iken³²⁴, 2020 yılında bu sayı

https://media.defense.gov/2019/May/02/2002127082/-1/-1/1/2019_CHINA_MILITARY_POWER_REPORT.pdf

³¹⁹ TIV of arms imports to the top 15 largest importers, 1979-2019 Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), erişim, 30 Kasım, 2020, https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php

³²⁰ TIV of arms exports to Taiwan, 1979-2019, https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php

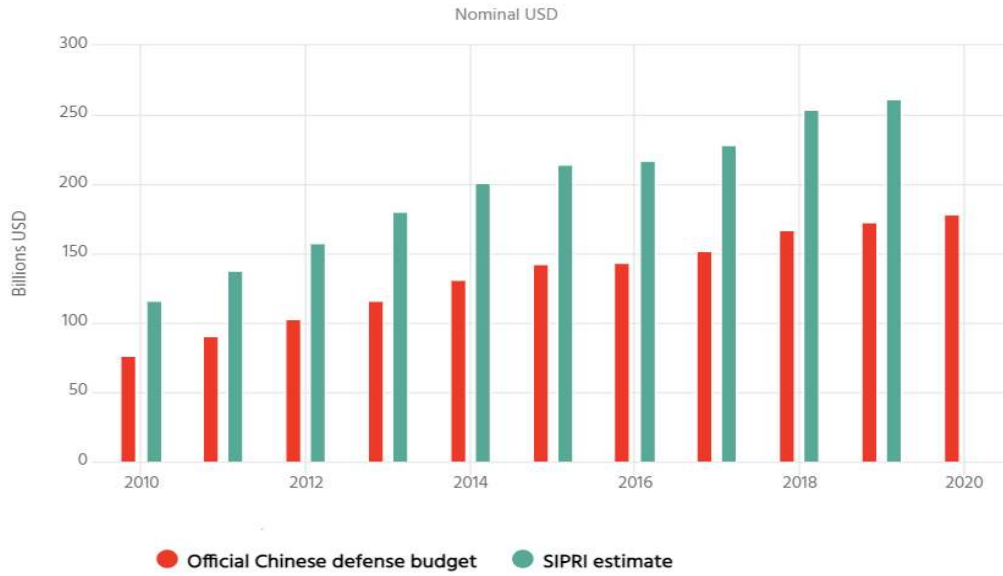
³²¹ “Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2020, Annual Report to Congress, 164-166 <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF> *Yalnızca aktif görevli asker sayısıdır.

³²² “What Does China Really Spend on its Military?,” CSIS China Power, erişim 30 Kasım, 2020, <https://chinapower.csis.org/military-spending/>

³²³ “What Does China Really Spend on its Military?,”

³²⁴ Kastner, “Is Taiwan Still a Flash Point?,” 70

1500'e çıkmıştır.³²⁵ Bununla birlikte, büyük çaplı hava saldırıları ardından büyük füze saldırıları gerçekleştirebilecek kabiliyette olan Çin, Tayvan'ın savunma sistemlerini kolayca aşabilecek bir konuma gelmiştir. RAND Cooperation'ın 2009 yılındaki bir raporunda; Çin'in Tayvan Boğazı'nda isabetli vuruş yapabilme kabiliyeti arttıkça, "ABD ve Tayvan'ın adanın askeri ve sivil altyapılarını ciddi hasarlardan korumalarının giderek zorlaşacağı, hatta yakın bir zamanda imkansız hale gelebileceğine"³²⁶ dair bir yorum yapılmıştır. Çin'in askeri kapasitesinin artarak devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda bu yorumun günümüzde halen geçerliliğini koruduğu söylenebilir.

Grafik 3: Çin'in Resmi ve Tahmin Edilen Savunma Harcamaları (2010-2020)³²⁷

Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerin ulusal güvenliğini sağlayan ABD için Tayvan'ın güvenliği hayati önem taşımaktadır. Tayvan'ın savunmasında ABD'nin göstereceği herhangi bir zayıflık, Japonya ve Güney Kore başta olmak üzere diğer devletlerin ABD'ye olan güvenini ciddi şekilde sarsacaktır.³²⁸ Bölgede ABD'nin itibarının sarsılmasını isteyen Çin, Asya'da hiçbir devletin kendi varlığını tehdit edecek kadar güçlü olmadığından emin olmak istemektedir. Mearsheimer'a göre, -her ne kadar her zaman olasılık dahilinde olsa da- Çin, savaş yolunda

³²⁵ "Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2019," 117

³²⁶ Shlapak, David A., David T. Orletsky, Toy I. Reid, Murray Scot Tanner, and Barry Wilson, A Question of Balance: Political Context and Military Aspects of the China-Taiwan Dispute. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2009. 126 <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG888.html>.

³²⁷ "What Does China Really Spend on its Military?," CSIS China Power

³²⁸ John J. Mearsheimer, "Taiwan's Dire Straits," *The National Interest*, 130, (2014): 35

ilerlemek veya askeri üstünlük peşinde koşmak yerine; komşu ülkelere kabul edilebilir davranış sınırları dikte ettirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda ona göre Çin'in Tayvan'ı hakimiyet altına almasının tek yolu bölgesel bir hegemon olmasından geçmektedir.³²⁹ Buna ek olarak, Çin-Tayvan ilişkilerinde değişen askeri güç dengesi, ekonomik entegrasyon ve işbirliği gibi temel eğilimler iki boğaz arası çatışma senaryolarını bugüne kadar engellemiştir. Ancak bölgede askeri gücün değişen dengesi, iki taraf arasındaki ekonomik entegrasyon gibi istikrar yaratan eğilimlere hükmetmeye başladığı taktirde, bölgede istikrarsızlık yaratma potansiyeli her daim canlı kalacaktır.³³⁰ Çin-ABD ilişkilerinde Tayvan meselesinin bir güvenlik ikilemi yaratması ve Çin'in Tayvan karşısında sürekli artan askeri gücü, bu çözülmeyen egemenlik mücadelesinin sıcak çatışmayla sona erme riskini canlı tutmaktadır. Bunun yanı sıra, Tayvan adasının coğrafi merkezi ve deniz ticaret yollarına olan yakınlığı, Çin ve onun tarihsel rakibi Japonya'yı karşı karşıya getirmiş ve adanın her iki devlet için de önemli bir güvenlik sorunu haline gelmesine yol açmıştır. Tayvan başta olmak üzere Doğu Çin Denizi'nde iki ülke arasındaki bölgesel iddialar özellikle son yıllarda ilişkileri kötüleştirmiş, ülkeler arası güvenlik ikileminin tırmanmasına yol açmıştır.

3.3 Çin-Japonya İlişkileri ve Doğu Asya Jeopolitiğinin Geleceği

Yüzyıllar boyunca Japonya, büyük ölçüde Çin'in din ve kültüründen etkilenmiş şekilde Çin merkezli dünyanın gölgesinde var olmuştur. Ancak, Çin'in kültürel etkisi altında bulunan çoğu toplumun aksine Japonya tarihsel olarak, Çin'den ödünç aldığı unsurları Japon kültürüne dönüştürerek, Çin'in Asya'da oluşturduğu hiyerarşik düzene boyun eğmemeye çalışmıştır. Japonya, Çin'in diğer komşu devletlere uyguladığı “*haraç sistemi*” içerisinde resmi bir rol oynamayı reddederek, hiyerarşik Çin dünya düzeninden ayrı durmaya çalışmış ve periyodik olarak eşitlik vurgusu ve bazı noktalarda ise kendi üstünlüğü konusunda ısrarcı olmuştur.³³¹ Yine de 1868 yılında Japonya'da yaşanan Meiji Restorasyonu sonrasında gerçekleşen 1894-95 Çin-Japon Savaşına kadar Çin-Japonya ilişkileri göreceli olarak birbirine uyum göstermiş, bu olaydan sonra “Çin'in Japonya'yla olan ilişkisi başka herhangi bir büyük güçle olan ilişkisinden

³²⁹ John J. Mearsheimer, “The Gathering Storm: China's Challenge to US Power in Asia,” *The Chinese Journal of International Politics*, 3, (2010): 389

³³⁰ Kastner, “Is Taiwan Still a Flash Point?,” 90

³³¹ Henry Kissenger, *World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History*, (USA, Penguin Press, 2014), 181-182

çok daha kötü”³³² bir duruma evrilmiştir. Çin için Yüzyıllık Aşağılanmanın en önemli parçalarından birisi olarak kabul gören bu savaştan 36 yıl sonra 1931 yılında Japonya, kuzey doğu Çin’i işgal etmiş ardından 1937 yılında ise Çin’in kuzeydoğu, doğu ve orta kesimlerini ele geçirerek iki taraf arasındaki ilişkilerin iyice kötüleşmesine zemin hazırlamıştır. 1936-37 yıllarında gerçekleşen ve Çin kaynaklarına göre 300 binden fazla insanın katledildiği *Nanjing Katliamı* iki ülke arasındaki ilişkilerin en önemli kırılma noktalarından birisini oluşturmaktadır. Jacques’e göre bu tarihi sorunların günümüzde halen canlı kalmasının en önemli sebebi, Japonya’nın Almanların aksine İkinci Dünya Savaşı’ndaki revizyonist politikaları ve davranışlarından duydukları pişmanlıkları yeteri kadar göstermemiş olmalarıdır.³³³

Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı’nın acı hatıraları bugün iki ülke arasındaki ilişkilerin merkezinde olmaya devam etse de Çin-Japon ilişkileri, 1972 yılında imzalanan Çin-Japon Ortak Bildirisi ve 1978 Barış ve Dostluk Antlaşması ardından normalleşme sürecine girmiştir. Bu dönemde ekonomi ve siyaseti birbirinden ayıran taraflar, Çin’de istikrar ve büyümeyi amaçlayan karşılıklı ticaret anlaşmaları ve resmi kalkınma yardımlarını (krediler, hibe yardımı ve teknik işbirliği gibi) teşvik etmeye başlamışlardır. İlişkilerin ilerlemesini sağlayan bu adımların, geçmişte Çin halkına verilen zararın bir nebze de olsa tazminini temsil ettiği söylenebilir.³³⁴ Japonya ve Çin arasındaki normalleşme süreci, iki ülke için hayati sorunlara yol açabilecek tüm meselelerin görmezden gelindiği ve her iki tarafın da “dostluk havası” içerisinde var olduğu bir dönem olarak yorumlanmaktadır.³³⁵ Ancak, dostluk diplomasisi kavramı ile karakterize edilen bu dönemde iki taraf arasında belirli kırılma noktaları ortaya çıkmıştır. Bu kırılma noktalarından ilki 1989 Haziran ayındaki Tiananmen Olaylarıdır. Japonya bu olaylar sonrasında her ne kadar Çin’e karşı hafif yaptırımlar uygulamış olsa da taraflar arasındaki sürtüşmeler Çin’in iyi huylu davranmaktan uzak olduğu algısını yaratmış, özellikle güvenlik alanındaki çeşitli gelişmeler ise Japonların Çin hakkındaki görüşlerini olumsuz yönde değiştirmiştir.³³⁶

³³² Jacques, *Çin Hükmettiğinde*, 399

³³³ *Age*, s.399

³³⁴ Ll. López i Vidal & Àngels Pelegrín, “*Hedging Against China: Japanese Strategy Towards A Rising Power*,” *Asian Security*, 14,2 (2018): 199

³³⁵ Hidenori Ijiri, “Sino-Japanese Controversy since the 1972 Diplomatic Normalization,” *The China Quarterly*, 124, (1990): 643

³³⁶ Lopez ve Pelegrin, *Hedging Against China*, 199

1990'lı yıllar Japonya'nın Çin güvenlik politikalarına ilişkin algısında köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Özellikle 1955 yılından bu yana ülkeyi yöneten Liberal Demokrat Parti'nin (LDP) iktidardan düşmesiyle bu süreç hızlanmış ve Japon politikası sağ tandanslı yöne kaymaya başlamıştır. Yeni jenerasyon Japon liderliği, Çin'in güvenlik politikalarına ve bunun Japonya üzerindeki etkisine karşı daha sert bir tutum sergilemeye başlamışlardır. Özellikle Çin'e yönelik geleneksel hürmetkar eğilimler sergilemek istemeyen Japon yöneticiler, büyüyen Japon ekonomisinin bilinci içerisinde Çin'in yükselişinden büyük bir endişe duymuş, Çin'in sürekli olarak geçmişte yaşananlarla ilgili olarak Japonya'yı sorumlu tutmasından rahatsızlık hissederek, Çin'e karşı daha negatif bir tutum içerisine girmiştir.³³⁷ 21. yüzyılın henüz başlarında Japonya'nın II. Dünya Savaşı dönemi savaş suçluları da dahil olmak üzere savaşta ölenler için yaptırdığı "Yasukuni Anıtı" birçok Japon lider tarafından ziyaret edilmiş ve bu davranış Çin'i ciddi şekilde rahatsız ederek kıskırtmıştır.³³⁸ Çin-Japonya ilişkilerinin 2000'li yılların başında kötüleşmesinin bir diğer nedeni de Japonya'nın emperyalist geçmişini iyi huylu bir şekilde anlatan revizyonist tarih kitaplarının yayınlanması olmuştur. Bu kitaplarda Japonya'nın geçmişte işlediği savaş suçları tarih kitaplarından çıkartılmış, bu da 2005 yılında Çin'de büyük protestoların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böylece Çin içerisinde Japon karşıtı söylemler giderek güçlenip yaygınlaşmaya başlamıştır.³³⁹

Çin-Japonya çekişmesinin en temel kaynağını ağırlıklı olarak her ne kadar tarihsel sorunlar oluştursa da günümüzde özelde Senkaku/Diaoyu Adaları, genelde ise Doğu Çin Denizi'ndeki iddialar taraflar arasında derin ve tehlikeli ayrışmalara sebep olmaktadır. İki ülkenin enerji kaynaklarına olan yüksek bağımlılıkları göz önünde bulundurulduğunda, bölgenin önemli petrol ve doğalgaz yataklarına sahip olması, adaların stratejik önemini her iki devlet için de ortaya koymaktadır.³⁴⁰ Yine iki devlet açısından diğer bir güvenlik sorunu Tayvan meselesidir. Tayvan'ın merkeziliği ve yakın deniz yollarına olan konumu, adayı her iki devlet için de önemli bir güvenlik sorunu haline getirmektedir. Dünyanın en büyük üçüncü petrol tüketicisi olan Japonya'nın bu ürüne güvenli bir şekilde ulaşabilmesi için Tayvan Boğazı'nı kontrol altına alması gerekmektedir. Çünkü ithal ettiği petrolün %90'ı bu bölgeden

³³⁷ Reinhard Drifte, *Japan's Security Relations with China since 1989 From balancing to bandwagoning?*, (London, Routledge, 2003), 78-79

³³⁸ Jacques, *Çin Hükmettiğinde*, 401

³³⁹ Yunus Can Polat, "21. Yüzyılda Çin Halk Cumhuriyeti Japonya İlişkileri Ve Milliyetçilik," (Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2011), 87-89

³⁴⁰ Jacques, *Çin Hükmettiğinde*, 404

geçmektedir.³⁴¹ Adalar sorunu, Tayvan meselesi ve Çin'in bölgedeki askeri güç artırımı ABD ve Japonya'nın bölgenin güvenliğini korumak ve istikrarı sürdürmek amacıyla ittifaklarını güçlendirmesine neden olmuştur. 1996 yılında iki taraf arasında *Ortak Güvenlik Bildirgesi* ve 1997 *Yeni Savunma İşbirliği Rehberi* gibi anlaşmaların yapılması, her iki tarafın da söz konusu ittifakı koruma amaçlarını teyit etmektedir. Japonya her ne kadar "savaş karşıtı" bir anayasaya ve ABD ile güçlü bir askeri ittifaka sahip olsa da, zamanla savunma teknolojisini daha sofistike ve proaktif hale getirmiştir.³⁴² Japonya'nın savunma harcamalarını ve yatırımlarını artırması ABD'nin bölgesel ve uluslararası güvenlik konusunda Japonya'yı daha sorumlu bir aktör olarak tanımlamasına yol açmış, böylece Japonya Asya'da ABD stratejisinin en temel taşı haline dönüşmüştür.³⁴³ Tayvan ve Doğu Asya'nın güvenliğini sağlama noktasında Japonya'nın sorumlu bir aktör olarak bölgede inisiyatif almaya başlaması, Çin için önemli derecede güvenlik tehdidi algısı oluşturmaktadır. Bu algı özellikle 2012 yılından sonra Shinzo Abe'nin Japonya'da iktidara gelmesiyle daha da derinleşmiştir.

Çin'in yükselişiyle birlikte güç dengesinde yaşanan dramatik değişiklikler, Japon dış politikasında temel değişimleri de beraberinde getirmiştir. Shinzo Abe'nin iktidara gelmesinin ardından Japonya uluslararası alanda daha serbest bir şekilde hareket etmeye başlamış ve 4 Aralık 2013 tarihinde Japon Ulusal Diet'i Ulusal Güvenlik Konseyi'ni kuran yasayı kabul etmiştir. Bu gelişmenin hemen ardından Ulusal Güvenlik Konseyi ve Abe yönetimi, 17 Aralık 2013'te Japonya'nın ilk Ulusal Güvenlik Stratejisi, Ulusal Savunma Programı ve Orta Vadeli Savunma Programını onaylamıştır.³⁴⁴ 2013 Japonya Beyaz Kitabı'nda da belirtildiği üzere; "Güvenlik ortamı daha şiddetli hale geldikçe, Japonya'nın "caydırıcı" ve gerekirse "alt etme (defeat)" kapasitesini güçlendirmek dahil olmak üzere, uluslararası işbirliği ilkesi doğrultusunda daha proaktif çabalar göstermesi Japonlar için kaçınılmaz bir hal almıştır." denilmektedir. Böylece Asya'da değişen dengeler bağlamında Japonya, anayasal olarak savaştan men edilmiş bir ordu ve aktif ittifak politikalarının aksine, kendi güvenliğini sağlayabilecek bir orduya sahip olarak "normal ülke" statüsüne ulaşmayı arzulamaktadır.³⁴⁵ Bu bağlamda "Abe

³⁴¹ Jason J. Blazevic, "The Taiwan Dilemma: China, Japan, and the Strait Dynamic," *Journal of Current Chinese Affairs*, 4, (2010): 154

³⁴² Kent E. Calder, "China and Japan's Simmering Rivalry," *Foreign Affairs*, 85,2 (2006): 129

³⁴³ Lopez ve Pelegrin, *Hedging Against China*, 199-200

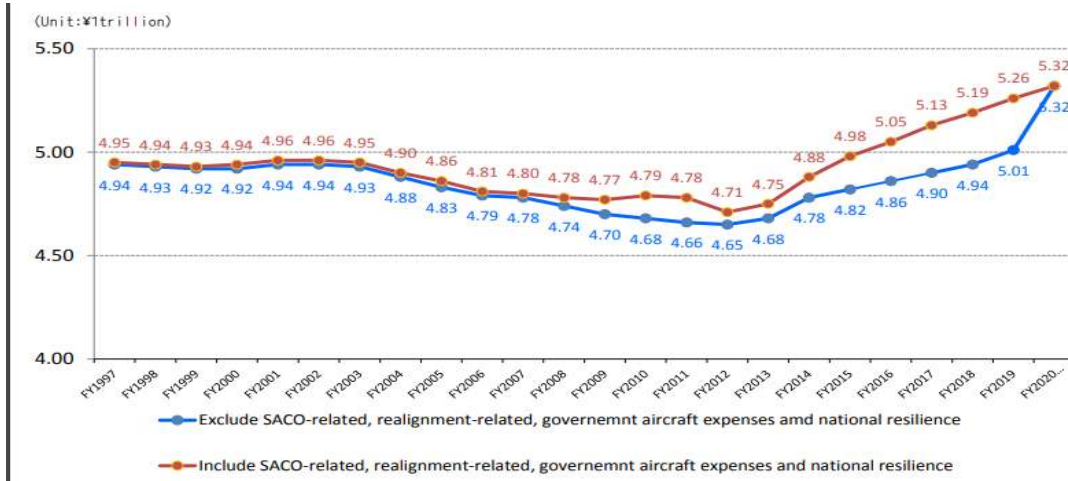
³⁴⁴ Igata Akira, "The Drafting Process of the National Security Strategy: Three Advisory Panels of the Second Abe Cabinet," *Journal of International Security*, 42, 4 (2015): 1

³⁴⁵ Kissenger, *World Order*, 190-191

Doktrini” olarak adlandırılan Japonya’nın yeni güvenlik stratejisi üç temel sacayağına dayanmaktadır;

1. Japonya’nın savunma yeteneklerini geliştirmek,
2. ABD-Japon ittifakını genişletmek,
3. Japonya’nın güvenlik işbirliği çerçevesinde belirli koalisyonları katılabilmesi için üçüncü ortaklarla güvenlik işbirliğini güçlendirmek.³⁴⁶

Abe yönetimi altında uluslararası anlaşmazlıkları bertaraf etmek için askeri güç kullanma hakkına sahip “normal” bir ülke olmak isteyen Japonya, 2015 yılında -Japonya’nın savaş sonrası dönemde uluslararası askeri çatışmalara karışmasını engelleyen ve 60 yıldır yürürlükte olan- Japon Anayasası’nın 9. Maddesini yeniden yorumlamıştır.³⁴⁷ Buna göre Abe döneminde Japonya, vatandaşları dış tehdide maruz kaldığında askeri güç kullanma hakkını yeniden elde eden normal bir ülke konumuna gelmiştir.³⁴⁸ Abe yönetimi tarafından gerçekleştirilen yasal değişiklikler aynı zamanda ABD ve Japonya arasındaki askeri işbirliği kapsamının genişlemesine yol açmış ve ittifakın Çin ve Kuzey Kore gibi mevcut tehditlere daha fazla odaklanmasını sağlamıştır.³⁴⁹

Grafik 4. 1997- 2020 yılları arası Japonya Savunma Bakanlığı Bütçesi (Trilyon Yen)³⁵⁰

³⁴⁶ Lopez ve Pelegrin, *Hedging Against China*, 201

³⁴⁷ Adam P. Liff, “Collective Self-Defense and the Politics of Japan’s Postwar Constitutional Reinterpretations,” *National Bureau of Asian Research (NBR)*, 24, (2017): 140

³⁴⁸ Michael Green ve Jeffrey W. Hornung, Ten Myths About Japan’s Collective Self-Defense Change, The Diplomat erişim 12 Aralık, 2020, <https://thediplomat.com/2014/07/ten-myths-about-japans-collective-self-defense-change/?allpages=yes%26print=yes>

³⁴⁹ Lindsay Maizland ve Beina Xu, “The U.S. – Japan Security Alliance,” *Council on Foreign Relations*, 2019

³⁵⁰ “Defence Programs and Budget of Japan Overview of FY2020 Budget Request,” Japan Ministry of Defence, 3

Shinzo Abe, yasal değişikliklerin yanı sıra Japonya'nın savunma harcamalarının artışı on yıldan uzun süredir devamlı olarak desteklemiştir. Her ne kadar Japonya'nın savunma bütçesi halen anayasal kısıtlamalar doğrultusunda GSYİH'nın %1'inin hemen altında olsa da³⁵¹ son yıllarda Japonya'nın savunma harcamalarında artış görülmektedir.(Bkz. Grafik 4) Özellikle Japonya Savunma Bakanlığı'nın Doğu Asya'da artan tehditler karşısında 2021 yılı bütçesi için -rekord düzeyde olan- 5.4 trilyon Yen (52 milyar dolar) talep etmesi, son dokuz yılı takiben Japon savunma bütçesinde her yıl devam eden yükselişe işaret etmektedir.³⁵²

Japonya'nın savunma bütçesi her ne kadar artış içerisinde olsa da Japonya'nın güvenliği halen büyük oranda ABD tarafından sağlanmaktadır. Hali hazırda Japonya'da 85 askeri üs ve tesiste 54.000'den fazla Amerikan askeri bulunmaktadır. Bu üslerin kullanımı karşılığında ABD, Japonya'nın güvenliğini garanti etmekte ve bölgede Çin'in yükselişiiyle ilgili endişelere karşı denge unsuru oluşturmaya devam etmektedir.³⁵³ Bunun yanı sıra Japonya; ABD, Hindistan ve Avusturalya'yı kapsayan "Dörtlü Güvenlik Diyalogu (Quad)" olarak adlandırılan güvenlik işbirliğine katılarak Çin'in Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki faaliyetlerinin engellenmesi konusunda önemli bir aktör konumuna gelmiştir.³⁵⁴ Her ne kadar Çin için ABD- Japonya ittifakı önemli bir tehdit unsuru oluştursa da; Çin için en kötü senaryo kendi başına askeri bir güç olmayı isteyen bir Japonya'dır.³⁵⁵ Sonuç olarak Abe döneminde Japonya'nın savunma bütçesini artırma, anayasasını revize etme ve üçüncü ortaklarla güvenlik işbirliği oluşturma çabalarının, sadece ABD-Japon ittifakını güçlendirmekle kalmadığı; aynı zamanda Japonya'nın da kendi başına daha güçlü bir aktör olarak ortaya çıkmasına katkıda bulunduğu yorumları yapılmaktadır.³⁵⁶

https://www.mod.go.jp/e/d_act/d_budget/pdf/200225a.pdf

³⁵¹ Dünya Bankası verilerine göre 2019 yılında Çin'in savunma harcamaları GSYİH'nın %1,9'u kadarken, Japonya'nın harcaması GSYİH'nın %0,9'u kadardır. Military expenditure (% of GDP) - Japan, China, The World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=JP-CN>

³⁵² Japan to seek record defense budget under Suga's continuity policy, the Japan Times, 12 Aralık, <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/09/22/national/japan-record-defense-budget-yoshihide-suga/>
Japan's Defense Ministry asks for decades-high 8.3% budget increase amid growing threats in East Asia, <https://edition.cnn.com/2020/09/30/asia/japan-military-budget-2020-intl-hnk/index.html>

³⁵³ "The U.S.-Japan Alliance," 13 June 2019, US Congressional Research Service, 2
<https://fas.org/sgp/crs/row/RL33740.pdf>

³⁵⁴ Jesse Barker Gale and Andrew Shearer "The Quadrilateral Security Dialogue and the Maritime Silk Road Initiative," CSIS, (2018): 3

³⁵⁵ Jacques, *Çin Hükmettiğinde*, 407

³⁵⁶ Maizland ve Xu, *The U.S. – Japan Security Alliance*, 4

2013 sonrasında Doğu Asya güvenliği bağlamında daha sorumlu bir duruş sergilemeye başlayan Japonya, Çin'in Doğu Asya ve Güney Çin Denizi'nde sergilediği saldırgan davranışlara rağmen, Çin'e karşı temkinli bir tutum izlemeye devam etmektedir. 2013 ve 2019 Ulusal Savunma Programı Rehberi'nde Japonya, nükleer ve füze gelişimini saldırgan söylem ve davranışlarla birleştiren Kuzey Kore'yi ciddi ve yakın bir “tehdit” olarak tanımlarken; Çin'i bir tehdit olarak değil, bölgede “endişe” yaratan bir güç olarak tanımlamayı tercih etmiştir.³⁵⁷ Buradan hareketle Kuzey Kore, Japonya'nın güvenliğine resmi bir tehdit unsuru oluştururken, Çin söz konusu olduğunda Japon hükümetinin Çin'e karşı daha muğlak bir strateji ve söylem kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. Her ne kadar son zamanlarda Japonya ve Çin arasındaki siyasi anlaşmazlıklar, farklı tarihsel yaklaşımlar, bölgesel anlaşmazlıklar ve Japon-ABD ittifakı, iki ülke arasındaki ilişkileri derinden etkilese de 1978 yılında Çin'in reform ve açılım süreci sonrasında taraflar sıkı ticari ve ekonomik bağlar geliştirmeye başlamışlardır.

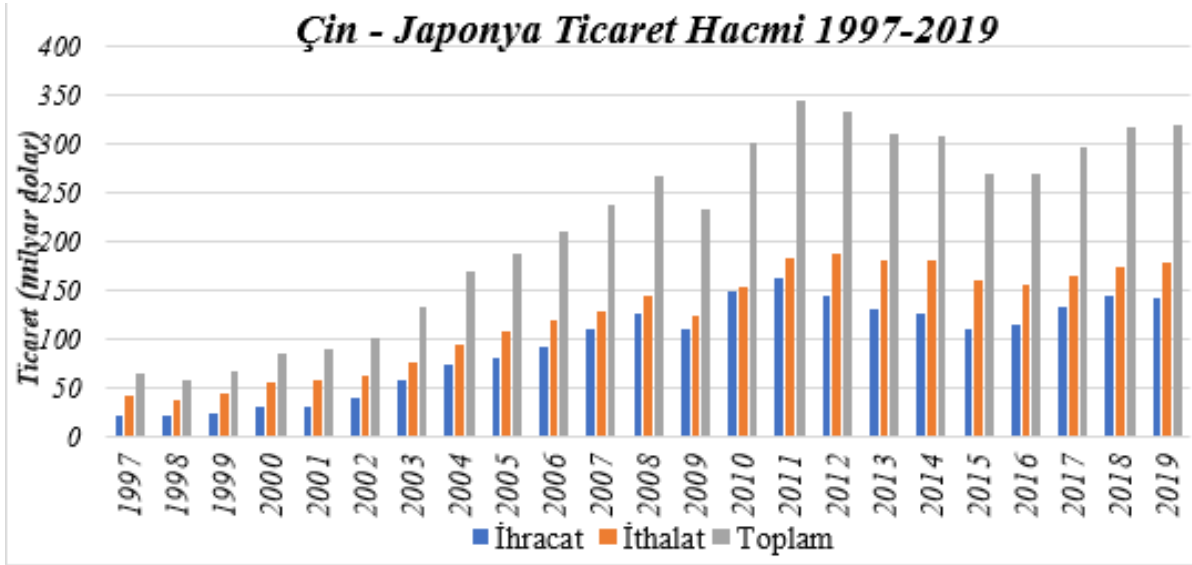
2010 yılında Çin'in dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olmasının ardından iki ülke arasındaki güç dengesinin Doğu Asya özelinde Çin lehine değişmesi, Çin'in ekonomik olarak Japonya için büyük bir öneme sahip olmasına yol açmıştır.³⁵⁸ İki ülke arasındaki ticaret son 45 yılda 1 milyar dolardan, 317 milyar dolara kadar yükselmiş; Çin böylece Japonya'nın toplam ticaret hacminin –son dönemde ABD ile ticaret savaşlarından mustarip olmasına rağmen– %20'sinden fazlasını oluşturmaya başlamıştır.³⁵⁹ Bunun yanı sıra Çin, hali hazırda Japonya'nın en büyük ticaret ortağıyken, Japonya da Çin'in en büyük üçüncü ticaret ortağıdır. Grafik 5'te de görüldüğü üzere iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi yıllar içerisinde artarak, ciddi boyutlara ulaşmıştır. İki ülke arasındaki ticaret hacminin yanı sıra Çin, ABD'den sonra Japon doğrudan yabancı yatırımlarının (FDI) önemli merkezlerinden birisi haline gelmiştir. Japonya Dış Ticaret Örgütü'ne (JETRO)göre, 2019 yılı sonunda Çin'deki toplam Japon doğrudan yatırımı 130 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Buna karşılık, 2010 yılından itibaren Japonya'nın yatırımlarını ASEAN ülkelerine doğru yönlendirildiğini görülmektedir. Bu açıdan Japonya'nın ASEAN ülkelerine yaptığı yatırımların 150 milyar doları geçtiği göz önünde

³⁵⁷ “National Defense Program Guidelines and the Mid-Term Defense Program,” Japan Ministry of Defence, https://www.mod.go.jp/e/d_act/d_policy/national.html

³⁵⁸ Jacques, *Çin Hükmettiğinde*, 406

³⁵⁹ John West, “The China-Japan Economic Relationship Is Getting Stronger,” Brink, erişim, 15 Aralık, 2020, <https://www.brinknews.com/the-china-japan-economic-relationship-is-getting-stronger/#:~:text=Trade%20has%20increased%20from%20%241,China's%20third%2Dlargest%20trading%20partner.>

bulundurulduğunda,³⁶⁰ bölgede artan Çin tehdidine alternatifler arandığı açık bir şekilde görülmektedir. Bu bağlamda Japonya'nın yavaş da olsa bölgesel ve küresel ilişkilerinde daha bağımsız bir role alışmaya çalıştığı yorumu yapılabilir.

Grafik 5: Çin-Japonya Ticaret Hacmi 1997-2019³⁶¹

Doğu Asya'da büyüyen Çin tehdidine rağmen, Japonya'nın 2011 yılında gerçekleşen depremin ardından karşılaştığı ekonomik durgunluğa benzer bir süreci yaşamaması için, Çin dış talebi büyük önem arz etmektedir. Diğer yandan sermaye, teknoloji ve bilgi birikim (know-how) transferlerini içeren Japon dış yatırımından (FDI) Çin önemli oranda yararlanmaktadır. Özellikle Japonya'nın Çin endüstriyel kapasitesini, üretim çeşitliliğini ve üretkenliğini geliştirmesinde kritik öneme haiz olduğu göz önüne alındığında, Japonya ve Çin'in ekonomik karşılıklı bağımlılığı daha güçlü bir hale gelmiştir.³⁶² Nitekim, iki ülke arasındaki doğrudan yatırımlar -toplam ticaret hacmine göre- 1996 yılından itibaren daha istikrarlı bir şekilde sürekli artmış ve 2019 yılı sonuna kadar 16 kat büyümüştür.³⁶³ Son yıllarda Çin-Japonya ilişkileri, ekonomik olarak bir noktada kesişmesine rağmen genellikle siyasi farklılıklar üzerinden

³⁶⁰ JETRO, Japanese Trade and Investment Statistics, FDI stock (Based on International Investment Position, net), 1996-2019 <https://www.jetro.go.jp/en/reports/statistics.html>

³⁶¹ "World Integrated Trade Solution (WITS)", Statistical Handbook of Japan 2020, Japan Ministry of Internal Affairs and Communication, <https://www.stat.go.jp/english/data/handbook/index.html>

³⁶² Lopez ve Pelegrin, *Hedging Against China*, 203-204

³⁶³ JETRO, Japanese Trade and Investment Statistics, FDI stock (Based on International Investment Position, net), 1996-2019

karakterize edilmektedir. Bu durum 1990'lı yıllardan itibaren “*Ekonomide sıcak, politikada soğuk (zhengleng jingre)*” ilişkiler olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda Çin-Japonya arasındaki sıkı ekonomik bağlar üzerinden iki ülke birbirine yararlı olmaya devam etmektedir. Ancak bu durum politika ve güvenlik konularındaki farklılıkları ortadan kaldırmaya yetmemekte, hatta zaman zaman şiddetlendirmektedir.³⁶⁴ Kısacası, Japonya günden güne artan bir şekilde Çin'e ekonomik olarak karşılıklı bağımlı hale gelse de bu iki ülke arasındaki ilişkilerin daha uyumlu olacağı anlamına gelmemektedir. Bunun en önemli kanıtları Çin'in dört yılda bir yayınlanan Beyaz Kitaplarında görülmektedir. 2015 ve 2019 yılında yayımlanan belgelerinde Japonya'nın savaş sonrası ABD'ye olan askeri bağımlılığı aşmak adına hiçbir çabadan kaçınmadığı; askeri ve güvenlik politikalarını yeniden tasarladığı, bu durumun da bölge ülkeleri arasında ciddi endişelere neden olduğu vurgulanmaktadır.³⁶⁵ Bu bağlamda özellikle Shinzo Abe döneminde savunma bütçesini artıran, ABD ve bölge ülkeleriyle daha sıkı güvenlik işbirliklerine imza atan Japonya, Çin tarafından Doğu Asya'nın istikrarına meydan okuyan ve tehdit oluşturan bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır.³⁶⁶

Saldırgan realizm açısından değerlendirildiğinde Çin'in yükselişine karşı oluşturulan güvenlik işbirliklerinin -Quad gibi- sürekli güçlendirilmesi, iki ülke arasında güvenlik ikilemi oluşturarak Çin'in ulusal çıkarlarını koruma noktasında daha saldırgan davranmasına yol açabilecektir. İki ülkenin niyetleri saldırgan olsun ya da olmasın, savunma harcamalarına ve askeri modernizasyona yaptıkları yüksek harcamalar, diğeri tarafından “tehdit” olarak algılanmaktadır. Bu da gelecekte bölgesel ve sistemik düzeyde silahlanma yarışını ve askeri gerilimleri tırmandırma riskini barındırmaktadır.³⁶⁷ Çünkü Pekin, Japonya başta olmak üzere komşularının askeri açıdan zayıf olmasını istemektedir. Saldırgan realistlere göre, akıllı başında hiçbir devlet, bölgesinde askeri açıdan güçlü başka bir devlet isteyecektir. Çin ise henüz geçen yüzyılda Japonya'nın güçlü ve Çin'in zayıf olduğu dönemde neler olduğunu hala hatırlamakta ve Yüzyıllık Aşağılanmayı tekrar yaşamak istememektedir.³⁶⁸ Doğu Asya'da son on

³⁶⁴ June Teufel Dreyer, “China and Japan: ‘Hot Economics, Cold Politics’”, *Foreign Policy Research Institute*, 58,3, (2014): 337-341

³⁶⁵ “China's Military Strategy May 2015,” “China's National Defense in the New Era July 2019,” The State Council Information Office of the People's Republic of China Beijing

³⁶⁶ Xiaoming Zhang, “China's Perceptions of and Responses to Abe's Foreign Policy,” *Asian Perspective*, 39, 3, (2015): 434

³⁶⁷ Jörg Friedrichs, “East Asian Regional Security,” *Asian Survey*, 52-4, (2012): 758

³⁶⁸ J. Mearsheimer, “*The Gathering Storm*,” 389-390

yılda değişen güç dengesi bağlamında güç birikimlerini artırmaya devam eden Japonya ve Çin, dış politikalarında saldırgan eğilimler gösterebilir de özellikle Çin'in ekonomik yükselişinin ve teknolojik gelişiminin duraksamaması için Japonya ve ABD başta olmak üzere bölge ülkelerine belirli konularda güvence (reassurance) vermeye devam edeceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Çin'in bölgede daha saldırgan ve revizyonist davranması ancak ve ancak; bölgede acil bir tehdidin ortaya çıkması, büyük güç rekabetinin ideolojik bir zemine kayması ve egemen güç ABD ile arasındaki büyük güç rekabetinin topyekün şiddetlenmesi sonrası gerçekleşebilecektir.³⁶⁹ Japonya ile yaşanan Senkaku/Diaoyu adaları üzerindeki anlaşmazlıklar, Japonya'da artan Çin karşıtlığı ve Japonya'nın daha etkin ve bağımsız bir dış politika yürütme isteği, Çin'in Doğu Asya ülkelerine fazla taviz vermeden bölgede daha iddialı bir dış politika anlayışı izlemesine yol açmıştır.³⁷⁰ Çin'i Asya-Pasifik bölgesinde daha iddialı bir dış politika izlemesine yönlendiren bir diğer bölgesel vaka ise Güney Çin Denizi'ndeki iddialarıdır.

3.4 Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki İddiaları

Güney Çin Denizi (GÇD)'ndeki aidiyet sorunları uzun zamandır devam eden ve bölgenin en karmaşık ve zorlu anlaşmazlıklardan birisi olarak kabul edilmektedir. GÇD'ne sınırı olan ülkeler arasında Çin, Tayvan, Vietnam, Malezya, Singapur, Endonezya, Brunei ve Filipinler bulunmaktadır. GÇD toplam alanı 3.685.000 km²'dir.³⁷¹ Bölgede 230'dan fazla küçük ada, kayalık ve mercan adası bulunurken, söz konusu adalar coğrafi olarak farklı bölgelerde yer alan dört farklı isimle nitelendirilmektedir; Paracel Adaları³⁷², Macclesfiel Adası, Pratas Adaları ve Spratly Adaları. GÇD'ne komşu ülkelerin özellikle Spratly Adaları üzerinden egemenlik iddiasında bulunmalarının en temel sebeplerinden ilki; bölgenin petrol, doğal gaz ve balık gibi doğal kaynaklar açısından zengin olmasıdır.³⁷³ İkincisi ise, GÇD'nin Pasifik Okyanusu ile Hint Okyanusu arasında stratejik bir bölge olmasının yanı sıra, Asya ile Okyanusya'yı Avrupa ile Afrika'yı birbirine bağlayan önemli nakliye yollarını içerisinde barındırmasıdır. Bu bağlamda

³⁶⁹ Kuik Cheng-Chwee, "The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China," *Contemporary Southeast Asia*, 30, 2 (2008): 165

³⁷⁰ Stanislav Myšička, "Offensive Realism and the Future of China's Rise," *ECPR General Conference*, University of Hamburg, Hamburg, 23 Ağustos, 2018, 9

³⁷¹ "South China Sea" Britannica, <https://www.britannica.com/place/South-China-Sea>

³⁷² Paracel adaları her ne kadar Çin'in denetimi altında olsa da adalar üzerindeki egemenlik tartışmaları sürmektedir.

³⁷³ Yen-Chiang Chang, "The South China Sea Disputes: An Opportunity for the Cross Taiwan Strait Relationship," *Asian Yearbook of International Law*, 22, (2016): 50

GÇD, bölge ülkelerinin ulusal savunma ve ekonomik kalkınmalarında önemli derecede rol oynamaktadır.³⁷⁴

Çin'in GÇD'ndeki niyetleri ve çıkarları tanımlarken kullandığı “*temel ilgi odağı (core interest)*” terimi önemli bir ehemmiyete sahiptir. GÇD'nin Çin için temel ilgi odağı haline gelmesi, bölgedeki adaların tıpkı Doğu Türkistan, Tayvan ve Tibet gibi diğer egemenlik meseleleriyle aynı kabul edilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, GÇD'ndeki enerji kaynakları açısından Güneydoğu Asya ülkeleriyle yaşanan deniz sınırı anlaşmazlıkları nedeniyle bölge, Çin için stratejik bir öncelik haline gelmiştir.³⁷⁵ 2019 yılında yayınlanan Çin Beyaz Kitabı'nda GÇD adaları ve Diaoyu Adaları'nın Çin topraklarının ayrılmaz parçası olduğu; bölgedeki adalara ve resiflere gerekli askeri savunma yeteneklerinin yerleştirilerek ulusal egemenliğin ve toprak bütünlüğünün korunduğu belirtilmiş; bölgedeki anlaşmazlıkların ise tarihsel gerçeklere ve uluslararası hukuka saygı temelinde çözülmesi konusunda kararlı olduğu bildirilmiştir.³⁷⁶

Adalar üzerinde Çin tarafının iddiaları genel itibariyle “*tarihsel egemenlik iddiaları*” çerçevesinde şekillenmektedir. Bu bağlamda Çin'in iddiaları Çinli balıkçıların bu bölgede yüzyıllardır süren varlığına ve 1947 yılında Milliyetçi hükümet tarafından hazırlanmış olan Vietnam, Malezya, Endonezya, Brunei ve Filipinleri çevreleyen ve Çin'in GÇD'ndeki egemenlik alanını belirleyen “*dokuz çizgi hattı*”nı gösteren haritaya dayanmaktadır. Söz konusu harita Çin'in GÇD'ndeki iddialarını açık bir şekilde göstermektedir.³⁷⁷ Çin'in adalar üzerindeki bu tarihsel iddiaları ayrıca, Orta Krallığın güney doğu sınırlarını oluşturan imparatorluk dönemi mirasının ayrılmaz parçalarını temsil etmektedir.³⁷⁸ Fakat söz konusu haritada belirlenen sınırlar, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (UNCLOS) uluslararası deniz hukuku teamülleri uyarınca karasuları olarak iddia edilebilecek alanı fazlasıyla aşmakla birlikte; Filipinler, Malezya, Brunei ve Vietnam'ın Münhasır Ekonomik Bölgelerindeki (MEB) karasularını da tamamen içermektedir.³⁷⁹

³⁷⁴ Age, s.50-51

³⁷⁵ Nalanda Roy, “The Dragon's Charm Diplomacy in the South China Sea,” *Indian Journal of Asian Affairs*, 30, 1-2, (2017): 20

³⁷⁶ “*China's National Defense in the New Era*,” The State Council Information Office of the People's Republic of China, Foreign Languages Press, Temmuz 2019, 7

³⁷⁷ Gregory J. Moore, “Bismarck or Wilhelm? China's Peaceful Rise vs. Its South China Sea Policy,” *Asian Perspective*, 42,4, (2018): 273

³⁷⁸ Jacques, *Çin Hükmettiğinde*, 382

³⁷⁹ “U.S.-China Strategic Competition in South and East China Seas: Background and Issues for Congress,” Congressional Research Service, 17 Aralık, 2020, s.79 <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R42784>

Harita 2: Güney Çin Denizi'nde Ülkelerin Egemenlik İddia Ettiği Alanlar³⁸⁰

Çin, Vietnam ve Filipinler GÇD'nde en önemli ve güçlü egemenlik iddialarında bulunan ülkelerdir. Vietnam, Paracel Adaları ve Spratly Adaları üzerindeki yasal iddialarını ilk olarak tarihsel temele dayandırmaktadır. İkinci olarak Vietnam, Fransa'nın 1939 yılında işgal ettiği adalar üzerindeki hakkın kendisine devredilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Ancak Çin tarih araştırmalarına göre, Vietnam'ın sunduğu tarihi belgelerin Paracel Adaları ve Spratly Adaları'ndan ziyade, Orta ve Batı Vietnam kıyılarındaki adacıklara ve resiflere atıfta bulunulduğu görülmektedir. Zaten yine Çin kaynaklarına göre Çin GÇD üzerinde iki bin yıldan fazla bir süredir kontrol sahibi olduğunu iddia ederken, Vietnam ancak 20. yüzyılda adalar üzerinde egemenlik iddiasında bulunmaya başlamıştır. Yine buna ek olarak Çinli akademisyenler, Vietnam'ın 1975 yılında yeniden birleşmesinden önce GÇD'nin Çin anakarasının bölgesi olduğunu doğruladığını iddia etmektedirler.³⁸¹ Öte yandan Vietnam, adalar üzerindeki varlığının 17. yüzyıla kadar dayandığını ve adalar üzerindeki egemenliğinin kanıtı

³⁸⁰ "2021 Annual Forecast: A Global Overview," Stratfor, <https://worldview.stratfor.com/article/2021-annual-forecast-global-overview> Çin, Malezya, Filipinler, Tayvan ve Vietnam Spratly Adaları üzerinde hak iddia ederken, Çin, Tayvan ve Vietnam Paracel Adaları üzerinde hak iddia etmektedir. Haritada gösterilen tarihsel iddia çizgileri, yalnızca bu iki ada grubu ile ilgilidir.

³⁸¹ Chiang Chang, "The South China Sea Disputes," 56

olarak birçok atlas ve harita bulunduğunu ortaya atmaktadır.³⁸² Yasal iddiaların yanı sıra Vietnam'ın, toprak bütünlüğü, ekonomik gelişimi ve uluslararası tanınma açısından bölgede egemenlik iddia ettiği söylenebilir. Vietnam gerek stratejik konumu gerekse orta güç devleti olması nedeniyle ekonomik potansiyele sahip bir devlettir. Bununla birlikte Vietnam'ın potansiyelini ortaya çıkartabilmesi için GÇD'nin zengin kaynaklarına erişmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Çin ile yaşadığı bölgesel anlaşmazlıklar, ülkenin ekonomik potansiyelini sınırlandırmak ve Vietnam'ın bölgedeki zengin kaynakları kullanmasının önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.³⁸³

Vietnam, Çin ile GÇD üzerinde belirgin anlaşmazlıklara sahip olsa da Çin ile olan ilişkilerini sürdürme adına daha ılımlı bir yaklaşım benimsemektedir. Bunun en temel nedeni, Vietnam'ın en büyük ticaret ortağı olan Çin'in ekonomik büyüklüğünü görmezden gelemeyecek olmasıdır.³⁸⁴ Vietnam GÇD üzerinde Çin ile doğrudan mücadeleye girmektense jeopolitik ve ekonomik çıkarlarını üst düzeye çıkarmak adına Pekin ve Washington arasındaki büyük güç rekabetini sıkça kullanmaktadır.³⁸⁵ Böylece bölgede bir dengeleme stratejisi takip eden Vietnam, hem Çin ile sıcak çatışmadan kaçınmakta hem de -zaman zaman bölgenin kendisi için temel ulusal çıkar unsuru olduğunu ilan ederek- ABD başta olmak üzere diğer ülkelerle güvenlik işbirlikleri aracılığıyla güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.³⁸⁶

Çin ve Vietnam'dan sonra GÇD'nde en önemli egemenlik iddiasında bulunan bir diğer ülke ise Filipinlerdir. Filipinler, GÇD'nde Scarborough Sığılığı'nın tamamı ve Spratly Adaları'nın bir kısmı üzerinde egemenlik iddia etmektedir. Bu iddiaların temelini adaların Filipinler ulusal güvenliği ve ekonomik kalkınması için önem arz etmesi oluşturmaktadır. İkinci olarak, coğrafi açıdan söz konusu alanlara en yakın konumda bulunan Filipinler, bu alanları *res nullius* (sahipsiz adalar) olarak tanımlamakta ve bu alanlar üzerinde egemenlik iddiasında

³⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz. Raul Pedrozo ve Michael Mcdevitt, *China versus Vietnam: An Analysis of the Competing Claims in the South China Sea, CNA Analysis&Solution*, (2014): 37-38

³⁸³ Christeon C. Griffm, "Vietnam's South China Sea Territorial Disputes: A Path to Resolution," *Joint Military Operations Department Naval War College*, (2013): 1

³⁸⁴ Jihyun Kim, "Possible Future of the Contest in the South China Sea," *The Chinese Journal of International Politics*, (2016): 42

³⁸⁵ *Age*, s.44

³⁸⁶ Diren Doğan ve Muharrem Gürkaynak, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Güney Çin Denizinde Dönüşen Yeni Stratejisi: Four Sha Doktrini," *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24, 4, (2019): 927

bulunmaktadır.³⁸⁷ Çin, bölgedeki tüm alanların ada niteliğinde olduğunu ve böylece 200 deniz mili boyunca kıta sahanlığına ve GÇD’nde MEB ilan edebilecek alana sahip olduğunu iddia ederken, Filipinler buna karşın söz konusu alanların ada niteliğinde olmadığını ve tartışmalı bölgenin kendi MEB alanında kaldığını iddia etmektedir.

2016 yılı GÇD’ndeki uzun süredir devam eden anlaşmazlıklar açısından bir dönüm noktası olmuştur. Filipinler, bölgede Çin’in sürekli artan egemenlik iddialarını 2013 yılında UNCLOS bağlamında yetkilendirilen Lahey’deki Daimi Tahkim Mahkemesine taşımıştır. Filipinler mahkemeden dört önemli hususun karara bağlanması talebinde bulunmuştur;

- Çin’in “dokuz çizgili hat” haritası kapsamındaki iddialarının açıklığa kavuşturulması,
- Çin ve Filipinleri GÇD’nde karşı karşıya getiren unsurların UNCLOS çerçevesinde yasal anlamda belirlenmesi,
- Çin’in Filipinler egemenlik bölgesinde yer alan haklarına hukuksuz bir şekilde müdahale edip etmediği konusunun karara bağlanması,
- Çin’in bölgedeki geniş çaplı arazi ıslahı ve yapay ada inşası gibi eylemlerinin taraflar arasındaki ihtilafı hukuksuz bir şekilde artırıp artırmadığı ve Çin’in tarafı olduğu UNCLOS sözleşmesini ihlal edip etmediğinin belirlenmesi.³⁸⁸

Mahkeme neredeyse her konuda Filipinler lehine karar vermiş, Çin’in denizlerdeki iddialarının neredeyse tamamının uluslararası hukuka aykırı olduğuna hükmetmiş ve Çin’in ada olarak nitelendirdiği alanları kayalık ve resif olarak tanımlanmıştır. Böylece Çin’in bölgede UNCLOS çerçevesinde karasuyu veya hava sahası ilan etme iddiaları çürütülmüştür.³⁸⁹ Mahkeme ayrıca balıkçılık konusunda Çin gemilerinin olması gereken yerde avcılık yapmadıklarına hükmederek uluslararası deniz hukukunun ihlal edildiğine kanaat getirmiştir. Yine mahkeme Çin devletinin bölgede inşa ettiği yapay adaların hem çevresel hasara yol açtığı hem de jeopolitik gerilimleri artırdığı gerekçesiyle Çin’i kınamıştır. Son olarak, Çin’in GÇD’nde tarihi haklara sahip olduğunu gösteren “dokuz çizgili hat” haritası ise tamamen geçersiz kılınmıştır. Her ne kadar mahkeme Çin’in bölgedeki iddialarına önemli bir darbe

³⁸⁷ Chiang Chang, “The South China Sea Disputes,” 55

³⁸⁸ Doğan ve Gürkaynak, “Four Sha Doktrini,” 929, ayrıca bkz. Güney Çin Denizi Tahkim Davası, (Filipinler/Çin Halk Cumhuriyeti, Çev. Selahattin Doğan, Küresel Bakış, 27-28

³⁸⁹ Uluslararası hukuka göre, adaların aksine resif ve kayalık gibi yapılar devletlere karasuyu veya hava sahası alanı kazandırmamaktadır.

indirmiş olsa da GÇD’nde UNCLOS kapsamı dışında kalan topraklar üzerindeki Çin’in egemenlik iddialarını tamamen reddetmemiştir.³⁹⁰ Tahkim mahkemesinin Filipinler lehine karar vermesi, ülkenin Çin’e karşı elinin güçlenmesine ve bölgedeki egemenlik iddialarının - Çin’in endişe duyduğu şekilde- uluslararasılaşmasına yol açmıştır. Böylece Filipinler, BM’den aldığı destekle birlikte ABD ve ASEAN ülkelerinin de desteğini kazanarak Çin’in bölgede artan saldırgan tutumlarına karşı kendisini güvence altına almaya çalışmıştır.³⁹¹ Ancak ASEAN ülkeleri GÇD üzerindeki anlaşmazlıklar konusunda kendi içinde bölünmüştür. Çünkü tüm üyelerinin GÇD’nde farklı çıkarları bulunmakta ve Çin ile ilişkileri birbirlerinden farklılaşmaktadır.³⁹²

Çin’in ihtilaflı sularda gösterdiği saldırgan güç gösterisinden kaynaklanan endişeleri zaman zaman görmezden gelen Malezya ve Endonezya gibi bazı üye devletler, ASEAN içerisindeki söz konusu birlik eksikliğini onaylar nitelikte eylem ve söylemlerde bulunmaktadırlar. Bölgedeki yüksek gerilimlere rağmen Malezya’nın Çin ile olan karşılıklı bağımlılığı göz önüne alındığında, Pekin ile ilişkilerin ılımlı yönde ilerletilmeye çalışıldığı görülmektedir. Hali hazırda Çin’in Malezya’nın en büyük ticaret ortağı olması, Malezya’nın GÇD’ndeki anlaşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözülmesi ve uluslararası toplumun gereksiz müdahalesinin önlenmesi konusunda sık sık mesaj vermesine yol açmaktadır.³⁹³ Bu ise Malezya’nın sadece ekonomik pragmatizminden değil, aynı zamana coğrafi olarak Çin’in yakın ve bölgede kalıcı bir güç faktörü olmasından kaynaklanmaktadır.³⁹⁴ Benzer şekilde bir diğer ASEAN üyesi olan Endonezya, Çin’in bölgesel genişlemesiyle ilgili endişelerine rağmen, GÇD’ndeki ihtilafların Çin ile var olan ilişkilerini tehlikeye atacak düzeye gelmesine izin vermemeye yönelik bir anlayış benimsemeye devam etmektedir. ASEAN ülkeleri, değişen bölgesel güç dinamikleri bağlamında bölgede ihtilafları konusunda ABD’nin gücü ve kararlı duruşuna rağmen, Çin’in GÇD’ndeki geniş çaplı toprak ıslah faaliyetlerinde Çin ile doğrudan

³⁹⁰ Mira Rapp-Hooper, “Parting the South China Sea,” *Foreign Affairs*, Eylül/Ekim 2016, 77-80

³⁹¹ Doğan ve Gürkaynak, “Four Sha Doktrini,” 930

³⁹² Sharon Chen, “Malaysia Splits With ASEAN Claimants On China Sea Threat,” *Bloomberg*, 29 Ağustos, 2013, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2013-08-28/malaysia-splits-with-other-asean-claimants-over-china-sea-threat>

³⁹³ Kim, “Possible Future of the Contest in the South China Sea,” 41

³⁹⁴ Kuik Cheng-Chwee, “Malaysia-China Relations after MH370: Policy Change or Business as Usual?,” *The Asian Forum*, 2014, <http://www.theasianforum.org/malaysia-china-relations-after-mh370-policy-change-or-business-as-usual/#58>

karşı karşıya gelmekten imtina etmektedirler.³⁹⁵ Bu bağlamda gerek Çin gerekse bölgede egemenlik iddialarında bulunan diğer devletlerin en temel önceliği, GÇD'nin dünyanın en büyük ekonomilerinin birçoğu için hayati önem taşıyan ticaret geçiş güzergahının kontrol edilmesi ve bölgedeki taleplerini elde etmek üzerine kurulmuştur.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) verilerine göre dünya ticaretinin %80'inden fazlası deniz yolları üzerinden gerçekleşmesinden dolayı, deniz taşımacılığı uluslararası ticaretin ve küreselleşmenin omurgasını oluşturmaktadır.³⁹⁶ Buradan hareketle Batı Pasifik'i Hint Okyanusu'na ve Basra Körfezi'ne bağlayan dünyadaki başlıca ticaret/nakliye yolları Güney Çin Denizi'nden geçmektedir. Bu bölgeden her yıl 3,4 trilyon dolar değerinde uluslararası nakliye ticaretinin gerçekleştiği ve bu suların dünya deniz ticaretinin 1/3'ünü kapsadığı tahmin edilmektedir.³⁹⁷ Deniz yoluyla yapılan ticaretin yüzde 60'ından fazlasını tek başına gerçekleştiren dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin, Tablo 4'te görüldüğü üzere toplam ticaretinin neredeyse yüzde 40'lık bir kısmını GÇD üzerindeki ticaret yolları üzerinden yaparken, GÇD üzerinde egemenlik iddialarında bulunan Endonezya, Vietnam ve Malezya gibi ülkelerin yüzde 50'nin üzerinde oranlarla ticaretlerini bu bölge üzerinden yaptıkları görülmektedir. Bu bağlamda özellikle Çin'in GÇD'ndeki ticaret yollarına olan bağımlılığı, onu deniz ticaret yollarındaki aksamalara karşı savunmasız bırakmaktadır. Özellikle Malakka Boğazı Çin ticareti için büyük önem taşımaktadır. Dünyadaki deniz ticaretinin yarısından fazlasının, dünyadaki sıvılaştırılmış gazın yarısının ve petrolün 1/3'ünün Malakka Boğazı'ndan geçtiği göz önüne alındığında,³⁹⁸ bu geçiş güzergahı Çin için hayati öneme sahip olmaktadır. Her ne kadar GÇD'nde Sunda ve Lombok Boğazı gibi alternatif ana transit yolu ve deniz iletişim hattı (SLOC) bulunsun da Malakka Boğazı en yaygın kullanılan, en kısa ve en ekonomik geçittir.³⁹⁹

³⁹⁵ Kim, "Possible Future of the Contest in the South China Sea," 46

³⁹⁶ Jan Hoffmann, "Review of Maritime Transport, 2016", United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), 2016, 22

³⁹⁷ "How Much Trade Transits the South China Sea?" China Power (CSIS), erişim, 27 Aralık, 2020 <https://chinapower.csis.org/much-trade-transits-south-china-sea/>

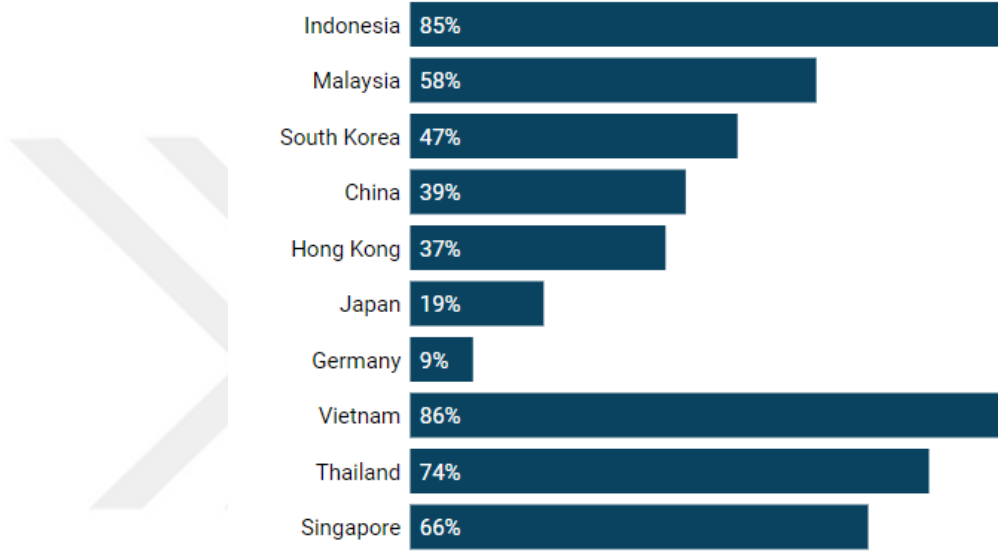
³⁹⁸ Moore, "Bismark or Wilhelm?", 267

³⁹⁹ "How Much Trade Transits the SCS?" China Power (CSIS) s. 8-9

\$3.37 trillion

SCS trade as % of All Trade

Top ten SCS trade economies

Tablo 5: Güney Çin Denizi Üzerinden Küresel Ticaret⁴⁰⁰

GÇD, Doğu ve Kuzeydoğu Asya ülkelerinin enerji güvenliğini sağlama noktasında da stratejik bir öneme sahiptir. Nitekim Japonya, Tayvan, Güney Kore ve Çin dahil olmak üzere bölge ülkeleri ham petrolün yüzde 80'inden fazlasını ithal edebilmek için GÇD'ndeki ticaret/nakliye yollarının akışına güvenmektedirler.⁴⁰¹ Bu bağlamda Çin'in özellikle ekonomik kalkınmasını sürdürebilmesi ve güvenli bir şekilde petrol ve doğal gaz gibi enerji ürünlerini sorunsuz bir şekilde tedarik edebilmesi için GÇD ticaret yollarının güvenliği jeostratejik açıdan Çin'in temel ilgi odağını oluşturmaktadır. Her şeyden önce Çin'in enerji hammadde arzının çoğunun siyasi olarak istikrarsız bölgelerden gelmesi (Orta Doğu, Afrika gibi), Çin'e ulaşmadan önce dar boğazlardan ve tartışmalı deniz güzergahları üzerinden geçmesi enerji güvenliği açısından sorunlar teşkil etmektedir. Yabancı enerji kaynaklarına garantili bir şekilde erişimin

⁴⁰⁰ "How Much Trade Transits the South China Sea?,"

⁴⁰¹ Department of Defense, "Annual Report to Congress [on] Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020," 9

sağlanması Çin'in büyümesi ve gelişimi için hayati önem taşımaktadır. Siyasi istikrarsızlıklar göz önüne alındığında Çin'in petrol ithalatının neredeyse yarısını karşılayan Orta Doğu ülkelerinin durumu ve deniz yoluyla Çin petrol ithalatının yüzde 80'inden fazlasının Malakka Boğazı'ndan geçiyor olması, Çin enerji güvenliği açısından potansiyel riskler oluşturmaktadır.⁴⁰² Bu da Pekin'e GÇD'ndeki deniz ulaştırma hatlarını güvence altına alma konusunda güçlü teşvikler sağlamaktadır. Bölgede herhangi bir çatışma riskinin oluşması ve kritik deniz ulaştırma hatlarının (*Bkz. Harita 3*) böylece kesintiye uğraması sonucu GÇD'nde - ABD'nin de taraf olabileceği- egemenlik talep eden ülkeler arasında yaşanabilecek herhangi bir ihtilaf, bölgesel ve küresel ticaret üzerinde önemli yıkıcı etkileri de beraberinde getirecektir.⁴⁰³

Figure 1. China's Critical Sea Lanes. China is heavily dependent upon critical sea lanes for its energy imports. Some 80% of China's crude oil imports transit the Straits of Malacca.

Harita 3. Güney Çin Denizi'ne Giden Kritik Deniz Ulaştırma Hatları⁴⁰⁴

Bölgede tansiyonun yükselmesi sonucunda enerji arzının kesilme ihtimalini göz önünde bulunduran Çin, GÇD bölgesindeki yeni keşfedilmemiş petrol ve doğal gaz yataklarına göz dikmiş durumdadır. Bu durum bölgedeki ülkeler arasında önemli ayrışmalara da sebebiyet vermektedir. ABD Enerji Bilgi İdaresi verilerine göre GÇD'nde 5 milyar ila 22 milyar varil petrol ve 70 ila 290 trilyon metreküp doğal gaz bulunabileceği ön görülürken, Çin Ulusal Açık

⁴⁰² "How is China's Energy Footprint Changing?" China Power (CSIS), erişim 27 Aralık, 2020, <https://chinapower.csis.org/energy-footprint/>

⁴⁰³ Ankit Panda, "How Much Trade Transits the South China Sea? Not \$5.3 Trillion a Year," The Diplomat, erişim, 27 Aralık, 2020, <https://thediplomat.com/2017/08/how-much-trade-transits-the-south-china-sea-not-5-3-trillion-a-year/>

⁴⁰⁴ "Annual Report to Congress, Military Power of the People's Republic of China 2007," Office of the Secretary of Defense, 9

Deniz Petrol Şirketi'nin (CNOOC) verilerine göre, bölgede 125 milyar varil petrol ve 500 trilyon metreküp doğal gaz bulunduğu tahmin edilmektedir.⁴⁰⁵ Çin, ticaret akışı, enerji güvenliğinin korunması ve bölgedeki egemenlik haklarının savunulmasının yanı sıra ülkenin istikrarı, gelişimi ve modernizasyonunun sağlanması için söz konusu kaynaklara ulaşma adına bölgede güç maksimizasyonuna devam etmektedir. Bu hedeflere ulaşmak için Çin, bölgede askeri üstünlük elde etme adına ciddi miktarda savunma harcamaları yapmaya ve GÇD'nde - Çin donanması başta olmak üzere- askeri yeteneklerini geliştirmeye ve deniz tatbikatları yapmaya devam etmektedir.

Güney Çin Denizi'nde artan tansiyonun en önemli sebebi, Çin'in bölgede ve tartışmalı adalar üzerinde askeri kapasitesini artırmasından kaynaklanmaktadır. Çin bu bölgede uzun yıllar boyunca "stratejik belirsizlik" olarak adlandırılan bir erteleme stratejisi uygulamıştır. Böylece Çin, GÇD'ndeki iddialarının savunulması bağlamında denizlerdeki konumunun güçlendirilmesini kendisine ulusal bir hedef olarak belirlemiş görünmektedir. 1994 ila 1996 yılları arasında Çin'in Tayvan'da dahil olmak üzere GÇD'ne yönelik saldırgan eylemleri (Filipinler tarafından talep edilen Mischief Kayalıklarını ele geçirmesi gibi) bölge devletleri arasında "Çin Tehdidi" algısı yaratsa da⁴⁰⁶ Çin bu algıyı bölge devletlerine güvenceler vererek "barışçıl kalkınma" ve "iyi komşuluk ilişkileri" bağlamında şekillendirdiği dış politika anlayışıyla bir nevi bertaraf etmiştir. Ancak 2012 yılından sonra Xi Jinping'in devlet başkanı olmasının ardından, Pekin'in GÇD'nde balıkçılık faaliyeti yürüten filolarına eskortluk yapması için devriye gemileri göndererek Vietnam ve Filipinler gemileriyle bölgede belirgin çatışmalara girmesi Çin'in GÇD'ndeki stratejik belirsizlik anlayışını ortadan kaldırmaya başlamış, böylece Çin bölgede yeniden saldırgan eylemler gerçekleştirmeye başlamıştır.⁴⁰⁷ Yine bölgede uzun süredir "*Serbest Seyrüsefer Operasyonları (Freedom of Navigation Operation)*" düzenleyen ABD ile Çin gemilerinin 2018 yılında GÇD'nde neredeyse çarpışacak kadar yakın seyretmeleri, Çin Halk Kurtuluş Ordusu Donanması'nın (PLAN) GÇD'nde çıkabilecek olası bir sıcak

⁴⁰⁵ "South China Sea, US. Energy Information Administration," erişim, 27 Aralık, 2020, https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/South_China_Sea

⁴⁰⁶ Thomas F. Lynch, James Przystup ve Phillip C. Saunders, "The Indo-Pacific Competitive Space China's Vision and the Post-World War II American Order" içinde *Strategic Assessment 2020 Into a New Era of Great Power Competition*, (Washington, National Defence University Press, 2020): 190

⁴⁰⁷ Suisheng Zhao, "President Xi's Big Power Diplomacy: Advancing an Assertive Foreign Policy Agenda" içinde *Mapping China's Global Future: Playing Ball or Rocking the Boat?*, Axel Berkofsky ve Guilia Sciorati, (Milan, Ledi Publishing, 2020), 33

çatışmaya hazırlıklı olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır.⁴⁰⁸ Buna ek olarak, 6 Temmuz 2020 tarihinde ABD donanmasının GÇD’nde iki uçak gemisinin (USS Ronald Reagan ve USS Nimitz) katılımıyla icra ettiği tatbikata Çin, bölgedeki tüm ABD savaş gemilerini yok edebilecek güçte olduğu şeklinde yanıt vermiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Çin’in dış politikasında gerektiği yerde sert güce başvurabileceğini açıkça deklare etmesi, bölgede iki ülke arasında tansiyonu artırmaya ve mevcut güvenlik ikilemini derinleştirmeye devam ederek, Çin’i daha saldırgan politikalar izlemeye teşvik etmektedir.⁴⁰⁹

Bunun yanı sıra GÇD’nde hak iddiasında bulunan devletler arazi ıslah (land-reclamation) çalışmalarıyla meşgul olsalar da, bu faaliyetler Çin’ininkilere kıyasla küçük ölçekli kalmaktadır. Çin, bölgede çok daha büyük alanları çok daha hızlı bir şekilde inşa ederek, küçük resif ve kayalıkları çekişmeli sularda asker ve askeri ekipman konuşturabileceği yapay adalara (artificial island) dönüştürerek GÇD üzerindeki hakimiyetini genişletmekte ve güçlendirmektedir. Böylece Çin, bölgesel iddialarını savunma konusunda pozisyonunu güçlendirmiş ve diğer hak sahibi ülkeleri askeri olarak alt etmiştir.⁴¹⁰ Paracel Adaları ve Spratly Adaları çevresinde yapılan bu büyük ölçekli ada ve askeri üs inşa faaliyetlerinin 2013 yılı sonunda başladığı ve Mayıs 2014’te kamuoyuyla paylaşılmaya başlandığı bilinmektedir.⁴¹¹ Özellikle Spratly Adaları çevresinde Çin’in toprak ıslahı yaparak yapay adalar inşa etmesi, Çin’in bölgeye yakıt, erzak ve yedek parça getirebilmesine, mürettebatını bu bölgelere yerleştirmesine ve gelişmiş gemi savar ve uçak savar füze sistemlerini bu alanlar üzerinde kurarak stratejik anlamda üstünlük sağlamasına yol açmıştır. Çin gemilerinin anakaraya geri dönmek zorunda olmadan bu bölgede faaliyet göstermesi ve böylece askeri varlığını artırması bölge ülkeleri nezdinde “Çin tehdidi” algısının daha fazla hissedilmesine yol açmaktadır.⁴¹²

⁴⁰⁸ “US Navy footage of warships’ near collision in South China Sea,” SCMP, erişim 29 Aralık, 2020, <https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/3047317/exclusive-us-navy-footage-warships-near-collision-south-china>

⁴⁰⁹ Haluk Karadağ, “Uzakdoğu’da ABD-Çin Rekabeti: Yeni Bir Soğuk Savaşa mı Doğru?,” Anadolu Ajansı, erişim 29 Aralık, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/uzakdoguda-abd-cin-rekabeti-yeni-bir-soguk-savasa-mi-dogru/1912439>

⁴¹⁰ Zhao, “President Xi’s Big Power Diplomacy,” 34

⁴¹¹ “U.S.-China Strategic Competition in South and East China Seas: Background and Issues for Congress,” Congressional Research Service, 28 Ocak, 2020, 9 Çin’in GÇD’nde yapay adalar üzerine inşa ettiği askeri üsleri görmek için bkz. Frances Mangosing, “New photos show China is nearly done with its militarization of South China Sea” Inquirer, 5 Şubat, 2018, <https://www.inquirer.net/specials/exclusive-china-militarization-south-china-sea>

⁴¹² Mikael Weissmann, “Understanding Power (Shift) in East Asia: The Sino-US Narrative Battle about Leadership in the South China Sea,” *Asian Perspective*, 43,2 (2019): 233

Saldırgan realist perspektiften bakıldığında, Çin'in bölgede yapay adalar inşa ederek bu bölgeleri askeri olarak güçlendirmesi, ABD başta olmak üzere bölge ülkelerine karşı bir güç avantajı aradığını çünkü bunu yapmak için yetenekleri ve teşvikleri olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Çin özellikle petrol ithalatını korumak ve bölgedeki tehditleri bertaraf etmek için Çin anakarasına yakın deniz kıyılarını ve topraklarını koruması gerektiğinin bilincindedir. Çin politika yapıcılar ve askeri liderler, Tayvan'la birleşmeyi GÇD'ndeki çıkarların korunmasında hayati olarak görürken, güçlü bir donanmanın Çin'in iki denizinde (Doğu ve Güney Çin Denizi) ve hatta Hint Okyanusu'ndaki çıkarlarını koruma kabiliyetini artıracaklarını düşünmektedirler.⁴¹³ Bunun yanı sıra Çin sadece yakın deniz kıyılarını değil; Orta Doğu'daki petrol limanlarından, ABD donanmasının uzun süredir kontrol altında tuttuğu Pasifik Okyanusu'nun nakliye yollarına kadar Çin kıyılarının çok ötesinde kendi deniz gücünü artırmaya çalışmaktadır. Çin, denizlerdeki bu yeni stratejisini “*uzak deniz savunması (offshore defence)*” olarak adlandırmakta ve uzun menzilli askeri yetenekler geliştirerek, rakiplerinin denizlerdeki manevralarına hızlı bir şekilde cevap vermek istemektedir. Çinli Tuğamiral Zhang Yuncheng'e göre, Çin'in denizlerdeki stratejisi kıyı savunmasından, uzak deniz savunmasına doğru değiştirmektedir. Bu açıdan ülkenin ekonomik çıkarlarının genişlemesiyle birlikte Çin donanması, deniz ulaştırma hatları ve ana transit yollarını güvence altına almak istemektedir.⁴¹⁴

GÇD'nde egemenlik iddialarını korumak isteyen Çin, ABD ile askeri modernizasyonun birçok konusunda yarışabilen bir ülke haline gelmiş, ekonomik gücünü askeri güce çevirmeye başlamıştır. Nisan 2018 yılında yaptığı bir konuşmada Çin Devlet Başkanı Xi, “güçlü bir donanma inşa etme görevinin hiçbir zaman bugün olduğu kadar acil olmadığını”⁴¹⁵ ifade etmiş, yine 2019 yılı Beyaz Kitabı'nda ise “uzak denizlerde misyonlar” gerçekleştirebilecek “güçlü ve modernize bir deniz kuvveti oluşturma”⁴¹⁶ ihtiyacının altı çizilmiştir. Çin'in uzak denizlerde gerçekleştirmeye başladığı operasyon kabiliyeti, 2017 yılının Ağustos ayında resmi olarak açtığı

⁴¹³ James R. Holmes ve Toshi Yoshihara, “A Chinese Turn to Mahan?,” *China Brief*, 9,13, (2009)

⁴¹⁴ Edward Wong, “Chinese Military Seeks to Extend its Naval Power,” *The New York Times*, erişim 31 Aralık, 2020, <https://www.nytimes.com/2010/04/24/world/asia/24navy.html>

⁴¹⁵ “President Xi reviews navy in South China Sea,” Xinhua, erişim 31 Aralık, 2020, http://www.xinhuanet.com/english/2018-04/13/c_137106984.htm

⁴¹⁶ “China's National Defense in the New Era,” Temmuz 2019, 19

–Çin’in ilk deniz aşırı askeri üs niteliğinde olan- Cibuti’deki Çin askeri üssü tarafından da desteklenmektedir.⁴¹⁷

ABD Savunma Bakanlığı tarafından 2020 yılında yayınlanan Çin Halk Cumhuriyeti Askeri ve Güvenlik Gelişmeleri Belgesi’ne göre, 130’dan fazla savaş gemisi dahil olmak üzere 350 gemi ve denizaltından oluşan toplam savaş gücüyle Çin, dünyanın en büyük donanmasına sahiptir. ABD donanma gücüyle karşılaştırıldığında 2020 yılı başlarında ABD’nin toplam 293 gemisi olduğu bildirilmekteyken, Çin tonaj olarak dünyanın en büyük gemi üreticisi olarak tüm deniz sınıfları için gemi inşa kapasitesini ve kabiliyetini sürekli olarak artırmaktadır.⁴¹⁸ Nitekim yapılan tahminlere göre, PLAN’ın 330’dan fazla savaş gemisine sahip olacağı ve mevcut üretim oranları devam ettiği müddetçe 2030 yılına kadar 430 yüzey gemisine ve 100 denizaltıya sahip olabileceği belirtilmektedir.⁴¹⁹ Yine denizlerde hakimiyetin önemli bir göstergesi olan uçak gemisi konusunda da Çin son yıllarda önemli atılımlar yapmıştır. Çin’in ilk uçak gemisi 2012 yılında donanmaya katılan Liaoning adında güçlendirilmiş bir Sovyet gemisidir. Liaoning’in ardından ise bu sefer yerli imkanlarla yapılan Shandong gemisi 2019 sonunda hızla hizmete girmiş ve GÇD’nde göreve başlamıştır. Shandong’un GÇD’nde göreve başlaması, ABD donanmasına Asya-Pasifik bölgesinde uluslararası tehdit oluşturan ve Çin’in güç projeksiyonu olanaklarını artırdığı bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Çin’in yakın gelecekte büyük bir deniz gücü olma adına yerli imkanlarla geliştirilmiş en az dört uçak gemisine sahip olmayı planladığı belirtilmektedir.⁴²⁰ Yine başka bir çalışmaya göre Çin’in 2023 yılına kadar üçüncü uçak gemisini denizlere indirmeye ve PLAN’ın 2035 yılına kadar altı uçak gemisi inşa etmeye, 2049 yılına kadar ise nükleer ve konvansiyonel özelliklerde toplam on uçak gemisine sahip olmayı hedeflediği belirtilmektedir.⁴²¹

⁴¹⁷ Peter Suci, “China’s Naval Base in Africa is Getting Bigger. Is a Network of Bases Next?,” *National Interest*, Erişim, 1 Ocak, 2021

⁴¹⁸ DOD, “Military and Security Developments PRC,” 7

⁴¹⁹ Geoffrey F. Gresh, “The New Great Game At Sea,” War on Rocks, erişim 31 Aralık, 2020, <https://warontherocks.com/2020/12/the-new-great-game-at-sea/>

⁴²⁰ Kris Osborn, “China Wants Four Aircraft Carriers (Armed with Stealth Fighters?),” The National Interest, erişim 31 Aralık, 2020, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/china-wants-four-aircraft-carriers-armed-stealth-fighters-172004>

⁴²¹ Mark Episkopos, “China Has Big Aircraft Carrier Dreams (As in 6 Carriers by 2035),” The National Interest, erişim 31 Aralık, 2020, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/china-has-big-aircraft-carrier-dreams-6-carriers-2035-174236#:~:text=The%20PLAN%20reportedly%20seeks%20to,Image%3A%20Reuters.>

Çin'in sürekli artan ekonomik ve askeri gücü bağlamında bölgesel sulara hükmetmek için artan saldırganlığı öncelikle ABD'nin bölgedeki askeri avantajlarını ciddi şekilde aşındırmaktadır. ABD resmi denizcilik kurumları tarafından hazırlanan belgelerde son yıllarda Çin'in uzun vadeli "stratejik bir tehdit" olarak tanımlanması, ABD'nin bölgede tüm alana hakim entegre bir deniz gücü oluşturma adına çabalarını artırmasına, ittifak ortaklarını güçlendirmeye çalışmasına ve deniz kontrolünü sağlamak adına çabalara girmesine yol açmıştır.⁴²² Bu bağlamda Çin, özellikle konvansiyonel askeri güçlerin kuşatması bağlamında kendisini giderek artan bir şekilde çevrelenmiş hissederken, kendi aleyhine dönebilecek bölgesel ittifaklar ve ortaklıklardan dolayı ABD'ye karşı oldukça hassas bir tavır izlemektedir. Nitekim ABD'li uzmanlara göre, Çin'in deniz kuvvetleri modernizasyonu başta olmak üzere askeri motivasyonları şu şekildedir; gerekirse Tayvan meselesini askeri müdahale ile çözüme kavuşturmak, GÇD'nde büyük bir hakimiyet elde etmek, 200 millik MEB içerisinde askeri faaliyet düzenleyebilme hakkına sahip olduğunu bölge ülkelerine kabullendirmek, deniz ulaştırma hatlarını savunmak, Batı Pasifikte ABD egemenliğine son verip, Çin nüfuz alanı inşa etmek ve Çin'in bölgesel lider güç olmasını sağlamak.⁴²³ Çin'in bu motivasyonlarını gerçekleştirmesinde 2013 yılında başlatılan Deniz İpek Yolu projesinin Avrasya boyunca artan yatırımlarının korunması adına su yollarının güvence altına alınması etkili olmaktadır. Hali hazırda Avrasya'nın geniş deniz bölgelerinde dünyanın en büyük 30 ticaret limanından 27'sinin bulunduğu ve dünyanın en önemli stratejik denizcilik noktalarını içerdiği göz önüne alındığında Çin'in bu stratejik limanların önemli bir kısmına hakim olmak istediği anlaşılmaktadır.⁴²⁴

Özetle, Çin'in GÇD'nde yapay adalar inşa ederek bu alanları silahlandırması, bölgedeki ticaret yollarını kontrol edebilmek için bölgede donanma gücünü maksimize etmeye devam etmesi, Daimi Tahkim Mahkemesinin Çin'in bölgedeki faaliyetlerini uluslararası hukuka aykırı bulan kararını reddetmesi ve uzak deniz savunmasını önceleyen yeni revizyonist denizcilik doktrinleri ilan etmesi, Çin'in GÇD'nde saldırgan politikalar izlediği iddialarını destekler

⁴²² "Advantages at Sea, Prevailing with Integrated All-Domain Naval Power," US. Department of Navy, Aralık 2020, 1-2 <https://media.defense.gov/2020/Dec/16/2002553074/-1/-1/0/TRISERVICESTRATEGY.PDF>

⁴²³ "China Naval Modernization: Implications for U.S Navy Capabilities- Background and Issues for Congress," Congressional Research Service, 17 Aralık, 2020, 3

⁴²⁴ Gresh, "The New Great Game At Sea," War on Rocks, Dünyanın en önemli ticaret limanları için bkz. "Top 50 World Containet Ports," World Shipping Council, <https://www.worldshipping.org/about-the-industry/global-trade/top-50-world-container-ports>

kanıtlar sunmaktadır. Bu minvalde, GÇD'nin potansiyel bir çatışma noktası olarak gelecekte de önemini sürdüreceği değerlendirilmektedir.⁴²⁵

3.5 Çevrelenen Çin'in Çıkış Kapısı: Doğu Türkistan

Tayvan, Japonya ve Güney Çin Denizi meseleleri dışında Çin, dış politikasına derinden etki yaratan iç meselelerinde de son yıllarda saldırgan davranışlar göstermeye başlamıştır. Günümüzde Çin'in iç meselelerinde en fazla saldırganlaştığı bölge; Uygurlar, Hanlar, Kazaklar, Hui'ler, Kırgızlar ve Moğollar gibi farklı etnik unsurların yaşadığı, Çin'in kuzeybatısında yer alan ve Çin topraklarının altıda birini oluşturan Doğu Türkistan bölgesidir. 1949 yılında bölgedeki nüfusun yüzde 90'ından fazlasını Uygurlar oluştururken,⁴²⁶ Han Çinlileri o dönemde bölge nüfusunun sadece yüzde 5'ini oluşturmaktaydı. Son 60 yıl içerisinde ise bölgeye Han göçünün teşvik edilmesiyle birlikte Han Çinlilerinin bölgenin toplam nüfusunun yüzde 40'ından fazlasını oluşturduğu ve günümüzde Han Çinlilerinin 1949 yılına oranla bölgedeki nüfuslarının yüzde 500 oranında arttığı bildirilmektedir.⁴²⁷

Doğu Türkistan bölgesi petrol, doğal gaz, uranyum, demir, kömür ve altın gibi stratejik yer altı ve üstü zenginlikler açısından önemli rezervlere sahiptir. Petrol ve petrokimya sektörü Doğu Türkistan ekonomisinin yüzde 60'ından fazlasını oluşturmakla birlikte, Çin'in en büyük ikinci petrol üretim bölgesi konumundadır. Uzun zamandır bölgeye göç ettirilen Hanlar petrol ve gaz üretiminin olduğu kuzey bölgelerinde ve Urumçi gibi büyük kentlerde yaşarken, Uygurlar kırsal bölgelerde yaşamaktadırlar. Kaynaklara göre Doğu Türkistan ekonomisi son yıllarda Çin ekonomik büyümesinin üzerinde her yıl yaklaşık olarak yüzde 11 civarında büyümesine rağmen, Han toplumu bölgede en çok payı alan kesim olarak dikkat çekmektedir. Böylece Uygurların yaşadığı kırsal kesimler ile Doğu Türkistan kentlerinde ağırlıklı olarak yaşayan Han Çinlileri arasındaki gelir farklılığı her yıl katlanarak artmakta ve Uygurların yaşadığı güney kısmında ortalama gelir kuzey kesimine göre giderek kötüleşmektedir.⁴²⁸

Uygur Türkleri, Mançu İmparatorluğu'nun 1878 yılında Doğu Türkistan'ı işgal ettikten sonra bölgenin adını Xinjiang (Yeni Hudut) olarak değiştirmesinden bu yana toplamda üç farklı

⁴²⁵ Cem Yılmaz, "Güneydoğu Asya'nın Potansiyel Çatışma Kaynağı Olarak Güney Çin Denizi," *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, Güz, (2020): 110, 111

⁴²⁶ Jacques, "Çin Hükmettiğinde," 325

⁴²⁷ Dolkun Kamberi, *Uyghurs And Uyghur Identity*, Radio Free Asia, Washington D.C., 2015, p.1-2.

⁴²⁸ Age, s.326-327

devletin yönetimi altına girmiştir. 1911 yılına kadar bölgede hakimiyet kuran Mançu İmparatorluğu bölgeyi ekonomik olarak sömürürken, Uygur Türklerinin dil ve inanç özgürlüklerine fazla müdahalede bulunmamıştır. 1911 yılında KMT tarafından kurulan Çin Cumhuriyeti yönetimi de yine aynı şekilde bölgeyi ekonomik açıdan sömüren fakat Uygurların kültürel dokularına müdahale etmeyen bir yönetim sergilemiştir. Son olarak, Eylül 1949 yılında Komünist Çin yönetiminin iktidara gelmesiyle birlikte Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türkleri ayrımcılığa uğramaya başlamış, asimilasyon politikalarına tabi tutulmuşlardır.⁴²⁹ Soğuk Savaş esnasında Çin'in farklı dönemlerde dünyanın iki kutbuna olan düşmanlığı, ABD ve Sovyetler Birliği'nin Tibet, Doğu Türkistan ve Moğolistan'daki özgürlük hareketlerine destek ve sempatiyle yaklaşımlarını sağlamış ve böylece bu bölgelerde yaşanan çatışmaların alevlenmesine yol açmışlardır. Fakat 1970'lerin başlarında Çin-ABD yakınlaşması ve 1980'li yıllarda Çin-Sovyet ilişkilerinin çözülmesi bu güçlerin Tibet, Doğu Türkistan ve Moğol ayrılıkçılarına verdikleri destekleri azaltmıştır.⁴³⁰ 1990'lı yıllar boyunca Pekin'in Uygur Türkleri ve Tibetlilerin özgürlük mücadelesinde bağlantı kurdukları devletlerle (Orta Asya'da Kazakistan ve Kırgızistan, Güney Asya'da Hindistan ve Nepal) ilişkilerindeki temel noktası, devlet egemenliği ve iç işlerine karışmama ilkelerinin pekiştirilmesi üzerine kurulmuştur.⁴³¹ Bu dönemde Çin'de Reform ve Açılım politikalarının yürürlükte olması, Çin'in Doğu Türkistan özelinde nispeten daha yumuşak politikalar izlemesine ve bölge halkının nefes almasına imkan sağlasa da Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, bölgede Çin'in baskısı yeniden hissedilir hale gelmiştir.⁴³² Özellikle bu dönemdeki küresel eğilimler (küreselleşme, insani müdahale, milliyetçiliğin yeniden canlanması) Uygur Türkleri arasında milliyetçi duyguları yeniden canlandırmakla kalmamış, Uygur diasporasının harekete geçirilmesi sonucunda Uygur Türklerinin Doğu Türkistan'da maruz kaldıkları ayrımcılığın uluslararası alanda daha fazla destek bulmasına yol açmıştır.⁴³³

⁴²⁹ Erkin Emet, "5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan," (Ankara, Grafiker Yayınları, 2009): 86-87

⁴³⁰ Gardner Bovingdon, "The Uyghurs: Strangers in Their Own Land," (New York, Columbia University Press, 2011): 133-135

⁴³¹ Micheal Clarke, "The Impact of Ethnic Minorities on China's Foreign Policy: The Case of Xinjiang and the Uyghur," *China Report*, 53, 1 (2017): 7

⁴³² Abdürreşit Celil Karluk, "Çin'in Doğu Türkistan Sorununda Geldiği Safha: Uygur Soykırımı," *Parlamento* Eylül 2020, 62

⁴³³ Clarke, "The Case of Xinjiang and Uyghur," 19-20

Sincan Uygur Özerk Bölgesi olarak adlandırılan Doğu Türkistan'da yaygın insan hakları ihlalleri ve zorla çalıştırma dahil olmak üzere insanlığa karşı suç işlendiğine dair endişeler son yıllarda giderek artmaktadır. Birçok çalışmaya göre, 1.5 milyondan fazla Uygur Türkü ve Müslüman'ın Çin devletinin olası huzursuzluklarla ilgili endişelerini gidermek adına tutuklandığı ve “*yeniden eğitim kamplarına (re-education camps)*” gönderildiği öne sürülmektedir.⁴³⁴ Bu muamele, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana bir etnik ve dini grubun maruz kaldığı en büyük tutsaklık olarak nitelendirilmekteyken; söz konusu kamplarda geniş çaplı gözetim, kültürel ve dini baskı, zorla çalıştırma ve kısırlaştırma gibi sürekli artan insan hakları ihlalleri yaşandığı ortaya konmaktadır.⁴³⁵ Her ne kadar ABD Kongresi 2019 yılında “Uygur İnsan Hakları Yasası”nı kabul ederek Doğu Türkistan'daki baskıya destek veren siyasetçilere yaptırım kararı almış olmasına ve BM Irki Ayrımcılığı Azaltma Birimi ve BM İnsan Hakları Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar söz konusu toplama kamplarının kapatılması için Çin hükümetine baskı yapmasına rağmen, bugüne kadar Çin hükümeti bu konuda herhangi bir somut adım atmamıştır.⁴³⁶ Mevcut Çin hükümeti Uygur Türkleri üzerindeki iddiaları reddetse de New York Times, Xi Jinping'in “kesinlikle merhamet göstermeyin” temalı kapalı kapılar ardında yaptığı konuşmalar dahil olmak üzere bir takım belgeleri gün yüzüne çıkartarak, Doğu Türkistan'da etnik azınlıklara yönelik gerçekleştirilen baskıları ve Müslümanların toplu olarak nasıl göz altında tutulduklarını ortaya koymuştur.⁴³⁷

Washington merkezli Center for Global Policy'nin raporuna göre, 11 milyon Uygur Türkü'nün yaşadığı, Çin pamuk üretiminin yüzde 85'ini tek başına gerçekleştiren ve dünya moda markalarının küresel arzının yüzde 20'sini oluşturan Doğu Türkistan'da 570.000'den fazla Uygur Türkü'nün -elle toplama yöntemiyle- zorla pamuk tarlalarında çalıştırıldığı iddia edilmiştir.⁴³⁸ Bununla birlikte Çin, toplam ham pamuk, iplik, tekstil ve konfeksiyon ihracatının önemli bir kısmını tek başına karşılamaktadır. World Integrated Trade Solution'ın verilerine göre, 2018 yılında söz konusu ürünler 266 milyar doları aşan ihracat ile toplam Çin ihracatının

⁴³⁴ “1.5 million Muslims could be detained in China's Xinjiang”, Reuters, erişim, 2 Ocak, 2021 <https://www.reuters.com/article/us-china-xinjiang-rights-idUSKCN1QU2MQ>

⁴³⁵ Amy K. Lehr and Mariefaye Bechrakis, “Combating Human Rights Abuses in Xinjiang,” CSIS, erişim, 2 Ocak, 2021, <https://www.csis.org/features/combating-human-rights-abuses-xinjiang>

⁴³⁶ Karluk, “Uygur Soykırımı,” 64

⁴³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Austin Ramzy ve Chris Buckley, “Absolutely No Mercy’: Leaked Files Expose How China Organized Mass Detentions of Muslims,” New York Times.

⁴³⁸ “China accused of forcing 570,000 people to pick cotton in Xinjiang” Reuters, erişim, 2 Ocak, 2021, <https://www.reuters.com/article/china-cotton-forced-labour-trfn-idUSKBN28P2CM>

yüzde 10'undan fazlasını oluşturmaktadır.⁴³⁹ Tekstil ve giyim pazarının ekonomik getirisinin bu denli yüksek olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Çin hükümetinin Doğu Türkistan bölgesini Kuşak ve Yol Girişimi'nin (KYG) ihracat merkezi haline getirmek istediği ve bunu gerçekleştirmek için ise devlet destekli şirket sübvansiyonları ve düşük maaşa zorla çalıştırılan işçilerin karşımı yoluyla bölgedeki üretimi artırmayı hedeflediği söylenebilir.⁴⁴⁰

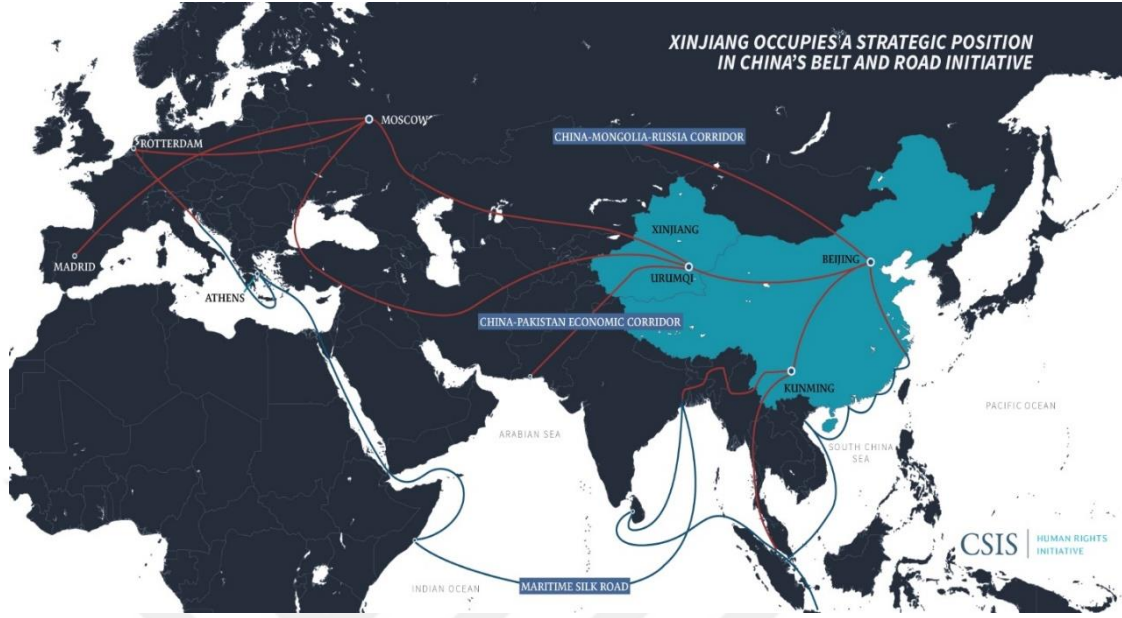
Çin liderliğinin Doğu ve Güneydoğu Asya denizlerinden kendisini çevrelenmiş ve kısıtlanmış hissetmesi, zayıf Türk-İslam coğrafyasının ve bu bağlamda Doğu Türkistan'ın bir çıkış noktası olarak seçilmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. (Bkz. *Harita 4*) Kara merkezli KYG, Çin'in tarihi başkenti Xi'an şehrinden başlayarak, Urumçi üzerinden, Batı Türkistan'a oradan da Moskova ve Avrupa'ya kadar uzanmaktadır. Bir diğer hat ise yine Urumçi üzerinden İran, Orta Doğu ve Türkiye'ye oradan da Moskova üzerinden Avrupa'ya ulaşmakta; üçüncü bir hat ise yine Doğu Türkistan üzerinden hızlı tren hatlarıyla Çin'in Pakistan'da inşa ettiği ve Deniz İpek Yolu'nun önemli parçasını oluşturan Gwadar Limanı üstünden Umman ve Basra Körfezlerine uzanmaktadır.⁴⁴¹ Örneğin Gwadar Limanı her ne kadar Çin'in kritik deniz ulaştırma hatları üzerindeki bağımlılığını kırmak için inşa edilmiş olsa da Çin'in "Malakka İkilemi"ni hafifletmemektedir. Pakistan hükümetine göre, bu bölgede inşa edilen petrol boru hatları her yıl 12 milyon ton petrol taşıma kapasitesinde olacaktır. Bu da Çin'in yıllık petrol tüketiminin sadece yüzde 2-3'üne denk düşmektedir.⁴⁴² Fakat yine de Çin, çevrelenme hissine kapıldıkça gerek ülke içerisinde ürettiği ürünlerini Batı pazarına sunmak, gerekse enerji ihtiyacını güvenli bir şekilde karşılayabilmek için denizdeki dar noktalara karşı savunmasızlığına karşı yeni alternatif yollar inşa etmeye devam ederek, Hint Okyanusu'nu bypass etmek istemektedir.

⁴³⁹ "China Textiles and Clothing Exports by country and region in US\$ Thousand 2018" World Integrated Trade Solution (WITS)

⁴⁴⁰ "Combating Human Rights Abuses in Xinjiang,"

⁴⁴¹ Abdürreşit Celil Karluk, "Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Yumuşak Gücü," *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi*, (2017): 304-305

⁴⁴² Andrew Scobell, Ely Ratner ve Michael Beckley, "China's Strategy Towards South and Central Asia," Rand Cooperation, 2014, 76

*Harita 4: Doğu Türkistan'ın Kuşak ve Yol Girişimi'ndeki Hayati Önemi*⁴⁴³

Çin, söz konusu insan hakları ihlallerini kendi çıkarları doğrultusunda “üç kötülük (three evils)” olarak adlandırdığı terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılık ile mücadele kapsamında meşrulaştırmaya çalışmış ve bu sözde üç kötülük ile mücadele için Orta Asya’da girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Bu bağlamda Çin ve Rusya’nın yanı sıra Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan’dan oluşan Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Pekin’in bölgede nüfuzunu artırma, enerji kaynaklarını güvence altına alma ve Müslüman Doğu Türkistan bölgesindeki ayrılıkçı faaliyetleri durdurma çabalarını temsil etmekle birlikte, ABD’nin Orta Asya’daki artan etkisine karşı koymak için kurulmuştur.⁴⁴⁴ Nitekim İslami aşırılığın Türk Cumhuriyetleri ve Doğu Türkistan’da yayılmasından korkan Çin, Pakistan ve Türk Cumhuriyetleri üzerindeki nüfuzunu geliştirmede başarılı olsa da, bölge devletleri içerisindeki radikal yapılanmalar Çin tarafından önemli bir tehdit unsuru olarak algılanmaya devam etmektedir. Böylece Doğu Türkistan, büyük güçlerin manipülasyonuna açık bir bölge olarak hem Çin’in ulusal güvenliği hem de ekonomik ve enerji kaynakları bağlamındaki çıkarlarının korunması açısından hayati önem arz etmektedir.

⁴⁴³ “Combating Human Rights Abuses in Xinjiang,” CSIS, erişim, 3 Aralık, 2020
<https://www.csis.org/features/combating-human-rights-abuses-xinjiang>

⁴⁴⁴ Yuan-Kang Wang, “China’s Grand Strategy and U.S Primacy: Is China Balancing American Power?,” The Brookings Institution, (2006): 24

Çin Savunma Üniversitesi Rektörü Tuğgeneral Liu Yazhou'ya göre Doğu Türkistan; eşsiz jeopolitik konumu dışında enerji güvenliğinin sağlanması açısından da vazgeçilmez stratejik bir bölge olarak nitelendirilmekle birlikte, coğrafi avantajlarından maksimum düzeyde yararlanılması gereken bir bölgedir. Ayrıca Ortadoğu ve Orta Asya-Hazar bölgelerindeki enerji kaynaklarının bu bölge üzerinden Çin'e getirilerek başka güçlerin kontrolünde olan deniz nakliye yollarına olan bağımlılığın azaltılması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda ona göre Çin'in önceliği, komşu ülkelerin enerji kaynaklarına ve pazarlarına ulaşmak için en uygun alternatif olan Doğu Türkistan ve Orta Asya bölgelerine ağırlık verilmesi gerekliliğidir.⁴⁴⁵ Bu yaklaşımını "Batı Bölge Teorisi" olarak adlandıran Yazhou, Tayvan'da Çin'in istemediği gelişmeler yaşansa dahi adadaki nüfusun Çin anakarasıyla aynı ırk ve kültürü paylaşması sebebiyle sorunların çözülebileceği ve gelecekte adanın geri alınabileceğini düşünürken; Doğu Türkistan ve Tibet gibi farklı ırk ve kültürün oluşturduğu bölgelerin elden çıkması durumunda geri almanın zor olacağını vurgulamaktadır. Çin modernizasyonunun denizlerde başladığını fakat ABD ve müttefikleri tarafından Doğu ve Güney Doğu Asya'da Çin ilerlemesinin engellendiğini savunan Yazhou, Batı'da (Doğu Türkistan üzerinden Orta Asya'ya) ilerleme, doğuda ise savunmada kalma stratejisinin uygulanması gerektiğinin altını çizmektedir.⁴⁴⁶

Orta Asya ülkelerinin denize olan uzaklığı sebebiyle petrol ve doğal gaz ihracatlarını sadece kara yolu üzerinden yapabiliyor olmaları ve bu ülkelere yakın olan Doğu Türkistan'ın Çin dışında başka bir ülke tarafından kontrol edilmiyor olması, Çin için bu bölgenin hayati öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Tuğgeneral Yazhou, Çin'in ülke içi etnik sorunlarını derhal çözmesi gerektiğini, aksi taktirde bu sorunların sınır bölgelerine yayılacağını ve komşu ülkelerin Çin'e karşı tavrı alabileceğini iddia etmektedir. Ona göre Çin'in kalbi olan Doğu Türkistan, istikrarsız olduğu müddetçe Çin'in Türk Cumhuriyetleri üzerindeki ulusal çıkarlarının sekteye uğraması kaçınılmaz olacaktır.⁴⁴⁷

Tüm bu unsurlar değerlendirildiğinde ekonomik, askeri ve siyasi gücü arttıkça Doğu ve Güneydoğu Asya başta olmak üzere çevrelenen Çin, çıkış kapısı olarak korunmasız Doğu Türkistan'ı görmektedir. Gerek içinde barındırdığı zengin enerji kaynakları gerekse ekonomik

⁴⁴⁵ Liu Yazhou, "Batı Bölge Teorisi" Radio France International, erişim, 3 Aralık, 2020, <http://cn.rfi.fr/首页/20100809-刘亚洲中将的西部论> aktaran, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü

⁴⁴⁶ "Batı Bölge Teorisi"

⁴⁴⁷ "Batı Bölge Teorisi"

ve enerji güvenliği açısından alternatif bir geçiş güzergahı olarak jeopolitik bir öneme sahip olan Doğu Türkistan’da her geçen gün Çin’in daha saldırgan bir tutum benimsediği görülmektedir. Yukarıda bahsedilen insan hakları ihlalleri, zorla çalıştırma, kültürel ve dini baskı gibi insanlığa karşı suç işlendiği iddialarının bölgede son yıllarda gün yüzüne çıkması, Çin’in Doğu ve Batı Türkistan bölgelerinde amansızca güç peşinde koştuğunu ve saldırgan politikalar takip ettiğini destekler niteliktedir. Bu bağlamda, kritik bölgelerde çevrelenerek ekonomik ve siyasi çıkarlarını tehlikede gören Çin, uluslararası sistemde bekasını sağlamak adına bölgedeki en baskın güç haline gelme yolunu seçmektedir. Ancak Pekin’in KYG’nin Orta Koridoru üzerinde bulunan devletlerle iyi ilişkiler geliştirebilmesi için Doğu Türkistan’daki Uygur Türkleri’ne bakışını “güveliksizleştirilme” çerçevesinde ele alması gerektiğini de vurgulamak gereklidir.⁴⁴⁸

3.6 Tibet ve Hong Kong Meseleleri

Çin, Soğuk Savaş döneminin önemli bir bölümünü Tibet ve Hong Kong meseleleri de dahil olmak üzere, kendi belirlediği kara sınırlarının bütünlüğünü korumak için harcamıştır. Günümüzde ise Çin liderliği, Doğu Türkistan meselesinin yanı sıra Tibet ve Hong Kong’ta ÇKP yönetimine yönelik ayrılıkçı talep ve protestoları içeren potansiyel iç tehditler konusunda endişeye sahiptir.

1911 yılında Çin İmparatorluğu’nun yıkılmasının ardından Komünist Çin Halk Cumhuriyeti kurulana kadar uzun yıllar özerk bir şekilde varlığını sürdüren Tibet, 1950 yılında yeniden komünist Çin hakimiyetine girmiş ve Çin tarafından özerklik sözü verilmişse de bu söz yeteri kadar tutulmamıştır. Çin’in verdiği özerklik sözünü tutmaması, Tibet’in siyasi ve ruhani lideri Dalay Lama liderliğinde 1959 yılında Tibet genelinde ayaklanmaların çıkmasına yol açmış, söz konusu ayaklanma Çin tarafından bastırılarak Dalay Lama sürgüne gönderilmiştir.⁴⁴⁹ Mao döneminden itibaren Çin’in bölgede Dalay Lama’nın siyasi ve dini varlığını reddeden, bölge insanını kültürel ve dini değerlerinden uzaklaştırmaya dayanan baskı ve zorla asimile etme politikaları izlemesi bölge halkı nezdinde rahatsızlık yaratmaya devam etmektedir. Ayrıca, Doğu Türkistan’da olduğu gibi Tibet’e de uzun yıllardır Han Çinlisi göçü teşvik edilmiş,

⁴⁴⁸ Mehmet Akif Okur, “Bir Kuşak, Bir Yol Projesi’nin Jeopolitiği, Türk Kuşağı ve Uygurlar,” *Akademik Hassasiyetler* 4,8, (2017): 54

⁴⁴⁹ Jacques, *Çin Hükmettiğinde*, s. 321

böylece Tibetliler sistematik olarak azınlık konumuna getirildiklerini dile getirmeye başlamışlardır.⁴⁵⁰

Doğu Türkistan gibi geniş topraklara sahip olması ve Çin'in tarihsel olarak sınır anlaşmazlıkları yaşadağı Hindistan ile sınır bölge olması nedeniyle Tibet, Çin'in dış müdahalelere karşı en savunmasız olduğu bölgelerden birisi olarak Çin tarafından hayati çıkar olarak algılanmasına sebep olmaktadır.⁴⁵¹ Bu bağlamda Çin, Tibet'i "Tek Çin" politikası çerçevesinde Çin'in ayrılmaz bir parçası olarak tanımlarken; ABD'nin ve uluslararası toplumun bölgedeki sorunlara müdahalelerini Çin'in iç işlerine karışılması olarak değerlendirmektedir. Nitekim Tibet sorunu Çin – ABD ilişkilerinin de yer yer gerilmesine yol açmaktadır.⁴⁵²

Dalay Lama'nın sürgün edilmesinin ardından ABD başta olmak üzere uluslararası kamuoyu Çin tarafından bölgede yürütülen insan hakları ihlalleri, dini ve kültürel asimilasyon politikalarını eleştirse de özellikle son yıllarda Tibet sorunu Çin'in ekonomik bir güç olması ve uluslararası politikada daha fazla sorumluluk alan bir güç olarak ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası toplumun gündeminden düşmüş görünmektedir.

Çin liderliğinin güç geçtikçe daha saldırgan politikalar izlediğı bir diğer önemli iç meselesi ise Hong Kong nezdinde yaşanmaktadır. 1997 yılında İngiltere tarafından Çin hükümetine devredilmesinin ardından Hong Kong; "tek ülke, iki sistem" modeliyle dış politika ve savunmada Çin'e bağılı, iç meselelerinde ise kendi yasama organı tarafından şekillendirilecek yönetim şekliyle özerk bir yapı haline gelmiştir. Çin'e devredilmesinden bu yana Hong Kong halkının talepleri; kendi kaderini tayin etme prensibinin yanı sıra genel oy hakkına dayalı seçim sistemi uygulanmasının sağlanması olsa da Çin yönetimi bu isteklere karşı kararlı ve sert bir tutum izlemektedir. Xi Jinping dönemiyle birlikte Hong Kong üzerindeki baskının artması 2014 yılında Şemsiye Hareketi'nin⁴⁵³ başlamasına yol açmış, böylece 1989 yılındaki Tiananmen

⁴⁵⁰ Age, s.322-323

⁴⁵¹ Scobell, Ratnet ve Beckley, "China's Strategy," 51

⁴⁵² Fulya Köksoy, "Çin Halk Cumhuriyeti Merkezli Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan Sorununun Amerika-Çin İlişkilerine Yansıması," *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 10, 2, (2019): 93

⁴⁵³ Şemsiye Hareketi'ne katılan grupların temel talepleri; Çin hükümetinin Hong Kong seçimlerine müdahil olmaması ve genel oy hakkına dayalı dorğudan seçim modelinin Hong Kong'ta tesis edilmesi üzerine kurulmuştur.

Olayları'ndan sonra ilk defa Çin topraklarında yeniden demokratik talepleri içeren protestolar başlamıştır.⁴⁵⁴

Şemsiye Hareketi'nin ardından Nisan 2019'da "Suçluların Çin'e İadesi" yasa tasarısının Hong Kong meclisine sunulması ve Mayıs 2020'de Hong Kong'da Çin karşıtı protestocularla etkin mücadele edilebilmesi için hazırlanan Ulusal Güvenlik Yasasıyla birlikte Çin, Hong Kong'a karşı politikalarını taviz verilmeyecek bir şekilde daha da sertleştirmeye başlamıştır.⁴⁵⁵ Bu bağlamda özellikle 2012'de Çin'de yaşanan liderlik değişiminin ardından bu yana Xi Jinping'in -Doğu Türkistan, Tibet ve Tayvan'da dahil olmak üzere- Hong Kong gibi özel bölgelere karşı daha saldırgan ve milliyetçi bir duruş benimsediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle bölgesel ve küresel anlamda ekonomik yükselişini sürdürdüğü ve bu gücünü siyasi ve askeri güç unsurlarına çevirerek etki alanını artırdığı bir dönemde Çin'in isteyeceği en son şey, söz konusu özerk bölgelerdeki iç meselelerle uğraşmak zorunda kalacak olmasıdır.

⁴⁵⁴ Emre Çalışkan ve İlhan Aras, " Xi Jinping Döneminde Hong Kong Protestoları: Şemsiye Hareketi ve 2019 Protestoları Üzerine Bir Karşılaştırma," *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22,2 (2020): 208-209

⁴⁵⁵ *Age*, s.212-217

SONUÇ

Soğuk Savaş'ın son ermesiyle birlikte kısa süreli yaşanan tek kutuplu sistemin ardından belirsizliklerin daha az olduğu çift kutuplu sistemin aksine; tehlikelerin dağınık, sorumlulukların belirsiz ve hayati çıkar tanımlamalarının kolayca bulanıklaşabildiği⁴⁵⁶ çok kutuplu sisteme geçilmesi, özellikle büyük güçlerin uluslararası sistemde hayatta kalmak ve bölgesel anlamda hegemonyalarını tesis etmek için göreceli güçlerini maksimize etme peşinde koştukları bir dünya düzeninin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bugünün değişen dünya düzeninde uluslararası toplum içerisinde izolasyon politikalarını geride bırakarak yarım asırdır süregelen yükselişiyle küresel anlamda büyük güçlerden birisi haline gelen Çin, son yıllarda uluslararası ilişkiler teorisyenleri tarafından ilgiyle takip edilmeye başlanmıştır. Özellikle küresel dinamiklerdeki değişim ve sürekli güncellenen jeopolitik unsurlar, uluslararası anarşik sistemde devletlerin hayatta kalabilmesi için ekonomik, askeri ve jeopolitik birer güç olmaları gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu minvalde Çin'in bölgesel ve küresel anlamda ekonomik bir güç olarak, ekonomik gücünü sert güç unsurlarına çevirmesi ve askeri genişlemesiyle birlikte kendisine daha fazla güvenen ve materyal kapasitesini kullanabilecek iddialı bir güç haline gelmesi, gerek Asya-Pasifik bölgesinde gerekse küresel anlamda “Çin Tehdidi” teorisinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Bu bağlamda bu çalışma, Çin'in yükselişini; uluslararası sistemin devletlerin davranışlarını güçlü bir biçimde şekillendirdiğini varsayan, “anarşi” ve “gücün dağılımı” gibi yapısal faktörlerin uluslararası politikayı açıklamak için önemli değişkenler olduğunu⁴⁵⁷ belirten Neorealist/Yapısal Realist teorinin varsayımlarından hareketle ele alınmıştır. Uluslararası sistemde çatışmanın kaçınılmaz olduğu, sadece güç maksimizasyonu aracılığıyla hayatta kalınabildiği, uluslararası sistemin anarşik yapısının karşılıklı işbirliğini engellediği, devletlerin birbirlerine güvenmediği ve şüpheli yaklaştığı temel varsayımlarına dayanan Neorealist teori çerçevesinde Çin dış politika stratejisinin temelleri ve Çin'in yeniden büyük güç statüsüne nasıl kavuştuğu incelenmiştir. Bu çerçeveden hareketle Çin'in geleneksel dış politika

⁴⁵⁶ Kenneth Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, çev. Osman S. Binatlı, (Ankara, Phoenix Yayınevi, 2015), 210-212

⁴⁵⁷ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, (New York, London, W.W. Norton&Company, 2001), 10-12

stratejilerinden başlanarak, Çin'in süreklilik arz eden ve değişim gösteren stratejisi tarihsel bağlama vurgu yapılarak ele alınmış, ardından Çin'in Afrika özelinde uyguladığı kredi tuzağı diplomasisi, Tayvan meselesi, tarihsel rekabetin Çin-Japonya ilişkilerine etkileri, Güney Çin Denizi'ndeki egemenlik iddiaları ve Doğu Türkistan'daki asimilasyon politikaları kapsamında incelenerek “Çin'in dış politikasında saldırgan realist bir anlayış takip ettiği” ifadesinden oluşan tezin temel problematiğinin doğrulandığı neticesine ulaşılmıştır.

Çin dış politikası, tarihsel süreçte çeşitli değişimlere sahne olmuş ve bu bağlamda zamana, mekana ve uluslararası sistemin yapısına göre farklı stratejilerin uygulanmasını gerektiren bir siyasetin takip edilmesine yol açmıştır. Çalışmada Çin'in “imparatorluk dönemi” dış politika stratejilerinin genel itibarıyla “barış ve uyum” anlayışı çerçevesinde statükoyu koruyan ve savunmacı bir anlayış ile şekillendiği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda imparatorluk döneminde kendisini bir “Orta Krallık” ve “Merkez Ülke” olarak tanımlayan Çin, komşu toplumlara herhangi bir tehdit oluşturmamakla birlikte, bu toplumların -merkezden çevreye yayılan hiyerarşik sistem çerçevesinde- Çin hegemonyasına saygı duymaları beklenmiştir. Buna ek olarak imparatorluk döneminde Çin, ticari ve siyasi gücünü zayıf toplumlar üzerinde ustaca kullandığı “Haraç Sistemi” olarak tanımlanan anlayışı M.Ö 3. yüzyıldan 19. Yüzyılın ortalarına kadar Çin'in temel dış ilişkiler stratejisi olarak uygulamıştır.

Çin bu dönemde tehdit olarak algıladığı tüm meseleleri aldatma ve kandırma stratejileri ile bertaraf etmiş, Batı anlayışında yer alan kesin sonuca götüren stratejilerin aksine, dolaylı yollardan sabretmeye dayalı stratejiler benimseyerek, nispi güç kazanma temelli politikalar takip etmiştir. Fakat 19. yüzyılda Batılı emperyalist güçlerin Çin anakarasını yarı-koloni haline getirmesi, bu dönemin temel anlayışı olan “Orta Krallık” metaforunu sona erdirmiş ve Çin'in uluslararası alanda Batılı güçler ve bölge güçleri tarafından ezilmesine yol açan Yüzyıllık Aşağılanma döneminin başlamasına yol açmıştır. Bu sürecin ardından binlerce yıllık geleneksel Çin stratejik kültürü, Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu sisteminin yapısına göre yeniden tanımlanmak zorunda kalmış, 1949 yılında Komünist Çin'in kurulmasıyla birlikte göreve gelen tüm liderler Orta Krallık anlayışını yeniden tesis ederek Asya'da mutlak güç olma ve Yüzyıllık Aşağılanmanın etkilerinden tamamen kurtulma adına stratejiler izlemeye başlamışlardır.

Komünist Çin'in kurulmasıyla birlikte iktidara gelen Mao Zedong, siyasi hayatı boyunca varoluşsal tehditler karşısında genç cumhuriyetin sistemde hayatta kalmasına yönelik politikalar

takip etmiştir. ABD tehdidine karşı “*tek bir tarafa yaslanma politikası*” ile Sovyetler Birliği’yle müttefiklik ilişkisi tesis eden ve Sovyet modelini benimseyen Mao, uzun yıllar “*sürekli devrim*” söylemi adı altında “*Büyük Atılım*” ve “*Kültür “Devrimi”*” gibi politikaları devreye sokmuş, ülkenin ekonomik kalkınmasını sağlamaya çabalamıştır. Ancak bu politikaların ülke genelinde başarısızlığa uğraması ve bu süreçte Sovyetler Birliği’yle ilişkilerin genel itibariyle kötüleşmesi Mao’nun bir dış politika stratejisi olarak üçüncü dünya ülkelerine yönelerek revizyonist devrimci politikalar izlemesine yol açmıştır. Bu bağlamda çalışma içerisinde, Mao’nun genel dış politika stratejisi olarak çatışmayı olası ve kaçınılmaz gören bir anlayışa sahip olduğu ve devletlerle işbirliğini gereksiz görerek saldırgan politikalar izlediği tespit edilmiştir. Mao’nun saldırgan politikalarının Çin’in etrafının hasımlarla çevrenmesine yol açması ve sürekli devrim politikaları nedeniyle ortaya çıkan ekonomik durgunluk ve yoksulluk ile birlikte Çin’in uluslararası anlamda tanınma çabalarına olan ihtiyacı böylece derinleşmiştir.

Deng Xiaoping ise Mao’nun başlattığı uluslararası ortamdaki tanınma çabalarını tam anlamıyla uygulayarak başarıya ulaştıran kişi olmuştur. İlk olarak Mao’nun Başbakanı Zhou Enlai’nin “Dört Modernizasyon” politikalarını uygulayan Deng, Mao döneminin politikalarını devam ettirse de “*Reform ve Açılım*” politikaları çerçevesinde Yüzyıllık Aşağılanmanın etkilerinden kurtulmak ve Çin’in tarihsel rolüne geri dönebilmesini sağlayabilmek için uluslararası ortama katılımın elzem olduğunu ortaya koymuştur. Bu dönemde “*gücünü sakla, zamanını bekle*” anlayışıyla düşük profilli bir dış politika anlayışı ortaya koyan Deng, Çin’in komşuları tarafından bir tehdit olarak algılanmasını engellemek ve Çin’in ekonomik büyümesini sorunsuz gerçekleştirmek için savunmacı stratejiler takip etmiştir. Özellikle bu dönemde statükoyu korumaya çalışan, güvenlik ikileminin işbirliği ile aşılabileceğine inanan, komşu ülkeler ile belirsizliklerin ortadan kaldırılması adına güvence verme gibi savunmacı realist anlayışta bir dış politika çerçevesi çizen Deng; hegemonya ve güç politikalarına karşı durmuştur.

Deng sonrası dönemde büyük bir ekonomik kalkınma gerçekleştiren Çin, ortaya çıkmaya başlayan “Çin tehdidi”ne karşı geleneksel Çin kültüründeki barış ve uyum kavramlarına yeniden sarılarak; karşılıklı güven, karşılıklı fayda, eşitlik ve işbirliğine dayanan “*Barışçıl Yükseliş/Kalkınma*” stratejisini hayata geçirmiştir. Deng döneminde temelleri atılan ve Jiang Zemin döneminde hayat bulan bu strateji, temelde hegemonya ve üstünlük peşinde

olmama anlayışına dayanmaktadır. Anılan dönemde uygulanan politikalar, Çin'in gelişiminden diğer ülkelerin de yararlanabildiği çok taraflı işbirliğini destekleyen bir dış politika stratejisi olarak Deng dönemindeki savunmacı anlayışın devamı niteliğini taşımaktadır.

Geleneksel Çin stratejisinde bulunan barış ve uyum kavramları yine Hu Jintao döneminde “*Ahenkli Dünya*” söylemiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde yine Mao döneminde ortaya konan “*Barış İçinde Yaşamamanın Beş Prensipleri*” stratejisinden hareketle dış politikada kapsayıcılık, karşılıklı yarar ve çok taraflılık benimsenmiştir. Bu süreçte ekonomik gücünü askeri güce gözle görünür bir şekilde dönüştüren Çin, artan gücünü gizlemek için diğer ülkelere belirli tavizler ve güvenceler vererek savunmacı politikalarını meşrulaştırmış, barış ve uyum ortamından faydalanarak askeri büyümesini gizlemiştir. Henry Kissenger'ın da belirttiği gibi Çin'in barış ve uyuma dayalı söylemleri dünyadaki rolü söz konusunda olduğunda bir son söz niteliğinde olmayacak ve hep bu haliyle kalmayacaktır.⁴⁵⁸ Kissenger'ın bu sözleri söylemesinden sadece birkaç yıl sonra tespiti doğrulanmış, Xi Jinping'in “*Çin Rüyası*” söylemiyle birlikte Çin yeni bir döneme adım atmıştır.

Bir realist olarak motivasyon kaynağını Çin Rüyası söyleminden alan Xi Jinping yönetimindeki Çin, gücü arttıkça dünya meselelerinde sesi daha çok çıkan ve daha çok sorumluluk alan bir güç olarak karşımıza çıkmıştır. Çalışmada Xi'nin, seleflerinin aksine Yüzyıllık Aşağılanma travmasından kurtulmak ve imparatorluk döneminin tarihsel mirasına geri dönebilmek için; bölgesel ve küresel çıkarlarını koruma adına tansiyonu yükselten, saldırgan ve iddialı bir dış politika stratejisi izlediği ortaya konmuştur. Buna ek olarak, Xi döneminde de geleneksel Çin dış politikasının süreklilik arz eden stratejilerinden izler görmek mümkün olmuştur. İlk kez Deng döneminde ortaya çıkan “*Çin Tarzı Sosyalizm*” ilkesinin Xi tarafından da benimsendiği, Barışçıl Kalkınma stratejisinin güncellenerek kullanılmaya devam edildiği, barış ve uyum kavramlarına referansla ortaya konan “*Ortak Kader Topluluğu*” söylemlerinin sıkça kullandığı görülmüştür. Seleflerinin aksine diğer ülkelere taviz ve güvence verme konusunda eli sıkı olan Xi, diğer devletlerden karşılıklı güvence bekleyen bir tutum sergileyerek, Çin'in yükselen gücünü açık bir şekilde yansıtmaya başlamıştır.

⁴⁵⁸ Henry Kissenger, *Çin; Düünden Bugüne Yeni Çin*, çev. Nalan Işık Çeper (İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2015), 611

Ekonomik gücünü daha da büyütmek ve bunu sert güç unsurlarına daha hızlı ve etkin bir şekilde çevirmek için zaman zaman güvence verme ve işbirliği stratejilerini sürdüren Xi'nin aynı zamanda; ÇKP'nin belirlediği temel ulusal çıkarlar çerçevesinde gerekirse bu meselelerin zor kullanarak korunacağını ifade eden tutumu ile daha proaktif, saldırgan ve iddialı bir dış politika takip ettiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Nitekim Xi'nin Kore Savaşı'nın 70. yıl dönümü münasebetiyle gerçekleştirdiği konuşmasında Mao'nun "İşgalcilere bildikleri dilde konuşmak gerekir; şiddete şiddetle karşılık verilmelidir."⁴⁵⁹ sözlerini anımsatarak milliyetçi yanı ağır basan bir konuşma yapması Xi'nin saldırgan politikalarını destekler niteliktedir.

Buraya kadar çalışmanın ikinci bölümü içerisinde ele alınan Çin dış politika stratejilerinin imparatorluk döneminden günümüze şekillenmesinde ön plana çıkan en önemli unsurların, Yüzyıllık Aşağılanmanın acı tecrübelerinin bir kez daha yaşanmamak istenmesi ve imparatorluk döneminin sınırları ve siyasi etki alanına yeniden dönülmesi olduğu tespit edilmiştir. Bu hedefe ulaşma adına Çinli liderler, bulundukları uluslararası sistemin yapısına göre yeri geldiğinde savunmacı yeri geldiğinde ise saldırgan dış politika stratejileri takip etmişlerdir. Bu açıdan Çin dış politika stratejilerini genel olarak sadece savunmacı veya saldırgan olarak nitelendirmek doğru olmamakla birlikte, dönemsel olarak sistemin şartlarına ve yarattığı tehlike unsurlarına göre rasyonel ve pragmatik şekillendiğini görmek mümkündür.

Çalışmanın son bölümü ise, Xi Jinping ile birlikte yeni bir döneme giren ve daha proaktif bir dış politika stratejisi izlemeye başlayan Çin'in söz konusu saldırgan politikalarını Afrika'daki yeni emperyalist politikalardan Tayvan Meselesine, Güney Çin Denizi'ndeki egemenlik iddialarından Japonya ilişkileri ve Tibet, Hong Kong ve Doğu Türkistan'da yaşanan asimilasyon politikalarına kadar görmenin mümkün olduğu iddiasına dayandırmaktadır. Nitekim Xi döneminde de Çin, her ne kadar kökeni geleneksel Çin stratejik kültürüne dayanan barış ve uyum kavramları çerçevesinde söylemler geliştirmiş olsa da Çin'in bölgesel ve küresel anlamda kendisini güç hiyerarşisinin en tepesine yeniden koymak için materyal gücüne vurgu yapması, saldırgan realizmin varsayımlarına olan güçlü eğilimi de ortaya koymaktadır.

Büyüyen ekonomik gücüyle birlikte Çin, bölgesel ve küresel düzeni yeniden şekillendirmek için önünde birçok zorlukla karşı karşıya olsa da bu zorlukları aşma adına birçok

⁴⁵⁹ "Xi Delivers Speech on War to Resist US Aggression and Aid Korea," 23 Kasım 2020, China Daily, erişim, 15 Ocak, 2021 http://www.chinadaily.com.cn/a/202010/23/WS5f923acaa31024ad0ba80812_4.html

küresel projeyi hayata geçirmiş bulunmaktadır. Bu projelerden en önemlisi olan Kuşak ve Yol Girişimiyle birlikte gelişmekte olan ülkelere altyapı, ticaret ve finans kaynakları için geri ödemeyecekleri miktarlarda yüksek krediler sağlayarak bu ülkeleri kendi yanına çekmekte ve Tek Çin politikası kapsamında siyasi destek sağlamaktadır. Çalışma içerisinde Çin'in bu stratejiyi Afrika ülkeleri nezdinde aktif bir şekilde izlediği ortaya konmuştur. Nitekim Çin, kıtada birçok ülkede yol, liman ve havaalanları inşa ederek Afrika'ya nüfuz etmiş ve böylece kıtanın doğal zenginliklerinden ve kendi endüstrisi için ucuz hammadde kaynaklarından istifade etme olanağı elde etmiştir. Bu durum aslında 19. yüzyılda batılı güçlerin yaptığı ile benzerlik arz etmekte fakat burada Çin'in daha farklı bir sömürgecilik metodolojisi takip ettiği görülmektedir.

Tek Çin politikasını konsolide etmek ve küresel anlamda destek bulmak için birçok dış politika stratejisi uygulan Çin, sadece diplomasi alanında değil, bölgesel anlamda da Tayvan üzerinde önemli bir ekonomik ve askeri güç baskısı kurmuştur. Bulunduğu coğrafya açısından deniz ticaret yollarındaki önemi ve Yüzyıllık Aşağılanmanın son kalan parçası olması niteliğiyle Tayvan meselesi, Çin liderliği tarafından hayati çıkar olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Çin'in Tayvan Boğazı'nda artan askeri gücü, adanın ekonomik açıdan giderek Çin anakarasına daha bağımlı hale gelmesi ve ABD'nin Tayvan'ı askeri açıdan sürekli desteklemesi Çin'in Tayvan konusunda daha saldırgan davranması için teşvikler sunmaktadır. Böylece Çin, Tayvan boğazında caydırıcı olan askeri varlığını sürekli olarak artırmaktadır. Ekonomik gücü giderek artan Çin, bölgede askeri gücün kendi lehine değişmesini sağlamış, böylece Tayvan meselesinde gerektiğinde askeri yöntemlere başvurabileceğini açıkça ilan etmiştir. Nitekim Xi, gerçekleştirdiği konuşmalarda Tayvan'ın *"tek ülke, iki sistem"* modeline uymadığı takdirde, sert güç unsurlarına başvurulabileceğini sıkça tekrar etmektedir.

Tayvan'ın jeopolitik konumu, Çin ve Japonya için adayı önemli bir güvenlik sorunu haline getirmektedir. Buna ek olarak, son yıllarda savunma harcamalarını sürekli olarak artırması ve Doğu Çin Denizi'nde Senkaku/Diaoyu Adaları üzerindeki egemenlik iddiaları nedeniyle Japonya, Çin tarafından Doğu Asya özelinde önemli bir stratejik rakip olarak algılanmaktadır. Yine Japonya'nın -Quad gibi- Çin'in yükselişine karşı dengeleyici askeri ittifaklar içerisinde olması, iki ülke arasındaki güvenlik ikilemini artırmakta ve Çin'in güçlendikçe bölgede daha saldırgan politikalar izlemesine yol açmaktadır. Bölgede mutlak

hegemonyasını kurmak isteyen Çin'in kendisinden başka herhangi bir devletin ekonomik veya askeri güç olarak ortaya çıkmasını istememesi Neorealist teorinin varsayımları bağlamında normal karşılanmalıdır. Yine de Japonya, Tayvan özelinde ve bölge genelinde daha sorumlu bir aktör olarak etkin ve bağımsız bir dış politika yürütme isteğinde olsa da; Çin'in ekonomik kalkınması ve teknolojik gelişimini devam ettirebilmesi için Japonya'ya belirli konularda güvence vermeye devam edeceğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

Çin'in ekonomik ve askeri gücü kapsamında artan saldırganlığının bir diğer göstergesi ise Güney Çin Denizi sularında yaşanan hadiselerde görülmektedir. Uzun yıllar GÇD'nde egemenlik iddialarında bulunan diğer ülkelere güvence verme stratejisi kapsamında bölgede ekonomik, siyasi ve askeri gücünü artıran Çin, günümüzde artık güvence verme politikalarından vazgeçmiş görünmektedir. Öte yandan GÇD'nde egemenlik iddialarında bulunan ülkelerin Çin'e karşı iyi niyet göstermemeleri, Çin'in diğer devletlere karşı daha saldırgan davranmasının önünü açmaktadır. Ayrıca, Çin'in ekonomik büyümesini gerçekleştirmek için 1990'lı yılların sonlarından itibaren uyguladığı güvence verme politikaları artık kendi çıkarlarına yeteri kadar hizmet etmemektedir. Bu bağlamda toprak egemenliğine ve ekonomisine destek sağlayacak doğal kaynaklardan yeteri kadar yararlanamıyor olması Çin'in saldırganlığının artmasına yol açmıştır. Bunlara ek olarak, ABD tarafından Çin'e herhangi bir güvence verme teşvikinde bulunulmaması, Çin'in bölgede daha iddialı ve baskıcı bir dış politika izlemesinin yolunu açmaktadır.⁴⁶⁰

Çin'in özellikle GÇD'nde etki alanını artırmak için inşa ettiği yapay adaları silahlandırması ve bölgedeki faaliyetlerini uluslararası hukuka aykırı bulan Daimi Tahkim Mahkemesinin Filipinler lehine verdiği kararı şiddetli bir şekilde reddetmesi bu varsayımları doğrular niteliktedir. Yine çalışma içerisinde bölgesel ve küresel anlamda gerek ticaret yollarını korumak, enerji arzını güvenli bir şekilde sağlamak ve egemenlik alanını mutlak olarak tesis etme adına Çin'in bir deniz gücü olma adına donanma gücüne ciddi yatırımlar yaptığı ortaya konmuştur. Özellikle Çin'in Liaoning ve Shandong uçak gemilerini denizlere indirmesi ve 2049 yılına kadar yerli imkanlarla en az on uçak gemisine sahip olma isteği⁴⁶¹ artık Çin'in sadece

⁴⁶⁰ Klaus Heinrich Raditio, "China's Shifting Behaviour in the South China Sea: A Defensive Realist Perspective," *American Journal of Chinese Studies*, 22, 2 (2015): 324-327

⁴⁶¹ China Has Big Aircraft Carrier Dreams, National Interest, erişim 16 Ocak, 2021, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/china-has-big-aircraft-carrier-dreams-6-carriers-2035-174236#:~:text=The%20PLAN%20reportedly%20seeks%20to,Image%3A%20Reuters.>

bölgesel değil; aynı zamanda küresel güç projeksiyonu sergileyebilecek bir güç olarak okunması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamlarda Orta Krallık anlayışına geri dönebilmesi için bir eşik noktası olan GÇD’nde Çin’in ekonomik ve askeri güç unsurlarını artırarak, ABD’yi GÇD ve Asya-Pasifikten çıkartmak ve böylece komşularına karşı üstünlük sağlamak istediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Mearsheimer’in da belirttiği gibi 19. yüzyılda ABD’nin Avrupa’nın büyük güçlerini Batı Yarıkürenin dışına itmesi gibi, ekonomik ve askeri açıdan daha güçlü bir Çin de GÇD başta olmak üzere ABD’yi tüm Asya-Pasifik bölgesinden çıkartmayı hedeflemektedir. Bu gerçekleştiği takdirde Çin, Doğu ve Güney Çin Denizlerinde yaşanabilecek herhangi bir çatışmada ABD donanmasının bölgeye intikalini zorlaştırmış olacak ve böylece Çin, bölgesel tek güç olarak güneydoğu komşularına karşı mutlak üstünlüğünü sağlamış olacaktır.⁴⁶²

Çin GÇD’nde askeri unsurlarını gözle görünür bir şekilde artırmasına rağmen, ABD liderliğinde Japonya, Hindistan ve Avusturalya başta olmak üzere bölge ülkelerinin Çin’e karşı askeri ittifaklar oluşturması Çin’in bölgede çevrelenmesine ve yalnızlaşmasına yol açmıştır. Bu minvalde çalışmanın bir diğer bulgusu, Doğu ve Güney Çin Denizi’nde çevrelenen Çin’in bir çıkış kapısı olarak Doğu Türkistan’ı gördüğü varsayımı üzerine kurulmuştur. Bölgenin petrokimya ve pamuk gibi ürünler açısından Çin milli gelirine olan hatırı sayılır katkısının yanı sıra Çin’in ürettiği ürünlerini Batı pazarlarına sunabilmesi ve Batı’dan gelen enerji arzını güvenli bir şekilde karşılayabilmesi için Doğu Türkistan büyük önem arz etmektedir.

Bu açıdan ekonomik büyümesini sürdürebilmek ve genel itibariyle deniz ticari yollarına olan bağımlılığını azaltmak için Çin, Doğu Türkistan üzerinden KYG çerçevesinde alternatif kara ve deniz yolları belirlemiş ve Doğu Türkistan’ı bir geçiş güzergahı olarak kullanmaya başlamıştır. Bu bağlamda Çin’in bölgede Uygur Türklerine karşı insan hakları ihlalleri çerçevesinde başlatmış olduğu zorla çalıştırma, kısırlaştırma, kültürel ve dini baskı gibi asimilasyon politikaları, Çin’in bu bölgede oluşabilecek herhangi bir güvenlik zafiyetini bertaraf etme refleksinden kaynaklanmaktadır. Böylece Çin, hem Batı Türkistan ülkelerinin zengin doğal kaynaklarına sorunsuz ulaşabilecek hem de ülke içerisinde üretilen ürünlerin güvenli bir şekilde dış pazarlara ulaşımını sağlayacaktır. Tüm bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda, Çin’in sadece Doğu ve Güneydoğu Asya’da değil; aynı zamanda Türkler Dünyası üzerinde de

⁴⁶² John. J. Mearsheimer, “Can China Rise Peacefully?” *The National Interest*, 25 Ekim, 2014, 10-11

amansızca güç peşinde koştuğu, gücünü maksimize etmeye çabaladığı ve hayatta kalma adına bölgede baskın güç haline gelmeye çalıştığı tespitini yapmak yanlış olmayacaktır.

Yine çalışma içerisinde Doğu Türkistan'ın yanı sıra Tibet ve Hong Kong gibi özerk ve özel yönetim bölgelerinde Çin'in Xi Jinping yönetimiyle birlikte milliyetçi ve saldırgan politikalar takip ettiği ortaya konulmuştur. Özellikle son yıllarda Hong Kong'ta ÇKP karşıtı gerçekleşen protestoların Çin'in barışçıl kalkınma söylemini baltalamaya başlaması ve güvenlik zafiyetleri oluşturması, Çin'in bölgede daha saldırgan önlemler almasına yol açmıştır.

Sonuç olarak, Çin'in dış politikasındaki stratejik kültürü her ne kadar imparatorluk döneminden bu yana savunmacı bir doktrinde ilerliyor gibi görünse de Yüzyıllık Aşağılanma sürecini bir kez daha tecrübe etmeme ve imparatorluk döneminin ekonomik gücü ve siyasi sınırlarına yeniden ulaşma isteği Çin'i Tayvan başta olmak üzere Güney Çin Denizi, Doğu Türkistan, Tibet ve Hong Kong gibi meselelerde -ekonomik gücü de arttıkça- daha saldırgan hale getirmektedir. Bu hedeflerini gerçekleştirme adına günümüze kadar savunmacı ve saldırgan realizm arasında niyetlerini gizleyen, geleneksel aldatma stratejilerine dayalı ve küresel siyasi çıkarlarına hizmet eden dış politika stratejileri ve söylemleri (Barışçıl Kalkınma, Ortak Kader Topluluğu ve KYG gibi) geliştiren Çin, 2010 yılından sonra küresel rekabetin belirgin hale gelmesiyle birlikte kartlarını açık oynamaya başlayan saldırgan realist politikalar takip etmeye başlamıştır. Günümüzde Pekin her ne kadar çeşitli platformlarda hegemonya ve güç politikalarına karşı söylemler ortaya koysa da bölgesel ve küresel anlamda kendi hegemonyasının ve ulusal çıkarlarının zımnen tanındığı “Çin Merkezli (Sinocentric)” bir siyasi etki alanı yaratmaya çalıştığı yorumu yapılabilir. Bu bağlamda, Pekin'in en temel arzusunun geleneksel hiyerarşiye dayalı Asya düzenini yeniden oluşturmak üzerine kurulu olduğunu söylemek iddialı olmayacaktır.

Buna ek olarak çalışma içerisinde incelenen söz konusu vakalar bağlamında ise Çin'in Asya'da bölgesel gücünü tesis etmeden bir statüko gücü olamayacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Yine de her ne kadar çok kutuplu ve çok merkezli uluslararası sistem Çin'e saldırgan politikalar izlemesi için teşvikler sunsa da henüz yükselişini tam olarak tamamlayamamış, bölgesel ve küresel amaçlarını gerçekleştirmek için yeterli materyal güce sahip olamayan Çin'in barışçıl kalkınma retoriğini kullanmaya devam edeceğini de göz önünde bulundurmak gereklidir.

2019 yılının son aylarında Çin başta olmak üzere tüm dünyayı alarma geçiren Covid-19 pandemi sürecinden -diğer ülkelerle karşılaştırıldığında- ekonomik anlamda fazla yıpranmadan çıkan Çin'in büyümeye devam etmesiyle birlikte küresel meselelerde sesini daha fazla çıkaracağı ve daha büyük sorumluluklar alacağı beklenmektedir. Nitekim Kasım 2020'de Çin döviz rezervlerinin 3.178 trilyon dolar olarak açıklandığı,⁴⁶³ Aralık 2020 tarihi itibariyle aylık 78 milyar dolar ile tarihinin en fazla ticaret fazlasını verdiği,⁴⁶⁴ IMF'in tahminine göre ise 2021 yılı içerisinde yüzde 7,9 oranında büyüyeceği⁴⁶⁵ göz önünde bulundurulduğunda Çin'in bölgesel ve küresel anlamda ekonomik gücünü askeri güç unsurlarına daha hızlı ve etkin çevirmesini beklemek yanlış olmayacaktır. Napolyon Bonaparte'ın yaklaşık 200 yıl önce söylediği gibi “Çin uyuyan bir dev. Bırakın uyumaya devam etsin. Uyandığında tüm dünyayı sallayacaktır.”⁴⁶⁶

⁴⁶³ “China’s forex reserves rise in November,” XinhuaNet, erişim 16 Ocak, 2021, http://www.xinhuanet.com/english/2020-12/07/c_139570638.htm

⁴⁶⁴ “China trade surplus breaks record montly level,” Financial Times, erişim, 16 Ocak, 2021, <https://www.ft.com/content/fa09bc45-05ef-4450-9400-5360dbaa5844>

⁴⁶⁵ “IMF predicts 7.9 pct growth for Chinese economy in 2021 as private consumption picks up,” XinhuaNet, erişim, 16 Ocak, 2021 http://www.xinhuanet.com/english/2021-01/09/c_139653991.htm

⁴⁶⁶ “Ici repose un géant endormi, laissez le dormir, car quand il s’éveillera, il étonnera le monde.”

KAYNAKÇA

- A Onea, Tudor, *The Grand Strategies of Great Powers*, London, Routledge, 2020.
- Akira, Igata. "The Drafting Process of the National Security Strategy: Three Advisory Panels of the Second Abe Cabinet," *Journal of International Security*, 42, 4 (2015): 1.
- Albert, "Elanor. China-Taiwan Relations" CFR, erişim, 26 Kasım, 2020, <https://www.cfr.org/background/china-taiwan-relations>
- Allison, Graham. "China vs. America Managing the Next Clash of Civilization," *Foreign Affairs*, 5, 2017, 88.
- Allison, Graham. *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides Trap?*, Mariner Books, 2017. Kindle.
- Aydın, Mustafa. "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği," *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1,1 (2004), 47-49
- B. Fuller, Douglas. "The Cross-Strait Economic Relationship's Impact On Development In Taiwan And China," *Asian Survey*, 48, 2 (2008): 257.
- Barboza, David "China Passes Japan as Second-Largest Economy," *New York Times*, 15 Ağustos, 2020, https://www.nytimes.com/2010/08/16/business/global/16yuan.html?pagewanted=all&_r=0
- Barker Gale, Jesse and Shearer, Andrew. "The Quadrilateral Security Dialogue and the Maritime Silk Road Initiative," *CSIS*, (2018): 3.
- Bayram, Mürsel ve Emiroğlu, Hüseyin. "Çin Tarzı Uluslararası İlişkilerin Analitik Çerçevesi: Yeni Haraççılık," *Asya Araştırmaları Dergisi*, 1,4, (2020): 37
- Bijian, Zheng "China's Peaceful Rise to Great Power Status," *Foreign Affairs*, 2005, 84, 5, (2005): 18.
- Bijian, Zheng "China's Peaceful Rise: Speeches of Zheng Bijian 1997-2005," Washington D.C ,Brookings Institution Press, 2005.

- Bismarkian Turn?, *International Relations Theory and Asia Pacific*, (2003): 83
- Booth, Ken. *Realism and World Politics*, Londra - New York, Routledge, 2011.
- Bosco, Joseph. Cross-Strait Relations: The Strategic Importance of Taiwan, *Taiwan Insight*, erişim, 24 Kasım, 2020, <https://taiwaninsight.org/2018/02/26/cross-strait-relations-the-strategic-importance-of-taiwan/>
- Bovingdon, Gardner. “*The Uyghurs: Strangers in Their Own Land*,” New York, Columbia University Press, 2011.
- Braden Montgomery, Evan. “Breaking out of the Security Dilemma, Realism, Reassurance, and the Problem of Uncertainty,” *International Security*, 31, 2 (2006): 183-184
- Bridgham, Philip “Mao’s Cultural Revolution: The Struggle to Consolidate Power,” *The China Quarterly*, 41, (1970): 1.
- Brimmell, J. H. “The great proletarian cultural revolution and its implications for china's foreign policy,” *Australian Outlook*, 21,3, (2008): 317
- Bryan Starr, John “Conceptual Foundations of Mao Tse-Tung's Theory of Continuous Revolution,” *University of California Press*, 11,6 (1971): 611.
- Buzan, Barry “The Logic and Contradictions of ‘Peaceful Rise/Development’ as China’s Grand Strategy,” *The Chinese Journal of International Politics*, 7, 4 (2014): 387
- Buzan, Barry “China in International Society: Is ‘Peaceful Rise’ Possible?,” *Chinese Journal of International Politics*, 3,1, (2010): 11
- Buzan, Barry. “China in International Society: Is “Peaceful Rise” Possible?,” *Chinese Journal of International Politics*, (2010), 29-33.
- C. Griffm, Christeon. “Vietnam's South China Sea Territorial Disputes: A Path to Resolution,” Joint Military Operations Department Naval War College, (2013): 1.
- Callahan, William, A. “History, Tradition and the China Dream: socialist modernization in the World of Great Harmony,” *Journal of Contemporary China*, 24,96, (2015): 5
- Callahan, William. “Harmony, Unity and Diversity in China’s World,” *The Newsletter*, 60, (2012): 22

- Can Polat, Yunus. “21. Yüzyılda Çin Halk Cumhuriyeti Japonya İlişkileri Ve Milliyetçilik,” Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2011.
- Chen, Sharon. “Malaysia Splits With ASEAN Claimants On China Sea Threat,” *Bloomberg*, 29 Ağustos, 2013, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2013-08-28/malaysia-splits-with-other-asean-claimants-over-china-sea-threat>
- Cheng-Chwee, Kuik. “Malaysia-China Relations after MH370: Policy Change or Business as Usual?,” *The Asan Forum*, 2014, <http://www.theasanforum.org/malaysia-china-relations-after-mh370-policy-change-or-business-as-usual/#58>
- Cheng-Chwee, Kuik. “The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China,” *Contemporary Southeast Asia*, 30, 2 (2008): 165.
- Chiang Chang, Yen. “The South China Sea Disputes: An Opportunity for the Cross Taiwan Strait Relationship,” *Asian Yearbook of International Law*, 22, (2016): 50.
- Chih-yu, Shih ve Jiwu, Yin. “Between Core National Interest and a Harmonious World: Reconciling Self-role Conceptions in Chinese Foreign Policy,” *The Chinese Journal of International Politics*, (2013): 6
- Chi-kwan, Mark. *China and the World Since 1945: An International History*, New York, Routledge, 2012.
- Clarke, Michael. “The Belt and Road Initiative: China’s New Grand Strategy?,” *Asia Policy*, 24, (2017): 7.
- Clarke, Micheal. “The Impact of Ethnic Minorities on China’s Foreign Policy: The Case of Xinjiang and the Uyghur,” *China Report*, 53, 1 (2017): 7.
- Çalışkan Emre ve Aras İlhan. “ Xi Jinping Döneminde Hong Kong Protestoları: Şemsiye Hareketi ve 2019 Protestoları Üzerine Bir Karşılaştırma,” *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22,2 (2020): 202-225
- Çolakoglu, Selçuk. Çin-Tayvan Yakınlaşması, (2009), erişim, 28 Kasım, 2020 <http://slaciner.blogspot.com/2009/05/cin-tayvan-yaknlasmas.html>

- D. Romberg, Alan. “*Rein in at the Brink of the Precipice: American Policy toward Taiwan and U.S.-PRC Relations*” Washington, Stimson Center, 2003.
- Department of Defense. “Annual Report to Congress [on] Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2020,”
- Doğan, Diren ve Gürkaynak, Muharrem. “Çin Halk Cumhuriyeti’nin Güney Çin Denizinde Dönüşen Yeni Stratejisi: Four Sha Doktrini,” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24, 4, (2019): 927
- Dotson, Jonh. “The Confucian Revival in the Propaganda Narratives of the Chinese Government,” U.S.-China Economic and Security Review Commission, July 20, 2011, [https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/Confucian Revival Paper.pdf](https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/Confucian%20Revival%20Paper.pdf)
- Drifte, Reinhard, *Japan's Security Relations with China since 1989 From balancing to bandwagoning?*, London, Routledge, 2003.
- Dunne, Tim, Kurki, Milja. Smith, Steve. *International Relations Theories, Discipline and Diversity*, Oxford, Oxford University Press, 2013.
- E. Calder, Kent. “China and Japan's Simmering Rivalry,” *Foreign Affairs*, 85,2 (2006): 129.
- Elman, Colin ve A. Jensen, Micheal. *Realism Reader* New York, Routledge, 2014.
- Emet, Erkin. “*5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan*,” Ankara, Grafiker Yayınları, 2009.
- Episkopos, Mark. “China Has Big Aircraft Carrier Dreams (As in 6 Carriers by 2035),” The National Interest, erişim 31 Aralık, 2020, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/china-has-big-aircraft-carrier-dreams-6-carriers-2035-174236#:~:text=The%20PLAN%20reportedly%20seeks%20to,Image%3A%20Reuters.>
- Etzioni, Amitai. “Is China a New Colonial Power?,” The Diplomat, erişim 19 Kasım 2020, <https://thediplomat.com/2020/11/is-china-a-new-colonial-power/>
- F. Gresh, Geoffrey . “The New Great Game At Sea,” War on Rocks, erişim 31 Aralık, 2020, <https://warontherocks.com/2020/12/the-new-great-game-at-sea/>

- F. Lynch, Thomas James, Przystup ve C. Saunders, Phillip. "The Indo-Pacific Competitive Space China's Vision and the Post-World War II American Order" içinde *Stratejik Assesment 2020 Into a New Era of Great Power Competition*, (Washington, National Defence University Press, 2020): 190
- Fallon, Theresa. "The New Silk Road: Xi Jinping's Grand Strategy for Eurasia," *American Foreign Policy Interest*, 37,3, (2015): 142
- Fang, Sheng. "Special economic zones in China," *The Journal of East and West Studies*, 23,2, 1994: 83-92.
- Ferdinand, Peter "Westward the China Dream and 'One Belt, One Road': Chinese foreign policy under Xi Jinping," *International Affairs*, 92, 4, (2016), 944
- Freund Larus, Elizabeth. "China's New Security Concept and Peaceful Rise: Trustful Cooperation and Deceptive Diplomacy," *American Journal of Chinese Studies*, 12, 2, (2005): 219-222.
- Friedrichs, Jörg. "East Asian Regional Security," *Asian Survey*, 52-4, (2012): 758.
- Fukuyama, Francis. "Exporting the Chinese Model," Project Syndicate, erişim 9 Ekim, 2020, <https://www.project-syndicate.org/onpoint/china-one-belt-one-road-strategy-by-francis-fukuyama-2016-01?barrier=accesspaylog>
- Gayn, Mark "China Convulsed," *Foreign Affairs*, 45, 2 (1967): 247.
- Glaser, Charles L. "Realists as Optimists Cooperation as Self-help," *International Security*, (1994/95): 64-65
- Glaser, Charles L. "The Security Dilemma Revisited," *World Politics*, 50,1 (1997) 177-196
- Goldstein, Avery "The Diplomatic Face of China's Grand Strategy: A Rising Power's Emerging Choice", *The China Quarterly*, (2002): 835-864.
- Goldstein, Avery. "An Emerging China's Emerging Grand Strategy: A Neo-Bismarkian Turn?", *International Relations Theory and Asia Pacific*, (2003): 83.
- Goldstein, Avery. "China's Grand Strategy Under Xi Jinping," *International Security*, Summer (2020), 164.

- Gowan, Richard. "China's Pragmatic Approach to UN Peacekeeping," Brookings Institute, erişim, 8 Ocak, 2021, <https://www.brookings.edu/articles/chinas-pragmatic-approach-to-un-peacekeeping/>
- Green, Michael ve W. Hornung, Jeffrey. Ten Myths About Japan's Collective Self-Defense Change, The Diplomat erişim 12 Aralık, 2020, <https://thediplomat.com/2014/07/ten-myths-about-japans-collective-self-defense-change/?allpages=yes%26print=yes>
- Guoliang, Pu. *Çağdaş Çin'in Mimarı Deng Xiaoping, Biyografisi ve Görüşleri*, İstanbul: Canut Yayın Evi, 2015.
- Gurtov, Mel. "The Uncertain Future of a 'New Type' of US-China Relationship," *The Asia-Pacific Journal*, 11, 52 (2013): 1.
- Heinrich Raditio, Klaus. "China's Shifting Behaviour in the South China Sea: A Defensive Realist Perspective," *American Journal of Chinese Studies*, 22, 2 (2015): 324-327
- Hobbes, Thomas. *Leviathan*, Çev. Semih Lim İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Hoffman, Stanley. "Bir Amerikan Sosyal Bilimi: Uluslararası İlişkiler", içinde Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler der. Esra Diri, 146-147. İstanbul: Der Yayınları, 2017.
- Hoffmann, Jan. "Review of Maritime Transport, 2016", United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), 2016, 22.
- Hu, Weixing. "Xi Jinping's 'Major Country Diplomacy: The Role of Leadership in Foreign Policy Transformation," *Journal of Contemporary China*, 28, 115, (2018): 9.
- Ijiri, Hidenori. "Sino-Japanese Controversy since the 1972 Diplomatic Normalization," *The China Quarterly*, 124, (1990): 643.
- J. Blazevec, Jason. "The Taiwan Dilemma: China, Japan, and the Strait Dynamic," *Journal of Current Chinese Affairs*, 4, (2010): 154.
- J. Fung, Courtney. "What explains China's deployment to UN peacekeeping operations?," *International Relations of Asia-Pacific*, Kasım, (2015): 9
- J. Moore, Gregory. "Bismarck or Wilhelm? China's Peaceful Rise vs. Its South China Sea Policy," *Asian Perspective*, 42,4, (2018): 273.

- Jacques, Martin. *Çin Hükmettiğinde Dünyayı Neler Bekliyor? Batı Dünyasının Sonu ve Yeni Bir Küresel Düzenin Doğuşu*, çev. Sami Oğuz. Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2016.
- Jacques, Martin. “Çin Hükmettiğinde Dünyayı Neler Bekliyor? Batı Dünyasının Sonu ve Yeni Bir Küresel Düzenin Doğuşu,” Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2016.
- Jervis, Robert. “Cooperation Under The Security Dilemma,” *World Politics*, 30, 2 (1978): 186-187
- JETRO, Japanese Trade and Investment Statistics, FDI stock (Based on International Investment Position, net), 1996-2019.
- Jian, Chen. “From Mao to Deng: China’s Changing Relations with the United States,” *Cold War International History Project, Woodrow Wilson International Center for Scholars*, (2019): 19.
- Jiechi, Jang. “Implementing the Chinese Dream,” *National Interest*, erişim 8 Ekim, 2020, <https://nationalinterest.org/commentary/implementing-the-chinese-dream-9026>
- Jijun, Li. “Traditional Military Thinking and Defensive Strategy of China,” *Strategic Studies Institute, US Army War College*, (1997), 3.
- Jinping, Xi “Çin’in Yönetimi,” Ankara: Foreign Language Press, 2017.
- Jinping, Xi. “Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era,” *Delivered at the 19th National Congress of the Communist Party of China October 18, 2017*.
- Jintao, Hu “Building Towards a Harmonious World of Lasting Peace and Common Prosperity” Speech at the Plenary Meeting of the United Nations 60th Session, New York, United Nations, 2005.
- Jisi, Wang “China’s Search for a Grand Strategy,” *Foreign Affairs*, 90, 2, (2011): 69.
- Jisi, Wang. “China in the Middle,” *The American Interest*, erişim, 10 Kasım, 2020, <https://www.the-american-interest.com/2015/02/02/china-in-the-middle/>

- K. Addis, Amsalu ve Zuping, Zu. “ Criticism of Neo-Colonialism: Clarification of Sino-African Cooperation and its İmplication to the West,” *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 16,4 (2018): 4
- K. Johnson, Christopher “Decoding China’s Emerging “Great Power” Strategy in Asia,” *CSIS*, 202, (2014): 19-20.
- K. Lehr, Amy and Bechrakis, Mariefaye. “Combating Human Rights Abuses in Xinjiang,” *CSIS*, erişim, 2 Ocak, 2021, <https://www.csis.org/features/combating-human-rights-abuses-xinjiang>
- Kamberi, Dolkun. *Uyghurs And Uyghur Identity*, Radio Free Asia, Washington D.C., 2015, p.1-2.
- Kang Wang, Yuan. “China’s Grand Strategy and U.S Primacy: Is China Balancing American Power?,” *The Brookings Institution*, (2006): 24
- Kang Wang, Yuan. “China’s Grand Strategy And U.S. Primacy: Is China Balancing American Power?,” *The Brookings Institution, Center For Northeast Asian Policy Studies*, (2006): 28-29.
- Karadağ, Haluk. “Uzakdoğu’da ABD-Çin Rekabeti: Yeni Bir Soğuk Savaşa mı Doğru?,” *Anadolu Ajansı*, erişim 29 Aralık, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/uzakdoguda-abd-cin-rekabeti-yeni-bir-soguk-savasa-mi-dogru/1912439>
- Karlsson, Pontus. “China in Africa: An Act of Neo-Colonialism or a win-win Relationship?,” *Master Tezi*, Linnaeus University, 2020.
- Karluk, Abdürreşit Celil. “Çin’in Doğu Türkistan Sorununda Geldiği Safha: Uygur Soykırımı,” *Parlamento Eylül* (2020): 62.
- Karluk, Abdürreşit Celil, “Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan Stratejiler,” *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 2, 1 (2019): 8.
- Karluk, Abdürreşit Celil. “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi ve Gerçekleri Üzerine,” *Denge*, 2, (2017): 108-109.
- Karluk, Abdürreşit Celil. “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi ve Yumuşak Gücü,” *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi*, 2017.

Karluk, Abdürreşit Celil. “Çin Rüyası ve Küresel Hegemonya,” *Cihannüma Dergisi*, 3, (2020): 103

Karluk, Abdürreşit Celil. “Çinlilerin Millet Düşüncesinin Kökenleri ve Ötekilere Bakışı,” *Doğu Asya Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 1,1 (2018): 44-45.

Kim, Jihyun. “Possible Future of the Contest in the South China Sea,” *The Chinese Journal of International Politics*, (2016): 42.

Kissenger, Henry Çin; *Dünden Bugüne Yeni Çin*, çev. Nalan Işık Çeper. İstanbul: Kaktüs Yayınları, 2015.

Kissenger, Henry. *World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History*, USA, Penguin Press, 2014.

Kobayashi, Shigeo, Baobo, Jia ve Sano, Junya “Three Reforms in China: Progress and Outlook,” *Sakura Institute of Research*, 45, (1999): 1.

Köksoy, Fulya, “Çin Halk Cumhuriyeti Merkezli Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan Sorununun Amerika-Çin İlişkilerine Yansıması,” *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 10, 2, (2019): 93.

L. Deych, Tat’yana “China in Africa: A Case of Neo-Colonialism or a Win-Win Strategy?” *Outlines of Global Transformations*, 11,5 (2018): 65.

L. Kastner, Scott. “Is the Taiwan Strait Still a Flash Point? Rethinking the Prospects for Armed Conflict between China and Taiwan,” *International Security*, 40,3 (2015): 56

Leverett, Flynt ve Bingbing Wu. “The New Silk Road and China’s Evolving Grand Straregy,” *The China Journal*, 77, (2016): 125.

Li, Xing. “Interpreting and Understanding “The Chinese Dream” in Holistic Nexus,” *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, 8, 4, (2015): 1.

Liao, Wen. “China’s Black Cat, White Cat Diplomacy,” *Foreign Affairs*, 10 6, 2009, <https://foreignpolicy.com/2009/07/10/chinas-black-cat-white-cat-diplomacy/>,

Lintner, Bertil. “Time may be ripe for China to invade Taiwan,” *Asia Times*, erişim, 28 Kasım, 2020, <https://asiatimes.com/2020/04/time-may-be-ripe-for-china-to-invade-taiwan/>

- López I Vidal, Ll. ve Pelegrin, Angels. “Hedging Against China: Japanese Strategy Towards A Rising Power,” *Asian Security*, 14, 2, (2018): 199.
- Madiyev, Yerlan. “The Belt and Road Initiative and China’s Foreign Policy Image,” *Central Asia and the Caucasus*, 20, 2, (2019): 28-31.
- Maizland, Lindsay ve Xu, Beina. “The U.S. – Japan Security Alliance,” *Council on Foreign Relations*, 2019.
- Mattis, Peter. “Nothing New About China's New Concept, National Interest,” erişim, 8 Ekim, 2020, <https://nationalinterest.org/commentary/nothing-new-about-chinas-new-concept-8559>
- Mattonai, Pietro “Pivot in Asia: China’s Foreign Policy From 1949-1999,” t.y [https://www.academia.edu/22259229/Pivot in Asia Chinas foreign policy from 1949 to 1999?email_work_card=view-paper](https://www.academia.edu/22259229/Pivot_in_Asia_Chinas_foreign_policy_from_1949_to_1999?email_work_card=view-paper)
- Mearsheimer, John J. “Can China Rise Peacefully?” *The National Interest*, 25 Ekim, (2014): 10-11.
- Mearsheimer, John J. “Taiwan’s Dire Straits,” *The National Interest*, 130, (2014): 35.
- Mearsheimer, John J. “The Gathering Storm: China’s Challenge to US Power in Asia,” *The Chinese Journal of International Politics*, 3, (2010): 389.
- Mearsheimer, John J. *The Tragedy of Great Power Politics*, New York, London: W.W. Norton&Company, 2001.
- Mie, Oba. “Signing of the RCEP and the Future Asian Order,” *The Diplomat*, erişim, 7 Ocak, 2021, <https://thediplomat.com/2020/12/signing-of-the-rcep-and-the-future-asian-order/>
- Mitter, Rana. *Modern Çin*, çev. İnci Öztürk. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2012.
- Mohanty, Manoranhan “Xi Jinping and the ‘Chinese Dream’,” *Economic and Political Weekly*, 48, 38,(2013): 34.
- Morgenthau, Hans J. *Politics Among Nations The Struggle For Power and Peace*, New York, Alfred A. Knoff, 1949

- Myšička, Stanislav. "Offensive Realism and the Future of China's Rise," *ECPR General Conference*, University of Hamburg, Hamburg, 23 Ağustos, 2018.
- N. Ubi, Efem. "Foreign Aid and Development in Sino-African Relations," *Journal of Developing Societies*, 30,3 (2014): 249-250
- Nye, Joseph. "As China rises, must others bow?," *The Economist*, (1998) erişim, 22 Kasım, 2020, <https://www.economist.com/by-invitation/1998/06/25/as-china-rises-must-others-bow>
- Oktay, Fatih. *Çin, Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Düzeni*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Okur, Mehmet Akif, "Bir Kuşak, Bir Yol Projesi'nin Jeopolitiği, Türk Kuşağı ve Uygurlar," *Akademik Hassasiyetler*, 4,8, (2017): 49-52
- Ook Lee, Seung, Wainwright, Joel, Glassman, Jim. "Geopolitical economy and the production of territory: The case of US–China geopolitical-economic competition in Asia," *Environment and Planning A*, 50,2 (2018): 11.
- Osborn, Kris. "China Wants Four Aircraft Carriers (Armed with Stealth Fighters?," *The National Interest*, erişim 31 Aralık,2020, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/china-wants-four-aircraft-carriers-armed-stealth-fighters-172004>
- P. Liff, Adam. "Collective Self-Defense and the Politics of Japan's Postwar Constitutional Reinterpretations," *National Bureau of Asian Research (NBR)*, 24, (2017): 140.
- Panda, Ankit. "How Much Trade Transits the South China Sea? Not \$5.3 Trillion a Year," *The Diplomat*, erişim, 27 Aralık, 2020, <https://thediplomat.com/2017/08/how-much-trade-transits-the-south-china-sea-not-5-3-trillion-a-year/>
- Panda, Jagannath. "Xi's lost chance in Aisa,:" *the japan times*, erişim, 18 Kasım, 2020, <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2020/10/16/commentary/world-commentary/xi-china-asia/>
- Pedrozo, Raul ve Mcdevitt, Michael. *China versus Vietnam: An Analysis of the Competing Claims in the South China Sea, CNA Analysis&Solution*, (2014): 37-38.

- Peng Chung, Chien. “China’s Multilateral Cooperation in Asia and the Pacific: Institutionalising Beijing’s “Good Neighbour Policy,” New York: Routledge, 2010.
- Pines, Yuri. “Post-imperial Emperors? Traditional Chinese Political Culture and Its Afterlife,” *Israel Science Foundation*, 240, 15 (2017): 119
- R. Holmes, James ve Yoshihara, Toshi. “A Chinese Turn to Mahan ?,” *China Brief*, 9,13, (2009).
- Ramzy, Austin ve Buckley, Chris “Absolutely No Mercy’: Leaked Files Expose How China Organized Mass Detentions of Muslims,” New York Times, <https://www.nytimes.com/interactive/2019/11/16/world/asia/china-xinjiang-documents.html>
- Rapp-Hooper, Mira. “Parting the South China Sea,” *Foreign Affairs*, Eylül/Ekim 2016, 77-80
- Rolland, Nadege. “ China’s Vision for a New World Order,” *The National Bureau of Asian Research*, Ocak, 2020, 44-45.
- Roman, David. “Taiwan’s Economy Shifts Towards Southeast Asia,” Bloomberg, erişim, 29 Kasım, 2020, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-11-21/amid-friction-with-china-taiwan-s-attention-drifts-south>
- Roy, Nalanda. “The Dragon’s Charm Diplomacy in the South China Sea,” *Indian Journal of Asian Affairs*, 30, 1-2, (2017): 20.
- Ruonan, Liu ve Feng, Liu. “Contending Ideas on China’s Non-Alliance Strategy,” *The Chinese Journal of International Politics*, 10,2 (2017): 152
- S. Lee, Andy. “A Century of Humiliation: Understanding the Chinese Mindset,” *The McGill International Review*, Şubat 18, 2018, <https://www.mironline.ca/century-humiliation-understanding-chinese-mindset/>
- Scobell, Andrew, Ratner, Ely ve Beckley, Michael. “China’s Strategy Towards South and Central Asia,” *Rand Cooperation*, 2014, 76
- Scobell, Andrew. *China’s Grand Strategy Trends, Trajectories and Long-Term Competition*, Rand Cooperation, Santa Monica, Rand Cooperation, 2020.

- Sheng Yang, Lien. "Historical Notes on the Chinese World Order", içinde *The Chinese World Order, Traditional China's Foreign Relations*, der. John King Fairbak. Massachusetts: Harvard University Press, 2013.
- Shlapak, David A., David T. Orletsky, Toy I. Reid, Murray Scot Tanner, and Barry Wilson, A Question of Balance: Political Context and Military Aspects of the China-Taiwan Dispute. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2009. 126 <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG888.html>.
- Snyder, Glen H. "Mearsheimer's World-Offensive Realism and Struggle for Security," *International Security*, 27,1 (2002)
- Speech By Chairman of the Delegation of the People's Republic of China, Deng Xiaoping, At the Special Session of the U.N. General Assembly, 10 Nisan 1974.
- Steans, Jill. *An Introduction to International Relations Theory Perspectives and Themes* Edinburg: Pearson Education Limited, 2010.
- Suciu, Peter. "China's Naval Base in Africa is Getting Bigger. Is a Network of Bases Next?," The National Interest, Erişim, 1 Ocak, 2021
- Tang, Shiping. "China and the Future International Order(s)," *International Affairs*, 32,1, (2018): 33.
- Tang, Shiping, "From Offensive to Defensive Realism, A Social Evolutionary Interpretation of China's Security Strategy," içinde *China's Ascent*, der. Robert S. Ross Zhu Feng, 148-149. London: Cornell University Press, 2008
- Tang, Shiping. "From Offensive to Defensive Realism, A Social Evolutionary Interpretation of China's Security Strategy," içinde *China's Ascent*, der. Robert S. Ross Zhu Feng. London: Cornell University Press, 2008.
- Tang, Shiping. "From Offensive to Defensive Realism, A Social Evolutionary Interpretation of China's Security Strategy," *China's Ascent*, (2008): 153-154
- Tang, Shipping. "Fear in International Politics: Two Positions." *International Studies Review*, 10, 3 (2008): 452.

- Teufel Dreyer, June. "China and Japan: 'Hot Economics, Cold Politics'", *Foreign Policy Research Institute*, 58,3, (2014): 337-341.
- Tiezzi, Shannon. "How Eisenhower Saved Taiwan," *The Diplomat*, erişim, 25 Kasım, 2020, <https://thediplomat.com/2015/07/how-eisenhower-saved-taiwan/>
- Tiezzi, Silvia. "The New Silk Road: China's Marshall Plan?," *The Diplomat*, erişim, 9 Ekim, 2020 <http://thediplomat.com/2014/11/the-new-silk-road-chinas-marshall-plan/>
- Turan, İshak. "ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu," *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6,1, y.t. 87
- Tzu, Sun. *Savaş Sanatı*, çev. Pulat Otkan, Giray Fidan. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları,2020.
- Tzu, Sun. *Savaş Sanatı*, çev. Adil Demir. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2012.
- US Department of Defense, ANNUAL REPORT TO CONGRESS, Military Power of the People's Republic of China 2007, 6.
- Üngör, Çağdaş. "Çin ve Üçüncü Dünya,"*İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*,41, 2009, 29
- Vinicius De Freitas, Marcus. "Reform and Opening-up: Chinese Lessons to the World," *Policy Center for The New South*, 19, 5, (2019): 12-13
- Viotti, Paul ve Kauppi, Mark. *International Relations Theory*, Boston: Pearson Education Limited, 2012.
- Vogel, Ezra. *Deng Xiaoping ve Çin'in Dönüşümü*, çev. Mehveş Leliç. İstanbul: Modus Kitap, 2017.
- W, He. "China's aid to Africa: Development feature, functions and challenges," *West Asian and Africa*, 7,1 aktaran. Zhongguang Niu, "China's development and its aid presence in Africa: A critical reflection from the perspective of development anthropology," *Journal of Asian and African Studies*, 1,10, (2014): 7
- W. Pannel, Clifton. "China's Economic and Political Penetration in Africa," *Eurasian Geography and Economics*, 49,6 (2008): 707

- W. Taliaferro, Jeffrey. "Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited," *International Security*, 25, 3 (2000-2001), 158-160
- Waltz, Kenneth. *Uluslararası Politika Teorisi*, çev. Osman S. Binatlı, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2015.
- Waltz, Kenneth,. "The Origins of War in Neorealist Theory," *Journal of Interdisciplinary History*, 18,4 (1988): 615-616
- Wang, Jisi. "China's Search for A Grand Strategy," *Foreign Affairs*, (2011): 68-79.
- Wang, Zheng "The Chinese Dream: Concept and Context," *Journal of Chinese Political Science*, 19,1, (2013): 11.
- Wasif Khan, Sulmaan. *Haunted By Chaos: China's Grand Strategy from Mao Zedong to Xi Jinping*, Cambridge, Harvard University Press, 2018.
- Weissmann, Mikael. "Understanding Power (Shift) in East Asia: The Sino-US Narrative Battle about Leadership in the South China Sea," *Asian Perspective*, 43,2 (2019): 233.
- Wolfers, Arnold. "The Role of Power and Pole Of Indifference," *World Politics*, 4, 01 (1951): 39-63.
- Wong, Edward. "Chinese Military Seeks to Extend its Naval Power," *The New York Times*, erişim 31 Aralık, 2020, <https://www.nytimes.com/2010/04/24/world/asia/24navy.html>
- Yan Pan, Su. ve Tin-Yau Lo, Joe. "Re-conceptualizing China's rise as a global power: neo-tributary perspective," *The Pacific Review*, 2015, 7
- Yazhou, Liu. "Batı Bölge Teorisi" Radio France International, erişim, 3 Aralık, 2020, <http://cn.rfi.fr/首页/20100809-刘亚洲中将的西部论> aktaran, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü
- Yılmaz, Cem. "Güneydoğu Asya'nın Potansiyel Çatışma Kaynağı Olarak Güney Çin Denizi," *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, Güz, (2020): 110, 111

- Yip, Hilton. Taiwan Shows How to Carefully Snip Chinese Economic Ties, Foreign Policy, erişim, 29 Kasım, 2020 <https://foreignpolicy.com/2020/07/24/taiwan-china-economic-ties-decoupling/>
- Zedong, Mao “Diplomacy,” Beijing, Foreign Language Press, 1998.
- Zhang, Feng “Rethinking China’s Grand Strategy: Beijing’s Evolving National Interests and Strategic Ideas in The Reform Era,” *International Politics*, 49, 3, (2012): 323.
- Zhang, Jian. “China’s New Foreign Policy Under Xi Jinping: Towards ‘Peaceful Rise 2.0,’” *Global Change, Peace and Security*, 27, 1, (2015): 8.
- Zhang, Tiejun. “Chinese Strategic Culture and Present Features,” *Comparative Strategy*, 21,2, 2010, 76.
- Zhang, Xiaoming. “China’s Perceptions of and Responses to Abe’s Foreign Policy,” *Asian Perspective*, 39, 3, (2015): 434.
- Zhao, Suisheng. “A Neo-Colonialist Predator or Development Partner? China’s Engagement and Rebalance in Africa” *Journal of Contemporary China*, 23,90 (2014): 1035.
- Zhao, Suisheng. “President Xi’s Big Power Diplomacy: Advancing an Assertive Foreign Policy Agenda” içinde *Mapping China’s Global Future: Playing Ball or Rocking the Boat?*, Axel Berkofsky ve Guilia Sciorati. Milan, Ledi Publishing, 2020.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Annual Report to Congress. “Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2020. <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>
- Annual Report To Us Congress. “Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2019,” Office of the Secretary of Defense Preparation. https://media.defense.gov/2019/May/02/2002127082/-1/-1/1/2019_CHINA_MILITARY_POWER_REPORT.pdf
- Brink. John West, “The China-Japan Economic Relationship Is Getting Stronger,” erişim, 15 Aralık, 2020, <https://www.brinknews.com/the-china-japan-economic-relationship-is->

getting-

stronger/#:~:text=Trade%20has%20increased%20from%20%241,China's%20third%20largest%20trading%20partner.

Britannica. "South China Sea" Britannica, <https://www.britannica.com/place/South-China-Sea>

China Daily. "Xi Stresses Urgency of Reforming Global Governance," 10 Kasım, 2015, https://www.chinadaily.com.cn/china/2015-10/14/content_22182736.htm

China Daily. "Xi Delivers Speech on War to Resist US Aggression and Aid Korea," 23 Kasım 2020, erişim, 15 Ocak, 2021

http://www.chinadaily.com.cn/a/202010/23/WS5f923acaa31024ad0ba80812_4.html

China Daily. Xi's proactive foreign policy fruitful, erişim, 7 Ekim, 2020, http://usa.chinadaily.com.cn/epaper/2014-03/19/content_17360607.htm

China-Africa Research Initiative, John Hopkins University. "Chinese Loan to Africa Database," <https://chinaafricaloandata.org/#>

Chinese Government's Official Website. "Full Text: China's Peaceful Development 2011," erişim, 8 Ekim, 2020 http://english1.english.gov.cn/official/2011-09/06/content_1941354_5.htm

Congressional Research Service. "U.S.-China Strategic Competition in South and East China Seas: Background and Issues for Congress," 17 Aralık, 2020. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R42784>

Consulate-General of the People's Republic of China in CEBU. Embark on a New Journey of China's Diplomacy Address by Foreign Minister Wang Yi at the Symposium "New Starting Point, New Thinking and New Practice 2013: China and the World", erişim, 7 Ekim, 2020, <http://cebu.china-consulate.org/eng/xwdt/t1109943.htm>

CSIS China Power. "How is China's Energy Footprint Changing?" erişim 27 Aralık, 2020, <https://chinapower.csis.org/energy-footprint/>

CSIS China Power. "How Much Trade Transits the South China Sea?" erişim, 27 Aralık, 2020 <https://chinapower.csis.org/much-trade-transits-south-china-sea/>

- CSIS China Power. “Is China Contributing to United Nations’ Missions?,” erişim, 7 Ocak, 2021, <https://chinapower.csis.org/china-un-mission/>
- CSIS China Power. “What Does China Really Spend on its Military?,” Erişim 22 Kasım, 2020, <https://chinapower.csis.org/military-spending/>
- CSIS China Power. “What Does China Really Spend on its Military?,” erişim 30 Kasım, 2020, <https://chinapower.csis.org/military-spending/>
- CSIS. “Combating Human Rights Abuses in Xinjiang,” erişim, 3 Aralık, 2020 <https://www.csis.org/features/combating-human-rights-abuses-xinjiang>
- CSIS. “Has China Won?, Mahbubani vs Mearsheimer,” Erişim, 21 Kasım, 2020, <https://www.cis.org.au/events/has-china-won-mahbubani-vs-mearsheimer/>
- East Asia Forum. “Changing economic trends in Taiwan” erişim 29 Kasım, 2020, <https://www.eastasiaforum.org/2019/08/20/changing-economic-trends-in-taiwan/>
- Edition. “Japan's Defense Ministry asks for decades-high 8.3% budget increase amid growing threats in East Asia,” <https://edition.cnn.com/2020/09/30/asia/japan-military-budget-2020-intl-hnk/index.html>
- E-International Relations. “The “Peace” in China’s Peaceful Rise, erişim, 26 Ekim, 2020 <https://www.e-ir.info/2015/10/15/the-peace-in-chinas-peaceful-rise/>
- Embassy of People’s Republic of China in United States of America. Remarks by Ambassador Cui Tiankai at the 2013 China-US Policy Dialogue Luncheon, erişim 8 Ekim, 2020, <http://www.china-embassy.org/eng/dszl/dsjh/t1050515.htm>
- Financial Times. “China trade surplus breaks record montly level,” erişim, 16 Ocak, 2020, <https://www.ft.com/content/fa09bc45-05ef-4450-9400-5360dbaa5844>
- Fortune. “Çin Serveti Dünyayı Yayıyor,” erişim 9 Ekim, 2020, <https://www.fortuneturkey.com/cin-serveti-dunyaya-yayiyor-42227>
- Global Times. “US, Taiwan play tricks, but futile strategically,” erişim, 29 Kasım, 2020, <https://www.globaltimes.cn/content/1207801.shtml>

- Global Times. “Xi vows peaceful development while not waiving legitimate rights,” erişim 7 Ekim 2020, <https://www.globaltimes.cn/content/758863.shtml>
- https://www.mod.go.jp/e/d_act/d_budget/pdf/200225a.pdf
- Inkstonenews. “How Much Money Has China Lent to Africa?,” erişim, 8 Ocak, 2020, <https://www.inkstonenews.com/business/inkstone-index-how-much-money-has-china-lent-africa/article/3094103>
- Inquirer. “New photos show China is nearly done with its militarization of South China Sea” 5 Şubat, 2018, <https://www.inquirer.net/specials/exclusive-china-militarization-south-china-sea>
- Japan Ministry of Defence. “National Defense Program Guidelines and the Mid-Term Defense Program,” https://www.mod.go.jp/e/d_act/d_policy/national.html
- Japan Ministry of Defence. “Defence Programs and Budget of Japan Overview of FY2020 Budget Request,”
- Japan Times. “Japan to seek record defense budget under Suga's continuity policy,” 12 Aralık, <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/09/22/national/japan-record-defense-budget-yoshihide-suga/>
- JETRO. “Japanese Trade and Investment Statistics, FDI stock” (Based on International Investment Position, net), 1996-2019 <https://www.jetro.go.jp/en/reports/statistics.html>
- Joint Communique On The Establishment Of Diplomatic Relations Between The United States Of America And The People's Republic Of China Ocak 1, 1979, https://photos.state.gov/libraries/ait-taiwan/171414/ait-pages/prc_e.pdf
- marxist.org, “Circular of the Central Committee of the Communist Party of China on the Great Proletarian Cultural Revolution, May 16, 1966,” erişim: 5 Ekim, 2020, https://www.marxists.org/subject/china/documents/cpc/cc_gpcr.htm
- MERICS. “Mapping the Belt and Road initiative: this is where we stand” Erişim, 9 Ekim, 2020 <https://merics.org/en/analysis/mapping-belt-and-road-initiative-where-we-stand>

New York Times. “Xi Jinping Warns Taiwan That Unification Is the Goal and Force Is an Option,” erişim, 28 Kasım, 2020,

<https://www.nytimes.com/2019/01/01/world/asia/xi-jinping-taiwan-china.html>

Office of President Republic of China (Taiwan). “President Tsai issues statement on China's President Xi's "Message to Compatriots in Taiwan,” erişim, 28 Kasım, 2020,

<https://english.president.gov.tw/Default.aspx>

Reuters. “1.5 million Muslims could be detained in China's Xinjiang”, erişim, 2 Ocak, 2021

<https://www.reuters.com/article/us-china-xinjiang-rights-idUSKCN1QU2MQ>

Reuters. “China accused of forcing 570,000 people to pick cotton in Xinjiang” erişim, 2 Ocak, 2021, [https://www.reuters.com/article/china-cotton-forced-labour-trfn-](https://www.reuters.com/article/china-cotton-forced-labour-trfn-idUSKBN28P2CM)

[idUSKBN28P2CM](https://www.reuters.com/article/china-cotton-forced-labour-trfn-idUSKBN28P2CM)

Reuters. China says Silk Road not geopolitical tool, understands concerns, erişim, 10 Kasım, 2020, <https://www.reuters.com/article/us-china-silkroad-idUSKCN1RV09F>

<https://www.reuters.com/article/us-china-silkroad-idUSKCN1RV09F>

SCMP. “US Navy footage of warships’ near collision in South China Sea,” erişim 29 Aralık, 2020, [https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/3047317/exclusive-us-navy-](https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/3047317/exclusive-us-navy-footage-warships-near-collision-south-china)

[footage-warships-near-collision-south-china](https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/3047317/exclusive-us-navy-footage-warships-near-collision-south-china)

Selected Works of Mao Tse-tung, “Strengthen Party Unity and Carry Forward Party Traditions,”

Erişim, 29 Eylül, 2020, http://www.mzdbl.cn/maoxuan/maoxuan5-e/mswv5_53.htm

Selected Works of Mao Tse-tung, “Strengthen Party Unity and Carry Forward Party Traditions,”

Erişim, 29 Eylül, 2020, http://www.mzdbl.cn/maoxuan/maoxuan5-e/mswv5_53.htm

Selected Works of Mao Tse-tung. “The Chinese People Have Stood Up!”, Erişim, 29 Eylül, 2020, http://www.mzdbl.cn/maoxuan/maoxuan5-e/mswv5_01.htm

http://www.mzdbl.cn/maoxuan/maoxuan5-e/mswv5_01.htm

South China Sea, US. Energy Information Administration. erişim, 27 Aralık, 2020,

https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/South_China_Sea

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). TIV of arms imports to the top 15 largest importers, 1979-2019 erişim, 30 Kasım, 2020,

https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php

Speech by President Jiang Zemin At George Bush Presidential Library, 24 October 2002,” 30 Ekim, 2020.

https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/bmdyys_664814/gjlb_664818/3432_664920/3434_664924/t17105.shtml

Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). TIV of arms exports to Taiwan, 1979-2019, https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php

Stratfor. “2021 Annual Forecast: A Global Overview,”

<https://worldview.stratfor.com/article/2021-annual-forecast-global-overview>

Taipei:Mainland Affairs Council. “Mainland Affairs Council, “Cross-Strait Economic Statistics

Monthly”,<https://ws.mac.gov.tw/Download.ashx?u=LzAwMS9VcGxvYWQvMjk3L2NrZmlsZS9iMDJlZTRhYy01MTJlLTQ5OGltOTQ1Yi05Y2I3ZjFhZTFmY2MucGRm&n=MzMx5pyf5YWo5paHLnBkZg%3d%3d>

Taiwan Affairs Office and The Information Office of the State Council. “White Paper—The One-China Principle and the Taiwan Issue,” 21 Şubat 2000,

<https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceno/eng/ztxw/twwt/t110655.htm>

The Diplomat. “Revisiting the Resurrected Debate About Chinese Neocolonialism,” erişim, 8 Ocak, 2020, <https://thediplomat.com/2018/02/revisiting-the-resurrected-debate-about-chinese-neocolonialism/>

The State Council Information Office of the People’s Republic of China. “China’s National Defense in the New Era,” Foreign Languages Press, Temmuz 2019.

http://eng.mod.gov.cn/news/2019-07/24/content_4846443.htm

The State Council Information Office of the People’s Republic of China. “China’s National Defense in the New Era,” 24 Temmuz, 2019,”

http://www.xinhuanet.com/english/2019-07/24/c_138253389.htm

The Strategy Bridge. “The China Threat & What the U.S. Should Do About It,” erişim 25 Ekim, 2020, <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2017/8/1/the-china-threat-what-the-us-should-do-about-it>

United Nations Peacekeeping. “Troop and Police Contributors,” erişim, 7 Ocak, 2021,
<https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>

United Nations Secretariat. Assessment of Member States’ contributions to the United Nations regular budget for the year 2019,”
<https://www.un.org/en/ga/contributions/current.shtml>

US Congressional Research Service. “The U.S.-Japan Alliance,” 13 June 2019.
<https://fas.org/sgp/crs/row/RL33740.pdf>

US. Department of Navy. “Advantages at Sea, Prevailing with Integrated All-Domain Naval Power,” Aralık 2020, 1-2 <https://media.defense.gov/2020/Dec/16/2002553074/-1/-1/0/TRISERVICESTRATEGY.PDF>

World Bank, “GDP (current US\$) - China, United States,” Erişim, 1 Ekim, 2020,
https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2019&locations=CN-US&most_recent_year_desc=true&start=1960&view=chart

World Bank. “GDP growth (annual %) - China,” Erişim, 24 Ekim, 2020,
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=1992&locations=CN&start=1989&view=chat>

World Bank. “The World Bank in China, Overview,” Erişim, 4 Ekim, 2020
<https://www.worldbank.org/en/country/china/overview>

World Bank. Military expenditure (% of GDP) - Japan, China,
<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=JP-CN>

World Integrated Trade Solution (WITS). “Statistical Handbook of Japan 2020, Japan Ministry of Internal Affairs and Communication,”
<https://www.stat.go.jp/english/data/handbook/index.html>

World Integrated Trade Solution (WITS). “China Textiles and Clothing Exports by country and region in US\$ Thousand 2018”
https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/LTST/TradeFlow/Export/Partner/by-country/Product/50-63_TextCloth

World Shipping Council. “Top 50 World Container Ports,”

<https://www.worldshipping.org/about-the-industry/global-trade/top-50-world-container-ports>

Xinhua. “Resolution of the 19th National Congress of the Communist Party of China on the Revised Constitution of the Communist Party of China,” October 24, 2017erişim, 14 Kasım 2020, http://www.xinhuanet.com/english/2017-10/24/c_136702726.htm

Xinhua. “China’s forex reserves rise in November,” erişim 16 Ocak, 2021, http://www.xinhuanet.com/english/2020-12/07/c_139570638.htm

Xinhua. “President Xi reviews navy in South China Sea,” erişim 31 Aralık, 2020, http://www.xinhuanet.com/english/2018-04/13/c_137106984.htm

Xinhua. IMF predicts 7.9 pct growth for Chinese economy in 2021 as private consumption picks up, erişim, 16 Ocak, 2020 http://www.xinhuanet.com/english/2021-01/09/c_139653991.htm

YaleGlobal Online. “China Debates Its ‘Peaceful Rise Strategy,’” erişim, 29 Ekim, 2020 <https://yaleglobal.yale.edu/content/china-debates-its-peaceful-rise-strategy>